Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

379 KW
M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

~~XV. a. 41 m f.~~

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

379
M 30

Koninklijke
Bibliotheek
's Hage.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

M. TULLII CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCUM F.

LIBER I.

QUAMQUAM te, Marce fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis, inſtitutiſque philoſophiæ, propter ſummam & doctoris auctoritatem, & urbis; quorum alter te ſcientia augere poteſt, altera exemplis: tamen, ut ipſe ad meam utilitatem ſemper cum Græcis Latina conjunxi, neque id in philoſophia ſolum, ſed etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi cenſeo faciendum, ut par ſis in utriuſque orationis facultate. Quam quidem ad rem nos, ut videmur, magnum attulimus adjumentum hominibus noſtris: ut non modo Græcarum litterarum rudes, ſed etiam docti aliquantum ſe arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad judicandum. Quamobrem diſces tu quidem à Principe hujus ætatis philoſophorum, & diſces, quàm diu voles: tam diu autem velle debebis, quoad te, quantum proficias, non pœnitebit. Sed tamen noſtra legens, non multum à Peripateticis diſſidentia, (quoniam utrique & Socratici, & Platonici eſſe volumus) de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

rebus ipſis utere tuo judicio: nihil enim impedio. Orationem autem Latinam profecto legendis noſtris efficies pleniorem. Nec vero hoc arroganter dictum exiſtimari velim. nam philoſophandi ſcientiam concedens multis, quod eſt oratoris proprium, apte, diſtincte, ornateque dicere; quoniam in eo ſtudio ætatem conſumpſi, ſi id mihi aſſumo, videor id meo jure quodam modo vendicare. Quamobrem magnopere te hortor, mi Cicero, ut non ſolum orationes meas, ſed hos etiam de philoſophia libros, qui jam ſe illis fere æquarunt, ſtudioſe legas. Vis enim dicendi major eſt in illis: ſed hoc quoque colendum eſt æquabile, & temperatum orationis genus. Et id quidem nemini video Græcorum adhuc contigiſſe, ut idem utroque in genere laboraret, ſequereturque & illud forenſe dicendi, & hoc quietum diſputandi genus, niſi forte Demetrius Phalereus in hoc numero haberi poteſt diſputator ſubtilis, orator parum vehemens, dulcis tamen, ut Theophraſti diſcipulum poſſis agnoſcere. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum ſit judicium: utrumque certe ſecuti ſumus. Equidem & Platonem exiſtimo, ſi genus id forenſe dicendi tractare voluiſſet, graviſſime, & copioſiſſime potuiſſe dicere: & Demoſthenen, ſi illa, quæ à Platone didicerat, tenuiſſet, & pronuntiare voluiſſet, ornate, ſplendideque facere potuiſſe. eodemque modo de Ariſtotele, & Iſocrate judico: quorum uterque ſuo ſtudio delectatus, contempſit alterum. Sed, cum ſtatuiſſem aliquid hoc tempore ad te ſcribere, & multa poſthac, ab eo exordire volui maxime, quod & ætati tuæ eſſet aptiſſimum, & auctoritati meæ graviſſimum. Nam, cum multa ſint in philoſophia & gravia, & utilia, accurate, copioſeque à philoſophis diſputata; latiſſime patere videntur ea, quæ de officiis tradita ab illis, & præcepta ſunt. Nulla enim vitæ pars, neque

que publicis, neque privatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, neque ſi tecum agas quid, neque ſi cum altero contrahas, vacare officio poteſt, in eoque colendo ſita vitæ eſt honeſtas omnis, & in negligendo turpitudo. Atque hæc quidem quæſtio communis eſt omnium philoſophorum. Quis eſt enim, qui nullis officii præceptis tradendis philoſophum ſe audeat dicere? Sed ſunt nonnullæ diſciplinæ, quæ prapoſitis malorum, & bonorum finibus, officium omne pervertunt. Nam qui ſummum bonum ſic inſtituit, ut nihil habeat cum virtute conjunctum, idque ſuis commodis, non honeſtate, metitur; hic ſi ſibi ipſe conſentiat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, fit, ut neque amicitiam colere poſſit, nec juſtitiam, nec liberalitatem. fortis vero, dolorem ſummum malum judicans, aut temperans, voluptatem ſummum bonum ſtatuens, eſſe certo nullo modo poteſt. Quæ, quamquam ita ſunt in promptu, ut res diſputatione non egeat, tamen ſunt à nobis alio loco diſputata. Hæ diſciplinæ igitur, ſi ſibi conſentaneæ eſſe velint, de officio nihil queant dicere; neque ulla officii præcepta firma, ſtabilia, conjuncta naturæ tradi poſſunt, niſi aut ab iis, qui ſolam, aut ab iis, qui maxime honeſtatem propter ſe dicant expetendam. Itaque propria eſt ea præceptio Stoicorum, & Academicorum, & Peripateticorum: quoniam Ariſtonis, Pyrrhonis, & Herilli jam pridem exploſa ſententia eſt: qui tamen haberent jus ſuum diſputandi de officio, ſi rerum aliquem delectum reliquiſſent, ut ad officii inventionem aditus eſſet. Sequemur igitur hoc quidem tempore, & in hac quæſtione, potiſſimum Stoicos; non ut interpretes; ſed, ut ſolemus, è fontibus eorum, judicio arbitrioque noſtro, quantum quoquo modo videbitur, hauriemus.

PLACET igitur, quoniam omnis diſputatio de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

de officio futura eſt, ante definire, quid ſit officium: quod à Panætio prætermiſſum eſſe miror. Omnis enim quæ ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, ut intelligatur quid ſit id, de quo diſputetur.

OMNIS de officio duplex eſt quæſtio. Unum genus eſt, quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod poſitum eſt in præceptis, quibus in omnes partes uſus vitæ confirmari poſſit. Superioris generis hujuſmodi exemplo ſunt: omnia-ne officia perfecta ſint: num quod officium aliud alio majus ſit: & quæ ſunt generis ejuſdem. Quorum autem officiorum præcepta traduntur, ea quamquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad inſtitutionem vitæ communis ſpectare videntur: de quibus eſt nobis his libris explicandum. Atque etiam alia diviſio eſt officii: nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. Perfectum autem officium rectum, opinor, vocemus, quod Græci κατόρθωμα: hoc autem, commune, quod καθῆκον vocant. atque ea ſic definiunt, ut rectum quod ſit, id perfectum officium eſſe definiant; medium autem officium id eſſe dicant, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſſit.

TRIPLEX igitur eſt, ut Panætio videtur, conſilii deliberatio. Nam honeſtum-ne factu ſit, an turpe, dubitant, id quod in deliberationem cadit in quo conſiderando, ſæpe animi in contrarias ſententias diſtrahuntur. Tum autem inquirunt, aut conſultant, ad vitæ commoditatem, jucunditatemque, ad facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & ſe poſſint juvare, & ſuos: conducat id, nec-ne, de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus eſt, cum pugnare videtur cum honeſto id, quod videtur eſſe utile. Cum enim utilitas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ad ſe rapere, honeſtas contra revocare ad ſe videtur, fit, ut diſtrahatur in deliberando animus, afferatque ancipitem curam cogitandi. Hac in diviſione, cum præterire aliquid, maximum vitium in dividendo ſit, duo prætermiſſa ſunt: nec enim ſolum, utrum honeſtum, an turpe ſit, deliberari ſolet, ſed etiam, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius: itemque, duobus propoſitis utilibus, utrum utilius. Ita, quam ille triplicem putavit eſſe rationem, in quinque partes diſtribui debere reperitur. Primum igitur eſt de honeſto, ſed dupliciter; tum pari ratione de utili, poſt de comparatione eorum diſſerendum.

PRINCIPIO generi animantium omni eſt à natura tributum, ut ſe, vitam, corpuſque tueatur, declinetque ea, quæ nocitura videantur, omniaque, quæ ſint ad vivendum neceſſaria, inquirat, & paret; ut paſtum, ut latibula, ut alia ejuſdem generis. Commune item animantium omnium eſt, conjunctionis appetitus procreandi cauſa, & cura quædam eorum, quæ procreata ſunt. ſed inter hominem, & belluam hoc maxime intereſt, quod hæc tantum, quantum ſenſu movetur, ad id ſolum, quod adeſt, quodque præſens eſt, ſe accommodat, paululum admodum ſentiens præteritum, aut futurum: homo autem, qui rationis eſt particeps, per quam conſequentia cernit, principia, & cauſas rerum videt, earumque progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines comparat, rebuſque præſentibus adjungit, atque annectit futuras, facile totius vitæ curſum videt, ad eamque degendam præparat res neceſſarias. Eademque natura vi rationis hominem conciliat homini & ad orationis, & ad vitæ ſocietatem: ingeneratque in primis præcipuum quemdam amorem in eos, qui procreati ſunt: impellitque, ut hominum cœtus & celebrari inter ſe,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

& ſibi obedire velit, ob eaſque cauſas ſtudeat parare ea, quæ ſuppeditent ad cultum, & ad victum, nec ſibi ſoli, ſed conjugi, liberis, cæteriſque, quos caros habeat, tuerique debeat. Quæ cura exſuſcitat etiam animos, & majores ad rem gerendam facit. In primiſque hominis eſt propria veri inquiſitio, atque inveſtigatio. Itaque, cum ſumus neceſſariis negotiis, curiſque vacui, tum avemus aliquid videre, audire, ac diſcere, cognitionemque rerum aut occultarum, aut admirabilium, ad bene, beateque vivendum neceſſariam ducimus: ex quo intelligitur, quod verum, ſimplex, ſincerumque ſit, id eſſe naturæ hominis aptiſſimum. Huic veri videndi cupiditati adjuncta eſt appetitio quædam principatus, ut nemini parere animus bene informatus à natura velit, niſi præcipienti, & docenti, aut utilitatis cauſa juſte, & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo exiſtit, humanarumque rerum contemptio. Nec vero illa parva vis naturæ eſt, rationiſque, quod unum hoc animal ſentit, quid ſit ordo, quid ſit quod deceat in factis, dictiſque, qui modus. Itaque eorum ipſorum, quæ aſpectu ſentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, venuſtatem, convenientiam partium ſentit. Quam ſimilitudinem natura, ratioque ab oculis ad animum transferens, multo etiam magis pulchritudinem, conſtantiam, ordinem in conſiliis, factiſque conſervandum putat, cavetque, ne quid indecore, effœminateve faciat: tum in omnibus & opinionibus, & factis ne quid libidinoſe aut faciat, aut cogitet. Quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quærimus, honeſtum: quod etiam ſi nobilitatum non ſit, tamen honeſtum ſit: quodque vere dicimus etiamſi à nullo laudetur, laudabile eſſe natura. Formam quidem ipſam, Marce fili, & tamquam faciem honeſti vides: quæ ſi oculis cerneretur, mirabiles amores, ut ait Plato, excitaret ſapientiæ.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

SED omne, quod honeſtum eſt, id quatuor partium oritur ex aliqua: aut enim in perſpicientia veri, ſolertiaque verſatur; aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendo ſuum cuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excelſi, atque invicti magnitudine, ac robore; aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, in quo ineſt modeſtia, & temperantia. Quæ quatuor quamquam inter ſe colligata, atque implicita ſunt: tamen ex ſingulis certa officiorum genera naſcuntur: veluti ex ea parte, quæ prima deſcripta eſt, in qua ſapientiam, & prudentiam ponimus, ineſt indagatio, atque inventio veri: ejuſque virtutis hoc munus eſt proprium. Ut enim quiſque maxime perſpicit, quid in re quaque veriſſimum ſit, quique & acutiſſime, & celerrime poteſt & videre, & explicare rationem; is prudentiſſimus, & ſapientiſſimus rite haberi ſolet. Quocirca huic, quaſi materia, quam tractet, & in qua verſetur, ſubjecta eſt veritas. Reliquis autem tribus virtutibus neceſſitates propoſitæ ſunt ad eas res parandas, tuendaſque, quibus actio vitæ continetur: ut & ſocietas hominum, conjunctioque ſervetur; & animi excellentia, magnitudoque cum in augendis opibus, utilitatibuſque & ſibi, & ſuis comparandis, tum multo magis in his ipſis deſpiciendis eluceat. Ordo autem, & conſtantia, & moderatio, & ea, quæ ſunt his ſimilia, verſantur in eo genere, ad quod adhibenda eſt actio quædam, non ſolum mentis agitatio: his enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quendam adhibentes, & ordinem, honeſtatem, & decus conſervabimus.

EX quatuor autem locis, in quos honeſti naturam vimque diviſimus, primus ille, qui in veri cognitione conſiſtit, maxime naturam attingit humanam. Omnes enim trahimur, & ducimur ad cognitionis, & ſcientiæ cupiditatem, in qua

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, neſcire, & decipi, & malum, & turpe ducimus. In hoc genere & naturali, & honeſto duo vitia vitanda ſunt: unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hiſque temere aſſentiamus: quod vitium effugere qui volet, (omnes autem velle debebunt) adhibebit ad conſiderandas res & tempus, & deligentiam. Alterum eſt vitium quod quidem nimis magnum ſtudium, multamque operam in res obſcuras, atque difficiles conferunt, eaſdemque non neceſſarias. quibus vitiis declinatis, quod in rebus honeſtis, & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id jure laudabitur: ut in aſtrologia C. Sulpicium audivimus: in geometria Sex. Pompeium ipſi cognovimus: multos in dialectica, plures in jure civili. quæ omnes artes in veri inveſtigatione verſantur: cujus ſtudio à rebus agendis abduci, contra officium eſt. virtutis enim laus omnis in actione conſiſtit: à qua tamen ſæpe fit intermiſſio, multique dantur ad ſtudia reditus: tum agitatio mentis, quæ numquam acquieſcit, poteſt nos in ſtudiis cogitationis, & ſine opera noſtra continere. Omnis autem cogitatio, motuſque animi aut in conſiliis capiendis de rebus honeſtis, & pertinentibus ad bene, beateque vivendum, aut in ſtudiis ſcientiæ, cognitioniſque verſabitur. Ac de primo quidem officii fonte diximus.

DE tribus autem reliquis latiſſime patet ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos, & vitæ quaſi communitas continetur. cujus partes duæ ſunt: Juſtitia, in qua virtutis ſplendor eſt maximus; ex qua boni viri nominantur: & huic conjuncta beneficentia; quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellare licet. Sed juſtitiæ primum munus eſt, ut ne cui quis noceat, niſi laceſſitus injuria, deinde, ut communibus pro communibus utatur, privatis ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ſuis. Sunt autem privata nulla natura: ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: aut victoria, ut qui bello potiti ſunt: aut lege, aut pactione, conditione, ſorte. ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tuſculanus Tuſculanorum. ſimiliſque eſt privatarum poſſeſſionum deſcriptio. ex quo, quia ſuum cujuſque fit; eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quiſque teneat. è quo ſi quis ſibi plus appetet; violabit jus humanæ ſocietatis. Sed quoniam, ut præclarè ſcriptum eſt à Platone, non nobis ſolum nati ſumus, ſed ortus noſtri partem patria, partem parentes vindicant, partem amici; atque, ut placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad uſum hominum omnia creari; homines autem hominum cauſa eſſe generatos, ut ipſi inter ſe alii aliis prodeſſe poſſent: in hoc naturam debemus ducem ſequi, & communes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus devincire hominum inter homines ſocietatem.

FUNDAMENTUM autem juſtitiæ eſt fides, id eſt dictorum, conventorumque conſtantia, & veritas: ex quo, quamquam hoc videbitur fortaſſe cuipiam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui ſtudioſe exquirunt, unde verba ſint ducta: credamuſque, quia fiat quod dictum eſt, appellatam fidem. Sed injuſtitiæ duo genera ſunt: unum eorum, qui inferunt: alterum eorum, qui ab iis, quibus infertur, ſi poſſint, non propulſant injuriam. Nam qui injuſte impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, is quaſi manus violenter videtur afferre ſocio: qui autem non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ, tam eſt in vitio, quam ſi parentes aut amicos, aut patriam deſerat. Atque illæ quidem injuriæ, quæ nocendi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

cauſa de induſtria inferuntur, ſæpe à metu proficiſcuntur; cum is, qui alteri nocere cogitat, timet, ne, niſi id alteri fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. Maximam autem partem ad injuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, ut adipiſcantur ea, quæ concupierunt: in quo vitio latiſſime patet avaritia. Expetuntur autem divitiæ, tum ad uſus vitæ neceſſarios, tum ad perfruendas voluptates. In quibus autem major eſt animus, in his pecuniæ cupiditas ſpectat ad opes, & ad gratificandi facultatem: ut nuper M. Craſſus negabat, ullam ſatis magnam pecuniam eſſe ei, qui in republica Princeps vellet eſſe, qui ſuis fructibus exercitum alere non poſſet. Delectant etiam magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia, & copia. Quibus rebus effectum eſt, ut infinita pecuniæ cupiditas eſſet. Nec vero rei familiaris amplificatio, nemini nocens, vituperanda eſt: ſed fugienda ſemper injuria. Maxime autem adducuntur plerique, ut eos juſtitiæ capiat oblivio, cum in imperiorum, honorum, gloriæve cupiditatem inciderint. Quod enim eſt apud Ennium, *Nulla ſancta societas, nec fides regni eſt*; id latius patet: nam, quicquid ejuſmodi eſt, in quo non poſſint plures excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, ut difficillimum ſit ſanctam ſervare ſocietatem. Declaravit id modo tempeſtas C. Cæſaris, qui omnia jura divina, & humana pervertit propter eum, quem ſibi ipſe opinionis errore finxerat, principatum. Eſt autem in hoc genere moleſtum, quod in maximis animis, ſplendidiſſimis ingeniis plerumque exiſtunt honoris, imperii, potentiæ, gloriæ cupiditates. Quo magis cavendum eſt, ne quid in eo genere peccetur.

SED in omni injuſtitia permultum intereſt, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt, & ad tempus; an conſulto, & cogitato fiat injuria. Leviora enim ſunt ea, quæ repenti-

pentino aliquo motu accidunt, quam ea, quæ meditata, & præparata inferuntur. Ac de inferenda quidem injuria ſatis dictum eſt. Prætermittendæ autem defenſionis, deſerendique officii plures ſolent eſſe cauſæ: nam aut inimicitias, aut laborem, aut ſumptus ſuſcipere nolunt: aut etiam negligentia, pigritia, inertia, aut ſuis ſtudiis, quibuſdamve occupationibus ſic impediuntur, ut eos, quos tutari debeant, deſertos eſſe patiantur. Itaque videndum eſt, ne non ſatis id, quod apud Platonem eſt in philoſophos dictum quod in veri inveſtigatione verſentur, quodque ea, quæ plerique vehementer expetunt, de quibus inter ſe digladiari ſolent, contemnant, & pro nihilo ducant, propterea juſtos eſſe. Nam dum alterum juſtitiæ genus aſſequuntur inferenda ne cui noceant injuria, in alterum incidunt. Diſcendi enim ſtudio impediti, quos tueri debent, deſeruut. Itaque eos ne ad rempublicam quidem acceſſuros putat, niſi coactos. Æquius autem erat id voluntate fieri. Nam hoc ipſum ita juſtum eſt, quod recte fit, ſi eſt voluntarium. Sunt etiam, qui aut ſtudio rei familiaris tuendæ, aut odio quodam hominum, ſuum ſe negotium agere dicant, ne facere cuiquam videantur injuriam. qui, dum altero injuſtitiæ genere vacant, in alterum incurrunt: deſerunt enim vitæ ſocietatem, quia nihil conferunt in eam ſtudii, nihil operæ, nihil facultatum. Qvoniam igitur, duobus generibus injuſtitiæ propoſitis, adjunximus cauſas utriuſque generis, eaſque res ante conſtituimus, quibus juſtitia continetur; facile, quod cujuſque temporis officium ſit, poterimus, niſi noſmet ipſos valde amabimus, judicare. Eſt enim difficilis cura rerum alienarum. Quamquam Terentianus ille Chremes humani nihil à ſe alienum putat. Sed tamen, quia magis ea percipimus, atque ſentimus, quæ nobis ipſis aut proſpera, aut adverſa eveniunt, quam illa, quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

cæteris, quæ quaſi longo intervallo interjecto videmus; aliter de illis, ac de nobis judicamus. Quocirca bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum ſit, an iniquum. æquitas enim lucet ipſa per ſe; dubitatio autem cogitationem ſignificat injuriæ.

SED incidunt ſæpe tempora, cum ea, quæ maxime videntur digna eſſe juſto homine, eoque, quem virum bonum dicimus, commutantur, fiuntque contraria: ut, non reddere depoſitum, etiam ne furioſo promiſſum facere, quæque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea negare interdum, & non ſervare, ſit juſtum. Referri enim decet ad ea, quæ propoſui in principio, fundamenta juſtitiæ: primum, ut ne cui noceatur: deinde, ut communi utilitati ſerviatur. Ea cum tempore commutantur, commutatur officium, ut non ſemper ſit idem. Poteſt enim accidere promiſſum aliquod, & conventum, ut id effici ſit inutile vel ei, cui promiſſum ſit, vel ei, qui promiſerit. Nam ſi, ut in fabulis eſt, Neptunus, quod Theſeo promiſerat, non feciſſet, Theſeus filio Hippolyto non eſſet orbatus. Ex tribus enim optatis, ut ſcribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optavit. quo impetrato, in maximos luctus incidit. Nec promiſſa igitur ſervanda ſunt ea, quæ ſint iis, quibus promiſeris, inutilia: nec, ſi plus tibi noceant, quam illi proſint, cui promiſeris. Contra officium eſt, majus damnum anteponi minori: ut, ſi conſtitueris te cuipiam advocatum in rem præſentem eſſe venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non ſit contra officium, non facere quod dixeris: magiſque ille, cui promiſſum ſit, ab officio diſcedat, ſi ſe deſtitutum queratur. Jam illis promiſſis ſtandum non eſſe, quis non videt, quæ coactus quis metu, aut deceptus dolo, promiſerit? quæ quidem pleraque jure prætorio liberantur, nonnulla legibus.

EXISTUNT etiam injuriæ ſæpe calumnia quadam, & nimis calida, & malitioſa juris interpretatione: ex quo illud, SUMMUM JUS, SUMMA INJURIA, factum eſt jam tritum ſermone proverbium, quo in genere etiam in republica multa peccatur: ut ille, qui, cum triginta dierum eſſent cum hoſte factæ induciæ, noctu populabatur agros, quod dierum eſſent pactæ, non noctium induciæ. Nec noſter quidem probandus eſt, ſi verum eſt, Q. Fabium Labeonem, ſeu quem alium, (nihil enim præter auditum habeo) arbitrum Nolanis, & Neapolitanis de finibus agri à Senatu datum, cum ad locum veniſſet, cum utriſque ſeparatim locutum, ne cupide quid agerent, nec appeterent; atque ut regredi, quam progredi mallent. id cum utrique feciſſent, aliquantum agri in medio relictum eſt. itaque illorum fines, ſicut ipſi dixerant, terminavit. in medio relictum quod erat, populo Romano adjudicavit. Decipere hoc quidem, non judicare eſt. quocirca in omni re fugienda eſt talis ſolertia. Sunt autem quædam officia etiam adverſus eos ſervanda, à quibus injuriam acceperis. Eſt enim ulciſcendi, & puniendi modus: atque haud ſcio, an ſatis ſit, eum, qui laceſſierit, injuriæ ſuæ penitere, ut ipſe ne quid tale poſthac committat, & cæteri ſint ad injuriam tardiores.

ATQUE in republica maxime conſervanda ſunt jura belli. Nam cum ſint duo genera decertandi. unum per diſceptationem, alterum per vim: cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum: confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiore. Quare ſuſcipienda quidem bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine injuria in pace vivatur. Parta autem victoria, conſervandi ſunt ii, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt: ut majores noſtri Tuſculanos, Æquos, Volſcos, Sabinos, Hernicos in civi-

civitatem etiam acceperunt: at Carthaginem, & Numantiam funditus ſuſtulerunt. Nollem Corinthum: ſed credo illos ſecutos opportunitatem loci maxime, ne poſſet aliquando ad bellum faciendum locus ipſe adhortari. Mea quidem ſententia, paci, quæ nihil habitura ſit inſidiarum, ſemper eſt conſulendum. In quo ſi mihi obtemperatum eſſet; etſi non optimam, at aliquam rempublicam, quæ nunc nulla eſt, haberemus. Et cùm iis, quos vi deviceris, conſulendum eſt: tum ii, qui, armis poſitis, ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percuſſerit, recipiendi ſunt. In quo tantopere apud noſtros juſtitia culta eſt, ut ii, qui civitates aut nationes devictas bello in fidem recepiſſent, earum patroni eſſent, more majorum. Ac belli quidem æquitas ſanctiſſime fetiali populi Romani jure perſcripta eſt. Ex quo intelligi poteſt, nullum bellum eſſe juſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante ſit, & indictum. Pompilius Imperator tenebat provinciam, in cujus exercitu Catonis filius tiro militabat. Cum autem Pompilio videretur unam dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimiſit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remanſiſſet, Cato ad Pompilium ſcripſit, ut, ſi eum pateretur in exercitu remanere, ſecundo eum obligaret mililiæ ſacramento: quia, priore amiſſo, jure pugnare cum hoſtibus non poterat. Adeo ſumma erat obſervatio in bello movendo. Marci quidem Catonis ſenis eſt epiſtola ad Marcum filium, in qua ſcripſit, ſe audiſſe eum miſſum factum eſſe à conſule, cum in Macedonia bello Perſico miles eſſet. Monet igitur, ut caveat, ne prœlium ineat: negat enim jus eſſe, qui miles non ſit, pugnare cum hoſte. Equidem illud etiam animadverto, quod qui proprio nomine perduellis eſſet, is hoſtis vocaretur, lenitate verbi

verbi triſtitiam rei mitigante. Hoſtis enim apud majores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Indicant duodecim tabulæ: *Aut ſtatus dici cum hoſte*: Itemque, *Adverſus hoſtem æterna auctoritas*. Quid ad hanc manſuetudinem addi poteſt? eum, quicum bella geras, tam molli nomine appellari? quamquam id nomen durius jam efficit vetuſtas: à peregrino enim receſſit, & proprie in eo, qui contra ferret arma, remanſit. Cum vero de imperio decertatur, belloque quæritur gloria, cauſas omnino ſubeſſe tamen oportet eaſdem, quas dixi paulo ante juſtas cauſas eſſe bellorum. Sed ea bella, quibus imperii gloria propoſita eſt, minus acerbe gerenda ſunt. Ut enim, cum cive aliter contendimus, ſi eſt inimicus, aliter, ſi competitor: cum altero certamen honoris, & dignitatis eſt; cum altero capitis, & famæ: ſic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum, ut cum inimicis, gerebatur, uter eſſet, non uter imperaret, cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Pœni fœdifragi, crudelis Hannibal, reliqui juſtiores. Pyrrhi quidem de captivis reddendis illa præclara ſententia eſt;

Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis:
Nec cauponantes bellum, ſed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus utrique.
Voſne velit, an me regnare hera, quidque ferat ſors,
Virtute experiamur. & hoc ſimul accipe dictum;
Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum eſt.
Dono: ducite: doque volentibus cum magnis dis.

Regalis ſane, & digna Æacidarum genere ſententia. Atque etiam, ſi quid ſinguli, temporibus adducti, hoſti promiſerint, eſt in eo ipſo fides ſervanda: ut primo Punico bello Regulus captus à Pœnis, cum de captivis commutandis Romam miſſus eſſet, juraſſetque ſe rediturum, primum, ut venit, captivos reddendos in ſenatu

non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

non cenſuit: deinde, cum retineretur à propinquis, & ab amicis, ad ſupplicium redire maluit, quam fidem hoſti datam fallere.

Secundo autem Punico bello, poſt Cannenſem pugnam, quos decem Hannibal Romam adſtrictos miſit jurejurando ſe redituros eſſe, niſi de redimendis iis, qui capti erant, impetraſſent; eos omnes cenſores, quoad quiſque eorum vixit, qui pejeraſſent, in ærariis reliquerunt: nec minus illum, qui jurisjurandi fraude culpam invenerat. Cum enim Hannibalis permiſſu exiſſet de caſtris, rediit paulo poſt, quod ſe oblitum neſcio quid diceret. Deinde egreſſus è caſtris, jurejurando ſe ſolutum putabat: & erat verbis; re non erat. Semper autem in fide, quid ſenſeris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum eſt juſtitiæ in hoſtem à majoribus noſtris conſtitutum. Cum à Pyrrho perfuga ſenatui eſt pollicitus, ſe venenum regi daturum, & eum necaturum, ſenatus & C. Fabricius perfugam Pyrrho dedit. Ita ne hoſtis quidem, & potentis, & bellum ultro inferentis, interitum cum ſcelere approbavit.

Ac de bellicis quidem officiis ſatis dictum eſt. Meminerimus autem, & adverſus infimos juſtitiam eſſe ſervandam. Eſt autem infima conditio, & fortuna ſervorum: quibus, non male præcipiunt, qui ita jubent uti, ut mercenariis: ad operam exigendam, & juſta præbenda. Cum autem duobus modis, id eſt, aut vi, aut fraude, fiat injuria: fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur: utrumque alieniſſimum ab homine eſt: ſed fraus odio digna majore. Totius autem injuſtitiæ nulla capitalior eſt, quam eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id tamen agunt; ut viri boni eſſe videantur. De juſtitia ſatis dictum eſt.

DEINCEPS (ut erat propoſitum) de beneficentia, ac liberalitate dicatur: qua quidem nihil eſt naturæ hominis accommodatius. ſed ha-

bet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

bet multas cautiones. Videndum eſt enim, primum, ne obſit benignitas & iis ipſis, quibus benigne videbitur fieri, & cæteris: deinde, ne major benignitas ſit, quam facultas: tum, ut pro dignitate cuique tribuatur. id enim eſt juſtitiæ fundamentum, ad quam hæc referenda ſunt omnia. Nam & qui gratificantur cuipiam, quod obſit illi, cui prodeſſe velle videantur, non benefici, neque liberales, ſed pernicioſi aſſentatores judicandi ſunt: & qui aliis nocent, ut in alios liberales ſint, in eadem ſunt injuſtitia, ut ſi in ſuam rem aliena convertant. Sunt autem multi, & quidem cupidi ſplendoris, & gloriæ, qui eripiunt ab aliis, quod aliis largiantur: hique arbitrantur ſe beneficos in ſuos amicos viſum iri, ſi locupletent eos quacumque ratione. Id autem tantum abeſt officio, ut nihil magis officio poſſit eſſe contrarium. Videndum eſt igitur, ut ea liberalitate utamur, quæ proſit amicis, noceat nemini. Quare Lucii Syllæ, & Caii Cæſaris pecuniarum tranſlatio à juſtis dominis ad alienos, non debet libëralis videri. Nihil enim eſt liberale, quod non ſit idem juſtum. Alter locus erat cautionis, ne benignitas major eſſet, quam facultates: quod, qui benigniores volunt eſſe, quam res patitur, primum in eo peccant, quod injurioſi ſunt in proximos. quas enim copias his & ſuppeditari æquius eſt, & relinqui, eas transferunt ad alienos. Ineſt autem in tali liberalitate cupiditas rapiendi plerumque, & auferendi per injuriam, ut ad largiendum ſuppetant copiæ. Videre etiam licet, pleroſque, non tam natura liberales quàm quadam gloria ductos, ut benefici videantur, facere multa, quæ ab oſtentatione profici magis, quàm à volnntate, videantur. Talis autem ſimulatio vanitati eſt conjunctior, quam aut liberalitati, aut honeſtati. Tertium eſt propoſitum, ut in beneficentia delectus eſſet dignitatis: in quo & mores

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

mores ejus erunt ſpectandi, in quem beneficium conferetur, & animus erga nos, & communitas, ac ſocietas vitæ, & ad noſtras utilitates officia ante collata. Quæ ut concurrant omnia, optabile eſt: ſin minus, plures cauſæ, majoreſque, ponderis plus habebunt. Quoniam autem vivitur non cum perfectis hominibus, pleneque ſapientibus, ſed cum iis, in quibus præclare agitur, ſi ſint ſimulachra virtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino eſſe negligendum, in quo aliqua ſignificatio virtutis appareat. Colendum autem eſſe ita quemque maxime, ut quiſque maxime virtutibus his lenioribus erit ornatus, modeſtia, temperantia, ac ipſa, de qua jam multa dicta ſunt, juſtitia. Nam fortis animus, & magnus in homine non perfecto, nec ſapiente, ferventior plerumque eſt: illæ vero virtutes virum bonum videntur potius attingere. Atque hæc in moribus conſiderentur. De benevolentia autem, quam quiſque habeat erga nos, primum illud eſt in officio, ut ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligimur: ſed benevolentiam non adoleſcentulorum more, ardore quodam amoris, ſed ſtabilitate potius, & conſtantia judicemus. Sin erunt merita, ut non ineunda, ſed referenda ſit gratia; major quædam cura adhibenda eſt. Nullum enim officium referenda gratia magis neceſſarium eſt. Quod ſi ea, quæ acceperis utenda, majore menſura, ſi modo poſſis, jubet reddere Heſiodus: quidnam beneficio provocati facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quam acceperunt? Etenim, ſi in eos, quos ſperamus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre: quales in eos eſſe debemus, qui jam profuerunt? Nam cum duo genera liberalitatis ſint, unum dandi beneficii, alterum reddendi: demus, necne, in noſtra poteſtate eſt: non reddere viro bono non licet, ſi modo id facere poſ-
ſit

ſit ſine injuria. Acceptorum autem beneficiorum ſunt delectus habendi: nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeatur. In quo tamen in primis, quo quiſque animo, ſtudio, benevolentia fecerit, ponderandum eſt. Multi enim multa faciunt temeritate quadam, ſine judicio, vel modo, in omnes, vel repentino quodam, quaſi vento, impetu animi incitati. quæ beneficia æque magna non ſunt habenda, atque ea, quæ judicio, conſiderate, conſtanterque delata ſunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia, ſi cætera paria ſunt, hoc maxime officii eſt, ut quiſque maxime opis indigeat, ita ei potiſſimum opitulari. quod contra fit à pleriſque. à quo enim plurimum ſperant, etiamſi ille his non eget; tamen ei potiſſimum inſerviunt.

OPTIME autem ſocietas hominum, conjunctioque ſervabitur, ſi ut quiſque erit conjunctiſſimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur. Sed, quæ natura principia ſint communitatis, & ſocietatis humanæ, repetendum altius videtur. Eſt enim primum, quod cernitur in univerſi generis humani ſocietate. ejus autem vinculum eſt ratio, & oratio, quæ docendo, diſcendo, communicando, diſceptando, judicando conciliat inter ſe homines, conjungitque naturali quadam ſocietate. neque ulla re longius abſumus à natura ferarum: in quibus ineſſe fortitudinem ſæpe dicimus, ut in equis, in leonibus: juſtitiam, æquitatem, bonitatem non dicimus. ſunt enim rationis, & orationis expertes. Ac latiſſime quidem patens hominibus inter ipſos, omnibus inter omnes, ſocietas hæc eſt: in qua omnium rerum, quas ad communem uſum hominum natura genuit, eſt ſervanda communitas: ut quæ deſcripta ſunt legibus, & jure civili, hæc ita teneantur, ut ſit conſtitutum: è quibus ipſis cætera ſic obſerventur, ut in Græcorum

pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

proverbio eſt, AMICORUM OMNIA ESSE COMMUNIA. Omnia autem communia hominum videntur ea, quæ ſunt generis ejuſdem; quod ab Ennio poſitum in una re, transferri in multas poteſt:

Homo, qui erranti comiter monſtrat viam,
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit:
Ut nihilo minus ipſi luceat, cum illi accenderit.

Una enim ex re ſatis præcipitur, ut quidquid ſine detrimento poſſit commodari, id tribuatur cuique, vel ignoto. ex quo ſunt illa communia, *non prohibere aqua profluente: pati ab igne ignem capere, ſi quis velit: conſilium fidele deliberanti dare.* quæ ſunt iis utilia, qui accipiunt, danti non moleſta, quare & his utendum eſt, & ſemper aliquid ad communem utilitatem afferendum. Sed quoniam copiæ parvæ ſingulorum ſunt: eorum autem, qui his egeant, infinita eſt multitudo: vulgaris liberalitas referenda eſt ad illum Ennii finem. NIHILOMINUS UT IPSI LUCEAT: ut facultas ſit, qua in noſtros ſimus liberales. Gradus autem plures ſunt ſocietatis hominum. ut enim ab illa diſcedatur infinitate, propior eſt ejuſdem gentis, nationis, linguæ, qua maximè homines conjunguntur: interius etiam eſt, ejuſdem eſſe civitatis. multa ſunt enim civibus inter ſe communia, forum, fana, porticus, viæ, leges, jura, judicia, ſuffragia, conſuetudines præterea, & familiaritates, multæque cum multis res, rationeſque contractæ. Arctior vero colligatio eſt, ſocietas propinquorum: ab illa enim immenſa ſocietate humani generis, in exiguum, anguſtumque concluditur. Nam cum ſit hoc natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima ſocietas in ipſo eſt conjugio: proxima in liberis: deinde una domus, communia omnia, Id autem eſt principium urbis, & quaſi ſeminarium reipublicæ. Sequuntur fratrum con-

conjunctiones, poſt conſobrinorum, ſobrinorumque: qui cum una domo jam capi non poſſint, in alias domos, tamquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia, & affinitates: ex quibus etiam plures propinqui. quæ propagatio, & ſoboles, origo eſt rerumpublicarum. ſanguinis autem conjunctio, & benevolentia devincit caritate homines. magnum eſt enim, eadem habere monumenta majorum, eiſdem uti ſacris, ſepulchra habere communia. Sed omnium ſocietatum nulla præſtantior eſt, nulla firmior, quam cum viri boni, moribus ſimiles, ſunt familiaritate conjuncti. Illud enim honeſtum, quod ſæpe diximus, etiamſi in alio cernimus, tamen nos movet, atque illi, in quo id ineſſe videtur, amicos facit. & quamquam omnis virtus nos ad ſe allicit, facitque, ut eos diligamus, in quibus ipſa ineſſe videatur: tamen juſtitia, & liberalitas id maxime efficit. nihil autem eſt amabilius, nec copulatius, quam morum ſimilitudo bonorum. in quibus enim eadem ſtudia ſunt, eædemque voluntates, in his fit, ut æque quiſque altero delectetur, ac ſe ipſo: efficiturque id, quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas eſt, quæ conficitur ex beneficiis ultro citroque datis, acceptiſque. quæ mutua, & grata dum ſunt, inter quos ea ſunt, firma devinciuntur ſocietate. Sed, cum omnia ratione, animoque luſtraveris, omnium ſocietatum nulla eſt gratior, nulla carior, quam ea, quæ cum republica eſt unicuique noſtrum. cari ſunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: ſed omnes omnium caritates patria una complexa eſt: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus? Quo eſt deteſtabilior iſtorum immanitas, qui lacerarunt omni ſcelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & ſunt, & fuerunt. Sed ſi contentio quædam, & comparatio fiat,

quibus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

quibus plurimum tribuendum ſit officii, Principes ſunt, Patria, & Parentes, quorum beneficiis maxime obligati ſumus: proximi Liberi, totaque domus, quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium: deinceps bene convenientes propinqui, quibus communis, etiam plerumque fortuna eſt. Quamobrem neceſſaria vitæ præſidia debentur iis maxime, quos ante dixi: vita autem, victuſque communis conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime: eſtque ea jucundiſſima amicitia, quam ſimilitudo morum conjugavit.

SED in his omnibus officiis tribuendis, videndum erit, quid cuique maxime neceſſe ſit, & quid quiſque nobiſcum, vel ſine nobis aut poſſit conſequi, aut non poſſit. Ita non iidem erunt neceſſitudinum gradus, qui & temporum. Suntque officia, quæ aliis magis, quam aliis, debeantur: ut, vicinum citius adjuveris in fructibus percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem: at, ſi lis in judicio ſit, propinquum potius, & amicum, quam vicinum defenderis. Hæc igitur, & talia circumſpicienda ſunt in omni officio: & conſuetudo, exercitatioque capienda, ut boni ratiocinatores officiorum eſſe poſſimus, & addendo, deducendoque videre, quæ reliqui ſumma fiat, ex quo, quantum cuique debeatur, intelligas. Sed, ut nec Medici, nec Imperatores, nec Oratores, quamvis artis præcepta perceperint, quidquam magna laude dignum ſine uſu, & exercitatione conſequi poſſunt: ſic officii conſervandi præcepta traduntur illa quidem, ut facimus ipſi. ſed rei magnitudo uſum quoque, exercitationemque deſiderat. Atque ab iis rebus, quæ ſunt in jure ſocietatis humanæ, quemadmodum ducatur honeſtum, ex quo ortum eſt officium, ſatis fere diximus. Intelligendum eſt autem, cum propoſita ſint

genera

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

genera quatuor, è quibus honeſtas, officiumque manaret, ſplendidiſſimum videri, quod animo magno, elatoque, humanaſque res deſpiciente factum ſit. Itaque in probris maxime in promptu eſt, ſi quid tale dici poteſt:

Vos etenim juvenes, animum geritis muliebrem,
Illa virago viri.

& ſi quid hujuſmodi:

Salmacida ſpolia ſine & ſudore, & ſanguine.

Contraque in laudibus, quæ magno animo, & fortiter, excellenterque geſta ſunt, ea neſcio quomodo quaſi pleniore ore laudamus. Hinc Rhetorum campus de Merathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, Leuctris, Stratocle: hinc noſter Cocles, hinc Decii, hinc Cn. & P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabileſque alii: maximeque ipſe populus Romanus animi magnitudine excellit. Declaratur autem ſtudium bellicæ gloriæ, quod ſtatuas quoque videmus ornatu fere militari. Sed ea animi elatio, quæ cernitur in periculis, & laboribus, ſi juſtitia vacat, pugnatque non pro ſalute communi, ſed pro ſuis commodis, in vitio eſt: non enim modo id virtutis non eſt, ſed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. Itaque probe definitur à Stoicis fortitudo, cum eam virtutem eſſe dicunt propugnantem pro æquitate. Quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam conſecutus eſt, inſidiis, & malitia laudem eſt adeptus: nihil enim honeſtum eſſe poteſt, quod juſtitia vacat. Præclarum igitur Platonis illud: non ſolum inquit, ſcientia quæ eſt remota à juſtitia, calliditas potius, quam ſapientia, eſt appellanda: verum etiam animus paratus ad periculum, ſi ſua cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciæ potius nomen habeat, quam fortitudinis. Itaque viros fortes, & magnanimos, eoſdem bonos, & ſimplices, veritatis amicos, minimeque fallaces eſſe volumus:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

quæ ſunt ex media laude juſtitiæ. Sed illud odioſum eſt, quod in hac elatione, & magnitudine animi, facillime pertinacia & nimia cupiditas principatus innaſcitur. ut enim apud Platonem eſt, omnem morem Lacedæmoniorum inflammatum eſſe cupiditate vincendi: ſic, ut quiſque animi magnitudine maxime excellit, ita maxime vult princeps omnium eſſe, vel potius ſolus eſſe. difficile autem eſt, cum præſtare omnibus concupieris, ſervare æquitatem, quæ eſt juſtitiæ maxime propria. ex quo fit, ut neque diſceptatione vinci ſe, nec ullo publico ac legitimo jure patiantur. exiſtuntque in republica plerumque largitores & factioſi, ut opes quam maximas conſequantur & ſint vi potius ſuperiores, quam juſtitia pares. ſed quo difficilius, hoc præclarius. nullum eſt enim tempus, quod juſtitia vacare debeat. Fortes igitur & magnanimi ſunt habendi, non qui faciunt, ſed qui propulſant injuriam. vera autem, & ſapiens animi magnitudo, honeſtum illud, quod maxime natura ſequitur, in factis poſitum, non in gloria judicat: principemque ſe eſſe mavult quam videri. etenim qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, his in magnis viris non eſt habendus. Facillime autem ad res injuſtas impellitur, ut quiſque eſt altiſſimo animo & gloriæ cupido. qui locus eſt ſane lubricus: quod vix invenitur, qui laboribus ſuſceptis, periculiſque aditis, non, quaſi mercedem rerum geſtarum, deſideret gloriam.

OMNINO fortis animus, & magnus, duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum deſpicientia ponitur, cum perſuaſum ſit, nihil hominem, niſi quod honeſtum, decorumque ſit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nulliqúe neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ ſuccumbere. altera eſt res, ut, cum ita ſis affectus animo

mo, ut ſupra dixi, res geras magnas illas quidem, & maxime utiles, ſed & vehementer arduas plenaſque laborum, & periculorum, tum cauſa vitæ, tum multarum aliarum rerum, quæ ad vitam pertinent. Harum rerum duarum ſplendor omnis, & amplitudo eſt, addo etiam utilitatem, in poſteriore: cauſa autem, & ratio efficiens magnos viros, eſt in priore. In eo enim eſt illud, quod excellentes animos, & humana contemnentes facit. Id autem ipſum cernitur in duobus, ſi & ſolum id, quod honeſtum ſit, bonum judices, & ab omni animi perturbatione liber ſis. Nam & ea, quæ eximia pleriſque, & præclara videntur, parva ducere: eaque ratione ſtabili, firmaque contemnere, fortis animi, magnique ducendum eſt: & ea, quæ videntur acerba, quæ multa, & varia in hominum vita, fortunaque verſantur, ita ferre, ut nihil à ſtatu naturæ diſcedas, nihil à dignitate ſapientis, robuſti animi eſt, magnæque conſtantiæ. Non eſt autem conſentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec, qui invictum ſe à labore præſtiterit, vinci à voluptate: quamobrem & hæc vitanda ſunt, & pecuniæ fugienda cupiditas. nihil enim eſt tam anguſti animi, tamque parvi, quam amare divitias: nihil honeſtius, magnficentiuſque, quam pecuniam contemnere, ſi non habeas: ſi habeas, ad beneficentiam, liberalitatemque conferre. Cavenda eſt etiam gloriæ cupiditas, ut ſupra dixi. eripit enim libertatem, pro qua magni animis viris omnis debet eſſe contentio. Nec vero imperia expetenda, ac potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. Vacandum autem eſt omni animi perturbatione, tum cupiditate, & metu, tum etiam ægritudine, & voluptate animi, & iracundia; ut tranquillitas animi adſit, & ſecuritas, quæ effert tum conſtantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

& ſunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis ſe removerunt, ad otiumque perfugerunt. In his & nobiliſſimi philoſophi, longeque principes, & quidam homines ſeveri, & graves, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt: vixeruntque nonnulli in agris, delectati re ſua familiari. His idem propoſitum fuit, quod & regibus ut ne qua re egerent, nec cui parerent, libertate uterentur: cujus proprium eſt, ſic vivere, ut velis. Quare, cum hoc commune ſit potentiæ cupidorum cum iis, quos dixi, otioſis; alteri ſe adipiſci id poſſe arbitrantur, ſi opes magnas habeant: alteri, ſi contenti ſint & ſuo, & parvo. In quo quidem neutrorum omnino contemnenda eſt ſententia: ſed & facilior, & tutior, & minus aliis gravis, aut moleſta vita eſt otioſorum: fructuoſior autem hominum generi, & ad claritatem, amplitudenemque aptior eorum, qui ſe ad rempublicam & ad res magnas gerendas accommodaverunt. Quapropter & his forſitan concedendum ſit rempublicam non capeſſentibus, qui excellenti ingenio, doctrinæ ſeſe dediderunt; & iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua graviore cauſa impediti, à republica receſſerunt, cum ejus adminiſtrandæ poteſtatem aliis laudemque concederent. Quibus autem talis nulla eſt cauſa, ſi deſpicere ſe dicant ea, quæ plerique admirentur, imperia, & magiſtratus, his non modo non laudi, verum etiam vitio dandum puto. Quorum judicium in eo, quod gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factu eſt non probare: ſed videntur labores, & moleſtias tum offenſionum, tum repulſarum, quaſi quandam ignominiam, timere, & infamiam. Sunt enim, qui in rebus contrariis parum ſibi conſtent, voluptatem ſeveriſſime contemnant, in dolore ſint molliores, gloriam negligant, fran-

frangantur infamia: atque ea quidem non ſatis conſtanter. Sed iis, qui habent à natura adjumenta rerum gerendarum, abjecta omni cunctatione, adipiſcendi magiſtratus ſunt, & gerenda reſpublica eſt. Nec enim aliter aut regi civitas, aut declarari animi magnitudo poteſt. Capeſſentibus autem rempublicam nihil minus quam philoſophis, haud ſcio an magis etiam, & magnificentia, & deſpicientia adhibenda eſt rerum humanarum, quam ſæpe dico, & tranquillitas animi, atque ſecuritas: ſiquidem nec anxii futuri ſunt, & cum gravitate conſtantiaque victuri. Quæ eo faciliora ſunt philoſophis, quo minus multa patent in eorum vita, quæ fortuna feriat, & quo minus multis rebus egent: & quia, ſi quid adverſi eveniat, tam graviter cadere non poſſunt. Quocirca non ſine cauſa majores motus animorum concitantur, majoraque efficienda rempublicam gerentibus, quam quietis: quo magis his & magnitudo animi eſt adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caveat, ne id modo conſideret, quam illa res honeſta ſit: ſed etiam, ut habeat efficiendi facultatem, in quo ipſo conſiderandum eſt, ne aut temere deſperet propter ignaviam, aut nimis confidat propter cupiditatem: omnibus autem negotiis prius quam aggrediare, adhibenda eſt præparatio diligens. Sed cum plerique arbitrentur, res bellicas majores eſſe, quam urbanas; minuenda eſt hæc opinio. Multi enim bella ſæpe quæſiverunt propter gloriæ cupiditatem: atque id in magnis animis, ingeniiſque plerumque contingit; eoque magis, ſi ſunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum. Vere autem ſi volumus judicare, multæ res extiterunt urbanæ majores, clarioreſque, quam bellicæ. Quamvis enim Themiſtocles jure laudetur, & ſit ejus nomen, quam Solonis, illuſtrius, citeturque Salamis clariſſimæ

teſtis victoriæ, quæ anteponatur conſilio Solonis, ei, quo primum conſtituit Areopagitas; non minus præclarum hoc, quam illud, judicandum eſt. Illud enim ſemel profuit, hoc ſemper proderit civitati: hoc conſilio leges Athenienſium, hoc majorum inſtituta ſervatur. Et Themiſtocles quidem nihil dixerit, in quo ipſe Areopagum adjuverit: at ille adjuvit Themiſtoclem. Eſt enim bellum geſtum conſilio ſenatus ejus, qui à Solone erat conſtitutus. Liceat eadem de Pauſania, Lyſandroque dicere. Quorum rebus geſtis quamquam imperium Lacedæmoniorum dilatatum putatur: tamen ne minima quidem ex parte Licurgi legibus, & diſciplinæ conferendi ſunt: quin etiam ob has ipſas cauſas & paratiores habuerunt exercitus, & fortiores. Mihi quidem, neque pueris nobis, M. Scaurus C. Mario, neque, cum verſaremur in republica Q. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur. Parva enim ſunt foris arma, niſi eſt conſilium domi. Nec plus Africanus, ſingularis & vir, & imperator, in excidenda Numantia reipublicæ profuit, quam eodem tempore P. Naſica privatus, cum Tib. Gracchum interemit: quamquam hæc quidem res non ſolum ex domeſtica eſt ratione: attingit enim & bellicam, quoniam ui manuque confecta eſt: ſed tamen id ipſum geſtum eſt conſilio urbano, ſine exercitu. Illud autem optimum eſt, in quo me invadi ſolere ab invidis. & improbis audio;

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ

Ut enim alios omittam; nobis rempublicam gubernantibus nonne togæ arma ceſſere? neque enim in republica periculum fuit gravis unquam, nec majus otium.ita conſiliis diligentiaque noſtra celeriter de manibus audaciſſimorum civium delapſa arma ipſa ciciderunt. Quæ res igitur geſta eſt unquam in bello tanta? quis triomphus conferendus? licet enim, Marce fili,
apud

apud te gloriari, ad quem & hæreditas hujus gloriæ, & factorum imitatio pertinet. Mihi quidem certe, ut abundans bellicis laudibus, Cn. Pompeius, multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, fruſtra ſe tertium triumphum deportaturum fuiſſe, niſi meo in Rempublicam beneficio, ubi triumpharet, eſſet habiturus. Sunt ergo domeſticæ fortitudines non inferiores militaribus: in quibus plus etiam, quam in his, operæ, ſtudiique ponendum eſt. Omnino enim illud honeſtum, quod ex animo excelſo, magnificoque quærimus, animi efficitur, non corporis viribus. Exercendum tamen eſt corpus, & ita afficiendum, ut obedire conſilio, rationique poſſit in exequendis negotiis, & in labore tolerando. Honeſtum autem id, quod exquirimus, totum eſt poſitum in animi cura, & cogitatione: in quo non minorem utilitatem afferunt, qui togati Reipublicæ præſunt, quam qui bella gerunt. Itaque eorum conſilio ſæpe aut non ſuſcepta, aut confecta bella ſunt, nonnunquam etiam illata: ut M. Catonis conſilio bellum tertium Punicum: in quo etiam mortui valuit auctoritas. Quare expetenda quidem magis eſt decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: ſed cavendum, ne id bellandi magis cura, quam utilitatis ratione, faciamus. Bellum autem ita ſuſcipiatur, ut nihil aliud, niſi pax quæſita videatur. Fortis vero animi, & conſtantis eſt, non perturbari in rebus aſperis, nec tumultuantem de gradu dejici, ut dicitur; ſed præſentis animi uti conſilio, nec à ratione diſcedere: quamquam hoc animi, illud etiam ingenii magni eſt, percipere cogitatione futura, & aliquando ante conſtituere, quid accidere poſſit in utramque partem; & quid agendum ſit, cum quid evenerit; nec committere aliquid, ut aliquando dicendum ſit, NON PUTABAM. Hæc ſunt opera magni animi, & excelſi, & prudentia, conſilioque fidentis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Temere autem in acie verſari, & manu cum hoſte confligere, immane quiddam, & belluarum ſimile eſt: ſed, cum tempus neceſſitaſque poſtulat, decertandum manu eſt, & mors ſervituti, turpitudinique anteponenda. De evertendis autem, diripiendiſque urbibus valde illud conſiderandum eſt, NE QUID TEMERE, NE QUID CRUDELITER FIAT. Idque eſt viri magnanimi, rebus agitatis, punire ſontes, multitudinem conſervare, in omni fortuna recta, atque honeſta retinere. Ut enim ſunt, quemadmodum ſupra dixi, qui urbanis rebus bellicas anteponunt: ſic reperias multos, quibus periculoſa, & callida conſilia quietis cogitationibus ſplendiora & majora videantur. Nunquam omnino periculi fuga committendum eſt, ut imbelles timidique videamur. Sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poſſet eſſe ſtultius. Quapropter in adeundis periculis conſuetudo imitanda medicorum eſt, qui leviter ægrotantes leviter curant: gravioribus autem morbis periculoſas curationes & ancipites adhibere coguntur. Quare in tranquillo tempeſtatem adverſam optare dementis eſt: ſubvenire autem tempeſtati quavis ratione, ſapientis: eoque magis, ſi plus adipiſcare re explicata boni, quam addubitata mali. Periculoſæ autem rerum actiones partim iis ſunt, qui eas ſuſcipiunt, partim reipublicæ. Itemque alii de vita, alii de gloria, & benevolentia civium in diſcrimen vocantur. Promptiores igitur debemus eſſe ad noſtra pericula, quam ad communia: dimicareque paratius de honore, & gloria, quam de cæteris commodis. Inventi autem multi ſunt, qui non modo pecuniam, ſed vitam etiam profundere pro patria parati eſſent: iidem gloriæ jacturam ne minimam quidem facere vellent, ne republica quidem poſtulante: ut Callicratidas, qui cum Lacedæ-

cedæ-

cedæmoniorum dux eſſet Peloponneſiaco bello, multaque feciſſet egregie, vertit ad extremum omnia, cum conſilio non paruit eorum, qui claſſem ab Arginuſis removendam, nec cum Athenienſibus dimicandum putabant. Quibus ille reſpondit; Lacedæmonios, claſſe illa amiſſa, aliam parare poſſe: ſe fugere ſine ſuo dedecore non poſſe. Atque hæc quidem Lacedæmoniis plaga mediocris fuit: illa peſtifera, qua, cum Cleombrotus, invidiam timens, temere cum Epaminonda confligiſſet, Lacedæmoniorum opes corruerunt Quanto Q. Maximus melius? de quo Ennius:

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.
Ergo poſtque magiſque viri nunc gloria claret.

Quod genus peccandi vitandum eſt etiam in rebus urbanis. Sunt enim, qui, quod ſentiunt, etiamſi optimum ſit, tamen invidiæ metu non audent dicere. Omnino, qui reipublicæ præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant: unum, ut utilitatem civium ſic tueantur, ut, quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum ſuorum: alterum, ut totum corpus reipublicæ curent; ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerant. Ut enim tutela, ſic procuratio reipublicæ ad utilitatem eorum, qui commiſſi ſunt, non ad eorum, quibus commiſſa, gerenda eſt. Qui autem parti civium conſulunt, partem negligunt, rem pernicioſiſſimam in civitatem inducunt, ſeditionem atque diſcordiam: ex quo evenit, ut alii populares, alii ſtudioſi optimi cujuſque videantur, pauci univerſorum. Hinc apud Athenienſes magnæ diſcordiæ ortæ: in noſtra republica, non ſolum ſeditiones, ſed peſtifera etiam bella civilia: quæ gravis & fortis civis in republica, dignus principatu, fugiet, atque oderit, tradetque ſe totum reipublicæ: neque opes, aut potentiam conſectabitur: totamque eam

ſic tuebitur, ut omnibus conſulat. Nec vero criminibus falſis in odium aut invidiam quemquam vocabit: omninoque ita juſtitiæ, honeſtatique adhæreſcet, ut dum eam conſervet, quamvis graviter offendat, mortem appetat potius, quam deſerat illa, quæ dixi. Miſerrima eſt omnino ambitio, honorumque contentio: de qua præclare apud eundem eſt Platonem: ſimiliter facere eos, qui inter ſe contenderent, uter potius Rempublicam adminiſtret, ut, ſi nautæ certarent, quis eorum potiſſimum gubernaret. Idemque præcepit, ut eos adverſarios exiſtimemus, qui arma contra ferant: non eos, qui ſuo judicio tueri Rempublicam velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Marcellum ſine acerbitate diſſenſio. Nec vero audiendi, qui graviter iraſcendum inimicis putant, idque magnanimi, & fortis viri eſſe cenſent: nihil enim laudabilius, nihil magno, & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. In liberis vero populis, & juris æquabilitate, exercenda etiam eſt facilitas, & altitudo animi quæ dicitur: ne, ſi iraſcamur aut intempeſtive accedentibus, ut impudenter rogantibus, in moroſitatem inutilem, & odioſam incidamus. Et tamen ita Probanda eſt manſuetudo, atque clementia, ut adhibeatur, Reipublicæ cauſa, ſeveritas, ſine qua adminiſtrari civitas non poteſt. Omnis autem & animadverſio, & caſtigatio, contumelia vocari debet: neque ad ejus, qui punit aliquem, aut verbis caſtigat, ſed ad Reipublicæ utilitatem referri. Cavendum eſt etiam, ne major pœna, quam culpa ſit: &, ne iiſdem de cauſis alii plectantur, alii ne appellentur quidem. Prohibenda autem maxime eſt ira in puniendo: numquam enim iratus qui accedet ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter nimium, & parum: quæ placet Peripateticis, & recta placet, modo ne laudarent iracundiam, & dicerent utiliter à

natu-

natura datam. Illa vero omnibus in rebus repudianda eſt: optandumque, ut ii, qui præſunt Reipublicæ, legum ſimiles ſint: quæ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur. Atque etiam in rebus proſperis, & ad voluntatem noſtram fluentibus, ſuperbiam magnopere, faſtidium, arrogantiamque fugiamus. Nam ut adverſas res, ſic ſecundas immoderate ferre, levitatis eſt: præclaraque eſt æquabilitas non omni vita, & idem ſemper vultus, eademque frons: ut de Socrate, item de Caio quoque Lelio accepimus. Philippum quidem, Macedonum Regem, rebus geſtis, & gloria ſuperatum à filio, facilitate vero, & humanitate video ſuperiorem fuiſſe. Itaque alter ſemper magnus, alter ſæpe turpiſſimus fuit. Ut recte præcipere videantur, qui monent, ut quanto ſuperiores ſimus, tanto nos ſummiſſius geramus. Panætius quidem Africanum auditorem & familiarem ſuum ſolitum ait dicere: ut equos, propter crebras contentiones prœliorum ferocitate exſultantes, domitoribus tradere ſoleant, ut his facilioribus poſſint uti, ſic homines, ſecundis rebus effrænatos, ſibique præfidentes, tamquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportere, ut perſpicerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatemque fortunæ. Atque etiam in ſecundiſſimis rebus maxime eſt utendum conſilio amicorum: hiſque major etiam, quam ante, tribuenda eſt auctoritas. iiſdemque temporibus cavendum eſt, ne aſſentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos ſinamus: in quo falli facile eſt. tales enim nos eſſe putamus, ut jure laudemur. ex quo naſcuntur innumerabilia peccata, cum homines inflati opinionibus, turpiter irridentur, & in maximis verſantur erroribus. Sed hæc quidem hactenus. Illud autem ſic eſt judicandum, maximas geri res, & maximi animi ab iis, qui Rempublicam gerant, quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

corum adminiſtratio latiſſime pateat, ad pluri-
moſque pertineat: eſſe autem magni animi, &
fuiſſe multos, etiam in vita otioſa, qui aut inve-
ſtigarent, aut conarentur magna quædam, ſeſe-
que ſuarum rerum finibus continerent; aut in-
terjecti inter philoſophos, & eos, qui rempubli-
tam adminiſtrarent, delectarentur re ſua fami-
liari, non eam quidem omni ratione exagge-
rantes, neque excludentes ab ejus uſu ſuos: po-
tiuſque & amicis impartientes, & reipublicæ, ſi
quando uſus eſſet. Quæ primum bene parta ſit,
nulloque turpi quæſtu, neque odioſo: tum,
quamplurimis, modo dignis, ſe utilem præbeat:
deinde, augeatur ratione, diligentia, parſimonia:
nec libidini potius luxuriæque, quam liberali-
tati, & beneficentiæ, pareat. Hæc Præſcripta
ſervantem licet magnifice, graviter, animoſe-
que vivere, atque etiam ſimpliciter, fideliter,
vitæque hominum amice. Sequitur, ut de illa re-
liqua parte honeſtatis dicendum ſit, in qua vere-
cundia, & quaſi quidam ornatus vitæ, tempe-
rantia, & modeſtia, omniſque ſedatio perturba-
tionum animi, & rerum modus cernitur. Hoc
loco continerur id, quod dici Latine *decorum* po-
teſt: Græce enim πρέπον dicitur. Hujus vis eſt
ea, ut ab honeſto non queat ſeparari. Nam &,
quod decet, honeſtum eſt: &, quod honeſtum
eſt, decet. Qualis autem differentia ſit honeſti,
& decori, facilius intelligi, quam explanari po-
teſt. Quidquid enim eſt, quod deceat, id tum
apparet, cum antegreſſa eſt honeſtas. Itaque non
ſolum in hac parte honeſtatis, de qua hoc loco
diſſerendum eſt, ſed etiam in tribus ſuperiori-
bus, quid deceat, apparet. Nam & ratione uti,
atque oratione prudenter; & agere, quod agas
conſiderate; omnique in re, quid ſit veri, videre,
& tueri decet: contraque falli, errare, labi, de-
cipi tam dedecet, quam delirare, & mente ca-
ptum eſſe. Et juſta omnia decora ſunt; injuſta
omnia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

omnia contra, ut turpia, ſic indecora. Similis eſt ratio fortidudinis. Quod enim viriliter, animoque magno fit: id dignum viro, & decorum videtur: quod contra, id ut turpe, ſic indecorum. Quare pertinet quidem ad omnem honeſtatem hoc, quod dico, decorum: & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, ſed ſit in promptu. Eſt enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat: quod cogitatione magis à virtute poteſt, quam re ſeparari. Ut enim venuſtas, & pulchritudo corporis ſecerni non poteſt à valetudine: ſic hoc, de quo loquimur, decorum, totum quidem illud eſt cum virtute confuſum, ſed mente, & cogitatione diſtinguitur. Eſt autem ejus deſcriptio duplex. Nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honeſtate verſatur; & aliud huic ſubjectum, quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis. Atque illud ſuperius ſic fere definiri ſolet: decorum id eſſe quod conſentaneum ſit hominis excellentiæ in eo, in quo natura ejus à reliquis animantibus defferat. Quæ autem pars ſubjecta generi eſt, eam ſic definiunt, ut id decorum eſſe velint, quod ita naturæ conſentaneum ſit, ut in eo moderatio, & temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali. Hæc ita intelligi à Philoſophis, poſſumus exiſtimare ex eo decoro, quod poëtæ ſequuntur: de quo alio loco plura dici ſolent. Sed tum ſervare illud poëtas dicimus, quod deceat, cum id quod quaque perſona dignum eſt, & fit, & dicitur; ut, ſi aut Æacus, aut Minos diceret,

Oderint, dum metuant: aut,

Natis ſepulchrum ipſe eſt parens;

Indecorum videretur, quod eos fuiſſe juſtos accepimus. At, Atreo dicente, plauſus excitantur: eſt enim digna perſona oratio. Sed poëtæ quid quemque deceat, ex perſona judicabunt: nobis autem perſonam impoſuit ipſa natura, magna

cum excellentia, præſtantiaque animantium reliquorum, Quocirca poëtæ in magna veritate perſonarum, etiam vitioſis quid conveniat, & quid deceat, videbunt. Nobis autem cum à natura conſtantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ ſint: cumque eadem natura doceat non negligere quemadmodum nos adverſus homines geramus: efficitur, ut & illud, quod ad omnem honeſtatem pertinet, decorum, quam late fuſum ſit, appareat: & hoc, quod ſpectatur in unoquoque genere virtutis. Ut enim pulchritudo corporis apta compoſitione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipſo, quod inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiunt: ſic hoc decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum, quibuſcum vivitur, ordine, & conſtantia, moderatione dictorum omnium, atque factorum. Adhibenda eſt igitur quædam reverentia adverſus homines & optimi cujuſque, & reliquorum, nam negligere, quid de ſe quiſque ſentiat, non ſolum arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſoluti. Eſt autem, quod differat in omni ratione habenda, inter juſtitiam, & verecundiam. Juſtitiæ partes ſunt, non violare homines: verecundiæ, non offendere in quo maxime perſpicitur vis decori. His igitur expoſitis, quale ſit id, quod decere dicimus, intellectum puto.

OFFICIUM autem quod ab eo ducitur, hanc primum habet viam, quæ deducit ad convenientiam, conſervationemque naturæ: quam ſi ſequemur ducem, numquam aberrabimus: ſequemurque & id, quod acutum & perſpicax natura eſt, & id, quod ad hominum ſocietatem accommodatum; & id, quod vehemens, atque forte. Sed maxima vis decori in hac ineſt parte, de qua diſputamus. Neque enim ſolum corporis, qui ad naturam apti ſunt, ſed multo etiam magis animi mo-

tus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

tus probandi; qui item ad naturam accommodati ſunt.

DUPLEX eſt enim vis animorum atque naturæ: una pars in appetitu poſita eſt; quæ eſt ὁρμὴ Græce, quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione; quæ docet, & explanat, quid faciendum, fugiendumque ſit. Ita fit, ut ratio præſit, appetitus vero obtemperet. Omnis autem actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec vero agere quidquam, cujus non poſſis cauſam probabilem reddere. Hæc eſt enim fere deſcriptio officii. Efficiendum autem eſt, ut appetitus rationi obediant, eamque neque præcurrant, nec propter pigritiam, aut ignaviam deſerant: ſintque tranquilli, atque omni perturbatione animi careant. Ex quo elucebit omnis conſtantia, omniſque moderatio, Nam qui appetitus longius evagantur, & tanquam exultantes, ſive cupiendo, ſive fugiendo, non ſatis ratione retinentur, hi ſine dubio finem, & modum tranſeunt. Relinquunt enim, & abjiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui ſunt ſubjecti lege naturæ: à quibus non modo animi perturbantur, ſed etiam corpora: licet ora ipſa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti ſunt, aut voluptate nimia geſtiunt: quorum omnium vultus, voces, motus, ſtatuſque mutantur. Ex quibus illud intelligitur, (ut ad officii formam revertamur) appetitus omnes contrahendos, ſedandoſque, excitandamque eſſe animadverſionem, & diligentiam, ut ne quid temere, ac fortuito, inconſiderate, negligenterque agamus. Neque enim ita generati à natura ſumus, ut ad ludum, & jocum facti eſſe videamur: ſed ad ſeveritatem potius, & ad quædam ſtudia graviora, atque majora. Ludo autem, & joco uti illis quidem licet, ſed ſicut ſomno, & quietibus cæteris, tum, cum gravibus, ſeriiſque rebus ſatisfecerimus. Ipſumque genus jocandi non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

non profuſum, nec immodeſtum, ſed ingenuum, & facetum eſſe debet. Ut enim pueris non omnem licentiam ludendi damus: ſed eam, quæ ab honeſtatis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo joco aliquod probi ingenii lumen eluceat,

DUPLEX omnino eſt jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum: alterum elegans, urbanum, ingenioſum, facetum. Quo genere non modo Plautus noſter, & Atticorum antiqua comœdia, ſed etiam philoſophorum Socraticorum libri referti ſunt, multaque multorum facete dicta: ut ea, quæ à ſene Catone ſunt collecta, quæ vocantur ἀποφθέγματα Facilis igitur eſt diſtinctio ingenui, & illiberalis joci. Alter eſt, ſi tempore fit, ac remiſſo animo, libero dignus: alter ne homine quidem, ſi rerum turpitudini adhibetur verborum obſcœnitas.

LUDENDI etiam eſt quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur. Suppeditant autem & campus noſter, & ſtudia venandi, honeſta exempla ludendi.

SED pertinet ad omnem officii quæſtionem, ſemper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, reliquiſque beſtiis antecedat. Illæ nihil ſentiunt, niſi voluptatem; ad eamque feruntur omni impetu: hominis autem mens diſcendo, aliter, & cogitando, ſemper aliquid aut inquirit, aut agit, videndique, & audiendi delectatione ducitur. Quin etiam, ſi quis eſt paulo ad voluptates propenſior, modo ne ſit ex pecudum genere, (ſunt enim quidam homines non re, ſed nomine) ſed ſi quis eſt paulo erectior, quamvis voluptate capiatur, occultat, & diſſimulat appetitum voluptatis, propter verecundiam. Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non ſatis eſſe dignam hominis præſtantia, eamque contemni, & rejici oportere: ſin ſit quiſpiam, qui aliquid tribuat voluptati, diligen-

ter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ter ei tenendum eſſe ejus fruendæ modum, Itaque victus cultuſque corporis ad valetudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem. Atque etiam, ſi conſiderare volumus, quæ ſit in natura excellentia, & dignitas: intelligemus, quam ſit turpe diſfluere luxuria, & delicate, ac molliter vivere: quamque honeſtum parce, continenter, ſevere, ſobrieque.

INTELLIGENDUM eſt etiam, duabus quaſi nos à natura indutos eſſe perſonis, quarum una eſt communis, ex eo, quod omnes participes ſumus rationis, præſtantiæque ejus, qua antecellimus beſtiis, à qua omne honeſtum, decorumque trahitur, & ex qua ratio inveniendi officii exquiritur: altera autem, quæ proprie ſingulis eſt tributa. Ut enim in corporibus magnæ diſſimilitudines ſunt (alios enim videmus velocitate ad curſum, alios viribus ad luctandum valere, itemque in formis, aliis dignitatem ineſſe, aliis venuſtatem) ſic & in animis exiſtunt etiam majores varietates. Erat in L. Craſſo, & L. Philippo multus lepos: major etiam, magiſque de induſtria in C. Cæſare, L. filio. At iiſdemque temporibus in M. Scauro, & in M. Druſo adoleſcente ſingularis ſerveritas, in C. Lælio multa hilaritas, in ejus familiari Scipione ambitio major, vita triſtior. De Græcis autem, dulcem & facetum, feſtivique ſermonis, atque in omni oratione ſimulatorem, quem εἴρωνα Græci nominaverunt, Socratem accepimus: contra, Pythagoram, & Periclem, ſummam auctoritem conſecutos ſine ulla hilaritate. Callidum Hannibalem ex Pœnorum; ex noſtris ducibus Q. Maximum accepimus, facile celare, tacere, diſſimulare, inſidiari, præcipere hoſtium conſilia. In quo genere Græci Themiſtoclem Athenienſem, & Pheræum Jaſonem, cæteris anteponunt. In primiſque verſutum, & callidum factum Solonis; qui, quo & tutior vita ejus eſſet, & plus ali-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

aliquanto Reipublicæ prodeſſet, furere ſe ſimulavit. Sunt his alii multum diſpares, & ſimplices, & aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex inſidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici: itemque alii, qui quidvis perpetiantur, cuivis deſerviant, dum, quod velint, conſequantur. ut Syllam, & M. Craſſum videbamus. quo in genere verſutiſſimum, & patientiſſimum Lacedæmonium Lyſandrum accepimus: contraque Callicratidam, qui præfectus claſſi proximus poſt Lyſandrum fuit. Itemque in ſermonibus, alium quemque, quamvis præpotens ſit, efficere, ut unus de multis eſſe videatur. Quod in Catulo, & in patre, & in filio, idemque & in Q. Mucio Mancia vidimus. Audivi ex majoribus natu, hoc idem fuiſſe in P. Scipione Naſica: contraque, patrem ejus, illum, qui T. Gracchi conatus perditos vindicavit, nullam comitatem habuiſſe ſermonis: ne Xenocratem quidem, ſeveriſſimum philoſophorum, ob eamque rem ipſam magnum, clarumque fuiſſe. Innumerabiles aliæ diſſimilitudines ſunt naturæ, morumque minime tamen vituperandorum. Admodum autem tuenda ſunt ſua cuique non vitioſa, ſed tamen propria, quo facilius decorum illud, quod quærimus, retineatur. Sic enim eſt faciendum, ut contra naturam univerſam nihil contendamus: ea tamen conſervata, propriam naturam ſequamur: ut, etiam ſi ſint alia graviora, atque meliora, tamen nos ſtudia noſtra naturæ regula metiamur. Neque enim attinet repugnare naturæ: nec quidquam ſequi, quod aſſequi nequeas. Ex quo magis emergit, quale ſit decorum illud: ideo, quia nihil decet invita, ut aiunt, Minerva, id eſt adverſante, & repugnante natura. Omnino, ſi quidquam eſt decorum, nihil eſt profecto magis, quam æquabilitas univerſæ vitæ, tum ſingularum actionum: quam conſervare non poſſis, ſi aliorum naturam imiteris,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

omittas tuam. Ut enim ſermone eo debemus uti, qui notus eſt nobis, ne (ut quidam) Græca verba inculcantes, jure optimo rideamur: ſic in actiones, omnemque vitam, nullam diſcrepantiam conferre debemus. Atque hæc differentia naturarum tantam habet vim, ut nonnumquam mortem ſibi ipſi alius conſciſcere debeat, alius in eadem cauſa non debeat. Num enim alia in cauſa M. Cato fuit, alia cæteri, qui ſe in Africa Cæſari tradiderunt? atqui cæteris forſitan vitio datum eſſet, ſi ſe interemiſſent, propterea quod eorum vita lenior, & mores fuerant faciliores: Catoni autem cum incredibilem tribuiſſet natura gravitatem, eamque ipſe perpetua conſtantia roboraſſet, ſemperque in propoſito, ſuſceptoque conſilio permanſiſſet, moriendum potius, quam tyranni vultus aſpiciendus fuit. Quam multa paſſus eſt Uliſſes in illo errore diuturno, cum & mulieribus (ſi Circe, & Calypſo, mulieres appellandæ ſunt) inſerviret, & in omni ſermone omnibus affabilem & jucundum ſe eſſe vellet! domi vero etiam contumelias ſervorum, ancillarumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, perveniret. At Ajax, quo animo traditur, millies oppetere mortem, quam illa perpeti, maluiſſet? Quæ contemplantes expendere oportebit; Quid quiſque habeat ſui; eaque moderari; nec velle experiri, quam ſe aliena deceant. Id enim maxime quemque decet, quod eſt cujuſque ſuum maxime. Suum igitur quiſque noſcat ingenium, acremque ſe & vitiorum, & bonorum ſuorum judicem præbeat: ne ſcenici plus, quam nos, videantur habere prudentiæ. Illi enim non optimas, ſed ſibi accommodatiſſimas fabulas eligunt. Qui voce freti ſunt, Epigonos, Medeamque: qui guſtu, Menalippam, Clytemneſtram: ſemper Rupilius, quem ego nemini, Antiopam: non ſæpe Æſopus Ajacem. Ergo hiſtrio hoc videbit in ſcena, quod non

vide-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

videbit ſapiens in vita? Ad quas igitur res aptiſſimi erimus, in iis potiſſimum elaborabimus. Sin aliquando neceſſitas nos ad ea detruſerit, quæ noſtri ingenii non erunt: omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, ſi non decore, at quamminimum indecore facere poſſimus. Nec tam eſt enitendum, ut bona, quæ nobis data non ſunt, ſequamur, quam ut vitia fugiamus.

AC duabus his perſonis, quas ſupra dixi, tertia adjungitur, quam caſus aliquis, vel tempus imponit: quarta etiam, quam nobiſmet ipſis judicio noſtro accommodabimus. Nam regna, imperia, nobilitates, honores, divitiæ, opes, eaque quæ ſunt his contraria, in caſu ſita, temporibus gubernantur: ipſi autem quam perſonam gerere velimus, à noſtra voluntate proficiſcitur. Itaque ſe alii ad philoſophiam, alii ad jus civile, alii ad eloquentiam applicant: ipſarumque virtutum in alia alius mavult excellere. Quorum vero patres, aut majores aliqua gloria præſtiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis ſtudent excellere: ut Q. Mucius P. filius in jure civili: Pauli filius Africanus in re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas à patribus acceperunt, addunt aliquam ſuam: ut hic idem Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam, quod idem fecit Timotheus, Cononis filius; qui cum belli laude non inferior fuiſſet, quàm pater, ad eam laudem doctrinæ, & ingenii gloriam adjecit. Fit autem interdum, ut nonnulli omiſſa imitatione majorum, ſuum quoddam inſtitutum conſequantur: maximeque in eo plerumque elaborant ii, qui magna ſibi proponunt, obſcuris orti parentibus. Hæc igitur omnia, cum quærimus quid deceat, complecti animo, & cogitatione debemus.

IN primis autem conſtituendum eſt, quos nos, & quales eſſe velimus, & in quo genere

vitæ:

vitæ: quæ deliberatio eſt omnium difficillima. Ineunte enim adoleſcentia, cum ineſt maxima imbecillitas conſilii, tunc id ſibi quiſque genus ætatis degendæ conſtituit, quod maxime adamavit: itaque ante implicatur aliquo certo genere, curſuque vivendi, quam potuit, quod optimum eſſet, judicare. Nam quod Herculem Prodicus dicit, (ut eſt apud Xenophontem) cum primum pubeſceret, quod tempus à natura ad deligendum, quam quiſque viam vivendi ſit ingreſſurus, datum eſt, exiiſſe in ſolitudinem, atque ibi ſedentem diu ſecum multumque dubitaſſe, cum duas cerneret vias, unam voluptatis, alteram virtutis, utram ingredi melius eſſet: hoc Herculi, Jovis ſatu edito, potuit fortaſſe contingere: nobis non item, qui imitamur, quos cuique viſum eſt, atque ad eorum ſtudia, inſtitutaque impellimur. Plerumque autem parentum præceptis imbuti, ad eorum conſuetudinem, moremque deducimur, alii multitudinis judicio feruntur: quæque majori parti pulcherrima videntur, ea maxime exoptant, nonnulli tamen, ſive felicitate quadam, ſive bonitate naturæ, ſive parentum diſciplina, rectam vitæ ſecuti ſunt viam. Illud autem maxime ratum genus eſt eorum, qui aut excellente ingenii magnitudine, aut præclara eruditione, atque doctrina, aut utraque re ornati, ſpatium deliberandi habuerunt, quem potiſſimum vitæ curſum ſequi vellent. In qua deliberatione ad ſuam cujuſque naturam conſilium eſt omne revocandum. Nam cum in omnibus, quæ aguntur, ex eo modo, quo quiſque natus eſt, (ut ſupra dictum eſt) quid deceat, exquirimus: tum in tota vita conſtituenda multo eſt ejus rei cura major adhibenda, ut conſtare in vitæ perpetuitate poſſimus nobiſmet ipſis, nec in ullo officio claudicare.

AD hanc autem rationem quoniam maximam vim natura habet, fortuna proximam: utriuſ-

utriuſque omnino ratio habenda eſt in deligendo genere vitæ: ſed naturæ magis: multo enim & firmior eſt, & conſtantior: ut fortuna nonnunquam ipſa mortalis cum immortali natura pugnare videatur. Qui igitur ad naturæ ſuæ non vitioſæ genus conſilium vitæ omne contulerit, is conſtantiam teneat: id enim maxime decet. Niſi forte ſe erraſſe intellexerit in deligendo genere vitæ. Quod ſi acciderit, (poteſt autem accidere) facienda morum, inſtitutorumque mutatio eſt. Eam igitur mutationem, ſi tempora adjuvabunt, facilius, commodiuſque faciemus: ſin minus, ſenſim erit, pedetentimque facienda: ut amicitias, quæ minus delectent, & minus probentur, magis decere, cenſent ſapientes, ſenſim diſſuere, quam repente præcidere. Commutato autem genere vitæ, omni ratione curandum eſt, ut id bono conſilio feciſſe videamur. Sed quoniam paulo ante dictum eſt, imitandos eſſe majores: primum illud exceptum ſit, ne vitia ſint imitanda: deinde, ſi natura non feret, ut quædam imitari poſſint, ut ſuperioris Africani filius, qui hunc Paulo natum adoptavit, propter infirmitatem valetudinis non tam potuit patris ſimilis eſſe, quam ille fuerat ſui. Si igitur non poterit ſive cauſas defenſitare, ſive populum concionibus tenere, ſive bella gerere; illa tamen præſtare debebit, quæ erunt in ipſius poteſtate, juſtitiam, fidem, libertatem, modeſtiam, temperantiam: quo minus ab eo id, quod deſit, requiratur. OPTIMA autem hæreditas à patribus traditur liberis, omnique patrimonio præſtantior, gloria virtutis, rerumque geſtarum: cui dedecori eſſe nefas, & vitium judicandum eſt. Et quoniam officia non eadem diſparibus ætatibus tribuuntur, aliaque ſunt juvenum, alia ſeniorum; aliquid etiam de hac diſtinctione dicendum eſt.

EST igitur adoleſcentis, majores natu vereri exque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

æque his deligere optimos, & probatiſſimos, quorum conſilio, atque authoritate nitatur. ineuntis enim ætatis inſcitia, ſenum conſtituenda, & regenda prudentia eſt. Maxime autem hæc ætas à libidinibus arcenda eſt, exercendaque in labore, patientiaque & animi, & corporis, ut eorum & in bellicis, & civilibus officiis vigeat induſtria. Atque etiam cum relaxare animos, & dare ſe jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ: quod erit facilius, ſi ejuſmodi quoque rebus majores natu intereſſe velint.

SENIBUS autem labores corporis ſunt minuendi, exercitationes animi etiam augendæ videntur: danda vero opera, ut amicos, & juventutem, & maxime rempublicam conſilio, & prudentia quamplurimum adjuvent. Nihil autem magis cavendum eſt ſenectuti, quam ne languori, deſidiæque ſe dedat. Luxuria vero cum omni ætati turpis, tum ſenectuti fœdiſſima eſt. Sin autem & libidinum intemperantia acceſſerit, duplex malum eſt, quod & ipſa ſenectus concipit dedecus, & facit adoleſcentium impudentiorem intemperantiam.

AC ne illud quidem alienum eſt, de magiſtratuum, de privatorum, de civium, de peregrinorum officiis dicere. Eſt igitur proprium munus magiſtratus, intelligere ſe perſonam civitatis, debereque ejus dignitatem, & decus ſuſtinere, ſervare leges, jura deſcribere, ea fidei ſuæ commiſſa meminiſſe. Privatum autem oportet æquo, & pari cum civibus jure vivere, neque ſummiſſimum & abjectum, neque ſe efferentem; tum in republica ea velle, quæ tranquilla, & honeſta ſint. Talem enim & ſentire, & bonum civem dicere ſolemus. Peregrini autem, & incolæ officium eſt, nihil præter ſuum negotium agere, nihil de alio inquirere, minimeque in aliena eſſe republica curioſum. Ita fere offi-

officia reperientur, cum quæretur, quid deceat, & quid aptum ſit perſonis, temporibus, ætatibus. Nihil eſt autem, quod tam deceat, quam in omni re gerenda, conſilioque capiendo ſervare conſtantiam.

SED quoniam decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu, & ſtatu cernitur, idque poſitum eſt in tribus rebus, formoſitate, ordine, ornatu ad actionem apto, (difficilius ad eloquendum, ſed ſatis erit intelligi:) in his autem tribus continetur cura etiam illa, ut probemur ab iis, cum quibus, & apud quos vivamus: his quoque de rebus pauca dicantur,

PRINCIPIO, corporis noſtri magnam natura ipſa videtur habuiſſe rationem: quæ formam noſtram, reliquam figuram, in qua eſſet ſpecies honeſta, eam poſuit in promptu: quæ autem partes corporis, ad naturæ neceſſitatem datæ, aſpectum eſſent deformem habituræ, atque turpem, eas contexit, atque abdidit. Hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata eſt hominum verecundia. Quæ enim natura occultavit, eadem omnes, qui ſana mente ſunt, removent ab oculis, ipſique neceſſitati dant operam, ut quam occultiſſime pareant: quarumque partium corporis uſus ſunt neceſſarii, eas neque partes, neque earum uſus ſuis nominibus appellant: quodque facere non turpe eſt, modo occulte, id dicere obſcœnum eſt. Itaque nec actio rerum illarum aperta petulantia vacat, nec oratio obſcœnitate. Nec vero audiendi ſunt Cynici, aut ſi qui fuerunt Stoici pene Cynici, qui reprehendunt, & irrident quod ea, quæ turpia re non ſunt, verbis flagitioſa dicamus: illa autem, quæ turpia ſunt, nominibus appellemus ſuis. Latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe eſt: ſed dicitur non obſcœne: liberis dare operam, re honeſtum eſt, nomine obſcœnum: pluraque in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

am ſententiam ab eiſdem contra verecundiam iſputantur. Nos autem naturam ſequamur, & b omni, quod abhorret ab ipſa, oculorum, uriumque comprobatione, fugiamus. Status, ceſſus, ſeſſio, accubatio, vultus, oculi, ma- uum motus teneant illud decorum. Quibus in ebus duo ſunt maxime fugienda, ne quid ef- œminatum, aut molle, aut ne quid durum, ut ruſticum ſit. Nec vero hiſtrionibus, orato- ibuſque concedendum eſt, ut iis hæc apta nt, nobis diſſoluta. Scenicorum quidem mos antam habet à vetere diſciplina verecundiam, t in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo. Ve- entur enim, ne, ſi quo caſu evenerit, ut orporis partes quædam aperiantur, aſpician- ur non decore. Noſtro quidem more cum pa- entibus puberes filii, cum ſoceris quidem ge- eri non lavantur. Retinenda eſt igitur hujus eneris verecundia, præſertim natura ipſa ma- iſtra, & duce.

CUM autem pulchritudinis duo genera ſint, uorum in altero venuſtas ſit, in altero digni- as: venuſtatem muliebrem ducere debemus; ignitatem virilem. Ergo & à forma removea- ur omnis viro non dignus ornatus, & huic ſi- nile vitium in geſtu, motuque caveatur. Nam & paleſtrici motus ſæpe ſunt odioſiores: & hi- trionum nonnulli geſtus ineptiis non vacant; & in utroque genere, quæ ſunt recta, & ſim- licia, laudantur. Formæ autem dignitas co- oris bonitate tuenda eſt: color exercitationi- us corporis. Adhibenda eſt præterea mundi- ia non odioſa, neque exquiſita nimis; tan- um quæ fugiat agreſtem, & inhumanam ne- gligentiam. Eadem ratio eſt habenda veſtitus: n quo, ſicut in pleriſque rebus, mediocritas ptima eſt. Cavendum eſt autem, ne aut tardi- atibus utamur in greſſu mollioribus, ut pom- arum ferculis ſimiles eſſe videamur; aut in

feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates: quæ cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna ſignificatio fit, non adeſſe conſtantiam. Sed multo etiam magis elaborandum eſt, ne animi motus à natura recedant: quod aſſequemur, ſi cavebimus, ne in perturbationes, atque exanimationes incidamus; &, ſi attentos animos ad decori conſervationem tenebimus. Motus autem animorum duplices ſunt: alteri cogitationis: alteri appetitus. Cogitatio in vero exquirendo maxime verſatur: appetitus impellit ad agendum. Curandum eſt igitur, ut cogitatione ad res quam optimas utamur, appetitum rationi obedientem præbeamus.

ET quoniam magna vis orationis eſt, eademque duplex; altera contentionis, altera ſermonis: contentio diſceptationibus tribuatur judiciorum, concionum, ſenatus: ſermo in circulis, diſputationibus, congreſſionibus familiarium verſetur: perſequatur etiam convivia. Contentionis præcepta Rhetorum ſunt, nulla ſermonis. Quam haud ſcio, an poſſint hæc quoque eſſe. Sed diſcentium ſtudiis inveniuntur magiſtri; huic autem qui ſtudeant, ſunt nulli: Rhetorum turba referta omnia: quamquam quæ verborum ſententiarumque præcepta ſunt, eadem ad ſermonem pertinebunt. Sed cum orationis indicem vocem habeamus; in voce autem duo ſequamur, ut clara ſit, ut ſuavis: utrumque omnino à natura petendum eſt: verum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio preſſe loquentium, & leniter. Nihil aliud fuit in Catulis, ut eos exquiſito judicio putares uti litterarum; quamquam erant litterati: ſed & alii. Hi autem optime uti lingua Latina putabantur. Sonus erat dulcis: litteræ neque expreſſæ, neque oppreſſæ, ne aut obſcurum eſſet, aut putridum. Sine contentione

vo-

vox nec languens, nec canora. Uberior oratio L. Craſſi, nec minus faceta: ſed bene loquendi de Catulis opinio non minor. Sale vero conditus, & facetiis Cæſar, Catuli patris frater, vicit omnes: ut in ipſo illo forenſi genere dicendi, contentiones aliorum ſermone vinceret. In omnibus igitur his elaborandum eſt, ſi omnibus, quod deceat exquirimus.

SIT igitur hic ſermo, in quo Socratici maxime excellunt, lenis, minimeque pertinax: inſit in eo lepos. Nec vero tamquam in poſſeſſionem ſuam venerit, excludat alios: ſed cum reliquis in rebus, tum in ſermone communi, viciſſitudine nonnumquam utendum putet. Ac videat inprimis, quibus de rebus loquatur: ſi ſeriis, ſeveritatem adhibeat; ſi jocoſis, leporem. In primis provideat, ne ſermo vitium aliquod indicet ineſſe moribus: quod maxime tum ſolet evenire, cum ſtudioſe de abſentibus, detrahendi cauſa, ut per ridiculum, aut ſevere, maledice, contumelioſeque dicitur. Habentur autem plerumque ſermones, aut de domeſticis negotiis, aut de republica, aut de artium ſtudiis, & doctrina. Danda igitur opera eſt, ut, etiamſi aberrare ad alia cœperit, ad hæc revocetur oratio: ſed utcumque aderunt res. Neque enim iiſdem de rebus, nec in omni tempore, nec ſimiliter delectamur. Animadvertendum eſt etiam, quatenus ſermo delectationem habeat, &, ut incipiendi ratio fuerit, ita ſit deſinendi modus. Sed quoniam in omni vita rectiſſime præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id eſt motus animi nimios, rationi non obtemperantes: ſic ejuſmodi motibus ſermo debet vacare, ne aut ira exiſtat, aut cupiditas aliqua. aut pigritia, aut ignavia, aut quid tale appareat. Maximeque curandum eſt, ut eos, quibuſcum ſermonem conferimus, & vereri, & diligere videamur. Objurgationes etiam non-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

nunquam incidunt neceſſariæ, in quibus utendum eſt fortaſſe, & vocis contentione majore, & verborum gravitate acriore. Id agendum etiam, ut ea facere non videamur irati, ſed, ut ad urendum, & ſecandum medici, ſic nos ad hoc genus caſtigandi raro, invitique veniamus, nec umquam, niſi neceſſario, ſi nulla reperietur alia medicina: ſed tamen ira procul abſit, cum qua nihil recte fieri, nihil conſiderate poteſt. Magna autem ex parte clementi caſtigatione licet uti, gravitate tamen adjuncta, ut & ſeveritas adhibeatur, & contumelia repellatur. Atque etiam illud ipſum, quod acerbitatis habet objurgatio, ſignificandum eſt, ipſius cauſa, qui objurgetur, ſuſceptum eſſe. Rectum eſt autem, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimiciſſimis fiunt, etiamſi nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere. Quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea neque conſtanter fieri poſſunt, nec ab iis, qui adſunt, approbari. Deforme etiam eſt de ſeipſo prædicare, falſa præſertim, & cum irriſione audientium imitari militem glorioſum. Et quoniam omnia perſequimur, (volumus quidem certe) dicendum eſt etiam, qualem hominis honorati, & principis domum placeat eſſe. Cujus finis eſt uſus, ad quem accommodanda eſt ædificandi deſcripio: & tamen adhibenda dignitatis, commoditatiſque diligentia. Cn. Octavio, qui primus ex illa familia conſul factus eſt, honori fuiſſe accepimus, quòd præclaram ædificaſſet in Palatio, & plenam dignitatis domum: quæ cum vulgo viſeretur, ſuffragata domino, novo homini, ad conſulatum putabatur. Hanc Scaurus demolitus, acceſſionem adjunxit ædibus. Itaque ille in ſuam domum conſulatum primus intulit: hic ſummi, & clariſſimi viri filius, in domum multiplicatam non repulſam ſolum retulit,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ulit, ſed ignominiam & calamitatem. Ornanda eſt enim dignitas domo, non ex domo dignitas tota quærenda eſt: nec domo dominus, ſed domino domus honeſtanda eſt. Et, ut in cæteris habenda ratio non ſui ſolum, ſed etiam aliorum; ſic in domo clari hominis, in quam & hoſpites multi recipiendi, & admittenda hominum cujuſque generis multitudo, adhibenda eſt cura laxitatis. Aliter ampla domus dedecori domino ſæpe fit, ſi eſt in ea ſolitudo, & maxime, ſi aliquando alio domino ſolita eſt frequentari. Odioſum eſt enim, cum à prætereuntibus dicitur: *O domus antiqua, heu, quam diſpari dominare domino!* quod quidem, his temporibus, in multis licet dicere. Cavendum eſt etiam, præſertim ſi ipſe ædifices, ne extra modum ſumptu, & magnificentia prodeas. Quo in genere multum mali etiam in exemplo eſt. Studioſe enim plerique, præſertim in hac parte, facta principium imitantur: ut L. Luculli, ſummi viri, virtutem, quis? quam multi villarum magnificentiam imitati ſunt? quarum quidem certe eſt adhibendus modus, ad mediocritatem revocandus. Eademque mediocritas ad communem uſum, cultumque vitæ referenda eſt. Sed hæc hactenus.

IN omni autem actione ſuſcipienda, tria ſunt tenenda: primum, ut appetitus rationi pateat; quo nihil eſt ad officia conſervanda accommodatius: deinde, ut animadvertatur, quanta illa res ſit, quam efficere velimus; ut neve major, neve minor cura, & opera ſuſcipiatur, quam cauſa poſtulet: tertium eſt, ut caveamus, ut ea, quæ pertinent ad liberalem ſpeciem, & dignitatem, moderata ſint. Modus autem eſt optimus, decus ipſum tenere, de quo ante diximus, nec progredi longius. Horum autem trium præſtantiſſimum eſt, appetitum obtemperare rationi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

DEINCEPS de ordine rerum, & temporum opportunitate dicendum eſt. Hæc autem ſcientia continet eam, quam Græci εὐταξίαν nominant, non hanc, quam interpretamur modeſtiam: quo in verbo modus ineſt: ſed illa eſt εὐταξία, in qua intelligitur ordinis conſervatio. Itaque, ut eandem nos modeſtiam appellemus, ſic definitur à Stoicis, ut modeſtia ſit ſcientia earum rerum, quæ agentur, aut dicentur, loco ſuo collocandarum. Itaque videtur eadem vis ordinis, & collocationis fore. Nam & ordinem ſic definiunt, compoſitionem rerum aptis, & accommodatis locis: locum autem actionis, opportunitatem temporis eſſe dicunt, tempus autem actionis opportunum, Græce εὐκαιρία, Latine appellatur occaſio. Sic fit, ut modeſtia hæc, quam interpretamur ita, ut dixi, ſcientia ſit opportunitatis idoneorum ad agendum temporum. Sed poteſt eſſe eadem prudentiæ definitio, de qua principio diximus: hoc autem loco de moderatione, & temperantia, & aliis ſimilibus virtutibus quærimus. Itaque, quæ erant prudentiæ propria, ſuo loco dicta ſunt: quæ autem harum virtutum, de quibus jam dudum loquimur, quæ pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibuſcum vivimus, nunc dicenda ſunt.

TALIS eſt igitur ordo actionum adhibendus, ut, quemadmodum in oratione conſtanti, ſic in vita omnia ſint apta, & inter ſe convenientia: turpe eſt enim, valdeque vitioſum, in re ſevera convivio dignum, aut delicatum aliquem inferre ſermonem. Bene Pericles, cum haberet Collegam in Prætuta Sophoclem poëtam, hique de communi officio conveniſſent, & caſu formoſus puer præteriret, dixiſſetque Sophocles; O puerum pulchrum, Pericle! *At enim Prætorem, Sophocle, decet, non ſolum ma-*

ns, ſed etiam oculos abſtinentes habere. Atque hoc idem Sophocles, ſi in athletarum approbatione dixiſſet, juſta reprehenſione caruiſſet. Tanta vis eſt & loci, & temporis: ut, ſi quis, ſuam cauſam ſit acturus, in itinere, aut in ambulatione ſecum ipſe meditetur, aut ſi quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur: at, hoc idem ſi in convivio faciat, inhumanus videatur inſcitia temporis. Sed ea, quæ multum ab humanitate diſcrepat, ut, ſi quis in foro cantet, aut ſi qua eſt alia magna perverſitas, facile apparent, nec magnopere admonitionem, & præcepta deſiderant: quæ autem parva videntur eſſe delicta: neque à multis intelligi poſſunt, ab his eſt diligentius declinandum. Ut in fidibus, aut in tibiis, quamvis paulum diſcrepent, tamen id à ſciente animadverti ſolet: ſic videndum eſt in vita, ne forte quid diſcrepet; vel multo etiam magis, quo major, & melior actionum, quam ſonorum. concentus eſt. Itaque, ut in fidibus muſicorum aures vel minima ſentiunt: ſic nos, ſi acres, ac diligentes judices eſſe volumus, animadverſoreſque vitiorum, magna intelligimus ſæpe ex parvis: ex oculorum obtutu, ſuperciliorum aut remiſſione, aut contractione, ex modeſtia, ex hilaritate, ex riſu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, ex ſummiſſione, ex cæteris ſimilibus facile judicabimus, quid apte eorum fiat, quid ab officio, naturaque diſcrepat. Quo in genere non eſt incommodum quale quodque eorum ſit, ex aliis judicare: ut, ſi quid dedeceat in aliis, vitemus & ipſi. Fit enim neſcio quo modo, ut magis in aliis cernamus, quam in nobiſmet ipſis, ſi quid delinquitur. Itaque facillime corriguntur illi in diſcendo, quorum vitia imitantur emendandi cauſa magiſtri. Nec vero alienum eſt, ad eligenda, quæ dubitationem afferent, adhibere doctos homines, vel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

etiam uſu peritos, & quid his de unoquoque genere officii placeat, exquirere. major enim pars eo fere deferri ſolet, quo à natura ipſa deducitur. In quibus videndum eſt, non modo, quid quiſque loquatur, ſed etiam, quid quiſque ſentiat, atque etiam, qua de cáuſa quiſque ſentiat. Ut enim pictores, & ii, qui ſigna fabricantur, & vero etiam poëtæ ſuum quiſque opus à vulgo conſiderari vult, ut, ſi quid reprehenſum ſit à pluribus, id corrigatur; hique & ſecum, & cum aliis, quid in eo peccatum ſit, exquirunt: ſic aliorum judicio permulta nobis & facienda & non facienda, & mutanda, & corrigenda ſunt. Quæ vero more aguntur, & inſtitutis civilibus, de his nihil eſt præcipiendum. Illa enim ipſa præcepta ſunt: nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, ſi quid Socrates, aut Ariſtippus contra morem, conſuetudinemque civilem fecerint, locutive ſint, idem ſibi arbitrentur licere. Magnis illi, & divinis bonis hanc licentiam aſſequebantur. Cynicorum vero ratio tota eſt ejicienda: eſt enim inimica verecundiæ, ſine qua nihil rectum eſſe poteſt, nihil honeſtum. Eos autem, quorum vita perſpecta in rebus honeſtis, atque magnis eſt, de republica ſentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut imperio affectos, obſervare, & colere debemus: tribuere etiam multum ſenectuti: cedere iis, qui magiſtratum habebunt: habere delectum civis, & peregrini: in ipſo quoque peregrino, privatimne an publice venerit: ad ſummam (ne agam de ſingulis) communem totius generis hominum conciliationem, & conſociationem colere, tueri, ſervare debemus.

JAM de artificiis, & quæſtibus, qui liberales habendi, qui ſordidi ſint, hæc fere accepimus. Primum improbantur ii quæſtus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, & fœnerato-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ratorum. Illiberales autem, & ſordidi quæſtus mercenariorum omnium, quorum operæ, non quorum artes emuntur. Eſt enim illis ipſa merces auctoramentum ſervitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim vendant. Nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur. Nec vero quidquam eſt turpius vanitate: opificeſque omnes in ſordida arte verſantur. Nec vero quidquam ingenuum poteſt habere officina. Minimeque artes probandæ, quæ miniſtræ ſunt voluptatum; cetarii, lanii, coqui, fartores, piſcatores, ut ait Terentius. Adde his, ſi placet, unguentarios, ſaltatores, totumque ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia major ineſt, aut non mediocris utilitas quæritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honeſtarum, hæ ſunt iis, quorum ordini conveniunt. honeſtæ. Mercatura autem, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna & copioſa, multa undique apportans, multiſque ſine vanitate impertiens, non eſt admodum vituperanda: atque etiam, ſi ſatiata quæſtu, vel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, ex ipſo portu ſe in agros, poſſeſſioneſque contulerit, videtur jure optimo poſſe laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil eſt agricultura melius, nil uberius, nil dulcius, nil libero homine dignius. De qua, quoniam in Catone Majore ſatis multa diximus, illinc aſſumes, quæ ad hunc locum pertinebunt.

SED ab iis partibus, quæ ſunt honeſtatis, quemadmodum officia ducerentur, ſatis expoſitum videtur. Eorum autem ipſorum, quæ honeſta ſunt, poteſt incidere ſæpe contentio, & comparatio, de duobus honeſtis utrum honeſtius: qui locus à Panætio eſt prætermiſſus. Nam cum omnis honeſtas manet à partibus quatuor, quarum una ſit cognitionis, altera

communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæ in deligendo officio ſæpe inter ſe comparentur neceſſe eſt. Placet igitur, aptiora eſſe naturæ ea officia, quæ ex communitate, quam ea, quæ ex cognitione ducantur: idque hoc argumento confirmari poteſt, quod, ſi contigerit ea vita ſapienti, ut in omnium rerum affluentibus copiis, quamvis ea, quæ cognitione digna ſunt, ſummo otio ſecum ipſe conſideret, & contempletur; tamen, ſi ſolitudo tanta ſit, ut hominem videre non poſſit, excedat è vita. Princepſque omnium virtutum eſt illa ſapientia, quam σοφίαν Græci vocant: prudentiam enim, quam Gtæci φρόνησιν dicunt, aliam quandam intelligimus, quæ eſt rerum expetendarum, fugiendarumque ſcientia. Illa autem ſapientia, quam principem dixi, rerum eſt divinarum, atque humanarum ſcientia: in qua continetur Deorum, & hominum communitas, & ſocietas inter ipſos. Ea ſi maxima eſt, ut certe; neceſſe eſt, quod à communitate ducatur officium, id eſſe maximum. Etenim cognitio, contemplatioque naturæ manca quodam modo, atque inchoata ſit, ſi nulla actio rerum conſequatur. Ea vero actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. Pertinet igitur ad ſocietatem generis humani. Ergo hæc cognitioni anteponenda eſt. Atque id optimus quiſque re ipſa oſtendit, & judicat. Quis eſt enim tam cupidus in perſpicienda, cognoſcendaque rerum natura, ut ſi ei tractanti, contemplantique res cognitione digniſſimas, ſubito ſit allatum periculum, diſcrimenque patriæ, cui ſubvenire, opitularique poſſit, non illa omnia relinquat, atque abjiciat, etiam ſi dinumerare ſe ſtellas, aut metiri mundi magnitudinem poſſe arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amicire aut periculo fecerit. Quibus rebus intelligitur, ſtudiis, officiiſque ſcientiæ præponenda eſſe officia juſtitiæ; quæ perti-
net

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

net ad hominum utilitatem: qua nihil homini debet eſſe antiquius. Atque illi quorum ſtudia vitaque omnis in rerum cognitione verſata eſt, tamen ab augendis hominum utilitatibus, & commodis non receſſerunt. Nam & erudierunt multos, quo meliores cives, utilioreſque rebus ſuis publicis eſſent: ut Thebanum Epaminondam Lyſias Pythagoreus, Syracuſium Dionem Plato, multique multos: noſque ipſi, quidquid ad Rempublicam attulimus, (ſi modo aliquid attulimus) à doctoribus, atque doctrina inſtructi ad eam, & ornati acceſſimus. Neque ſoſum vivi, atque præſentes ſtudioſos diſcendi erudiunt, atque docent: ſed hoc idem etiam poſt mortem monumentis litterarum aſſequuntur. Nec enim locus ullus prætermiſſus eſt ab iis, qui ad leges, qui ad mores, qui ad diſciplinam Reipublicæ pertineret, ut otium ſuum ad noſtrum negotium contuliſſe videantur. Ita illi ipſi doctrinæ ſtudiis, & ſapientiæ dediti, ad hominum utilitatem ſuam ſapientiam, prudentiam, intelligentiamque potiſſimum conferunt. Ob eamque cauſam eloqui copioſe, modo prudenter, melius eſt, quam vel acutiſſime ſine eloquentia cogitare: quod cogitatio in ſe ipſa vertitur, eloquentia vero complectitur eos, quibuſcum communitate juncti ſumus. Atque, ut apum examina non fugiendorum favorum cauſa congregantur, ſed cum congregabilia natura ſint, fingunt favos: ſic homines, ac multo etiam magis, natura congregati, adhibent agendi cogitandique ſolertiam. Itaque, niſi ea virtus, quæ conſtat ex hominibus tuendis, id eſt ex ſocietate generis humani, attingat rerum cognitionem; ſolivaga cognitio, & jejuna videatur: itemque magnitndo animi, remota communitate, conjunctioneque humana, feritas ſit quædam, & immanitas. Ita fit, ut vincat cognitionis ſtudium conſociatio hominum, atque com-

munitas. Nec verum eſt, quod dicitur à quibuſdam, propter neceſſitatem vitæ, quod ea quæ natura deſideraret, conſequi ſine aliis, atque efficere non poſſemus, idcirco iſtam eſſe cum hominibus communitatem, & ſocietatem: quod, ſi omnia nobis, quæ ad victum cultumque pertinent, quaſi virgula divina, ut aiunt, ſuppeditarentur; tum optimo quiſque ingenio, negotiis omnibus omiſſis, totum ſe in cognitione, & ſcientia collocaret. Non eſt ita. Mam & ſolitudinem fugeret, & ſocium ſtudii quæreret: tum diſcere vellet, tum audire, tum docere. Ergo omne officium quod ad conjunctionem hominum, & ad ſocietatem tuendam valet, anteponendum eſt illi officio, quod cognitione, & ſcientia continetur.

ILLUD forſitan quærendum ſit, num hæc communitas, quæ maxime eſt apta naturæ, ſit etiam moderationi, modeſtiæque ſemper anteponenda. Non placet. ſunt enim quædam partim ita fœda, partim ita flagitioſa, ut ea ne conſervandæ quidem patriæ cauſa ſapiens facturus ſit. Ea Poſidonius collegit permulta, ſed ita tetra quædam, ita obſcœna, ut dictu quoque videantur turpia. Hæc igitur non ſuſcipiet quiſquam reipubl. cauſa, nec reſpublica quidem pro ſe ſuſcipi volet. Sed & hæc commodius ſe res habet, quod non poteſt accidere tempus, ut interſit reipublicæ, quidquam illorum facere ſapientem, Quare hoc quidem effectum ſit, in officiis deligendis, id genus officiorum excellere, quod teneatur hominum ſocietate. Etenim cognitionem prudentiamque ſequitur conſiderata actio. Ita fit, ut agere conſiderate, pluris ſit, quam cogitare prudenter. Atque hæc quidem hactenus. Patefactus eſt enim locus ipſe, ut non ſit difficile in exquirendo officio, quod cuique ſit præponendum, videre. In ipſa autem communitate ſunt gradus officiorum, ex qui-

quibus, quid cuique præſtet, intelligi poſſit: ut prima diis immortalibus; ſecunda patriæ; tertia parentibus; deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Quibus ex rebus breviter diſputatis intelligi poteſt, non ſolum id homines ſolere dubitare, honeſtumne an turpe ſit: ſed etiam, duobus propoſitis honeſtis, utrum honeſtius. Hic locus à Panætio eſt, ut ſupra dixi, prætermiſſus. Sed ad reliqua pergamus.

M. TULLII CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCUM F.

LIBER II.

QUEMADMODUM officia ducerentur ab honeſtate, Marce fili, atque ab omni genere virtutis, ſatis explicatum arbitror libro ſuperiore. Sequitur, ut hæc officiorum genera perſequar, quæ pertinent ad vitæ cultum, & ad earum rerum, quibus utuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. In quo tum quæri dixi, quid utile, quid inutile: tum, ex utilibus quid utilius, aut quid maxime utile. De quibus dicere aggrediar, ſi pauca prius de inſtituto, ac de judicio meo dixero. Quamquam enim libri noſtri complures non modo ad legendi, ſed etiam ad ſcribendi ſtudium excitaverunt; tamen interdum vereor, ne quibuſdam bonis

viris Philoſophiæ nomen ſit inviſum: mirenturque in ea tantum me operæ, & temporis ponere. Ego autem, quam diu Reſpublica per eos regebatur, quibus ſe ipſa commiſerat, omnes meas curas, cogitationeſque in eam conferebam: cum autem dominatu unius omnia tenerentur, neque eſſet uſquam conſilio, aut auctoritati locus, ſocios denique tuendæ Reipubl. ſummos viros amiſiſſem; nec me angoribus dedidi, quibus eſſem confectus, niſi iis reſtitiſſem; nec rurſum indignis homine docto voluptatibus. Atque utinam Reſpublica ſtetiſſet, quo cœperat, ſtatu, nec in homines non tam commutandarum rerum, quam evertendarum cupidos incidiſſet. Primum enim, ut ſtante Republica facere ſolebamus, in agendo plus, quam in ſcribendo, operæ poneremus: deinde, ipſis ſcriptis non ea, quæ nunc, ſed actiones noſtras mandaremus, ut ſæpe fecimus. Cum autem Reſpublica in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni ſolebat, nulla eſſet omnino; illæ ſcilicet litteræ conticuerunt, forenſes, & ſenatoriæ. Nihil autem agere cum animus non poſſet; in iis ſtudiis ab initio verſatus ætatis, exiſtimavi honeſtiſſime moleſtias deponi poſſe, ſi me ad Philoſophiam retuliſſem. Cui cum multum adoleſcens, diſcendi cauſa, temporis tribuiſſem; poſteaquam honoribus inſervire cœpi, meque totum Reipublcæ tradidi; tantum erat Philoſophiæ loci, quantum ſuperfuerat amicorum, & Reipublicæ temporibus. Id autem omne conſumebatur in legendo: ſcribendi otium non erat. Maximis igitur in malis hoc tantum boni aſſecuti videmur, ut ea literis mandaremus, quæ nec ſatis erant nota noſtris, & erant cognitione digniſſima. Quid eſt enim, per Deos, optabilius ſapientia? quid præſtantius? quid homini melius? quid homine dignius? hanc igitur qui expetunt, Philoſophi nominantur; nec quidquam aliud

eſt

eſt Philoſophia, ſi interpretari velis, quam ſtudium ſapientiæ. Sapientia autem eſt, ut à veteribus Philoſophis definitum eſt, rerum divinarum, & humanarum, cauſarumque quibus hæ res continentur, ſcientia. Cujus ſtudium qui vituperat, haud ſane intelligo, quidnam ſit, quod laudandum putet. Nam ſive oblectatio quæritur animi, requieſque curarum: quæ conferri cum eorum ſtudiis poteſt, qui ſemper aliquid acquirunt, quod ſpectet, & valeat ad bene, beateque vivendum; ſive ratio conſtantiæ, virtutiſque quæritur; aut hæc ars eſt, aut nulla omnino, per quam eas aſſequamur. Nullam vero dicere maximarum rerum autem eſſe, cum minimarum ſine arte nulla ſit, hominum eſt parum conſiderare loquentium, atque in maximis rebus errantium. Si autem eſt aliqua diſciplina virtutis: ubi ea quæretur, cum ab hoc diſcendi genere diſceſſeris? Sed hæc, cum ad Philoſophiam cohortamur, accuratius diſputari ſolent: quod alio quodam libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur, orbati Reipublicæ muneribus, ad hoc nos ſtudium potiſſimum contuliſſemus. Occurritur autem nobis, & quidem à doctis, & eruditis, quærentibus, ſatiſne conſtanter facere videamur, qui cum percipi nihil poſſe dicamus, tamen & aliis de rebus diſſerere ſoleamus, & hoc ipſo tempore præcepta officii perſequamur. Quibus vellem ſatis cognita eſſet noſtra ſententia. Non enim ſumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat umquam, quid ſequatur. Quæ enim eſſet iſta mens, vel quæ vita potius, non ſolum diſputandi, ſed etiam vivendi ratione ſublata? nos autem, ut cæteri, qui alia certa, alia incerta eſſe dicunt, ſic, ab his diſſentientes, alia probabilia, contra alia improbabilia eſſe dicimus. Quid eſt ergo, quod me impediat, ea, quæ mihi probabilia videantur, ſequi; quæ contra, im-

pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

probare; atque affirmandi arrogantiam vitare, fugere temeritatem, quæ à ſapientia diſſidet plurimum? Contra autem omnia diſputantur à noſtris, quod hoc ipſum probabile elucere, non poſſet, niſi ex utraque parte cauſarum eſſet facta contentio. Sed hæc explanata ſunt in Academicis noſtris ſatis, ut arbitror, diligenter. Tibi autem, mi Cicero, quamquam in antiquiſſima, nobiliſſimaque philoſophia, Cratippo auctore, verſaris, iis ſimillimo, qui iſta præclara pepererunt: tamen hæc noſtra, finitima veſtris, ignota eſſe nolui. Sed jam ad inſtituta pergamus.

QUINQUE igitur rationibus propoſitis officii perſequendi, quarum duæ ad decus, honeſtatemque pertinent: duæ ad commoda vitæ, copias, opes, facultates: quinta ad eligendi judicium, ſi quando ea, quæ dixi, pugnare inter ſe viderentur: honeſtatis pars perfecta eſt; quam quidem tibi cupio eſſe notiſſimam. Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipſum eſt, quod utile appellatur. In quo verbo lapſa conſuetudo deflexit de via, ſenſimque eo deducta eſt, ut ab honeſto utile ſecerneret, & conſtitueret honeſtum aliquod, quod utile non eſſet, & utile, quod non honeſtum. Qua nulla pernicies major hominum vitæ potuit afferri. Summa quidem auctoritate philoſophi ſevere ſane, atque honeſte hæc tria genera, confuſa cogitatione, diſtinguunt. Quidquid enim juſtum ſit, id utile etiam eſſe cenſent: itemque, quod honeſtum, idem eſſe juſtum. Ex quo efficitur, ut, quidquid honeſtum ſit, idem ſit utile. Quod qui parum proſpiciunt, hi ſæpe verſutos homines, & callidos admirantes, eorum malitiam, ſapientiam judicant, quorum error eripiendus eſt: omniſque opinio ad eam ſpem traducenda, ut honeſtis conſiliis, juſtiſque factis, non fraude, & malitia, ſe intelligant ea, quæ velint, conſequi poſſe.

QUÆ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

QUÆ ergo ad vitam hominum tuendam per-
ient, partim ſunt inanima, ut aurum, argen-
m, ut ea, quæ gignuntur è terra, ut alia ejuſ-
m generis: partim animalia, quæ habent ſuos
ipetus, & rerum appetitus. Eorum autem alia
tionis expertia ſunt, alia ratione utentia. Ex-
rtes rationis ſunt equi, boves, reliquæ pecu-
s, apes, quarum opere efficitur aliquid ad ho-
inum uſum, atque vitam. Ratione autem uten-
im duo genera ponuntur: unum deorum, al-
rum hominum. Deos placatos pietas efficiet,
ſanctitas. Proxime autem, & ſecundum deos,
ımines hominibus maxime utiles eſſe poſſunt.
ırumque item rerum, quæ noceant, & obſint,
dem diviſio eſt. Sed quia deos nocere non pu-
nt, his exceptis, homines hominibus pluri-
um obeſſe, vel prodeſſe arbitrantur. Ea enim
ſa, quæ inanima diximus, pleraque ſunt ho-
inum effecta operis, quæ nec haberemus, niſi
anus, & ars acceſſiſſet: nec his ſine homi-
ım adminiſtratione uteremur, neque enim va-
rudinis curatio, neque navigatio, neque agri-
ltura, neque frugum, fructuumque reliquo-
m perceptio, & conſervatio, ſine opera homi-
ım, ulla eſſe potuiſſet. Jam vero, & earum
rum, quibus abundaremus, exportatio, & ea-
m, quibus egeremus, invectio certe nulla eſ-
t, niſi his muneribus homines fungerentur.
ıdemque ratione nec lapides è terra excide-
ntur ad uſum noſtrum neceſſarii, nec ferrum,
ırum, æs, argentum effoderetur penitus abdi-
ım, ſine hominum labore, & manu. Tecta ve-
ı, quibus & frigorum vis pelleretur, & calo-
ım moleſtiæ ſedarentur, unde aut initio gene-
humano dari potuiſſent, aut poſtea ſubvenire,
aut vi tempeſtatis, aut terræ motu, aut vetu-
ıte cecidiſſent, niſi communis vita ab homi-
bus harum rerum auxilia petere didiciſſet?
dde ductus aquarum derivationes fluminum,
agro-

agrorum irrigationes, moles oppoſitas fluctibus, portus manufactos: quæ non ſine hominum opera habere poſſemus. Ex quibus omnibus, multiſque aliis perſpicuum eſt, qui fructus, quæque utilitates ex rebus iis, quæ ſunt inanimæ, percipiantur, eas nos nullo modo ſine hominum manu, atque opera capere potuiſſe. Qui denique ex beſtiis fructus, aut quæ commoditas, niſi homines adjuvarent, percipi poſſet? nam & qui Principes inveniendi fuerunt, quem ex quaque bellua uſum habere poſſemus, homines certe fuerunt: nec hoc tempore ſine hominum opera aut paſcere ea, aut domare, aut tueri, aut tempeſtivos fructus ex his capere poſſemus: ab eiſdemque & ea, quæ nocent, interficiuntur, & quæ uſui poſſunt eſſe, capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, ſine quibus vita omnino nulla eſſe potuiſſet? quis enim ægris ſubveniret? quæ eſſet oblectatio valentium? qui vultus, aut cultus, niſi tam multæ nobis artes ſubminiſtrarent? quibus rebus exculta hominum vita tantum diſtat à victu, & cultu beſtiarum. Urbes vero ſine hominum cœtu non potuiſſent nec ædificari, nec frequentari: ex quo leges, moreſque conſtituti, tum juris æqua deſcriptio, certaque vivendi diſciplina, per quas bene, beateque vivitur. Quas res & manſuetudo animorum conſecuta, & verecundia eſt: effectumque eſt, ut eſſet vita munitior, atque ut dando, & accipiendo, permutandiſque facultatibus & commodis, nulla re egeremus. Longiores hoc loco ſumus, quam neceſſe eſt. Quis eſt enim, cui non perſpicua ſint illa, quæ pluribus verbis à Panætio commemorantur, neminem neque Ducem in bello, nec Principem magnas res, & ſalutares, ſine hominum ſtudiis gerere potuiſſe? Commemoratur ab eo Themiſtocles, Pericles, Cyrus, Ageſilaus, Alexander: quos negat ſine adjumentis hominum tantas res effi-

efficere potuiſſe. Utitur in re non dubia teſtibus non neceſſariis. Atque ut magnas utilitates adipiſcimur conſpiratione hominum atque conſenſu: ſic nulla tam deteſtabilis peſtis eſt, quæ non homini ab homine naſcatur. Eſt Dicæarchi liber de interitu hominum, Peripatetici magni & copioſi, qui collectis cæteris cauſis, eluvionis, peſtilentiæ, vaſtitatis, belluarum etiam repentinæ multitudinis, quarum impetu docet quædam hominum genera eſſe conſumpta: deinde comparat, quanto plures deleti ſint homines hominum impetu, id eſt bellis, aut ſeditionibus, quam omni reliqua calamitate. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin homines plurimum hominibus & proſint, & obſint; proprium hoc ſtatuo eſſe virtutis, conciliare ſibi animos hominum, & ad uſus ſuos adjungere. Itaque, quæ in rebus inanimis, quæque in uſu, & tractatione belluarum fiunt utiliter ad hominum vitam, artibus ea tribuuntur operoſis; hominum autem ſtudia, ad amplificationem noſtrarum rerum prompta, ac parata virorum præſtantium ſapientia, & virtute excitantur. Etenim virtus fere omnis in tribus rebus vertitur: quarum una eſt in perſpiciendo, quid in quaque re verum, ſincerumque ſit, quid conſentaneum cuique, quid conſequens, ex quo quæque gignantur, quæ cujuſque rei ſit cauſa: altera, cohibere motus animi turbatos quos Græci πάθη nominant; appetitiones, quas illi ὁρμάς, obedientes efficere rationi: tertia, iis, quibuſcum congregamur, ut moderate, & ſcienter, quorum ſtudiis ea, quæ natura deſiderat, expleta, cumulataque habeamus; per eos denique, ſi quid importetur nobis incommodi, propulſemus, ulciſcamurque eos, qui nocere nobis conati ſunt, tantaque pœna afficiamus, quantam æquitas, humanitaſque patitur. Quibus autem rationibus hanc facultatem aſſequi poſſimus, ut homi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

hominum ſtudia complectamur, eaque teneamus, dicemus: neque ita multo poſt; ſed pauca ante dicenda ſunt. Magnam vim eſſe in fortuna in utramque partem, vel ad ſecundas res, vel adverſas, quis ignorat? nam &, cum proſpero flatu ejus utimur, ad optatos exitus provehimur: &, cum reflavit, affligimur. Hæc igitur ipſa fortuna cæteros caſus rariores habet: primum ab inanimis procellas, tempeſtates, naufragia, ruinas, incendia: deinde à beſtiis ictus, morſus, impetus. Hæc igitur, ut dixi, rariora. At vero interitus exercituum, ut proxime trium, ſæpe multorum; clades imperatorum, ut nuper ſummi, ac ſingularis viri; invidiæ præterea multitudinis, atque ob eas bene meritorum ſæpe civium expulſiones, calamitates, fugæ, rurſuſque ſecundæ res, honores, imperia, victoriæ, quamquam fortuita ſunt, tamen ſine hominum operibus, & ſtudiis neutram in partem effici poſſunt. Hoc igitur cognito, dicendum eſt, quonam modo hominum ſtudia ad utilitates noſtras allicere, atque excitare poſſimus. quæ ſi longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparetur: ita fortaſſe etiam brevior videbitur.

QUÆCUNQUE igitur homines homini tribuunt, ad eum augendum, atque honeſtandum: aut benevolentiæ gratia faciunt, cum aliqua de cauſa quempiam diligunt: aut honoris, ſi cujus virtutem ſuſpiciunt, & ſi quem dignum fortuna quam ampliſſima putant: aut cui fidem habent, & bene rebus ſuis conſulere arbitrantur: aut cujus opes metuunt: aut contra, à quibus aliquid expectant, ut cum Reges, populareſve homines largitiones aliquas proponunt: aut poſtremo, pretio, aut mercede ducuntur. Quæ ſordidiſſima quidem eſt ratio, & inquinatiſſima, & iis, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam confugere conantur. Male enim ſe

res

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

res habet, cum, quod virtute effici debet, id tentatur pecunia. Sed quoniam nonnumquam ſubſidium hoc neceſſarium eſt quemadmodum ſit utendum eo, dicimus, ſi prius iis de rebus, quæ virtuti propiores ſunt, dixerimus. Atque etiam ſubjiciunt ſe homines imperio alterius, & poteſtati, pluribus de cauſis. Ducuntur enim aut benevolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præſtantia, aut ſpe, ſibi id utile futurum, aut metu, ne vi parere cogantur, aut ſpe largitionis, promiſſioniſque capti, aut poſtremo, ut ſæpe in noſtra republica videmus, mercede conducti. Rerum autem omnium nec aptius eſt quidquam ad opes tuendas, quam diligi; nec alienius, quam timeri. Præclare Ennius: *Quem metuunt, oderunt: quem quiſque odit, periſſe expetit.* Multorum autem odiis nullas opes poſſe obſiſtere, ſi antea fuit ignotum, nuper eſt cognitum. Nec vero hujus tyranni ſolum, quem armis oppreſſa perculit civitas, interitus declarat, quantum odium hominum valeat ad peſtem: ſed reliquorum ſimiles exitus tyrannorum: quorum haud fere quiſquam interitum ſimilem effugit. Malus enim cuſtos diuturnitatis metus: contraque benevolentia fidelis eſt vel ad perpetuitatem. Sed iis, qui vi oppreſſos imperio coercent, ſit ſane adhibenda ſævitia, ut heris in famulos, ſi aliter teneri non poſſunt. Qui vero in libera civitate ita ſe inſtituunt, ut metuantur; his nihil poteſt eſſe dementius. Quamvis enim demerſæ ſint leges alicujus opibus, quamvis tremefacta libertas; emergunt tamen hæc aliquando aut judiciis tacitis, aut occultis de honore ſuffragiis. Acriores autem morſus ſunt intermiſſæ libertatis, quam retentæ. Quod igitur latiſſime patet, neque ad incolumitatem ſolum, ſed etiam ad opes, & potentiam valet plurimum, id amplectamur, ut metus abſit, caritas retineatur. Ita

faci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

facillime, quæ volumus, & privatis in rebus & in Republica conſequemur. Etenim, qui ſe metui volent, à quibus metuentur, eoſdem metuant ipſi neceſſe eſt. Quid enim cenſemus, ſuperiorem illum Dionyſium quo cruciatu timoris angi ſolitum, qui cultros metuens tonſorios, candente carbone ſibi adurebat capillum? quid Alexandrum Pheræum, quo animo vixiſſe arbitramur? qui, ut ſcriptum legimus, cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum, & eum quidem, ut ſcriptum eſt, compunctum notis Threicis, diſtricto gladio jubebat anteire: præmittebatque de ſtipatoribus ſuis, qui perſcrutarentur arculas muliebres, &, ne quod in veſtimentis occultaretur telum, exquirerent. O miſerum, qui fideliorem & barbarum, & ſtigmatiam putaret, quam conjugem? Nec enim fefellit opinio: ab ea eſt enim ipſe propter pellicatus ſuſpicionem interfectus. Nec vero ulla vis imperii tanta eſt, quæ premente metu, poſſit eſſe diuturna. Teſtis eſt Phalaris, cujus eſt præter cæteros nobilitata crudelitas: qui non ex inſidiis interiit, ut is, quem modo dixi, Alexander: non à paucis, ut hic noſter: ſed in quem univerſa Agrigentinorum multitudo impetum fecit. Quid Macedones? nonne Demetrium reliquerunt, univerſique ſe ad Pyrrhum contulerunt? quid? Lacedæmonios injuſte imperantes nonne repente omnes fere ſocii deſeruerunt, ſpectatoreſque ſe otioſos præbuerunt Leuctricæ calamitatis? Externa libentius in tali re, quam domeſtica recordor. Verumtamen, quam diu imperium Populi Romani beneficiis tenebatur, non injuriis, bella aut pro ſociis. aut de imperio gerebantur, exitus erant bellorum aut mites, aut neceſſarii. Regum, Populorum, Nationum portus erat, & refugium Senatus. Noſtri autem Magiſtratus,

Impe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Imperatoreſque, ex una hac re maximam laudem capere ſtudebant, ſi provincias, ſi ſocios æquitate, & fide defendiſſent. Itaque illud patrocinium orbis terræ verius, quam imperium poterat nominari. Senſim hanc conſuetudinem, & diſciplinam jam antea minuebamus: poſt vero Syllæ victoriam penitus amiſimus, deſitum eſt enim videri quidquam in ſocios iniquum, cum extitiſſet etiam in cives tanta crudelitas. Ergo in illo ſecuta eſt honeſtam cauſam non honeſta victoria. Eſt enim auſus dicere, haſta poſita, cum bona in foro venderet, & bonorum virorum, & locupletum, & certe civium, prædam ſuam ſe vendere. Secutus eſt, qui in cauſa impia, victoria etiam fœdiore, non ſolum ſingulorum civium bona publicaret, ſed univerſas quoque provincias regioneſque uno calamitatis jure comprehenderet. Itaque, vexatis, & perditis exteris nationibus, ad exemplum amiſſi imperii portari in triumpho Maſſiliam vidimus, & ex ea urbe triumphari, ſine qua numquam noſtri Imperatores ex tranſalpinis bellis triumpharunt. Multa commemorarem nefaria in ſocios, ſi hoc uno Sol quidquam vidiſſet indignius. Jure igitur plectimur. Niſi enim multorum impunita ſcelera tuliſſemus, numquam ad unum tanta perveniſſet licentia: à quo quidem rei familiaris ad paucos: cupiditatum ad multos improbos venit hæreditas. Nec vero umquam bellorum civilium ſemen, & cauſa deerit, dum homines perditi haſtam illam cruentam, & meminerint, & ſperabunt, quam P. Sylla cum vibraſſet. Dictatore propinquo ſuo, idem ſexto & triceſimo anno poſt à ſceleratiore haſta non receſſit. Alter autem, qui in illa dictatura ſriba fuerat, in hoc fuit Queſtor urbanus. Ex quo debet intelligi, talibus præmiis propoſitis, numquam defutura bella civilia. Itaque parietes urbis

modo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

modo ſtant, & manent, iique ipſi jam extrema ſcelera metuentes: rem vero publicam penitus amiſimus. Atque in has clades incidimus, (redeundum eſt enim ad propoſitum) dum metui, quam cari eſſe, & diligi, maluimus. Quæ ſi Populo Romano injuſte imperanti accidere potuerunt; quid debent putare ſinguli? Quod cum perſpicuum ſit, benevolentiæ vim eſſe magnam, metus imbellicam: ſequitur; ut diſſeramus, quibus rebus poſſimus facillime eam, quam volumus, adipiſci, cum honore, & fide caritatem, ſed ea non pariter omnes egemus. Nam ad cujuſque vitam inſtituendam accommodandum eſt, à multiſne opus ſit, an ſatis ſit à paucis diligi. Certum igitur hoc ſit, id quod & primum, & maxime neceſſarium, familiaritates habere fidas amantium nos amicorum, & noſtra mirantium. Hæc enim eſt una res prorſus, ut non differat multum inter ſummos, & mediocres viros: eaque utriſque propemodum comparanda. Honore, & gloria, & benevolentia civium fortaſſe non æque omnes egent: ſed tamen, ſi cui hæc ſuppetunt, adjuvant aliquantum, tum ad cætera, tum ad amicitias comparandas. Sed de amicitia alio libro dictum eſt, qui inſcribitur Lælius. Nunc dicamus de gloria: quamquam ea quoque de re duo ſunt noſtri libri. Sed attingamus, quandoquidem ea in rebus majoribus adminiſtrandis adjuvat plurimum.

SUMMA igitur, & perfecta gloria conſtat ex tribus his: ſi diligit multitudo: ſi fidem habet: ſi cum admiratione quadam honore nos dignos putat, Hæc autem, ſi eſt ſimpliciter, breviterque dicendum, quibus rebus patiuntur à ſingulis, eiſdem fere à multitudine: ſed eſt alius quoque quidam aditus ad multitudinem, ut in univerſorum animos tamquam influere poſſimus.

Ac primum de illis tribus, quæ ante dixi, be-
evolentiæ præcepta videamus: quæ quidem be-
eficiis capitur maxime. Secundo autem loco
enefica voluntate benevolentia movetur,
iamſi res forte non ſuppetit. Vehementer au-
em amor multitudinis commovetur ipſa fame,
opinione liberalitatis, beneficentiæ, juſtitiæ,
dei, omniumque earum virtutum, quæ perti-
ent ad manſuetudinem morum, ac facilitatem.
tenim illud ipſum, quod honeſtum, decorum-
ue diximus, quia per ſe nobis placet, animoſ-
ue omnium natura, & ſpecie ſua commovet,
naximeque quaſi perlucet ex iis, quas comme-
noravi, virtutibus: idcirco illos, in quibus eas
irtutes eſſe remur, à natura ipſa diligere cogi-
nur. atque hæ quidem cauſæ ſunt diligendi
raviſſimæ: poſſunt enim præterea nonnullæ eſſe
eviores.

FIDES autem ut habeatur, duabus rebus
ffici poteſt: ſi exiſtimabimur adepti conjunctam
um juſtitia prudentiam. Nam & iis fidem ha-
emus, quos plus intelligere, quam nos, arbi-
ramur, quoſque & futura proſpicere credimus,
x, cum res agatur, in diſcrimenque ventum ſit,
xpedire rem, & conſilium ex tempore capere
oſſe, hanc enim omnes exiſtimant utilem, ve-
amque prudentiam. Juſtis autem, & fidis ho-
ninibus, id eſt bonis, ita fides habetur, ut nulla
it in his fraudis, injuriæque ſuſpicio. Itaque his
alutem noſtram, his fortunas, his liberos
ectiſſime committi arbitramur. Harum igitur
uarum ad fidem faciendam juſtitia plus pollet:
uippe cum ea ſine prudentia ſatis habeat aucto-
itatis, prudentia ſine juſtitia nihil valeat ad
aciendam fidem. Quo enim quis verſutior, &
callidior eſt, hoc inviſior, & ſuſpectior detracta
opinione probitatis. Quamobrem intelligentiæ
juſtitia conjuncta, quantum volet, habebit ad
faciendam fidem virium. Juſtitia ſine pruden-

tia. Sed ne quis ſit admiratus, cur, cum inter omnes Philoſophos conſtet, à meque ipſo ſæpe diſputatum ſit, qui unam haberet, omnes habere virtutes, nunc ita ſejungam, quaſi poſſit quiſquam, qui non idem prudens ſit, juſtus eſſe: alia eſt illa, cum veritas ipſa limatur in diſputatione, ſubtilitas: alia, cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio. Quamobrem, ut vulgus, ita nos hoc loco loquimur, ut alios fortes, alios bonos viros, alios prudentes dicamus. Popularibus enim verbis eſt agendum, & uſitatis, cum loquamur de opinione populari: idque eodem modo fecit Panætius. Sed ad propoſitum revertamur.

ERAT igitur ex tribus, quæ ad gloriam pertinent, hoc tertium, ut cum admiratione hominum honore ab his digni judicaremur. Admirantur igitur communiter illi quidem omnia, quæ magna, & præter opinionem ſuam animadverterunt: ſeparatim autem in ſingulis ſi perſpiciunt nec opinata quædam bona. Itaque eos viros ſuſpiciunt, maximiſque efferunt laudibus, in quibus exiſtimant ſe excellentes quaſdam, & ſingulares virtutes perſpicere: deſpiciunt autem eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. Non enim omnes eos contemnunt, de quibus malè exiſtimant. Nam quos improbos, maledicos, faudulentos putant, & ad faciendam injuriam inſtructos, eos haud contemnunt quidem, ſed de iis male exiſtimant. Quamobrem, ut ante dixi, contemnuntur ii, qui nec ſibi, nec alteri proſunt, ut dicitur; in quibus nullus labor, nulla induſtria, nulla cura eſt: admiratione quadam vero afficiuntur ii, qui anteire cæteros vitute putantur, & cum omni carere dedecore; tum vero iis vitiis, quibus alii non facile poſſunt obſiſtere. Nam voluptates, blandiſſimæ dominæ, ſæpe majores partes animi à virtute detorquent; & dolo-

orum cum admoventur faces, præter modum plerique exterrentur. Vita, mors, divitiæ, paupertas, omnes homines vehementiſſime permovent. Quæ qui in utramque partem excelſo animo, magnoque diſpiciunt, cumque aliqua his ampla, & honeſta res obiecta eſt, totos ad ſe convertit, & rapit; tum quis non admiretur ſplendorem, pulchritudinemque virtutis? Ergo & hæc animi perſpicientia admirabilitatem magnam facit. Et maxime juſtitia, ex qua una virtute viri boni appelantur, mirifica quædam res multitudini videtur: nec injuria. Nemo enim juſtus eſſe poteſt, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egeſtatem timet, aut qui ea, quæ his ſunt contraria, æquitati anteponit. Maximeque admirantur eum, qui pecunia non movetur: quod in quo viro perſpectum ſit, hunc dignum ſpectatu arbitrantur. Itaque illa tria, quæ propoſita ſunt ad gloriam, omnia juſtitia conficit: & benevolentiam, quod prodeſſe vult plurimis: & ob eandem cauſam, fidem, & admirationem, quod eas res ſpernit, & negligit, ad quas plerique inflammati aviditate rapiuntur. Ac mea quidem ſententia, omnis ratio, & inſtitutio vitæ, adjumenta hominum deſiderat, in primiſque ut habeas, quibuſcum poſſis familiares conferre ſermones; quod eſt difficile, niſi ſpeciem præ te boni viri feras. Ergo etiam ſolitario homini, atque in agro vitam agenti, opinio juſtitiæ neceſſaria eſt: eoque etiam magis, quod ſi eam non habebunt, injuſti habebuntur; & nullis præſidiis ſepti, multis afficientur injuriis. Atque his etiam, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendiſque negotiis implicantur, juſtitia ad rem gerendam neceſſaria eſt. Cujus tanta vis eſt, ut nec illi quidem, qui maleficio & ſcelere paſcuntur, poſſint ſine ulla particula juſtitiæ vivere. Nam qui eorum cuipiam, qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut clam eripit, is

ſibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. Ille autem, qui Archipirata dicitur, niſi æquabiliter prædam diſpertiat, aut occidetur à ſociis, aut relinquetur. Quinetiam leges latronum eſſe dicuntur, quibus pareant, quas obſervent. Itaque propter æquabilem prædæ partitionem & Bargulus, Illyricus latro, de quo eſt apud Theopompum, magnas opes habuit: & multo majores Viriatus Luſitanus: cui quidem etiam exercitus noſtri, Imperatoreſque ceſſerunt: quem C. Lælius, is, qui ſapiens uſurpatur, Prætor fregit, & comminuit, ferocitatemque ejus ita repreſſit, ut facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tanta vis juſtitiæ ſit, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat: quantam ejus vim inter leges, & judicia, & inſtituta Reipublicæ, forte putamus? Mihi quidem non apud Medos ſolum, ut ait Herodotus, ſed apud etiam majores noſtros fruendæ juſtitiæ cauſa videntur olim bene morati Reges conſtituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui majores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant virtute præſtantem: qui cum prohiberet injuria tenuiores, æquitate conſtituenda ſummos cum infimis pari jure retinebat. Eademque conſtituendarum Legum fuit cauſa, quæ Regum. Jus enim ſemper quæſitum eſt æquabile. Neque enim aliter eſſet jus. Id ſi ab uno juſto, & bono viro conſequebantur, eo erant contenti: cum id minus contingeret, leges ſunt inventæ, quæ cum omnibus ſemper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, eos ad imperandum deligi ſolitos, quorum de juſtitia magna eſſet opinio multitudinis. Adjuncto vero hoc, ut iidem etiam prudentes habentur, nihil erat, quod homines his auctoribus non poſſe conſequi ſe arbitrarentur. Omni igitur ratione colenda, & retinenda juſtitia eſt, tum ipſa propter ſeſe, (nam aliter ju-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

juſtitia non eſſet) tum propter amplificationem honoris, & gloriæ. Sed ut pecuniæ quærendæ non ſolum ratio eſt, ſed etiam collocandæ, quæ perpetuos ſumptus ſuppediret, nec ſolum neceſſarios, ſed etiam liberales: ſic gloria & quærenda, & collocanda ratione eſt. Quamquam præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam, & quaſi compendiariam dicebat eſſe, ſi quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis eſſet. Quod ſi qui ſimulatione, & inani oſtentatione, ficto non modo ſermone, ſed etiam vultu ſtabilem ſe gloriam conſequi poſſerentur, vehementer errant. Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter, tamquam floſculi, decidunt, nec ſimulatum poteſt quidquam eſſe, diuturnum. Teſtes ſunt permulti in utramque partem: ſed brevitatis cauſa, familia erimus contenti una. Tib enim Gracchus, P. filius, tam diu laudabitur, dum memoria Rerum Romanarum manebit: at ejus filii nec vivi probabantur à bonis, & mortui nomen obtinent jure cæſorum. Qui igitur adipiſci veram juſtitiæ gloriam volet, juſtitiæ fungatur officiis. Ea quæ eſſent, dictum ſimus, tales eſſe videamur; etſi in eo ipſo vis maxima eſt, ut ſimus ii, qui haberi velimus; tamen quædam præcepta danda ſunt. Nam ſi quis ab ineunte ætate habet cauſam celebritatis, & nominis, aut à patre acceptam, quod tibi, mi Cicero, arbitror contigiſſe, aut aliquo caſu atque fortuna: in hunc oculi omnium conjiciuntur, atque in eum, quid agat, quemadmodum vivat, anquiritur: &, tamquam in clariſſima luce verſetur, ita nullum obſcurum poteſt nec dictum ejus eſſe, nec factum. Quorum autem prima ætas, propter humilitatem, & obſcuritatem, in hominum ignoratione verſatur: hi, ſimul ac juvenes eſſe cœperunt, magna ſpectare, & ad ea rectis ſtudiis debent contendere: quod eo firmiore animo facient, quia non modo non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

invidetur illi ætati, verum etiam favetur.

PRIMA igitur eſt adoleſcenti commendatio ad gloriam, ſi qua ex bellicis rebus comparari poteſt: in qua multi apud majores noſtros extiterunt. Semper enim fere bella gerebantur. Tua autem ætas incidit in id bellum, cujus altera pars ſceleris nimium habuit, altera felicitatis parum. Quo tamen in bello, cum te Pompeius alæ alteri præfeciſſet, magnam laudem & à ſummo viro, & ab exercitu conſequebare, equitando, jaculando, omni militari labore tolerando. Atque ea quidem tua laus pariter cum Republica cecidit. Mihi autem hæc oratio ſuſcepta non de te eſt, ſed de genere toto. Quamobrem ad ea, quæ reſtant, pergamus. Ut igitur in reliquis rebus multo majora ſunt opera animi, quam corporis: ſic eæ res, quas perſequimur ingenio, ac ratione, gratiores ſunt, quam illæ quas viribus. Prima igitur commendatio proficiſcitur à modeſtia, tum pietate in parentes, tum in ſuos benevolentia. Facillime autem & in optimam partem cognoſcuntur adoleſcentes, qui ſe ad claros, & ſapientes viros bene conſulentes Reipublicæ, contulerunt: quibuſcum ſi frequentes ſunt, opinionem afferunt populo, eorum fore ſe ſimiles, quos ſibi ipſi delegerunt ad imitandum. P. Rutilii adoleſcentiam ad opinionem & innocentiæ, & juris ſcientiæ, P. Mucii commendavit domus. Nam L. quidem Craſſus, cum eſſet admodum adoleſcens, non aliunde mutuatus eſt, ſed ſibi ipſe peperit maximam laudem ex illa accuſatione nobili, & glorioſa. Et, qua ætate qui exercentur, laude affici ſolent, (ut de Demoſthene accepimns) ea ætate L. Craſſus oſtendit, id ſe in foro optime nec præmeditatum facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari. Sed cum duplex ſit ratio orationis, quarum in altera ſit ſermo, in altera contentio: non eſt id dubium, quin contentio orationis plurimum

poſſit,

ſſit, & majorem vim habeat ad gloriam: ea eſt im quam eloquentiam dicimus. Sed tamen ficile dictu eſt, quantopere conciliet animos minum comitas, affabilitaſque ſermonis Ex- nt epiſtolæ & Philippi ad Alexandrum, & An- patri ad Caſſandrum, & Antigoni ad Philip- um, trium prudentiſſimorum, (ſic enim ac- pimus) quibus præcipiunt, ut oratione benigna ultitudinis animos ad benevolentiam alliciant, ilitesque; blande appellando, ſermone deli- ant. Quæ autem in multitudine cum conten- one habetur oratio, ea ſæpe univerſam excitat oriam. Magna eſt enim admiratio copioſe, ſa- enterque dicentis, quem qui audiunt, intelli- ere etiam, & ſapere plus quam cæteros, arbi- antur, Si vero ineſt in oratione mixta mode- iæ gravitas, nil admirabilius fieri poteſt; eo- ue magis, ſi ea ſunt in adoleſcente. Sed cum nt plura cauſarum genera, quæ eloquentiam eſiderant, multique in noſtra Republica ado- eſcentes & apud Judices, & apud Senatum dicen- o laudem aſſecuti ſint; maxima admiratio eſt n judiciis: quorum ratio duplex eſt. Nam ex ac- uſatione, & defenſione conſtat: quarum etſi audabilior eſt defenſio, tamen etiam accuſatio robata perſæpe eſt. Dixi paulo ante de Craſſo: dem fecit adoleſcens M. Antonius: etiam P. Sulpitii eloquentiam accuſatio illuſtravit, cum Seditioſum, & inutilem Civem C. Norbanum in udicium vocavit. Sed hoc quidem non eſt ſæ- pe faciendum, nec umquam, niſi aut Reipublicæ cauſa, ut duo Luculli: aut Patrocinii, ut nos pro Siculis, pro Sardis contra Albutium Julius Cæ- ſar. In accuſando etiam Manlio Aquilio L. Ruffi cognita induſtria eſt. Semel igitur, aut non ſæpe certe. Sin erit, cui faciendum ſit ſæpius; Reipu- blicæ tribuat hoc muneris, cujus inimicos ulciſci ſæpe, non eſt reprehendendum: modus tamen adſit. Duri enim hominis, vel potius vix ho-

minis videtur, periculum capitis inferre multis. Id enim tum periculoſum ipſi eſt, tum etiam ſordidum ad famam, committere ut accuſator nominetur. Quod contingit M. Bruto, ſummo genere nato, illius filio, qui juris civilis in primis peritus fuit. Atque etiam hoc præceptum officii diligenter tenendum eſt, ne quem umquam innocentem in judicium capitis arceſſas. Id enim ſine ſcelere fieri nullo pacto poteſt. Nam quid eſt tam inhumanum, quam eloquentiam, à natura ad ſalutem hominum, & ad conſervationem datam, ad bonorum peſtem, perniciemque, convertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum eſt, ita habendum eſt religioni contrarium, nocentem aliquando, & nefarium, impiumque defendere. Vult hoc multitudo, patitur conſuetudo, fert etiam humanitas. Judicis eſt, ſemper in cauſis verum ſequi: Patroni, nonnumquam veriſimile, etiamſi minus ſit verum, defendere: quod ſcribere, præſertim cum de Philoſophia ſcriberem, non auderem: niſi idem placeret graviſſimo Stoicorum Panætio. Maxime autem & gloria paritur, & gratia defenſionibus: eoque major, ſi quando accidit, ut ei ſubveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri, urgerique videatur. Ut nos & ſæpe alias, & adoleſcentes contra L. Syllæ dominantis opes pro Sext. Roſcio Amerino fecimus: quæ, ut ſcis, extat oratio.

SED expoſitis adoleſcentium officiis, quæ valeant ad gloriam adipiſcendam, deinceps de beneficentia, ac liberalitate dicendum eſt. Cujus eſt ratio duplex. Nam aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. Facilior eſt hæc poſterior, locupleti præſertim: ſed illa lautior ac ſplendidior, & viro forti, claroque dignior. Quamquam enim in utroque ineſt gratificandi liberalis voluntas: tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur, largitioque, quæ fit ex re

fa-

amiliari, fontem ipſum benignitatis exhaurit.
ta benignitate benignitas tollitur: qua quo in
lures uſus ſis, eo minus in multos uti poſſis.
At, qui opera, id eſt virtute, & induſtria bene-
ici, & liberales erunt, primum, quo pluribus
rofuerint, eo plures ad benigne faciendum ad-
utores habebunt. Deinde, conſuetudine benefi-
entiæ paratiores erunt, & tanquam exercita-
iores ad bene de multis promerendum. Præclari
piſtola quadam Alexandrum filium Philippus
ccuſat, quod largitione benevolentiam Mace-
donum conſectetur. *Quæ te, malum*, inquit,
*ratio in iſtam ſpem induxit, ut eos tibi fideles putares
fore, quos pecunia corrupiſſes? an tu id agis, ut Ma-
cedones non te Regem ſuum, ſed miniſtrum, & prædito-
rem putent?* Bene miniſtrum & præditorem; quia
ſordidum Regi: melius etiam, quod largitionem
corruptelam eſſe dixit. Fit enim deterior qui ac-
cipit, atque ad idem ſemper exſpectandum pa-
ratior. Hoc ille filio: ſed præceptum putemus
omnibus. Quamobrem id quidem non eſt du-
bium, quin illa benignitas, quæ conſtat ex ope-
ra, & induſtria, & honeſtior ſit, & latius pateat,
& poſſit prodeſſe pluribus. Nonnumquam ta-
men eſt largiendum, nec hoc benignitatis genus
omnino repudiandum eſt: & ſæpe idoneis homi-
nibus indigentibus de re familiari impertiendum.
Sed diligenter, atque moderate. Multi enim pa-
trimonia effuderunt inconſulte largiendo. Quid
autem eſt ſtultius, quàm, quod libenter facias,
curare, ut id diutius facere non poſſis? Atque
etiam ſequuntur largitionem rapinæ. Cum enim
dando egere cœperint, alienis bonis manus affer-
re coguntur. Ita, cum, benevolentiæ comparandæ
cauſa, benefici eſſe velint, non tanta ſtudia aſſe-
quuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia
eorum, quibus ademerunt. Quamobrem nec ita
claudenda eſt res familiaris, ut eam benignitas
aperire non poſſit; nec ita reſeranda, ut pateat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

omnibus: modus adhibeatur, iſque referatur ad facultates. Omnino meminiſſe debemus id, quod à noſtris hominibus ſæpiſſime uſurpatum, jamque in proverbii conſuetudinem venit, LARGITIONEM FUNDUM NON HABERE. Etenim quis poteſt eſſe modus cum & iidem, qui conſueverunt, & illud idem alii deſiderent? Omnino duo ſunt genera largorum: quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis, & viſcerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationumque apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut brevem, aut nullam ſint relicturi omnino: liberales autem, qui ſuis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt; aut æs alienum ſuſcipiunt amicorum cauſa; aut in filiarum collocatione adjuvant; aut opitulantur vel in re quærenda, vel augenda. Itaque miror, quid in mentem venerit Theophraſto in eo libro, quem de divitiis ſcripſit; in quo multa præclare, illud abſurde. Eſt enim multus in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum: taliumque ſumptuum facultatum, fructum, divitiarum putat. Mihi autem ille fructus liberalitatis, cujus exempla pauca poſui, multo, & major videtur, & certior. Quanto Ariſtoteles gravius, & verius nos reprehendit, qui has effuſiones pecuniarum non admiremur, quæ fiunt ad multitudinem deleniendam? Atii, qui ab hoſtibus obſidentur, ſi emere aquæ ſextarium mina cogerentur, hoc primo incredibile nobis videri, omneſque mirari: ſed, cum attenderimus, veniam neceſſitati dare: in his immanibus jacturis, infinitiſque ſumptibus, nihil nos magnopere mirari, cum præſertim neque neceſſitati ſubveniatur, nec dignitas augeatur, ipſaque illa delenitio multitudinis ad breve tempus, exiguumque, duratura ſit, eaque à leviſſimo quoque animo: in quo tamen ipſo una cum ſatietate memoria quoque moriatur voluptatis. Bene etiam colligitur,

tur, hæc pueris, & mulierculis, & ſervis, & ſervorum ſimillimis liberis eſſe grata: gravi vero homini, & ea, quæ fiunt, judicio certo ponderandi, probari poſſe nullo modo. Quamquam intelligo, in noſtra civitate inveteraſſe jam a bonis temporibus, ut ſplendor ædilitatum ab optimis viris poſtuletur. Itaque & P. Craſſus cum Cognomine Dives, tum copiis, functus eſt ædilitio maxime munere. Et paulo poſt L. Craſſus cum omnium hominum moderatiſſimo Q. Mucio magnificentiſſima ædilitate functus eſt: deinde C. Claudius, Ap. filius: multi poſt, Luculli, Hortenſius, Silanus. Omnes autem P. Lentulus, me conſule, vicit ſuperiores. Hunc eſt Scaurus imitatus. Magnificentiſſima vero noſtri Pompeii munera ſecundo conſulatu: in quibus omnibus, quid mihi placeat, vides. Vitanda tamen eſt ſuſpicio avaritiæ. Nam Mamerco, homini ditiſſimo, prætermiſſio ædilitatis conſulatus repulſam attulit. Quare &, ſi poſtulatur à populo, bonis viris, ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus, faciendum eſt, modo pro facultatibus; nos ipſi ut fecimus: &, ſi quando aliqua res major aut utilior populari largitione acquiritur; ut Oreſti nuper prandia in ſemitis, decimæ nomine, magno honori fuerunt. Ne M. quidem Seio vitio datum eſt, quod in caritate annonæ aſſe modium populo dedit. Magna enim ſe, & inveterata invidia, nec turpi jactura, quando erat ædilis, nec maxima, liberavit. Sed honori ſummo nuper noſtro Miloni fuit, quod gladiatoribus emptis Reipublicæ cauſa, quæ ſalute noſtra continebatur, omnes P. Clodii conatus, furoreſque compreſſit. Cauſa igitur largitionis eſt, ſi aut neceſſe eſt, aut utile. In his autem ipſis mediocritatis regula optima eſt. L. quidem Philippus, Q. filius, magno vir ingenio, in primiſque clarus, gloriari ſolebat, ſe ſine ullo munere adeptum eſſe omnia quæ haberentur ampliſſima. Dicebat idem Cotta

Curio. Nobis quoque licet in hoc quodam modo gloriari. Nam pro amplitudine honorum, quos cunctis ſuffragiis adepti ſumus noſtro quidem anno, quod contigit eorum nemini quos modo nominavi, ſane exiguus ſumtus ædilitatis fuit. Atque etiam illæ impenſæ meliores ſunt, muri, navalia, portus, aquarum ductus, omniaque quæ ad uſum Reipublicæ pertinent. Quamquam enim, quod præſens tamquam in manu datur, jucundius eſt: tamen hæc in poſterum gratiora. Theatra, porpicus, nova templa verecundius reprehendo propter Pompeium: ſed doctiſſimi non probant, ut & hic ipſe Panætius, quem multum in his libris ſecutus ſum, non interpretatus & Phalereus Demetrius, qui Periclem, Principem Græciæ, vituperabat, quod tantam pecuniam in præclara illa Propylæa conjecerat. Sed de hoc genere toto in iis libris, quos de Republica ſcripſi, deligenter eſt diſputatum. Tota igitur ratio talium largitionum generi vitioſa eſt, temporibus neceſſaria, & tum ipſa & ad facultates accommodanda, & mediocritate moderanda eſt.

IN ILLO autem altero genere largiendi, quod à liberalitate proficiſcitur, non uno modo in diſparibus cauſis affecti eſſe debemus. Alia cauſa eſt ejus, qui calamitate premitur, & ejus, qui res meliores quærit, nullis ſuis rebus adverſis. Propenſior benignitas eſſe debebit in calamitoſos: niſi forte erunt digni calamitate. In iis tamen, qui ſe adjuvari volent, non ut ne affligantur, ſed ut ad altiorem gradum aſcendant, reſtricti omnino nullo modo eſſe debemus: ſed in deligendis idoneis judicium, & diligentiam adhibere. Nam præclare Ennius:

Benefacta male locata, malefacta arbitror.

Quod autem tributum eſt bono viro, & grato, in eo cum ex ipſo fructus eſt, tum etiam ex cæteris. Temeritate enim remota, gratiſſima eſt liliberalitas; eoque eam ſtudioſius plerique laudant,

dant, quod ſummi cujuſque bonitas commune perfugium eſt omnium. Danda igitur opera eſt, ut hos beneficiis quam plurimis afficiamus, quorum liberis, poſteriſque prodatur memoria, ut his ingratis eſſe non liceat. Omnes enim immemorem beneficii oderunt: eamque injuriam in deterrenda liberalitate ſibi etiam fieri, eumque, qui faciat, communem hoſtem tenuiorum putant. Atque hæc benignitas etiam Reipublicæ utilis eſt, redimi è ſervitute captos, locupletari tenuiores: quod quidem vulgo ſolitum fieri ab ordine noſtro, in oratione Craſſi ſcriptum copioſe videmus. Hanc ergo conſuetudinem benignitatis largitioni munerum antepono. Hæc eſt gravium hominum, atque magnorum: illa quaſi aſſentatorum populi, multitudinis levitatem voluptate quaſi titillantium. Convenit autem tum in dando munificum eſſe, tum in exigendo non acerbum: in omnique re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, in vicinitatibus & confiniis, æquum, & facilem, multa multis de jure ſuo concedentem: à litibus vero, quantum liceat, & neſcio an paulo plus etiam, quam liceat, abhorrentem. Eſt enim non modo liberale, paulum nonnumquam de ſuo jure decedere, ſed interdum etiam fructuoſum. Habenda autem eſt ratio rei familiaris, quam quidem dilabi ſinere flagitioſum eſt: ſed ita, ut illiberalitatis, avaritiæque abſit ſuſpicio. Poſſe enim liberalitate uti, non ſpoliantem ſe patrimonio, nimirum is eſt pecuniæ fructus maximus. Recte etiam à Theophraſto eſt laudata hoſpitalitas. Eſt enim, ut mihi videtur, valde decorum, patere domos hominum illuſtrium illuſtribus hoſpitibus: idque etiam Reipublicæ eſt ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe noſtra non egere. Eſt etiam vehementer utile iis, qui honeſte poſſe multa volunt, per hoſpites apud externos populos valere opibus, & gratia. Theo-

phra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

phraſtus quidem ſcribit, Cimonem Athenis etiam in ſuos curiales Laciadas hoſpitalem fuiſſe. Ita enim inſtituiſſe, & villicis imperaſſe, ut omnia præberentur, quicumque Laciades in villam ſuam divertiſſet.

QUÆ autem opera, non largitione, beneficia dantur, hæc tum in univerſam Rempublicam; tum in ſingulos cives conferuntur. Nam in jure cavere, conſilio juvare, atque hoc ſcientiæ genere prodeſſe quam plurimis, vehementer, & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaque cum multa præclara majorum, tum quam optime conſtituti juris civilis ſummo ſemper in honore fuit cognitio, atque interpretatio. Quam quidem ante hanc confuſionem temporum in poſſeſſione ſua Principes retinuerunt: nunc, ut honores, ut omnes dignitatis gradus, ſic hujus ſcientiæ ſplendor deletus eſt. Idque eo indignius, quod eo tempore hoc contigit, cum is eſſet, qui omnes ſuperiores, quibus honore par eſſet, ſcientia facile viciſſet. Hæc igitur opera, grata multis, & ad beneficiis adſtrigendos homines accommodata Atque huic auri finitima eſt dicendi gravior facultas, & gratior, & ornatior. Quid enim eloquentia laudabilius, & præſtabilius, vel admiratione audientium, vel ſpe indigentium, vel eorum, qui defenſi ſunt, gratia? Huic quoque ergo à majoribus noſtris eſt in tota dignitate principatus datus. Diſerti igitur hominis, & facile laborantis quodque in patriis eſt moribus, multorum cauſas & non gravate, & gratuito defendentis, beneficia, & patrocinia late patent. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermiſſionem eloquentiæ, ne dicam interitum, deplorarem, niſi vererer, ne de me ipſo aliquid viderer queri, Sed tamen videmus, quibus exſtinctis oratoribus, quam in paucis ſpes, quam in paucioribus facultas, quam in multis ſit audacia. Cum autem omnes non poſſint, ne multi-

ti quidem, aut juris periti eſſe, aut diſerti; licet tamen opera prodeſſe multis, benificia petentem, commendantem judicibus, & magiſtratibus, vigilantem pro re alterius, eos ipſos, qui aut conſulunt, aut defendunt, rogantem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ conſequuntur, latiſſimeqne eorum manat induſtria. Jam illud non ſunt admonendi, (eſt enim in promptu) ut animadvertant, cum alios juvari velint, ne quos offendant. Sæpe enim aut eos lædunt, quos non debent; aut eos, quos non expedit: ſi imprudentes, negligentiæ eſt; ſi ſcientes, temeritatis. Utendum etiam eſt excuſatione adverſus eos, quos invitus offendas, quacumque poſſis, quare id, quod feceris, neceſſe fuerit, nec aliter facere potueris: certiſque operis & officiis erit, quod violatum eſt, compenſandum.

SED cum in hominibus juvandis, aut mores ſpectari, aut fortuna ſoleat; dictu quidem eſt proclive, itaque vulgo loquuntur, ſeſe in beneficiis collocandis mores hominum, non fortunam ſequi. Honeſta oratio eſt: ſed quis eſt tandem, qui inopis, & optimi viri cauſæ non anteponat in opera danda gratiam fortunati, & potentis? A quo enim expeditior, & celerior remuneratio fore videtur, in eum fere eſt voluntas noſtra propenſior. Sed animadvertendum eſt diligentius, quæ narura rerum ſit. Nimirum enim inops ille, ſi bonus eſt vir, etiamſi referre gratiam non poteſt, habere certe poteſt. Commode autem, quicumque dixit: pecuniam qui habeat, non reddidiſſe; &, qui reddiderit, non habere: gratiam autem, & qui retulerit, habere, & qui habeat, retuliſſe. At qui ſe locupletes, honoratos, & beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volunt: quin etiam beneficium ſe dediſſe arbitrantur, cum, ipſi quamvis magnum aliquod acceperint, æque etiam à ſe aut poſtulari, aut exſpectari aliquid ſuſpicantur: patroci-

trocinio vero ſe uſos, aut Clientes appellari, mortis inſtar putant. At vero ille tenuis, cum, quidquid factum ſit, ſe ſpectatum, non fortunam putet, non modo illi, qui eſt meritus, ſed etiam illis, à quibus exſpectat, (eget enim multis) gratum ſe videri ſtudet. Neque vero verbis auget ſuum munus, ſi quo forte fungitur, ſed etiam extenuat. Videndumque illud item, quod, ſi opulentum, fortunatumque defenderis, in illo uno, aut forte in liberis ejus, maneat gratia: ſin autem inopem, probum tamen, & modeſtum; omnes non improbi humiles, quæ magna in populo multitudo eſt, præſidium ſibi paratum vident. Quamobrem melius apud bonos, quam apud fortunatos, beneficium collocari puto. Danda omnino opera eſt, ut omni generi ſatisfacere poſſimus. Sed, ſi res in contentionem veniet, nimirum Themiſtocles eſt auctor adhibendus: qui, cum conſuleretur, utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret; *Ego vero*, inquit, *malo virum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, quæ viro*. Sed corrupti mores, depravatique ſunt admiratione divitiarum. Quarum magnitudo quid ad unumquemque noſtrum pertinet? Illum fortaſſe adjuvat: qui habet: ne id quidem ſemper. Sed fac juvare: potentior ſane ſit: honeſtior vero quo modo? Quodſi etiam bonus erit vir, ne impediant divitiæ, quo minus juvetur; modo ne adjuvent; ſitque omne judicium, non quam locuples, ſed qualis quiſque ſit. Extremum autem præceptum in beneficiis, operaque danda eſt, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid per injuriam. Fundamentum enim perpetuæ commendationis, & famæ, eſt juſtitia, ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile.

SED quoniam de eo genere beneficiorum dictum eſt, quæ ad ſingulos ſpectant: deinceps de iis, quæ ad univerſos, quæque ad Rempublicam pertinent, diſputandum eſt. Eorum autem ipſorum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

rum partim ejuſmodi ſunt, ut ad univerſos Cives pertineant, partim ſingulos ut attingant; quæ ſunt etiam gratiora. Danda eſt opera omnino, ſi poſſit utriſque; nec minus ut etiam ſingulis conſulatur; ſed ita, ut ea res aut proſit, aut certe ne obſit Reipublicæ. C. Gracchi frumentaria magna largitio fuit: exhauriebat igitur ærarium. Modica M. Octavii, & Reipublicæ tolerabilis, & plebi neceſſaria: ergo & Civibus, & Reipublicæ ſalutaris. In primis autem videndum erit ei, qui Rempublicam adminiſtrabit, ut ſuum quiſque teneat, neque de bonis privatorum publice diminutio fiat. Pernicioſe enim Philippus in tribunatu, cum legem Agrariam ferret, quam tamen antiquari facile paſſus eſt, & in eo vehementer ſe moderatum præbuit: ſed cum in agendo multa populariter, tum illud male dixit; *non eſſe in civitate duo millia hominum, qui rem haberent.* Capitalis omnino oratio, & ad æquationem bonorum pertinens. Qua peſte quæ poteſt eſſe major? hanc enim ob cauſam maxime, ut ſua tenerentur, Reſpublieæ Civitateſque conſtitutæ ſunt. Nam etſi duce natura congregabantur homines, tamen, ſpe cuſtodiæ rerum ſuarum, urbium præſidia quærebant. Danda etiam opera eſt, ne, quod apud majores noſtros ſæpe fiebat, propter ærarii tenuitatem, aſſiduitatemque bellorum, tributum ſit conferendum. Idque ne eveniat, multo ante erit providendum. Sin qua neceſſitas hujus muneris alicui Reipublicæ obvenerit, (malo enim altera, quam noſtræ, ominari: neque tamen de noſtra, ſed de omni Republica diſputo) danda erit opera, ut omnes intelligant, ſi ſalvi eſſe velint, neceſſitati eſſe parendum. Atque etiam omnes, qui Rempublicam gubernabunt, conſulere dedebunt, ut earum rerum copia ſit, quæ ſunt neceſſariæ. Quarum qualis comparatio fieri ſoleat & debeat, non eſt neceſſe diſputare. Eſt enim in promtu: tantum locus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

cus attingendus fuit.

CAPUT autem eſt in omni procuratione negotii, & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima ſuſpicio. Utinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna me ſervaſſet, & tunc eſſem natus, quando Romani dona accipere cœpiſſent: non eſſem paſſus diutius eos imperare. Ne illi quidem multa ſæcula exſpectanda fuerunt. modo enim hoc malum in hanc Rempublicam invaſit. Itaque facile patior, tunc potius Pontium fuiſſe: ſiquidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum & decem anni ſunt, cum de pecuniis repetundis à L. Piſone lata eſt lex, nulla antea cum fuiſſet. At vero poſtea tot leges, & proximæ quæque duriores: tot rei, tot damnati, tantum Italicum bellum propter judiciorum metum excitatum, tanta, ſublatis legibus, & judiciis, expilatio, direptioque ſociorum, ut imbecillitate aliorum non noſtra virtute, valeamus: Laudat Africanum Panætius, quod fuerit abſtinens. Quid ni laudetur? ſed in illo alia majora: laus enim abſtinentiæ non hominis eſt ſolum, ſed etiam temporum illorum. Omni Macedonum gaza, quæ ſunt maxima, potitus eſt Paulus: tantum in ærarium pecuniæ invexit, ut unius Imperatoris præda finem attulererit tributorum. At hic nihil in domum ſuam intulit, præter memoriam dominis ſempiternam. Imitatus patrem Africanus nihilo locupletior Carthagine everſa. Quid? qui ejus collega in cenſura fuit, L. Mummius, numquid copioſior, cum copioſiſſimam urbem funditus ſuſtuliſſet? Italiam ornare, quam domum ſuam maluit. Quamquam, Italia ornata, domus ipſa mihi videtur ornatior. Nullum igitur vitium eſt tetrius, (ut eo, unde egreſſa eſt, referat ſe oratio) quam avaritia, præſertim in Principibus, & Rempublicam gubernantibus. Habere enim quæſtui Rempublicam non modo turpe

pe eſt, ſed ſceleratum etiam, & nefarium. Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, *Spartam nulla re alia, niſi avaritia eſſe perituram*, is videtur non ſolum Lacedæmoniis, ſed & omnibus opulentis populis prædixiſſe. Nulla autem re conciliare facilius benevolentiam multitudinis poſſunt ii, qui Reipublicæ præſunt, quam abſtinentia, & continentia. Qui vero eſſe populares volunt, ob eamque cauſam aut agrariam rem tentant, ut poſſeſſores ſuis ſedibus pellantur, aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant; labefactant fundamenta Reipublicæ: concordiam primum tollunt, quæ eſſe non poteſt, cum aliis adimuntur, aliis condonantur pecuniæ: deinde æquitatem, quæ tollitur omnis, ſi habere ſuum cuique non licet. Id enim eſt proprium, ut ſupra dixi, civitatis, atque urbis, ut ſit libera, & non ſolicita ſuæ rei cujuſque cuſtodia. Atque in hac pernicie Reipublicæ ne illam quidem conſequuntur quam putant, gratiam. Nam cui res erepta eſt, eſt inimicus: cui data eſt, etiam diſſimulat ſe accipere voluiſſe, & maxime in pecuniis creditis occulat ſuum gaudium, ne videatur non fuiſſe ſolvendo. At vero ille, qui accipit injuriam, & meminit, & præ ſe fert dolorem ſuum: nec, ſi plures ſunt ii, quibus improbe datum eſt, quam illi, quibus injuſte ademptum eſt, idcirco plus etiam valent: non enim numero hæc judicantur, ſed pondere. Quam autem habet æquitatem ut agrum multis annis aut etiam ſæculis ante poſſeſſum, qui nullum habuit, habeat: qui autem habuit, amittat? At propter hoc injuriæ genus Lacedæmonii Lyſandrum Ephorum expulerunt; Agin Regem, quod numquam antea apud eos acciderat, necaverunt. Ex eoque tempore tantæ diſcordiæ ſecutæ ſunt, ut tyranni exiſterent, & optimates exterminarentur, & præclariſſime conſtituta Reſpubl. delaberetur. Nec vero ſolum ipſa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ipſa cecidit, ſed etiam reliquam Græciam evertit contagionibus malorum; quæ à Lacedæmoniis profectæ manarunt latius. Quid? noſtros Gracchos, Tib. Gracchi ſummi viri filios, Africani nepotes, nonne agrariæ contentiones perdiderunt? At vero Aratus Sicyonis jure laudatur, qui, cum ejus civitas quinquaginta annos à tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandeſtino introitu urbe eſt potitus: cumque tyrannum Nicoclem improviſo oppreſſiſſet, ſexcentos exules, qui fuerant ejus civitatis locupletiſſimi, reſtituit, Remque Publicam adventu ſuo liberavit. Sed cum magnam animadverteret in bonis & poſſeſſionibus difficultatem; quod & eos, quos ipſe reſtituerat, quorum bona alii poſſederant, egere iniquiſſimum arbitrabatur, & quinquaginta annorum poſſeſſiones movere, non nimis æquum putabat, propterea quod tam longo ſpatio multa hæreditatibus, multa emptionibus, multa dotibus detinebantur ſine injuria; judicavit, neque illis adimi, neque his non ſatisfieri, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur ſtatuiſſet, opus eſſe ad eam rem conſtituendam pecunia, Alexandriam ſe proficiſci velle dixit, remque integram ad reditum ſuum juſſit eſſe: iſque celeriter ad Ptolomæum, ſuum hoſpitem, venit, qui tum regnabat alter poſt Alexandriam conditam, cui cum expoſuiſſet, patriam ſe liberare velle, cauſamque docuiſſet: à Rege opulento vir ſummus facile impetravit, ut grandi pecunia adjuvaretur. quam cum in Sicyonem attuliſſet, adhibuit ſibi in conſilium quindecim Principes, cum quibus cauſas cognovit, & eorum, qui aliena detinebant, & eorum, qui ſua amiſerant: præfecitque æſtimandis poſſeſſionibus, & uti perſuaderent aliis ut pecuniam accipere mallent, & poſſeſſionibus cederent, aliis, ut commodius putarent, numerari ſibi quod tanti eſſet, quam ſuum recupe-

rare. Ita perfectum eſt, ut omnes conſtituta concordia, ſine querela diſcederent. O virum magnum, dignumque, qui in noſtra Republica natus eſſet! ſic par eſt agere cum civibus non, ut bis jam vidimus, haſtam in foro ponere & bona civium voci ſubjicere præconis. At ille Græcus (id quod fuit ſapientis, & præſtantis viri) omnibus conſulendum putavit: eaque eſt ſumma ratio, & ſapientia ſummi civis, commoda civium defendere, non divellere, atque omnes æquitate eadem continere. Habitant gratis in alieno. Quid ita? ut, cum ego emerim, ædificaverim, tuear, impendam, tu me invito fruare meo? quid eſt aliud, aliis ſua eripere, aliis dare aliena? Tabulæ vero novæ quid habent argumenti, niſi ut emas mea pecunia fundum, & cum tu habeas, ego non habeam pecuniam? Quamobrem ne ſit æs alienum, quod Reipublicæ noceat, providendum eſt. Quod multis rationibus caveri poteſt: ſi hoc non fuerit, ut locupletes ſuum perdant, debitores lucrentur alienum. Nec enim ulla res vehementius Rempublicam continet, quam fides: quæ eſſe nulla poteſt, niſi erit neceſſaria ſolutio rerum creditarum. Numquam enim vehementius actum eſt, quam me Conſule, ne ſolveretur: armis, & caſtris tentata res eſt ab omni genere hominum, & ordine; quibus ſic reſtiti, ut hoc tantum malum de Republica tolleretur. Numquam nec majus æs aliennm fuit: nec melius, nec facilius diſſolutum eſt. Fraudandi enim ſpe ſublata, ſolvendi neceſſitas conſecuta eſt. At vero hic noſter victor, nunc quidem victus, quæ cogitarat, ea perfecit, cum ejus jam nihil intereſſet. Tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipſum eum delectaret, peccare, etiamſi cauſa non eſſet. Ab hoc igitur genere largitionis ut aliis detur, aliis auferatur, aberunt ii qui Rempublicam tuebuntur: in primiſque operam dabunt, ut juris &

judi-

judiciorum æquitate ſuum quiſque teneat: & neque tenuiores propter imbecillitatem circumveniantur, neque locupletibus ad ſua vel tenenda, vel recuperanda obſit invidia. Præterea quibuſcumque rebus vel belli, vel domi poterunt, Rempublicam augeant imperio, agris, vectigalibus. Hæc magnorum hominum ſunt: hæc apud majores noſtros factitata: hæc genera officiorum qui perſequuntur, cum ſumma utilitate Reipublicæ magnam ipſi adipiſcentur & gratiam, & gloriam. In his autem utilitatum præceptis Antipater Tyrius, Stoicus, qui Athenis nuper eſt mortuus, duo præcepta cenſet eſſe à Panætio prætermiſſa, valetudinis curationem, & pecuniæ, quas res à ſummo Philoſopho præteritas arbitror; quod eſſent faciles: ſunt certe utiles.

SED valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, & obſervatione, quæ res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe: & continentia in victu omni, atque cultu, corporis tuendi cauſa, & prætermittendis voluptatibus: poſtremo arte eorum, quorum ad ſcientiam hæc pertinent. Res autem familiaris quæri debet iis rebus, à quibus abeſt turpitudo: conſervari autem diligentia, & parſimonia: iiſdem etiam rebus augeri. Has res commodiſſime Xenophon Socraticus perſecutus eſt in eo libro, qui Oeconomicus inſcribitur: quem nos, iſta fere ætate cum eſſemus, qua es tu nunc, è Græco in Latinum convertimus.

SED utilitatum comparatio (quoniam hic locus erat quartus à Panætio prætermiſſus) ſæpe eſt neceſſaria. Nam & corporis commoda cum externis, & externa cum corporis, & ipſa inter ſe corporis, & externa cum externis, comparari ſolent. Cum externis, corporis, hoc modo comparantur; valere ut malis, quam dives eſſe: cum corporis, externa, hoc modo; dives eſſe

ſſe potius, quam maximis corporis viribus. pſa inter ſe corporis comparantur ſic: bona valetudo voluptati anteponatur, vires celeritati. Externorum autem, ut gloria divitiis, vectigalia urbana ruſticis: ex quo genere comparationis llud eſt Catonis ſenis: à quo cùm quæreretur, quid maxime in re familiari expediret? reſpondit, bene paſcere: quid ſecundum? ſatis bene paſcere: quid tertium? bene veſtire: quid quartum? arare: & cum ille, qui quæſiverat, dixiſſet, quid fœnerari? tum Cato, quid hominem, inquit, occidere? Ex quo, & multis aliis, intelligi debet, utilitatum comparationes ſolere fieri: recteque hoc adjunctum eſt quartum exquirendorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quærenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, commodius à quibuſdam optimis viris, ad medium Janum ſedentibus, quam ab ullis Philoſophis ulla in ſchola, diſputatur. Sunt tamen ea cognoſcenda: pertinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro diſputandum eſt. Reliqua deinceps perſequemur.

M. TUL-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

M. TULLII CICERONIS DE OFFICIIS AD MARCUM F.

LIBER III.

PUB. Scipionem, Marce fili, eum, qui primus Africanus appellatus eſt, dicere ſolitum, ſcripſit Cato, qui fuit fere ejus æqualis, *numquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus; nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet.* Magnifica vero vox, & magno viro, & ſapiente digna, quæ declarat, illum & in otio de negotiis cogitare, & in ſolitudine ſecum loqui ſolitum: ut neque ceſſaret umquam, & interdum colloquio alterius non egeret, Itaque duæ res, quæ languorem afferunt cæteris, illum acuebant, otium, & ſolitudo. Vellem, & nobis hoc idem vere dicere liceret: ſed, ſi minus imitatione tantam ingenii præſtantiam conſequi poſſumus, voluntate certe proxime accedimus. Nam & à Republica forenſibuſque negotiis armis impiis, vique prohibiti, otium perſequimur: & ob eam cauſam urbe relicta, rura peragrantes, ſæpe ſoli ſumus. Sed nec otium hoc cum Africani otio, nec ſolitudo cum illa comparanda eſt. Ille enim requieſcens à Reipublicæ pulcherrimis muneribus, otium ſibi ſumebat aliquando, & à cœtu hominum, frequentiaque interdum, tamquam in portum, ſe in ſolitudinem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

em recipiebat. Noſtrum autem otium nego-
i inopia, nec requieſcendi ſtudio, conſtitu-
um eſt. Extincto enim Senatu, deletiſque ju-
ciis, quid eſt, quod dignum nobis aut in Cu-
a, aut in Foro agere poſſimus? Itaque qui in
axima celebritate, atque in oculis civium
uondam viximus, nunc fugientes conſpectum
eleratorum, quibus omnia redundant, abdi-
us nos, quantum licet, & ſæpe ſoli ſumus:
d quia ſic ab hominibus doctis accepimus,
on ſolum ex malis eligere minima oportere,
d etiam excerpere ex his ipſis, ſi quid ineſſet
oni; propterea & otio fruor, non illo quidem,
uo debet is, qui quondam peperiſſet otium
ivitati; nec eam ſolitudinem languere patior,
uam mihi affert neceſſitas, non voluntas,
uamquam Africanus majorem laudem vel meo
dicio aſſequebatur: nulla tamen ejus ingenii
nonumenta mandata literis, nullum opus otii,
ullum ſolitudinis munus extat. Ex quo intel-
gi debet, illum mentis agitatione, inveſtiga-
ioneque earum rerum, quas cogitando conſe-
uebatur, nec otioſum, nec ſolum umquam
uiſſe. Nos autem, qui non tantum laboris ha-
emus, ut cogitatione tacita à ſolitudine ab-
rahamur: ad hanc ſcribendi operam omne ſtu-
ium, curamque convertimus. Itaque plura
revi tempore, everſa, quam multis annis
tante Republica, ſcripſimus. Sed cum tota Phi-
oſophia, mi Cicero, frugifera, & fructuoſa,
ec ulla pars ejus inculta, ac deſerta ſit: tamen
ullus feracior in ea locus eſt. nec uberior,
uam de officiis, à quibus conſtanter, hone-
teque vivendi præcepta ducuntur. Quare,
uamquam à Cratippo noſtro, Principe hujus
memoriæ Philoſophorum, hoc te aſſidue au-
dire, atque accipere confido: tamen condu-
cere arbitror, talibus aures tuas vocibus undi-
que circumſonare, nec eas, ſi fieri poſſit, quic-

quam aliud audire. Quod cum omnibus eſt faciendum, qui vitam honeſtam ingredi cogitant: tamen haud ſcio, an nemini potius, quam tibi. Suſtines enim non parvam exſpectationem imitandæ induſtriæ noſtræ, magnam honorum, nonnullam fortaſſe nominis. Suſcepiſti onus præterea grave & Athenarum, & Cratippi: ad quos cum tamquam ad mercaturam bonarum artium ſis profectus, inanem redire turpiſſimum eſt, dedecorantem & urbis auctoritatem, & magiſtri. Quare, quantum conniti animo potes, quantum labore contendere, (ſi diſcendi labor eſt potius, quam voluptas) tantum fac ut efficias: neve committas, ut, cum omnia ſuppeditata ſint à nobis, tibi defuiſſe videare. Sed hæc hactenus: multa enim ſæpe ad te cohortandi gratia ſcripſimus. Nunc ad reliquam partem propoſitæ diviſionis revertamur.

PANÆTIUS igitur, qui ſine controverſia, de officiis accuratiſſime diſputavit, quemque nos, correctione quadam adhibita, potiſſimum ſecuti ſumus: tribus generibus propoſitis, in quibus deliberare homines, & conſultare de officio ſolerent: uno, cum dubitarent, honeſtumne id eſſet, de quo ageretur, an turpe: altero, utilene eſſet, an inutile: tertio, ſi id, quod ſpecimen haberet honeſti, pugnaret cum eo; quod utile videretur, quo modo ea diſcerni oporteret? De duobus generibus primis tribus libris explicavit: de tertio autem genere deinceps ſe ſcripſit dicturum: nec id exſolvit, quod promiſerat. Quod eo magis miror, quia ſcriptum à diſcipulo ejus Poſidonio eſt, triginta annos vixiſſe Panætium, poſtquam illos libros edidiſſet. Quem locum miror à Poſidonio breviter eſſe tractatum in quibuſdam commentariis, præſertim cum ſcribat, nullum eſſe locum in tota Philoſophia tam neceſſarium. Minime vero aſſentior iis, qui negant, eum locum à Panætio prætermiſ-

iſſum, ſed conſulto relictum, nec omnino
ribendum fuiſſe; quia numquam poſſet uti-
tas cum honeſtate pugnare. De quo alterum po-
ſt habere dubitationem, adhibendumne fu-
it hoc genus, quod in diviſione Panætii tertium
t, an plane omittendum? alterum dubitari non
oteſt, quin à Panætio ſuſceptum ſit, ſed dere-
ctum. Nam, qui è diviſione tripartita duas
artes abſolverit, huic neceſſe eſt reſtare tertiam.
ræterea, in extremo libro tertio de hac parte
ollicetur ſe deinceps eſſe dicturum. Accedit
odem teſtis locuples Poſidonius; qui etiam
cribit in quadam epiſtola, P. Rutilium Rufum
icere ſolere, qui Panætium audiverat; ut ne-
no pictor eſſet inventus, qui Veneris eam
artem, quam Apelles inchoatam reliquiſ-
et, abſolveret, (oris enim pulchritudo reliqui
orporis imitandi ſpem auferebat) ſic ea, quæ
Panætius prætermiſiſſet, & non perfeciſſet,
ropter eorum quæ feciſſet, præſtantiam, ne-
minem eſſe perſecutum. Quamobrem de ju-
licio Panætii dubitari non poteſt. Rectene au-
em hanc tertiam partem ad exquirendum offi-
ium adjunxerit, an ſecus, de eo fortaſſe du-
bitari poteſt. Nam ſive honeſtum ſolum bonum
eſt, ut Stoicis placet: ſive quod honeſtum eſt,
id ita ſummum bonum eſt, quemadmodum Pe-
ripateticis noſtris videtur, ut omnia, ex altera
parte collocata, vix minimi momenti inſtar
habeant: dubitandum non eſt, quia nunquam
poſſit utilitas cum honeſtate contendere. Ita-
que accepimus, Socratem ſolitum execrari
eos, qui primum hæc, natura cohærentia, opi-
nione diſtraxiſſent. Cui quidem ita ſunt Stoici
aſſenſi, ut etiam, quidquid honeſtum eſſet, id
utile eſſe cenſerent: nec utile quidquam, quod
non honeſtum. Quod ſi is eſſet Panætius, qui
virtutem propterea colendam diceret, quod ea
efficiens utilitatis eſſet; ut ii, qui res expetendas vel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

voluptate, vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, honeſtatem aliquando cum ultitate pugnare. Sed, cum ſit is, qui id ſolum bonum judicet, quod honeſtum ſit; quæ autem huic repugnent ſpecie quadam utilitatis, eorum neque acceſſione meliorem vitam fieri, nec diſceſſione pejorem: non videtur hujuſmodi debuiſſe deliberationem introducere, in qua, quod utile videretur, cum eo, quod honeſtum eſt, comparetur. Etenim, quod ſummum bonum à Stoicis dicitur, CONVENIENTER NATURÆ VIVERE, id habet hanc, ut opinor, ſententiam, naturam cum virtute congruere ſemper: cætera autem, quæ ſecundum naturam eſſent, ita legere, ſi ea virtuti non repugnarent. Quod cum ita ſit putant quidem, hanc comparationem recte non eſſe introductam, nec omnino de eo genere quidquam præcipiendum fuiſſe. Atque illud quidem honeſtum, quod proprie, vereque dicitur, id in ſapientibus eſt ſolis, neque à virtute divelli umquam poteſt: in iis autem, in quibus ſapientia perfecta non eſt, ipſum illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poteſt, ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt. Hæc igitur omnia officia, de quibus his libris diſputamus, MEDIA Stoici apellant: & ea communia ſunt, & late patent: quæ & ingenii bonitate multi aſſequuntur, & progreſſione diſcendi. Illud autem, quod rectum iidem appellant, perfectum atque abſolutum eſt, & ut iidem dicunt, omnes numeros habet, nec, præter ſapientem, cadere in quemquam poteſt. Cum autem aliquid actum eſt in quo media officia comparantur, id cumulate videtur eſſe perfectum: propterea quod vulgus, quid abſit à perfecto, fere non ex toto intelligit: quatenus autem intelligit, nihil putat prætermiſſum. Quod autem in poëmatibus, & in picturis uſu venit, in aliiſque compluribus, ut delectentur imperiti, laudent-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ntque ea, quæ laudanda non ſint; ob eam cre-
),cauſam, quod inſit in his aliquid probi, quod
ıpiat ignaros: qui quidem, quid in unaquaque
: vitii ſit; nequeant judicare: Itaque, cum ſunt
octi à peritis, deſiſtunt facile à ſententia. Hæc
itur officia, de quibus his libris diſſerimus, quaſi
ecunda quædam honeſta dicunt eſſe, non ſapien-
ım modo propria, ſed cum omni hominum ge-
ere communia: itaque ii omnes, in quibus vir-
ıtis eſt indoles, commoventur. Nec vero, cum
uo Decii, aut duo Scipiones, fortes viri comme-
norantur, aut cum Fabricius, aut Ariſtides ju-
us nominatur; aut ab illis fortitudinis, aut ab his
ıſtitiæ, tamquam à ſapientibus, petitur exem-
lum. Nemo enim horum ſic ſapiens eſt, ut ſa-
ientem intelligi hic volumus: nec ii, qui ſapien-
es habiti ſunt, & nominati, M. Cato, & C. Le-
ius, ſapientes fuerunt: nec illi quidem ſeptem:
ed ex mediorum officiorum frequentia ſimilitu-
linem quandam gerebant, ſpeciemque ſapien-
um. Quocirca nec id, quod vere honeſtum eſt,
as eſt cum utilitatis repugnantia comparari: nec
d, quod communiter appelamus honeſtum quod-
que colitur ab iis, qui bonos ſe viros haberi vo-
unt, cum emolumentis umquam eſt comparan-
lum: tamque id honeſtum, quod in noſtram in-
elligentiam cadit, tuendum, conſervandumque
eſt nobis, quam id, quod proprie dicitur, vere-
que eſt honeſtum ſapientibus. Aliter enim teneri
non poteſt, ſi qua ad virtutem eſt facta progreſſio.
Sed hæc quidem de iis, qui conſervatione offi-
ciorum exſtimantur boni. Qui autem omnia me-
tiuntur emolumentis, & commodis; neque ea
volunt præponderari honeſtate, hi ſolent in deli-
berando honeſtum cum eo quod utile putant,
compare: boni viri non ſolent Itaque exiſtimo,
Panætium, cum dixerit, homines ſolere in hac
comparatione dubitare, hoc ipſum ſenſiſſe,
quod dixerit, ſolere modo, non etiam oportere.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Etenim non modo pluris putare, quod utile videatur, quam quod honeſtum; ſed hæc etiam inter ſe comparare, & in his dubitare, turpiſſimum eſt. Quid eſt ergo, quod nonnumquam addubitationem afferre ſoleat, conſiderandumque videatur? Credo, ſi quando dubitatio accidit, quale ſit id, de quo conſideretur. Sæpe enim tempore fit, ut quod plerumque turpe haberi ſoleat, inveniatur non eſſe turpe. Exempli cauſa ponatur aliquid, quod pateat latius. Quod poteſt eſſe majus ſcelus, quam non modo hominem, ſed etiam familiarem occidere? Num igitur ſe obſtrinxit ſcelere, ſi qui tyrannum occidit, quamvis familiarem? Populo quidem Rom. non videtur, qui ex omnibus præclaris factis illud pulcherrimum exiſtimat. Vicit igitur utilitas honeſtatem: immo vero honeſtas utilitatem ſecuta eſt.

ITAQUE, ut ſine ullo errore dijudicare poſſimus, ſi quando cum illo, quod honeſtum intelligitur, pugnare id videbitur, quod appellamus utile; formula quædam conſtituenda eſt: quam ſi ſequemur, in comparatione rerum ab officio numquam recedemus. Erit autem hæc formula Stoicorum eorum rationi diſciplinæque maxime conſentanea. quam quidem in his libris propterea ſequimur, quod, quamquam à veteribus Academicis, & Peripateticis noſtris, qui quondam iidem erant, qui Academici, quæ honeſta ſunt, anteponuntur iis, quæ videntur utilia: tamen ſplendidius hæc ab eis diſſeruntur, quibus, quidquid honeſtum eſt, idem utile videtur, nec utile quidquam, quod non honeſtum, quam ab iis, quibus eſt honeſtum aliquod non utile, aut utile non honeſtum Nobis autem noſtra Academia magnam licentiam dat, ut quodcumque maxime probabile occurrat, id noſtro jure liceat defendere. Sed redeo ad formulam. Detrahere igitur aliquid alteri, & hominem homi-

minis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera, quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Nam principio tollit convictum humanum, & ſocietatem. Si enim ſic erimus affecti, ut propter ſuum quiſque emolumentum ſpoliet, aut violet alterum, diſrumpi neceſſe eſt eam, quæ maxime eſt ſecundum naturam, humani generis ſocietatem. Ut, ſi unumquodque membrum ſenſum hunc haberet, ut poſſe putaret ſe valere, ſi proximi membri valetudinem ad ſe traduxiſſet, debilitari, & interire totum corpus neceſſe eſſet: ſic, ſi unuſquiſque noſtrum rapiat ad ſe commoda aliorum, detrahatque, quod cuique poſſit, emolumenti ſui gratia, ſocietas hominum, & communitas evertatur neceſſe eſt. Nam ſibi ut quiſque malit, quod ad uſum vitæ pertineat, quam alteri acquirere, conceſſum eſt non repugnante natura. Illud quidem natura non patitur, aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus. Neque vero hoc ſolum natura, id eſt, jure gentium, ſed & legibus populorum, quibus in ſingulis civitatibus reſpublicæ continentur, eodem modo conſtitutum eſt, ut non liceret ſui commodi cauſa nocere alteri. Hoc enim ſpectant leges, hoc volunt, incolumem eſſe civium conjunctionem: quam qui dirimunt; eos morte, exilio, vinculis, damno coërcent. Atque hoc multo magis exigit ipſa naturæ ratio, quæ eſt lex divina, & humana: cui parere qui velit, (omnes autem parebunt qui ſecundum naturam volent vivere) numquam committet, ut alienum appetat & id, quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat. Etenim multo magis eſt ſecundum naturam celſitas animi, & magnitudo, itemque comitas, juſtitia, liberalitas, quam voluptas, quam vita, quam divitiæ: quæ quidem contemnere, & pro nihilo ducere comparantem cum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

utilitate communi, magni animi, & excelſi eſt. Detrahere autem alteri ſui commodi cauſa, magis eſt contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cætera generis ejuſdem. Itemque magis eſt ſecundum naturam, pro omnibus gentibus, ſi fieri poſſit, conſervandis, aut juvandis maximos labores, moleſtiaſque ſuſcipere: imitantes Herculem illum, quem hominum fama, benificiorum memor, in concilio cœleſtium collocavit: quam vivere in ſolitudine non modo ſine ullis moleſtiis, ſed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copiis, ut excellas etiam pulchritudine, & viribus. Quocirca optimo quiſque ſplendidiſſimoque ingenio longe illam vitam huic anteponit. Ex. quo efficitur, hominem, naturæ obedientem, homini nocere non poſſe. Deinde, qui alterum violat, ut ipſe aliquid commodi conſequatur; aut nihil ſe exiſtimat contra naturam facere: aut magis fugiendam cenſet mortem, paupertatem, dolorem, amiſſionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quam facere cuiquam injuriam. Si nihil exiſtimat contra naturam fieri hominibus violandis: quid cum eo diſſeras, qui omnino hominem ex homine tollat? Sin fugiendum id quidem cenſet, ſed multo illa pejora, mortem, paupertatem, dolorem: errat in eo, quod ullum aut corporis, aut fortunæ vitium, animi vitiis gravius exiſtimat. Ergo unum debet eſſe omnibus propoſitum, ut eadem ſit utilitas uniuſcujuſque, & univerſorum: quam ſi ad ſe quiſque rapiat, diſſolvetur omnis humana conſociatio. Atque ſi etiam hoc natura præſcribit, ut homini, quicunque ſit, ob eam ipſam cauſam tamen, quod is homo ſit, conſultum velit: neceſſe eſt, ſecundum eandem naturam omnium utilitatem eſſe communem. Quod ſi ita eſt, una continemur omnes, & eadem lege naturæ. Idque ipſum ſi ita eſt, certe violare alte-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

erum lege naturæ prohibemur. Verum autem primum: verum igitur & extremum. Nam illud quiden abſurdum eſt, quod quidam dicunt, parenti ſe, aut fratri, nihil detracturos commodi ſui cauſa: aliam rationem eſſe Civium reliquorum. Hi ſibi nihil juris, & nullam ſocietatem communis utilitatis cauſa ſtatuunt eſſe cum Civibus. Quæ ſententia omnem ſocietatem diſtrahit civitatis. Qui autem Civium rationem dicunt eſſe habendam, externorum negant; hi dirimunt communem humani generis ſocietatem; qua ſublata, beneficentia, liberalitas, bonitas, juſtitia funditus tollitur. Quæ qui tollunt, etiam adverſus deos immortales impii judicandi ſunt. Ab iis enim conſtitutam inter homines ſocietatem evertunt; cujus ſocietatis arctiſſimum vinculum eſt, magis arbitrari eſſe contra naturam, hominem homini detrahere ſui commodi cauſa, quam omnia incommoda ſubire vel externa, vel corporis, vel etiam ipſius animi, quæ vacent juſtitia. Hæc enim una virtus omnium eſt domina, & regina virtutum. Forſitan quiſpiam dixerit: Nonne igitur ſapiens, ſi fame ipſe conficiatur, abſtulerit cibum alteri homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi eſt vita mea utilior, quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia. Quid? ſi Phalarim, crudelem tyrannum, & immanem, vir bonus, ne ipſe frigore conficiatur, Veſtitu ſpoliare poſſit, nonne faciat? Hæc ad judicandum ſunt facillima. Nam ſi quid ab homine ad nullam partem utilitatis tuæ cauſa detraxeris, inhumane feceris, contraque naturæ legem: ſin autem is tu ſis, qui multam utilitatem Reipublicæ atque hominum ſocitati, ſi in vita remaneas, afferre poſſis; ſi quid ob eam cauſam alteri detraxeris, non ſit reprehendendum: ſin autem non ſit ejuſmodi, ſuum cuique incommodum ferendum eſt potius, quam de al-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

terius commodis ſubtrahendum. Non igitur magis eſt contra naturam morbus, aut egeſtas, aut quid ejuſmodi, quam detractio, atque appetitio alieni. Sed communis utilitatis derelictio contra naturam eſt: eſt enim injuſta. Itaque lex ipſa naturæ, quæ utilitatem hominis conſervat, & continet, decernit profecto, ut ab homine inerti atque inutili ad ſapientem, bonum, fortemque virum transferantur res ad vivendum neceſſariæ: qui ſi occiderit, multum de communi utilitate detraxerit: modo hoc ita faciat, ut ne ipſe de ſe bene exiſtimans, ſeſeque diligens, hanc cauſam habeat ad injuriam. Itaque ſemper officio fungatur, utilitati conſulens hominum, & ei, quam ſæpe commemoro, humanæ ſocietati. Nam quod ad Phalarim attinet, perfacile judicium eſt. Nulla eſt enim ſocietas nobis cum tyrannis, ſed potius ſumma diſtractio: neque eſt contra naturam ſpoliare eum, ſi poſſis, quem honeſtum eſt necare: atque hoc omne genus peſtiferum, atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt. Etenim, ut membra quædam amputantur, ſi & ipſa ſanguine, & tamquam ſpiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: ſic iſta in figura hominis feritas, & immanitas belluæ, à communi tanquam humanitate corporis ſegreganda eſt. Hujus generis quæſtiones ſunt omnes eæ, in quibus ex tempore officium exquiritur. Ejuſmodi igitur credo res Panætium perſecuturum fuiſſe, niſi aliquis caſus, aut occupatio conſilium ejus præveniſſet. Ad quas ipſas conſultationes ex ſuperioribus libris ſatis multa præcepta ſunt, quibus perſpici poſſit, quid ſit propter turpitudinem fugiendum, quid ſit id quod idcirco fugiendum non ſit, quia omnino turpe non eſt. Sed quoniam operi inchoato, prope tamen abſoluto, tanquam faſtigium imponimus; ut Geometræ ſolent non omnia docere, ſed poſtulare,

ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ut quædam ſibi concedantur, quo facilius, quæ velint, explicent: ſic ego à te poſtulo, mi Cicero, ut mihi concedas, ſi potes, nihil præter id, quod honeſtum ſit, eſſe propter ſe expetendum. Sin hoc non licet propter Cratippum: at illud certe dabis, quod honeſtum ſit, id eſſe maxime propter ſe expetendum. Mihi utrumvis ſatis eſt: & cum hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quidquam probabile. Ac primum Panætius in hoc loco defendendus eſt, quod non, utilia cum honeſtis pugnare dixerit aliquando poſſe, (neque enim ei fas erat) ſed ea, quæ viderentur utilia. Nihil vero utile, quod non idem honeſtum · nec honeſtum, quod non idem utile ſit, ſæpe teſtatur: negatque, ullam peſtem majorem in vitam hominum invaſiſſe, quam eorum opinionem, qui iſta diſtraxerint. Itaque non ut aliquando anteponeremus utilia honeſtis, ſed ut ea ſine errore dijudicaremus, ſi quando incidiſſent, induxit eam: quæ videretur eſſe, non quæ eſſet, repugnantiam. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis: ſed, ut dicitur, Marte noſtro. Neque enim quidquam de hac parte poſt Panætium explicatum eſt, quod mihi probaretur, de iis, quæ in manus meas pervenerunt.

CUM igitur aliqua ſpecies utilitatis objecta eſt, nos commoveri neceſſe eſt. Sed ſi, cum animum attenderis, turpitudinem videas adjunctam ei rei, quæ ſpeciem utilitatis attulerit: tunc non utilitas relinquenda eſt, ſed intelligendum, ubi turpitudo ſit, ibi utilitatem eſſe non poſſe. Quodſi nihil eſt tam contra naturam, quam turpitudo; (recta enim, & convenientia, & conſtantia natura deſiderat, aſpernaturque contraria) nihilque tam ſecundum naturam, quam utilitas: certe in eadem re utili turpitudo eſſe non poteſt. Itemque, ſi ad honeſtatem nati ſumus, eaque aut ſola expetenda eſt, ut Zenoni eſt viſum,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

aut certe omni pondere gravior eſt habenda, quam reliqua omnia, quod Ariſtoteli placet: neceſſe eſt, quod honeſtum ſit, id eſſe aut ſolum, aut ſummum bonum; quod autem bonum, id certe utile. Itaque quiquid honeſtum, id utile. Quare error hominum non proborum, cum aliquid, quod utile viſum eſt, arripuit, id continuo ſecernit ab honeſto. Hinc ſicæ, hinc venena, hinc falſa teſtamenta naſcuntur; hinc furta, hinc peculatus, expilationes, direptioneſque ſociorum, & civium: hinc opum nimiarum potentiæ non ferendæ: poſtremo etiam in liberis civitatibus exiſtunt regnandi cupiditates: quibus nihil nec tetrius, nec fœdius excogitari poteſt. Emolumenta enim rerum fallacibus judiciis vident: pœnam, non dico legum, quas ſæpe perrumpunt, ſed ipſius turpitudinis, quæ acerbiſſima eſt, non vident. Quamobrem hoc quidem deliberantium genus pellatur è medio, (eſt enim totum ſceleratum, & impium) qui deliberant, utrum id ſequantur, quod honeſtum eſſe videant, an ſe ſcientes ſcelere contaminent? In ipſa enim dubitatione facinus ineſt, etiamſi ad id non pervenerint, ergo ea deliberanda omnino non ſunt, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio. Atque etiam in omni deliberatione, celandi, & occultandi ſpes, opinioque removenda eſt. Satis enim nobis (ſi modo in Philoſophia aliquid profecimus) perſuaſum eſſe debet, ſi omnes deos, hominesſque celare poſſemus, nihil tamen avare, nihil injuſte, nihil libidinoſe, nihil incontinenter eſſe faciendum. Hinc ille Gyges inducitur à Platone: qui, cum terra deceſſiſſet magnis quibuſdam imbribus, in illum hiatum deſcendit, æneumque equum, ut ferunt fabulæ, animadvertit, cujus in lateribus fores eſſent: quibus apertis, hominis mortui vidit corpus magnitudine inuſitata, annulumque aureum in digito: quem ut detraxit, ipſe induit: (erat autem regius paſtor)

tum

tum in concilium paſtorum ſe recepit. Ibi cum palam ejus annuli ad palmam converterat, à nullo videbatur, ipſe autem omnia videbat. Idem rurſus videbatur, cum in lucem annulum inveterat. Itaque hac opportunitate annuli uſus, Reginæ ſtuprum intulit: eaque adjutrice Regem dominum interemit, ſuſtulitque quos obſtare arbitrabatur, nec in his eum quiſquam facinoribus potuit videre. Sic repente annuli beneficio Rex exortus eſt Lydiæ. Hunc igitur ipſum annulum ſi habeat ſapiens, nihil plus ſibi licere putet peccare, quam ſi non haberet. Honeſta enim bonis viris, non occulta, quæruntur. Atque hoc loco Philoſophi quidam, minime mali illi quidem, ſed non ſatis acuti, fictam, & commentitiam fabulam dicunt prolatam à Platone. Quaſi vero ille aut factum id eſſe, aut fieri potuiſſe defendat. Hæc eſt vis hujus annuli, & hujus exempli: ſi nemo ſciturus, nemo ne ſuſpicaturus quidem ſit, cum aliquid divitiarum, potentiæ, dominationis, libidinis cauſa feceris, ſi id diis, hominibuſque futurum ſit ſemper ignotum; ſiſne facturus? Negant id fieri poſſe. Quamquam poteſt id quidem: ſed quæro, quod negant poſſe, id ſi poſſet, quidnam facerent? Urgent ruſtice ſane. Negant enim poſſe, & in eo perſtant: hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim quærimus, ſi poſſint celare, quid facturi ſint: non quærimus, poſſintne celare. Sed tamquam tormenta quædam adhibemus, ut, ſi reſponderint, ſe impunitate propoſita facturos, quod expediat, facinoroſos ſe eſſe fateantur: ſi negent, omnia turpia per ſe ipſa fugienda eſſe concedant. Sed jam ad propoſitum revertamur. Incidunt ſæpe multæ cauſæ, quæ conturbant animos utilitatis ſpecie; non, cum hoc deliberetur, relinquendane ſit honeſtas propter utilitatis magnitudinem, (nam id quidem improbum eſt) ſed illud, poſſitne id quod utile videatur, fieri non turpiter. Cum Col-

latino Tarquinio collegæ Brutus imperium abrogabat, poterat videri facere id injuſte: fuerat enim in Regibus expellendis ſocius Bruti conſiliornm etiam adjutor. Cum autem conſilium hoc Principes cepiſſent, cognationem Superbi, nomenque Tarquiniorum, & memoriam regni eſſe tollendam: quod erat utile patriæ conſulere, id erat ita honeſtum, ut etiam ipſi Collatino placere deberet. Itaque utilitas valuit propter honeſtatem, ſine qua nec utilitas quidem eſſe potuiſſet. At in eo Rege, qui urbem condidit, non ita. Species enim utilitatis animum pepulit ejus: cui cum viſum eſſet utilius, ſolum ſe, quam cum altero regnare, fratrem interemit. Omiſit hic & pietatem, & humanitatem, ut id, quod utile videbatur, neque erat, aſſequi poſſet. Et tamen muri cauſam oppoſuit ſpeciem honeſtatis, neque probabilem, neque ſatis idoneam. Peccavit igitur, pace vel Quirini, vel Romuli dixerim.

NEC tamen noſtræ nobis utilitates omittendæ ſunt, aliiſque tradendæ, cum his ipſi egeamus: ſed ſuæ cuique utilitati, quod ſine alterius injuria fiat, ſerviendum eſt. Scite Chryſippus, ut multa: *Qui ſtadium*, inquit, *currit, eniti & contendere debet, quam maxime poſſit, ut vincat: ſupplantare eum, quicum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. Sic in vita ſibi quemque petere, quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt: alteri ſurripere, jus non eſt.*

MAXIME autem perturbantur officia in amicitiis: quibus & non tribuere, quod recte poſſis, & tribuere, quod non ſit æquum, contra officium eſt. Sed hujus generis totius breve, & non difficile præceptum eſt. Quæ enim videntur utilia, honores, divitiæ, voluptates, & cætera generis ejuſdem, hæc amicitiæ numquam anteponenda ſunt. At neque contra Rempublicam, neque contra jusjurandum, ac fidem, amici ſui

cauſa

cauſa vir bonus faciet; ne ſi judex quidem erit de ipſo amico. Ponit enim perſonam amici, cum induit judicis. Tantum dabit amicitiæ, ut veram amici cauſam eſſe malit, ut perorandæ litis tempus, quoad per leges liceat, accommodet. Cum vero jurato dicenda ſententia ſit, meminerit, Deum ſe adhibere teſtem: id eſt, ut ego arbitror, mentem ſuam, qua nihil homini dedit ipſe Deus divinius. Itaque præclarum à majoribus accepimus morem rogandi judicis, ſi eum teneremus, *Quæ ſalva fide facere poſſit.* Hæc rogatio ad ea pertinet, quæ paulo ante dixi honeſte amico à judice poſſe concedi. Nam ſi omnia facienda ſint, quæ amici velint, non amicitiæ tales, ſed conjurationes putandæ ſunt. Loquor autem de communibus amicitiis. Nam in ſapientibus viris atque perfectis nihil poteſt eſſe tale. Damonem, & Phintiam, Pythagoreos, ferunt hoc animo inter ſe fuiſſe, ut cum eorum alteri Dionyſius tyrannus diem necis deſtinaviſſet, & is, qui morti addictus eſſet, pauco ſibi dies commendandorum ſuorum cauſa poſtulaviſſet, vas factus ſit alter ejus ſiſtendi; ut, ſi ille non revertiſſet ad diem, moriendum eſſet ipſi. Qui cum ad diem ſe recepiſſet, admiratus eorum fidem tyrannus, petivit, ut ſe in amicitiam tertium adſcriberent. Cum igitur id, quod utile videtur in amicitia, cum eo, quod honeſtum eſt, comparatur, jaceat utilitatis ſpecies, valeat honeſtas. Cum autem in amicitia, quæ honeſta non ſunt, poſtulabuntur, religio, & fides, anteponantur amicitiæ: & ſic habebitur is, quem exquirimus, delectus officii.

SED utilitatis ſpecie in Republica ſæpiſſime peccatur, ut in Corinthi diſturbatione noſtri. Durius etiam Athenienſes, qui ſciverunt, ut Æginetis, qui claſſe valebant, pollices præciderentur. Hoc viſum eſt utile: nimis enim imminebat propter propinquitatem Ægina Piræeo. Sed nihil, quod

quod crudele, utile. Eſt enim hominum naturæ, quam ſequi debemus, maxime inimica crudelitas. Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eoſque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper. Nam eſſe pro Cive, qui Civis non ſit, certum eſt non licere: quam tulerunt legem ſapientiſſimi conſules, Craſſus, & Scævola: uſu vero urbis prohibere peregrinos, ſane inhumanum eſt. Illa præclara, in quibus publicæ utilitas ſpecies præ honeſtate contemnitur. Plena exemplorum eſt noſtra Reſpublica cum ſæpe alias, tum maxime bello Punico ſecundo, quæ, Cannenſi calamitate accepta, majores animos habuit, quam umquam rebus ſecundis. Nulla fuit timoris ſignificatio, nulla mentio pacis. Tanta vis eſt honeſti, ut ſpeciem utilitatis obſcuret. Athenienſis, cum Perſarum impetum nullo modo poſſent ſuſtinere, ſtatuerentque, ut urbe relicta, conjugibus, & liberis Trœzene depoſitis, naves conſcenderent, libertatemque Græciæ claſſe defenderent: Cyrſilum quemdam ſuadentem, ut in urbe manerent, Xerxemque reciperent, lapidibus obruerunt. Atque ille ſequi utilitatem videbatur: ſed ea nulla erat repugnante honeſtate: Themiſtocles poſt victorem ejus belli, quod cum Perſis fuit, dixit in concione, ſe habere conſilium Reipublicæ ſalutare, ſed id ſciri opus non eſſe: poſtulavit, ut aliquem populus daret, quo cum communicaret. Datus eſt Ariſtides. Huic ille, claſſem Lacedæmoniorum, quæ ſubducta eſſet ad Gytheum, clam incendi poſſe: quo facto, frangi Lacedæmoniorum opes neceſſe eſſe. Quod Ariſtides cum audiviſſet, in concionem magna exſpectatione venit, dixitque, perutile eſſe conſilium, quod Themiſtocles afferret, ſed minime honeſtum. Itaque Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id ne utile quidem putarunt, totamque eam rem, quam ne audiverant quidem, auctore Ariſtide repu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

epudiaverunt. Melius hi, quam nos, qui piratas
mmunes, ſocios vectigales habemus. Maneat
rgo, quod turpe ſit, id numquam eſſe utile, ne
um quidem, cum id, quod eſſe utile putes, adi-
iſcare. Hoc enim ipſum utile putare, quod
urpe ſit, calamitoſum eſt. Sed incidunt, ut ſupra
lixi, ſæpe cauſæ, cum repugnare utilitas hone-
tati videatur, ut animadvertendum ſit repugnet-
ne plane, an poſſit cum honeſtate conjungi? Ejus
generis hæ ſunt quæſtiones: Si (exempli gratia)
vir bonus ab Alexandria profectus Rhodum,
magnum frumenti numerum advexerit in Rho-
diorum inopia, & fame, ſummaque annonæ
caritate: ſi idem ſciat, complures mercatores ab
Alexandria ſolviſſe, naveſque in curſu frumen-
to onuſtas, petentes Rhodum, viderit, dictu-
ruſne ſit id Rhodiis, an ſilentio ſuum quam plu-
rimi venditurus? Sapientem, & bonum virum
fingimus: de ejus deliberatione, & conſultatio-
ne quærimus, qui celaturus Rhodios non ſit, ſi
id turpe judicet. Sed dubitet, an turpe non ſit.
In hujuſmodi cauſis aliud Diogeni Babylonio vi-
deri ſolet, magno & gravi Stoico; aliud Anti-
patro, diſcipulo ejus, homini acutiſſimo: Anti-
patro, omnia patefacienda, ut ne quid omnino,
quod venditor norit, emptor ignoret; Diogeni,
venditorem, quatenus jure civili conſtitutum ſit,
dicere vitia oportere: cætera ſine inſidiis agere:
&, quoniam vendat, velle quam optime ven-
dere. Advexi, expoſui; vendo meum non pluris,
quam cæteri: fortaſſe etiam minoris, cum ma-
jor eſt copia. Cui ſit injuria? Exoritur Antipa-
tri ratio ex altera parte. Quid ais? tu cum ho-
minibus conſulere debeas, & ſervire humanæ
ſocietati, eaque lege natus ſis, ut ea habeas
Principia naturæ, quibus parere, & quæ ſem-
per ſequi debeas, ut utilitas tua communis uti-
litas ſit: viciſſimque communis utilitas, tua
ſit: celabis homines, quid iis adſit & commo-
dita-

ditatis, & copiæ? Reſpondebit Diogenes fortaſſe ſic: Aliud eſt celare, aliud tacere: neque ego nunc te celo, ſi tibi non dico, quæ natura deorum ſit, quis ſit finis bonorum: quæ tibi plus prodeſſent cognita, quam tritici vilitas: ſed non, quicquid tibi audire utile eſt, id mihi dicere neceſſe eſt. Imo vero, inquiet ille, neceſſe eſt: ſiquidem meminiſti eſſe inter homines natura conjunctam ſocietatem. Memini, inquiet ille, ſed num iſta ſocietas talis eſt, ut nihil ſuum cujuſque ſit? quod ſi ita eſt, ne vendendum quidem quicquam eſt, ſed donandum. Vides in hac tota diſceptatione non illud dici: quamvis hoc turpe ſit, tamen, quoniam expedit, faciam: ſed ita expedire, ut turpe non ſit ex altera autem parte, ea re, quia turpe ſit, non eſſe faciendum Vendat ædes vir bonus propter aliqua vitia, quæ ipſe norit, cæteri ignorent: peſtilentes ſint, & habeantur ſalubres: ignoretur in omnibus cubilibus apparere ſerpentes: male materiatæ, ruinoſæ; ſed hoc præter dominum nemo ſciat. Quæro, ſi hoc emptoribus venditor non dixerit, ædeſque vendiderit pluris multo, quam ſe vendıturum putarit; num id juſte, an improbe fecerit? Ille vero, inquit Antipater, improbe facit. Quid enim eſt aliud, erranti viam non monſtrare (quod Athenis execrationibus publicis ſancitum eſt,) ſi hoc non eſt, emptorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem incurrere? Plus etiam eſt, quam viam non monſtrare. Nam eſt, ſcientem in errorem alterum inducere. Diogenes contra: Num te emere coëgit, qui ne hortatus quidem eſt? Ille, quod non placebat, proſcripſit: tu, quod placebat, emiſti. Quodſi, qui proſcribunt villam bonam, ut ipſi aſſerunt, beneque ædificatam, non exiſtimantur fefelliſſe, etiam ſi illa nec bona eſt, nec ædificata ratione: multo minus, qui domum non laudarunt. Ubi enim judicium emptoris eſt, ibi fraus

ven-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

nditoris quæ poteſt eſſe ? Sin autem dictum
on omne præſtandum eſt, quod dictum non
t, id præſtandum putas ? Quid vero eſt ſtul-
us, quam venditorem ejus rei, quam ven-
at, vitia narrare ? quid autem tam abſurdum,
uam, ſi domini juſſu ita præco prædicet, Do-
um peſtilentem vendo ? Sic ergo in quibuſ-
am cauſis dubiis, ex altera parte defenditur
oneſtas : ex altera ita de utilitate dicitur, ut
l, quod utile videatur, non modo honeſtum,
acere ſit, ſed etiam non facere, turpe. Hæc eſt
la, quæ videtur utilium fieri cum honeſtis ſæpe
liſſenſio.

QUÆ dijudicanda ſunt : non enim, ut quæ-
eremus, expoſuimus, ſed ut explicaremus. Non
gitur videtur nec frumentarius ille Rhodius, nec
ic ædium venditor, celare emptores debuiſſe.
Neque enim id eſt celare, quidquid reticeas : ſed
um, quod tu ſcias, id ignorare emolumenti
ui cauſa velis eos, quorum interſit id ſcire. Hoc
utem celandi genus quale ſit, & cujus hominis,
quis non videt ? certe non aperti, non ſimpli-
cis eſt, non ingenui, non juſti, non viri boni :
verſuti potius, obſcuri, aſtuti, fallacis, malitioſi,
callidi, veteratoris, vafri. Hæc tot, & alia plu-
ra, nonne inutile eſt, vitiorum ſubire nomina ?
Quodſi vituperandi ſunt, qui retinuerunt : quid
de iis exiſtimandum eſt, qui orationis vanita-
tem adhibuerunt ? C. Canius, eques R., homo
nec infacetus, & ſatis literatus, cum ſe Sy-
racuſas otiandi cauſa, non negotiandi, ut ipſe
dicere ſolebat, contuliſſet, dictitabat, ſe hor-
tulos aliquot velle emere, quo invitare amicos,
& ubi ſe oblectare ſine interpellatoribus poſſet.
Quod cum percrebuiſſet, Pythius ei quidam,
qui argentariam facere Syracuſis, dixit, vena-
les quidem ſe hortos non habere, ſed licere uti
Canio, ſi vellet, ut ſuis : & ſimul ad cœnam in-
vitavit in poſterum diem. Cum ille promiſiſſet,
tum

tum Pythius, qui eſſet, ut argentarius, apud omnes ordines gratioſus, piſcatores ad ſe convocavit, & ab iis petivit, ut ante ſuos hortulos poſtera die piſcarentur, dixitque quid eos facere vellet. Ad cœnam tempore venit Canius: opipare apparatum erat convivium: cymbarum ante oculos multitudo. Pro ſe quiſque, quod ceperat, afferebat: ante pedes Pythii piſces abijciebantur. Tum Canius, Quæſo, inquit quid eſt, ô Pythi? tantumne piſcium: tantumne cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit: hoc loco eſt, Syracuſis quidquid eſt piſcium: hic aquatio: hac villa iſti carere non poſſunt. Incenſus Canius cupiditate, contendit à Pythio, ut venderet. Gravate ille primo. Quid multa? impetrat. Emit homo cupidus, & locuples, tanti, quanti Pythius voluit, & emit inſtructos: nomina facit: negotium conficit. Invitat Canius poſtera die familiares ſuos: venit ipſe mature: ſcalmum nullum videt: quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piſcatorum eſſent, quod eos nullos videret. Nullæ, quod ſciam, inquit ille: ſed hic piſcari nulli ſolent: itaque heri mirabar, quid accidiſſet. Stomachari Canius: ſed quid faceret? nondum enim Aquilius collega, & familiaris meus, protulerat de dolo malo formulas: in quibus ipſis, cum ex eo quæreretur, quid eſſet dolus malus, reſpondebat, cum eſſet aliud ſimulatum, aliud actum. Hoc quidem ſanè luculenter, ut ab homine perito definiendi. Ergo & Pythius, & omnes, aliud agentes, aliud ſimulantes, perfidi, improbi, malitioſi ſunt. Nullum igitur factum eorum poteſt utile eſſe, cum ſit tot vitiis inquinatum. Quodſi Aquiliana definitio vera eſt; ex omni vita ſimulatio, diſſimulatioque, tollenda eſt. Ita nec, ut emat melius, nec, ut vendat, quiſquam ſimulabit, aut diſſimulabit vir bonus. Atque iſte dolus malus etiam legibus erat vindicatus; ut tutela XII. tabul. & circum-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

cumſcriptio adoleſcentium lege Lætoria: & ſine lege, Judiciis, in quibus additur, *Ex fide bona agitur*. reliquorum autem judiciorum hæc verba maxime excellunt: in arbitrio rei uxoriæ, *Melius æquius*: in fiducia, *Ut inter bonos bene agier*. Quid ergo? aut in eo, quod melius, æquius eſt, poteſt ulla pars ineſſe fraudis: aut, cum dicitur, inter bonos bene agier, quidquam agi doloſe, aut malitioſe poteſt? dolus autem malus ſimulatione, & diſſimulatione, ut ait Aquilius, continetur. Tollendum eſt igitur in rebus contrahendis omne mendacium. Non licitatorem venditor, nec, qui contra ſe liceatur, emptor opponet: uterque ſi ad eloquendum venerit, non plus, quam ſemel, eloquetur. Q. quidem Scævola, P. filius; cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cujus emptor erat, ſemel indicaretur, idque venditor ita feciſſet: dixit, ſe pluris æſtimare: addidit centum millia. Nemo eſt, qui hoc boni viri fuiſſe neget: ſapientis, negant: ut ſi minoris, quam potuiſſet, vendiſſet. Hæc igitur eſt illa pernicies, quod alios bonos, alios ſapientes exiſtimant. Ex quo Ennius: *Nequicquam ſapere ſapientem, qui ſibi ipſi prodeſſe nequiret*. Vere id quidem, ſi, quid eſſet prodeſſe, mihi cum Ennio conveniret. Hecatonem quidem Rhodium, diſcipulum Panætii, video in iis libris, quos de officiis ſcripſit, Q. Tuberoni dicere, Sapientis eſſe, nihil contra mores, leges, inſtituta facientem, habere rationem rei familiaris: neque enim ſolum nobis divites eſſe volumus, ſed liberis, propinquis, amicis, maximeque Reipublicæ. Singulorum enim facultates, & copiæ divitiæ ſunt civitatis. Huic Scævolæ factum, de quo paulo ante dixi, placere nullo modo poteſt. Etenim omnino ſe negat facturum compendii ſui cauſa, quod non liceat. Huic nec laus magna tribuenda eſt, nec gratia. Sed ſive & ſimulatio, & diſſimulatio dolus malus eſt, perpaucæ res ſunt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

in quibus dolus iſte malus non verſetur: ſive vir bonus eſt is qui prodeſt quibus poteſt, nocet nemini, recte juſtum virum bonum non facile reperiemus. Numquam igitur eſt utile peccare, quia ſemper eſt turpe: & quia ſemper eſt honeſtum virum bonum eſſe, ſemper eſt utile. Ac de jure quidem prædiorum ſancitum eſt apud nos jure civili, ut his vendendis vitia etiam dicerentur, quæ nota eſſent venditori. Nam, cum ex duodecim tabulis ſatis eſſet cautum, ea præſtari, quæ eſſent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubierit: à Juriſconſultis etiam reticentiæ pœna eſt conſtituta. Quidquid enim ineſt prædio vitii, id ſtatuerunt, ſi venditor ſciret, niſi nominatim dictum eſſet, præſtari oportere. Ut, cum in arce augurium augures acturi eſſent, juſſiſſentque T. Claudium Centimalum, qui ædes in Cœlio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auſpiciis: Claudius proſcripſit, inſulam vendidit: emit Publius Calpurnius Lanarius. Huic ab auguribus illud idem denuntiatum eſt. Itaque Calpurnius, cum demolitus eſſet, cognoviſſetque, Claudium ædes poſtea proſcripſiſſe, quam eſſet ab auguribus demoliri juſſus; arbitrum illum adegit, QUIDQUID SIBI DARE, FACERE OPORTERET EX FIDE BONA, M. Cato ſententiam dixit, hujus noſtri Catonis pater. Ut enim cæteri ex Patribus, ſic hic, qui illud lumen progenuit, ex filio nominandus. Is igitur judex ita pronuntiavit: *Cum in vendendo rem eam ſciſſet, & non pronuntiaviſſet, emtori damnum præſtari oportere.* Igitur ad fidem bonam ſtatuit pertinere, notum eſſe emptori vitium, quod noſſet venditor. Quodſi recte judicavit: non recte frumentarius ille, non recte ædium peſtilentium venditor tacuit. Sed hujusmodi reticentiæ jure civili omnes comprehendi non poſſunt; quæ autem poſſunt, diligenter tenen-

tenentur. M. Marius Gratidianus, propinquus noſter, C. Sergio Oratæ vendiderat ædes eas, quas ab eodem ipſe paucis ante annis emerat. Hæ Sergio ſerviebant: ſed hoc in mancipio Marius non dixerat. Adducta res in judicium eſt. Oratam Craſſus, Gratidianum defendebat Antonius. Jus Craſſus urgebat: quod vitium venditor non dixiſſet ſciens, id oportere præſtari: æquitatem Antonius: quoniam id vitium ignotum Sergio non fuiſſet, qui illas ædes vendidiſſet, nihil fuiſſe neceſſe dici: nec eum eſſe deceptum, qui id, quod emerat, quo jure eſſet, teneret. Quorſum hæc? ut illud intelligas, non placuiſſe majoribus noſtris aſtus. Sed aliter Leges, aliter Philoſophi, tollunt aſtutias. Leges, quatenus manu tenere res poſſunt: Philoſophi, quatenus ratione, & intelligentia. Ratio igitur hoc poſtulat, ne quid inſidioſe ne quid inſimulate, ne quid fallaciter. Suntne igitur inſidiæ, tendere plagas, etiamſi excitaturus non ſis, nec agitaturus? ipſæ enim feræ, nullo inſequente, ſæpe incidunt. Sic, tu cum ædes proſcribas, tabulam tamquam plagam ponas, domum propter vitia vendas; in eam aliquis incurrat imprudens Hoc quamquam video, propter depravationem conſuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege ſanciri, aut jure civili; naturæ tamen lege ſancitum eſt. Societas enim eſt (quod etſi ſæpe dictum eſt, dicendum tamen eſt ſæpius) latiſſime quidem quæ pateat, hominum inter homines: interior eorum, qui ejuſdem gentis ſunt, propior eorum, qui ejuſdem civitatis. Itaque majores aliud jus gentium, aliud jus civile eſſe voluerunt. quod enim civile, non idem continuo gentium; quod autem gentium, idem civile eſſe debet. Sed nos veri juris, germanæque juſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullam tenemus: umbra, & imaginibus utimur: eaſque ipſas utinam ſequeremur! feruntur enim ex optimis naturæ

turæ principiis & veritatis exemplis. Nam quanti verba illa, UTI NE PROPTER TE, FIDEMVE TUAM, CAPTUS FRAUDATUSVE SIM? quam illa aurea! Ut INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, ET SINE FRAUDATIONE. Sed qui ſint boni, & quid ſit bene agier, magna quæſtio eſt. Quintus quidem Scævola, Pont. Max., ſummam vim eſſe dicebat in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur, EX FIDE BONA: fideique bonæ nomen exiſtimabat manare latiſſime, idque verſari in tutelis, ſocietatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis: quibus vitæ ſocietas continetur: In his magni eſſe judicis, ſtatuere, præſertim cum in pleriſque eſſent judicia contraria, quid quemque cuique præſtare oporteret. Quocirca aſtutiæ tollendæ ſunt, eaque malitia, quæ vult quidem videri ſe eſſe prudentiam, ſed abeſt ab ea, diſtatque plurimum. Prudentia eſt enim locata in delectu bonorum, & malorum: malitia (ſi omnia quæ turpia ſunt, mala ſunt) mala bonis anteponit. Nec vero in prædiis ſolum jus civile, ductum à natura, malitiam, fraudemque vindicat: ſed & in mancipiorum venditione venditorum fraus omnis excluditur. Qui enim ſcire debuit de ſanitate, de fuga, de furtis, præſtat edicto ædilium. Hæredum alia cauſa eſt. Ex quo intelligitur, quoniam juris natura fons ſit, hoc ſecundum naturam eſſe, neminem id agere, ut ex alterius prædetur inſcientia. Nec ulla pernicies vitæ major inveniri poteſt, quam in malitia ſimulatio intelligentiæ. Ex quo illa innumerabilia naſcuntur, ut utilia cum honeſtis pugnare videantur. Quotus enim quiſque reperietur, qui impunitate, & ignoratione omnium propoſita, abſtinere poſſit injuria? Periclitemur, ſi placet in iis quidem exemplis, in quibus peccari vulgus hominum
for-

rtaſſe non putat. Neque enim de ſicariis: ve-
eficis, teſtamentariis, furibus, peculatoribus
oc loco diſſerendum eſt: qui non verbis ſunt,
diſputatione Philoſophorum ſed vinculis, &
arcere caſtigandi: ſed hæc conſideremus, quæ
ciunt ii, qui habentur boni. L. Minutii Baſilii,
ocupletis hominis, falſum teſtamentum quidam
Græcia Romam attulerunt. Quod quo faci-
us obtinerent, ſcripſerunt hæredes ſecum M.
raſſum, & Q. Hortenſium, homines ejuſdem
vitatis potentiſſimos. Qui, cum illud falſum
ſſe ſuſpicarentur, ſibi autem nullius eſſent
onſcii culpæ, alieni facinoris munuſculum non
pudiaverunt. Quid ergo: ſatin, hoc eſt, ut non
eliquiſſe videantur? Mihi quidem non videtur.
uamquam alterum amavi vivum, alterum non
di mortuum. Sed cum Baſilius M. Satrium, ſo-
oris filium, nomen ſuum ferre voluiſſet, eum-
ue feciſſet hæredem: hunc dico patronum agri
iceni, & Sabini: (ô turpem notam temporum
lorum!) non erat æquum, Principes civitatis
em habere, ad Satrium nihil præter nomen per-
enire. Etenim ſi is, qui non defendit injuriam,
eque propulſat à ſuis, cum poteſt, injuſte fa-
it, ut in primo libro diſſerui: qualis habendus
t is, qui non modo non repellit, ſed etiam ad-
vat injuriam? Mihi quidem etiam veræ hæredi-
ites non honeſtæ videntur, ſi ſint malitioſis
anditiis officiorum, non veritate, ſed ſimula-
one quæſitæ. Atqui in talibus rebus aliud utile
iterdum, aliud honeſtum videri ſolet. Falſo:
am eadem utilitatis, quæ honeſtatis, eſt regula.
ui hoc non præviderit, ab hoc nulla fraus abe-
t, nullum facinus. Sic enim cogitans: EST
LLUD QUIDEM HONESTUM: VERUM
OC EXPEDIT. res à natura copulatas au-
ebit errore divellere: qui fons eſt fraudum,
aleficiorum, ſcelerum omnium. Itaque ſi vir
onus habeat hanc vim, ut, ſi digitis concre-
 puerit

puerit, poſſit in locupletium teſtamenta nomen ejus irrepere, hac vi non utatur, ne ſi exploratum quidem habeat, id omnino neminem umquam ſuſpicaturum. At ſi dares hanc vim M. Craſſo, ut digitorum percuſſione hæres poſſet ſcriptus eſſe, qui re vera non eſſet hæres, in foro: mihi crede, ſaltaret. Homo autem juſtus, & is, quem ſentimus virum bonum, nihil cuiquam, quod in ſe transferat, detrahet. Hoc qui admiratur, is ſe, quis ſit vir bonus, neſcire fatetur. At vero, ſi quis voluerit animi ſui complicatam notionem evolvere, jam ſe ipſe doceat, eum virum bonum eſſe, qui proſit quibus poſſit; noceat nemini, niſi laceſſitus injuria. Quid ergo? hic non noceat, qui quodam quaſi veneno perficiat, ut veros hæredes moveat, in eorum locum ipſe ſuccedat? Non ergo faciat, dixerit quis, quod utile ſit, quodque expediat. Imo intelligat, nihil nec expedire, nec utile eſſe quod ſit injuſtum. Hoc qui non didicerit, bonus eſſe non poterit. Fimbriam conſularem audiebam de patre noſtro puer, judicem M. Lutatio Pinthiæ fuiſſe, equiti Romano ſane honeſto, cum is ſponſionem feciſſet, NI BONUS VIR ESSET: Itaque ei dixiſſe Fimbriam, ſe illam rem numquam judicaturum: ne aut ſpoliaret fama probatum hominem, ſi contra judicaſſet; aut ſtatuiſſe videretur, virum bonum aliquem eſſe, cum ea res innumerabilibus officiis, & laudibus contineretur. Huic igitur viro bono, quem Fimbria etiam, non modo Socrates noverat, nullo modo videri poteſt, quidquam eſſe utile, quod non honeſtum ſit. Itaque talis vir non modo facere, ſed ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat prædicare. Hæc, nonne eſt turpe, dubitare Philoſophos, quæ ne ruſtici quidem dubitent? A quibus natum eſt id, quod jam tritum eſt vetuſtate proverbium. Cum enim fidem alicujus, bonitatemque laudant, dignum eſſe dicunt

qui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

icum in tenebris mices. Hoc quam habet vim, ſi illam, nihil expedire, quod non deceat, iamſi id poſſis nullo refellente obtinere? Vides igitur, hoc proverbio, neque Gygi illi poſſe niam dari, neque huic, quem paulo ante fin- bam digitorum percuſſione hæreditates om- um poſſe ad ſeſe convertere? Ut enim, quod rpe eſt, id quamvis occultetur, tamen hone- um fieri nullo modo poteſt: ſic, quod honeſtum on eſt, id utile ut ſit, effici non poteſt, adver- nte etiam, & repugnante natura. At enim, am permagna præmia ſunt, eſt cauſa peccandi. . Marius, cum à ſpe Conſulatus longe abeſſet, t ſeptimum annum poſt præturam jaceret, ne- ue periturus umquam conſultatum videretur, . Metellum, cujus legatus erat, ſummum vi- um, & civem, cum ab eo, Imperatore ſuo, omam miſſus eſſet apud Populum Romanum riminatus eſt, bellum illud producere: ſi ſe onſulem feciſſent, brevi tempore aut vivum, ut mortuum Jugurtham ſe in poteſtatem Populi Romani redacturum. Itaque factus eſt ille qui- lem Conſul, à fide, juſtitiaque diſceſſit, qui op- imum, & graviſſimum civem, cujus legatus, & quo miſſus eſſet, in invidam falſo crimine ad- duxerit. Nec noſter quidem Gratidianus officio boni viri functus eſt tum, cum Prætor eſſet, col- legiumque prætorium Tribuni pleb. adhibuiſſent, ut res nummaria de communi ſententia conſti- tueretur. Jactabatur enim temporibus illis num- mus, ſic ut nemo poſſet ſcire quid haberet. Con- ſcripſerunt communiter edictum cum pœna, at- que judicio, conſtitueruntque, ut omnes ſimul in Roſtra poſt meridiem deſcenderent, & cæteri quidem alius alio: Marius à ſubſelliis in Roſtra recta: idque, quod communiter compoſitum fue- rat, ſolus edixit. Et ea res, ſi quæris, ei magno ho- nori fuit: omnibus vicis ſtatuæ factæ ſunt, ad eas thus, & cerei. Quid multa? nemo umquam

multitudini fuit carior. Hæc ſunt, quæ conturbant homines in deliberatione nonnumquam, cum id, in quo violatur æquitas, non habetur ita magnum; illud autem, quod ex eo paritur, permagnum videtur: ut Mario, præripere collegis, & Tribunis pleb. popularem gratiam, non ita turpe: conſulem ob eam rem fieri, quod ſibi tunc propoſuerat, valde utile videbatur. Sed omnium una regula eſt, quam cupio tibi eſſe notiſſimam: AUT ILLUD, quod utile videtur, turpe ne ſit: aut, ſi turpe eſt, ne videatur eſſe utile. Quid igitur? poſſumuſne aut illum Marium virum bonum judicare, aut hunc? explica, atque excute intelligentiam tuam, ut videas, quæ ſit in ea ſpecies, fortuna, & notio viri boni. Cadit ergo in virum bonum mentiri emolumenti ſui cauſa, criminari, præripere, fallere? nihil profecto minus. Eſt ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut viri boni & ſplendorem, & nomen amittas? Quid eſt, quod afferre tantum utilitas iſta, quæ dicitur, poſſit, quantum auferre, ſi boni viri nomen eripuerit, fidem, juſtitiamque detraxerit? Quid enim intereſt utrum ex homine ſe convertat quis in belluam, an in hominis figura immanitatem gerat, belluæ? Quid, qui omnia recta & honeſta negligunt, dummodo potentiam conſequantur; nonne id faciunt, quod is, qui etiam ſocerum habere voluit eum, cujus ipſe audacia potens eſſet? utile enim videbatur plurimum poſſe alterius invidia: id quam injuſtum in patriam, quam inutile, & quam turpe eſſet, non videbat. Ipſe autem ſocer in ore ſemper Græcos verſus Euripidis de Phœniſſis habebat: quos dicam, ut potero; incondite fortaſſe, ſed tamen ut res poſſit intelligi:

Nam ſi violandum eſt jus, regnandi gratia
Violandum eſt: aliis rebus pietatem colas.

Capitalis Eteocles, vel potius Euripides, qui id unum

num ſolum, quod omnium ſceleratiſſimum erat, exceperit. Quid igitur minuta colligimus, hæreditates, mercaturas, venditiones fraudulentas? Ecce tibi, qui Rex populi Romani, dominuſque omnium gentium eſſe concupierit, idque perfecerit. Hanc cupiditatem, ſi quis honeſtam eſſe dicit, amens eſt: probat enim legum, & libertatis interitum; earumque oppreſſionem tetram, & deteſtabilem, glorioſam putat. Qui autem fateatur, honeſtum non eſſe, in ea civitate, quæ libera fuit, quæque eſſe debeat, regnare, ſed ei, qui id facere poſſit, eſſe utile; qua hunc objurgatione, aut quo potius convitio a tanto errore coner avertere? Poteſt enim, dii immortales, cuiquam eſſe utile fœdiſſimum, & teterrimum parricidium patriæ, quamvis is, qui eo ſe obſtrinxerit, ab oppreſſis civibus parens nominetur? Honeſtate igitur dirigenda utilitas eſt, & quidem ſic, ut hæc duo verba inter ſe diſcrepare, ſed tamen unum ſonare videantur. Nunc abeo ad vulgi opinionem. Quæ major utilitas, quam regnandi, eſſe poſſit? Nihil contra inutilius, quid id injuſte conſecutus ſit, invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. Poſſunt enim cuiquam eſſe utiles angores, ſolicitudines, diurni & nocturni metus, vita inſidiarum periculorumque pleniſſima? *Multi iniqui, atque infideles regno, pauci ſunt boni*, inquit Accius. At cui regno? Quod à Tantalo, & Pelope proditum jure obtinebatur. Nam quanto plures ei regi putas, qui cum exercitu populi Romani, populum ipſum Romanum oppreſſit, civitatemque non modo liberam gentibus imperantem ſervire ſibi coëgiſſet? Hunc tu quas conſcientiæ labes in animo cenſes habuiſſe? quæ vulnera? Cujus autem vita ipſi poteſt utilis eſſe, cum ejus vitæ ea conditio ſit, ut, qui illam eripuerit, in maxima gratia futurus ſit, & gloria? Quod ſi hæc utilia non ſunt, quæ maxime viden-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

tur, quia plena ſunt dedecoris, ac turpitudinis; ſatis perſuaſum eſſe debet, nihil eſſe utile, quod non honeſtum ſit. Quamquam id quidem cum ſæpe alias, tum Pyrrhi bello à C. Fabricio Conſule iterum & à Senatu noſtro judicatum eſt. Cum enim Rex Pyrrhus populo Romano bellum ultro intuliſſet; cumque de imperio certamen eſſet cum Rege generoſo, ac potente; perfuga ab eo venit in caſtra Fabricii, eique eſt pollicitus, ſi præmium ei propoſuiſſet, ſe, ut clam veniſſet, ſic clam in Pyrrhi caſtra rediturum, & eum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyrrhum; idque ejus factum à Senatu laudatum eſt. Atqui, ſi ſpeciem utilitatis,opinionemque quærimus, magnum illud bellum perfuga unus, & gravem adverſarium imperii ſuſtuliſſet: ſed magnum dedecus, & flagitium, quicum laudis certamen fuiſſet, eum non virtute, ſed ſcelere ſuperatum. Utrum igitur utilius, vel Fabricio, qui talis in hac urbe, qualis Ariſtides Athenis fuit; vel Senatui noſtro, qui numquam utilitatem à dignitate ſejunxit, armis, cum hoſte certare, an venenis? Si gloriæ cauſa imperium expetendum eſt: ſcelus abſit, in quo non poteſt eſſe gloria. Sin ipſæ opes expetuntur quoquo modo, non poterunt eſſe utiles cum infamia. Non igitur utilis illa L. Philippi, Q. filii, ſententia: quas civitates L. Sylla, pecunia accepta, ex S. C. liberaviſſent, ut eæ rurſus vectigales eſſent, neque iis pecuniam, quam pro libertate dederant, redderemus. Eſt ei Senatus aſſenſus. Turpe imperio. Piratarum enim melior fides, quam Senatus. At aucta vectigalia: utile igitur. Quouſque audebunt dicere, quicquam utile, quod non honeſtum? Poteſt autem ulli imperio, quod gloria debet fultum eſſe, & benevolentia ſociorum, utile eſſe odium, & infamia? Ego etiam cum Catone meo ſæpe diſſenſi: Mihi præfracte videbatur ærarium, vectigalia-

aliusque defendere; omnia Publicanis negare. Multa ſociis: cum in hos benefici eſſe deberemus; cum illis ſic agere, ut cum colonis noſtris ſoleremus: eoque magis, quod illa ordinum conjunctio ad ſalutem Reipublicæ pertinebat. Male etiam Curio cum cauſam Tranſpadanorum æquam eſſe dicebat. Semper autem addebat, VINCAT UTILITAS. Potius diceret. non eſſe æquam, quia non eſſet utilis Reipublicæ, quam, cum utilem eſſe diceret, non eſſe æquam fateretur.

PLENUS eſt ſextus liber de officiis Hecatonis talium quæſtionum, ſitne boni viri in maxima caritatæ annonæ familiam non alere. In utramque partem diſputant: ſed tamen ad extremum utilitate putat officium dirigi magis, quam humanitate. Quærit, ſi in maria jactura facienda ſit, equi-ne pretioſi potius jacturam faciat, an ſervuli vilis? Hic alio res familiaris, alio ducit humanitas. Si tabulam de naufragio ſtultus arripuerit, extorquebit-ne eam ſapiens, ſi potuerit? negat, quia ſit injurium. Quid dominus navis? eripiet-ne ſuum? minime, non plus, quam ſi navigantem in altum ejicere de navi velit, quia ſua non ſit. Quoad enim perventum ſit eo, quo ſumpta navis eſt, non domini eſt navis, ſed navigantium. Quid, ſi in una tabula ſint duo naufragi æque ſapientes; ſibi-ne uterque rapiat, an alter cedat alteri? cedat vero: ſed ei, cujus magis interſit, vel ſua, vel Reipublicæ cauſa vivere. Quid ſi hæc paria in utroque? nullum erit certamen; ſed, quaſi in ſorte, aut in micando victus, alteri cedet alter. Quid ſi pater fana expilet, cuniculos agat ad ærarium, indicet ne id Magiſtratibus filius? nefas id quidem eſt. Quin etiam defendat patrem, ſi arguatur. Non igitur patria præſtat omnibus officiis? imo vero: ſed ipſi patriæ conducit, pios habere cives in parentes. Quid ſi tyrannidem occupare, ſi patriam pro-

prodere conabitur pater? ſilebitne filius? imo vero obſecrabit patrem, ne id faciat. Si nihil proficiet, accuſabit: minabitur etiam: ad extremum, ſi ad perniciem patriæ res ſpectabit, patriæ ſalutem anteponet ſaluti patris. Quærit etiam, ſi ſapiens adulterinos nummos acceperit imprudens pro bonis: cum id reſcierit, ſoluturus ne ſit eos, ſi cui debeat, pro bonis? Diogenes ait: Antipater negat: cui potius aſſentior. Qui vinum fugiens vendat ſciens, debeat ne dicere. Non neceſſe putat Diogenes: Antipater viri boni exiſtimat. Hæ ſunt quaſi controverſiæ in jure Stoicorum. In mancipio vendendo dicenda-ne vitia? non ea, quæ niſi dixeris, redhibeatur mancipium jure civili; ſed hæc, mendacem eſſe, aleatorem, furacem, ebrioſum. Alteri dicenda videntur, alteri non dicenda. Alteri dicenda videntur, alteri non dicenda. Si quis aurum vendens, orichalcum ſe putat vendere, indicet-ne ei vir bonus, aurum illud eſſe, an emat denario, quod ſit millenarium? Perſpicuum jam eſt, & quid mihi videatur, & quæ ſit inter eos Philoſophos, quos nominavi, controverſia. Pacta & promiſſa ſemper-ne ſervanda ſint, quæ nec vi, nec dolo malo, ut Prætores ſolent dicere, facta ſint? Si quis medicamentum cuipiam dederit ad aquam intercutem; pepigeritque, ne illo medicamento umquam poſtea uteretur: ſi eo medicamento ſanus factus fuerit, & annis aliquot poſt inciderit in eundem morbum, nec ab eo, quicum pepigerat, impetret, ut item eo liceat uti, quid faciendum ſit; cum ſit is inhumanus, qui non concedat uti, nec ei quidquam fiat injuria? Vitæ, & ſaluti conſulendum. Quid, ſi quis ſapiens rogatus ſit ab eo, qui eum hæredem faciat, cum ei teſtamento ſeſtertium millies relinquatur, ut ante quam hæreditatem adeat, luce palam in foro ſaltet, idque ſe facturum promiſerit, quod aliter eum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

eum hæredem ſcripturus ille non eſſet: faciat, quod promiſerat ille, nec ne? Promiſiſſe nollem, & id arbitror fuiſſet gravitatis: ſed quoniam promiſit, ſi ſaltare in foro turpe ducet, honeſtius mentietur, ſi ex hæreditate nil ceperit: niſi forte eam pecuniam in Reipub. magnum aliquod tempus contulerit, ut vel ſaltare eum, cum patriæ conſulturus ſit, turpe non ſit. Ac ne illa quidem promiſſa ſervanda ſunt, quæ non ſunt iis ipſis utilia quibus illa promiſeris. Sol Phaëthonti filio (ut redeamus ad fabulas) facturum ſe eſſe dixit, quidquid optaſſet. Optavit, ut in currum patris tolleretur. Sublatus eſt; atque inſanus quà conſtitit, ictu fulminis deflagravit. Quanto melius fuerat, in hoc, promiſſum patris non eſſe ſervatum? Quid, quod Theſeus exegit promiſſum patris non eſſe ſervatum? Quid, quod Theſeus exegit promiſſum à Neptuno? cui cum tres optiones Neptunus dediſſet, optavit interitum Hippolyti filii ſui, cum is patri ſuſpectus eſſet de noverca: quo optato impetrato, Theſeus in maximis fuit luctibus. Quid Agamemnon? cum devoviſſet Dianæ, quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet illo anno, immolavit Iphigeniam, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. Promiſſum potius non faciendum, quam tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergo & promiſſa non facienda nonnumquam. Neque ſemper depoſita reddenda ſunt. Si gladium quis apud te ſanæ mentis depoſuerit, repetat inſaniens, reddere, peccatum ſit, non reddere, officium. Quid, ſi is, qui apud te pecuniam depoſuerit, bellum inferat patriæ? reddeſne depoſitum? non, credo: facies enim contra Rempublicam, quæ debet eſſe cariſſima. Sic multa, quæ natura honeſta videntur eſſe, temporibus fiunt non honeſta. Facere promiſſa, ſtare conventis, reddere depoſita, commutate utilitate fiunt non honeſta. Ac de

iis quidem quæ videntur eſſe utilitatis contra juſtitiam ſimulatione prudentiæ, ſatis, arbitror, dictum. Sed quoniam à quatuor fontibus honeſtatis primo libro officia duximus, in eiſdem verſabimur, cum docebimus, ea, quæ videntur eſſe utilia, neque ſunt, quam ſint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quam vult imitari malitia, itemque de juſtitia, quæ ſemper eſt utilis, diſputatum eſt. Reliquæ ſunt duæ partes honeſtatis: quarum altera in animi excellentis magnitudine, & præſtantia cernitur; altera ſi in conformatione, & moderatione continentiæ, & temperantiæ. Utile videbatur Ulisſi, (ut quidam poëtæ tragici prodiderunt: nam apud Homerum, optimum auctorem, talis de Ulyſſe nulla ſuſpicio eſt) ſed inſimulant eum, tragœdiæ ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere voluiſſe, Non honeſtum conſilinm. At utile (ut aliquis fortaſſe dixerit) regnare, & Ithacæ vivere otioſe cum parentibus, cum uxore, cum filio. Ullum tu decus in quotidianis periculis, & laboribus cum tranquillitate hac conferendum putas? ego vero iſtam contemnendam, & abjiciendam: quoniam, quæ honeſta non ſit, ne utilem quidem eſſe arbitror. Quid enim auditurum putas fuiſſe Ulyſſem, ſi in illa ſimulatione perſeveraſſet? qui cum maximas res geſſerit in bello, tamen hæc audivit ab Ajace:

Cujus ipſe princeps jurisjurandi fuit,
Quod omnes ſcitis, ſolus neglexit fidem:
Furere aſſimulavit: ne coiret, inſtitit.
Quod in Palamedis perſpicax prudentia
Iſtius percepiſſet malitioſam audaciam;
Fide ſacratum jus perpetuo falleret.

Illi vero non modo cum hoſtibus, verum etiam cum fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, quam deſerere conſentientem Græciam ad bellum barbaris inferendum. Sed dimittamus & fabulas, & externa; ad rem, factaque veniamus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

nus, M. Attilius Regulus, cum Conſul iterum in Africa ex inſidiis captus eſſet, duce Xanthippo Lacedæmonio, Imperatore autem patre Annibalis Amilcare, juratus miſſus eſt ad Senatum, ut, niſi redditi eſſent Pœnis captivi nobiles quidam, rediret ipſe Carthaginem. Is, cum Romam viniſſet, utilitatis ſpeciem videbat: ſed eam, ut res declarat, falſam judicavit: quæ erat talis, manere in patria, eſſe domi ſuæ cum uxore, cum liberis; quam calamitatem accepiſſent in bello, communem fortunæ bellicæ judicantem, tenere conſularis dignitatis gradum, Quis hæc neget eſſe utilia? quid cenſes? magnitudo animi, & fortitudo negat. An locupletiores quæris auctores? Harum enim eſt virtutum proprium, nil extimeſcere, omnia humana deſpicere, nihil, quod homini accidere poſſit, intolerandum putare. Itaque quid fecit? in Senatum venit: mandata expoſuit: ſententiam ne diceret, recuſavit: quam diu jurejurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe Senatorem. Atque illud etiam, (o ſtultum hominem, dixerit quiſpiam, & repugnantem utilitati ſuæ!) reddi captivos, negavit eſſe utile: illos enim adoleſcentes, & bonos duces; ſe jam confectum ſenectute. Cujus cum valuiſſet auctoritas, captivi retenti ſunt, ipſe Carthaginem rediit: neque eum caritas patriæ retinuit, nec ſuorum. Neque vero tum ignorabat, ſe ad crudeliſſimum hoſtem, & ad exquiſita ſupplicia proficiſci. Sed jusjurandum conſervandum putabat. Itaque tum, cum vigilando necabatur, erat in meliore cauſa, quam ſi domi ſenex captivus, perjurus, & Conſularis remanſiſſet. At ſtulte, qui non modo non cenſuerit captivos remittendos, verum etiam diſſuaſerit. Quo modo ſtulte? etiam-ne, ſi Reipublicæ conducebat? poteſt autem, quod inutile Reipublicæ ſit, id cuiquam civi utile eſſe? Pervertunt homines ea, quæ ſunt fundamenta naturæ, cum utilitatem ab honeſta-

neſtate ſejungunt. Omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque rapimur; nec facere aliter ullo modo poſſumus. Nam quis eſt, qui utilia fugiat? aut quis potius, qui ea non ſtudoiſiſſime perſequatur? ſed quia nuſquam poſſumus, niſi in laude, decore, honeſtate, utilia reperire; propterea illa prima, & ſumma habemus, utilitatis nomen non tam ſplendidum, quam neceſſarium ducimus. Quid eſt igitur, dixerit quis, in jurejurando? num iratum timemus Jovem? at hoc quidem commune eſt omnium Philoſophorum, non eorum modo, qui Deum nihil habere ipſum negotii dicunt, & nihil exhibere alteri, ſed eorum etiam, qui Deum ſemper agere aliquid, & moliri volunt, numquam nec iraſci Deum, nec nocere. Quid autem iratus Jnpiter plus nocere potuiſſet, quam nocuit ſibi ipſe Regulus? Nulla igitur vis fuit Religionis, quæ tantam utilitatem præverteret. An, ne turpiter faceret? Primum, MINIMA DE MALIS. Num igitur tantum mali turpitudo iſta habebat, quantum ille cruciatus? Deinde illud etiam apud Attium:

Fregiſti-ne fidem? neque dedi, neque do infideli cuiquam.

Quamquam ab impio Rege dicitur, luculente tamen dicitur. Addunt etiam: quemadmodum nos dicamus, videri quædam utilia, quæ non ſint; ſic ſe dicere, videri quædam honeſta, quæ non ſint: ut hoc ipſum videtur honeſtum, reconſervandi jurisjurandi cauſa ad cruciatum revertiſſe: ſed fit non honeſtum, quia, quod per vim hoſtium eſſet actum, ratum eſſe non debuit. Addunt etiam, quidquid valde utile ſit, id fieri honeſtum, etiam ſi antea non videtur. Hæc fere contra Regulum. Sed prima videamus. Non fuit Jupiter metuendus, ne iratus noceret, quia neque iraſci ſolet, neque nocere. Hæc quidem ratio non magis contra Regulum,

um , quam contra omne jusjurandum valet. ſed in jurejurando , non qui metus , ſed quæ vis ſit , debet intelligi. Eſt enim jusjurandum affirmatio Religioſa. Quod autem affirmate, quaſi Deo teſte , promiſeris , id tenendum eſt. Jam enim non ad iram deorum , quæ nulla eſt, ſed ad juſtitiam , & ad fidem pertinet. Nam præclare Ennius ,

O fides alma , apta pinnis , & jusjurandum Iovis ?

Qui igitur jusjurandum violat , is fidem violat: quam in Capitolio vicinam Jovis Optimi Maximi (ut in Catonis oratione eſt) majores noſtri eſſe voluerunt· At enim ne iratus quidem Jupiter plus Regulo nocuiſſet , quam ſibi nocuit ipſe Regulus. Certe , ſi nihil malum eſſet , niſi dolere. Id autem non modo non ſummum malum , ſed nec malum quidem eſſe maxima auctoritate Philoſophi affirmant. Quorum quidem teſtem non mediocrem , ſed haud ſcio an graviſſimum , Regulum nolite , quæſo , vituperare. Quem enim locupletiorem quærimus , quam Principem Reipublicæ , qui retinendi officii cauſa cruciatum ſubierit voluntarium ? Nam quod aiunt , MINIMA DE MALIS ; id eſt , ut turpiter potius quam calamitoſe : an eſt ullum majus malum turpitudine ? Quæ ſi in deformitate corporis habeat aliquid offenſionis, quanta illa depravatio & fœditas turpificati animi debet videri ? Itaque nervoſius qui iſta diſſerunt , ſolum audent malum dicere id quod turpe ſit : qui autem remiſſius , hi tamen non dubitant ſummum malum dicere. Nam illud quidem ;

Neque dedi , neque do fidem infideli cuiquam :

idcirco recte à poëta dicitur , quia cum tractaretur Atreus , perſonæ ſerviendum fuit. Sed ſi hinc ſibi ſumunt , nullam eſſe fidem , quæ infideli data ſit : videant , ne quæratur latebra perjurio. Eſt autem etiam jus bellicum , fideſque jurisjurandi , ſæpe hoſti ſervanda. Quod enim ita jura-

tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

tum eſt, ut mens deferentis concipere fieri o-
portere, id obſervandum eſt: quod aliter, id ſi
non feceris, nullum perjurium eſt: ut, ſi præ-
donibus pactum pro capite pretium non attule-
ris, nulla fraus eſt, ne ſi juratus quidem id non
feceris. Nam Pirata non eſt ex perduellium nu-
mero definitus, ſed communis hoſtis omnium.
Cum hoc non fides eſſe debet, nec jusjurandum
commune. Non enim falſum jurare pejerare eſt:
ſed quod ex animi tui ſententia juraveris, ſicut
verbis concipitur, more noſtro, id non facere,
perjurium eſt. Scite enim Euripides:

Juravi lingua, mentem injuratam gero.

Regulus vero non debuit conditiones, pactio-
neſque bellicas, & hoſtiles perturbare perjurio.
Cum juſto enim, & legitimo hoſte res gereba-
tur: adverſus quem & totum jus feciale, & mul-
ta ſunt jura communia. Quod ni ita eſſet, num-
quam claros viros Senatus vinctos hoſtibus dedi-
diſſet. At vero T. Veturius, & Sp. Poſthumius,
cum iterum Conſules eſſent, quia, cum male
pugnatum apud Caudium eſſet, legionibus no-
ſtris ſub jugum miſſis, pacem cum Samnitibus
fecerant, dediti ſunt his: injuſſu enim Populi,
Senatuſque fecerant. Eodemque tempore T. Nu-
micius, Q. Mælius, qui tum Tribuni pleb. erant,
quod eorum auctoritate pax erat facta, dediti
ſunt, ut pax Samnitum repudiaretur: atque hu-
jus deditionis ipſe Poſthumius, qui dedebatur,
ſuaſor, & auctor fuit. Quod item multis annis
C. Mancinus: qui, ut Numantinis, quibuſ-
cum ſine Senatus auctoritate fœdus fecerat, de-
deretur, rogationem ſuaſit eam, quam L. Fu-
rius, & Sex. Atilius ex S. C. ferebant, qua ac-
cepta, eſt hoſtibus deditus. Honeſtius hic, quam
Q. Pompejus: quo, cum in eadem cauſa eſſet,
deprecante, accepta lex non eſt. Hic ea, quæ vi-
debatur, utilitas plus valuit, quam honeſtas:
apud ſuperiores utilitatis ſpecies falſa ab honeſta-
tis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

s auctoritate ſuperata eſt. At non debuit ratum ſſe, quod erat actum per vim. Quaſi vero forti iro vis poſſit adhiberi. Cur igitur ad Senatum roficiſcebatur, cum præſertim de captivis diſ- iaſurus eſſet? Quod maximum in eo eſt, id eprehenditis. Non enim ſuo judicio ſtetit, ſed uſcepit cauſam, ut eſſet judicium Senatus: cui iiſi ipſe auctor fuiſſet, captivi profecto Pœnis eddititi eſſent; ita incolumis in patria Regulus eſtitiſſet. Quod quia patriæ non utile putavit, dcirco honeſtum ſibi & ſentire illa, & pati cre- lidit. Nam quod ajunt, quod valde utile ſit, id ieri honeſtum: immo vero eſſe, non fieri. Eſt enim nihil utile, quod idem non honeſtum: nec, quia utile, honeſtum eſt: ſed, quia honeſtum, utile. Quare ex multis mirabilibus exemplis haud facile quis dixerit hoc exemplo aut lauda- bilius, aut præſtantius. Sed ex tota hac laude Re- guli, unum illud eſt admiratione dignum, quod captivos retinendos cenſuerit. Nam quod rediit, nobis nunc mirabile videntur, illis quidem tem- poribus aliter facere non potuit. Itaque iſta laus non eſt hominis, ſed temporum. Nullum enim vinculum ad adſtringendam fidem jurejurando Majores arctius eſſe voluerunt. Id indicant Leges in Duodecim Tabulis; indicant Sacra; indicant Fœdera, quibus etiam cum hoſte devincitur fides: indicant Notiones, Animadverſioneſque Cen- ſorum, qui nulla de re diligentius, quam de jurejurando, judicabant. L. Manlio, Auli filio, cum Dictator fuiſſet, M. Pomponius Tribunus pl. diem dixit, quod is paucos ſibi dies ad di- ctaturam gerendam addidiſſet. Criminabatur et- iam quod Titum filium, qui Torquatus poſtea eſt appellatus, ab hominibus relegaſſet, & ruri habitare juſſiſſet. Quod cum audiviſſet adole- ſcens filius, negotium exhibere patri; accur- riſſe Romam, & cum prima luce Pomponii do- mum veniſſe dicitur. Cui enim eſſe nuntiatum;

quod

quod illum iratum allaturum ad ſe aliquid contra patrem arbitraretur; ſurrexit è lectulo, remotiſque arbitris ad ſe adoleſcentem juſſit venire. At ille, ut ingreſſus eſt, confeſtim gladium diſtrinxit, juravitque ſe illum ſtatim interfecturum niſi jusjurandum ſibi dediſſet, ſe patrem miſſum eſſe facturum. Juravit hoc terrore coactus Pomponius: rem ad Populum detulit: docuit, cur ſibi à cauſa deſiſtere neceſſe eſſet: Manlium miſſum fecit. Tantum temporibus illis jusjurandum valebat. Atque hic T. Manlius is eſt, qui ad Anienem Galli, quem ab eo provocatus occiderat, eoque detracto, cognomen invenit: cujus tertio conſulatu Latini ad Veſerim fuſi, & fugati: magnus vir in primis: & qui perindulgens in patrem, idem acerbe ſeverus in filium. Sed ut laudandus Regulus in conſervando jurejurando, ſic decem illi, quos poſt Cannenſem pugnam juratos ad Senatum miſit Annibal, in caſtra redituros ea, quorum erant potiti Pœni, niſi de redimendis captivis impetraiſſvent, ſi non redierunt, vituperandi. De quibus non omnes uno modo. Nam Polybius, bonus auctor in primis, ſcribit, ex decem nobiliſſimis, qui tunc erant miſſi, novem revertiſſe, à Senatu re non impetrata, unum ex decem, qui paulo poſt, quam egſſreus erat è caſtris, rediſſiet, quaſi aliquid eſſet oblitus, Romæ remanſiſſe. Reditu enim in caſtra, liberatum ſe eſſe jurejurando interpretabatur: non recte: fraus enim adſtringit non diſſolvit perjurium. Fuit igitur ſtulta calliditas, perverſe imitata prudentiam. Itaque decrevit Senatus, ut ille veterator, & callidus vinctus ad Annibalem duceretur. Sed illud maximum: octo hominum millia tenebat Annibal, non quos in acie cepiſſet, aut qui periculo mortis diffugiſſent: ſed qui relicti in caſtris fuiſſent à Paulo, & Varrone conſulibus. :Eos Senatus non cenſuit

re-

redimendos, cum id parva pecunia fieri potuiſſet: ut eſſet inſitum militibus noſtris aut vincere, aut emori. Qua quidem re audita, fractum animum Annibalis ſcribit idem, quod Senatus, Populuſque Rom. rebus afflictis tam excelſo animo fuiſſet. Sic honeſtatis comparatione ea, quæ videntur utilia, vincuntur. Attilius autem ille, qui Græce ſcripſit hiſtoriam, plures ait fuiſſe, qui in caſtra revertiſſent, eadem fraude, ut jurejurando liberarentur, eoſque à Cenſoribus omnibus ignominiis notatos. Sit jam hujus loci finis. Perſpicuum eſt enim, quæ timido animo, humili, demiſſo fractoque fiant, quale fuiſſet Reguli factum, ſi aut de captivis, quod ipſi opus eſſe videretur, non quod Reipublicæ, cenſuiſſet, aut domi remanere voluiſſet, non eſſe utilia, quia ſunt flagitioſa, fœda, & turpia. Reſtat quarta pars, quæ decore, moderatione, modeſtia, continentia, temperantia continetur. Poteſt igitur quidquam eſſe utile, quod ſit huic talium virtutum choro contrarium? Atqui ab Ariſtippo Cyrenaici, atque Annicerii Philoſophi nominati, omne bonum in voluptate poſuerunt, virtutemque cenſuerunt ob eam rem eſſe laudandam, quod efficiens eſſet voluptatis. Quibus obſoletis, floret Epicurus, ejuſdem fere adjutor, auctorque ſententiæ. Cum his, velis equiſque (ut dicitur) ſi honeſtatem tueri, ac retinere ſententia eſt, decertandum eſt. Nam ſi non modo utilitas, ſed vita omnis beata, corporis firma conſtitutione, ejuſque conſtitutione ſpe explorata, ut à Metrodoro ſcriptum eſt, continetur: certe hæc utilitas, & quidem ſumma, (ſic enim cenſent) cum honeſtate pugnabit. Nam ubi primum prudentiæ locus dabitur? an, ut conquirat undique ſuavitates? Quam miſer virtutis famulatus ſervientis voluptati! quod autem minus prudentiæ? an legere intelligenter voluptates? Fac nihil iſto

eſſe

eſſe jucundius: quid cogitari poteſt turpius? Jam, qui dolorem ſummum malum dicat, apud eum quem habet locum fortitudo, quæ eſt dolorum laborumque contemptio? Quamvis enim multis in locis dicat Epicurus, ſicut hic dicit, ſatis fortiter de dolore; tamen, non id ſpectandum eſt, quid dicat, ſed quid conſentaneum ſit ei dicere, qui bona voluptate terminaverit, mala dolore. Ut, ſi illum audiam de continentia, & temperantia; dicit ille quidem multa multis locis: ſed aqua hæret, ut ajunt. Nam qui poteſt temperantiam laudare is, qui ponat ſummum bonum in voluptate? eſt enim temperantia libidinum inimica, libidines autem conſectatrices voluptatis. Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo poſſunt, non incallide tergiverſantur. Prudentiam introducunt, ſcientiam ſuppeditantem voluptates, depellentem dolores. Fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, cum tradunt rationem negligendæ mortis, perpetiendique doloris. Etiam temperantiam inducunt, non facillime illi quidem, ſed tamen quoquo modo poſſunt: dicunt enim voluptatis magnitudinem doloris detractione fieri. Juſtitia vacillat, vel jacet potius. Omneſque eæ virtutes, quæ in communitate cernuntur, & in ſocietate generis humani. Neque enim bonitas, nec liberalitas, nec comitas eſſe poteſt, non plus, quam amicitia. Si hæc non per ſe expetantur, ſed ad voluptatem, utilitatemve referantur. Conferamus igitur in pauca. Nam ut utilitatem nullam eſſe docuimus, quæ honeſtati eſſet contraria: ſic omnem voluptatem dicimus honeſtati eſſe contrariam. Quo magis reprehendendos Calliphonem, & Dinomachum judico: qui ſe dirempturos controverſiam putaverunt, ſi cum honeſtate voluptatem, tamquam cum homine pecudem, copulaviſſent. Non recipit iſtam conjunctionem honeſtas aſpernatur, repellit. Nec vero

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

vero finis bonorum & malorum, qui ſimplex eſſe debet, ex diſſimilibus rebus miſceri, & temperari poteſt. Sed de hoc hactenus: magna enim res, alio loco pluribus verbis diſputata. Nunc ad propoſitum. Quemadmodum igitur, ſi quando ea, quæ videretur utilitas, honeſtati repugnat, dijudicanda res ſit, ſatis eſt ſupra diſputatum. Sin autem ſpecies utilitatis etiam voluptas habere dicatur, nulla poteſt eſſe ei cum honeſtate conjunctio. Nam ut tribuamus aliquid voluptati: condimenti fortaſſe nonnihil, utilitatis certe nihil habebit. Habes à patre munus, Marce fili, mea quidem ſententia, magnum: ſed perinde erit, ut acceperis. quamquam tibi hi tres libri Cratippi inter commentarios, tamquam hoſpites erunt recipiendi. Sed ut, ſi ipſe veniſſem Athenas (quod quidem eſſet factum, niſi me de medio curſu clara voce patria revocaſſet) aliquando me quoque audires: ſic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox mea eſt, tribues his temporis, quantum poteris; poteris autem quantum voles. Cum vero intellexero, te hoc ſcientiæ genere gaudere, tum & præſens tecum propediem, ut ſpero, &, dum aberis, abſens loquar. Vale igitur, mi Cicero: tibique perſuade, te mihi quidem eſſe cariſſimum: ſed multo fore cariorem, ſi talibus monumentis, præceptiſque lætabere.

M. TUL-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

M. TULLII CICERONIS
CATO MAJOR,
VEL DE SENECTUTE.
AD
T. POMPONIUM ATTICUM.

Dialogi perſonæ,

SCIPIO, CATO, LÆLIUS.

O TITE, *ſi quid ego adjuro curamve levaro,*
Quæ nunc te coquit, & verſat ſub pectore fixa,
Ecquid erit pretii?

Licet enim mihi verſibus iiſdem affari te, Attice, quibus affatur Flamininum,

Ille vir haud magna cum re, ſed plenus fidei.

Quamquam certo ſcio, non, ut Flamininum,

Sollicitari te, Tite, ſic noctеſque dieſque.

Novi enim moderationem animi tui, & æquitatem: teque non cognomen ſolum Athenis deportaſſe, ſed humanitatem, & prudentiam, intelligo. & tamen ſuſpicor, iiſdem rebus, te, quibus me ipſum, interdum gravius commoveri, quarum conſolatio & major eſt, & in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi viſum eſt, aliquid ad te de ſenectute conſcribere. Hoc enim onere, quod mihi tecum commune eſt, aut jam urgentis, aut certo adventantis ſenectutis, & te, & me ipſum levari volo. Etſi te quidem id modice, ac ſapienter, ſicut omnia, & ferre,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

rre, & laturum eſſe certo ſcio. Sed mihi, ım de ſenectute vellem aliquid ſcribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque norum communiter uteretur. Mihi quidem ita ıcunda hujus libri confectio fuit, ut non mo- ɔ omnes abſterſerit ſenectutis moleſtias, ſed ef- :cerit mollem etiam, & jucundam ſenectutem. Jumquam igitur ſatis laudari Philoſophia pote- ıt: cui qui pareat, omne tempus ætatis ſine ıoleſtia poſſit degere. Sed de cæteris & diximus lias multa, & ſæpe dicemus. Hunc vero li- rum de ſenectute ad te miſimus. Omnem au- em ſermonem tribuimus non Tichono, ut Ari- to Chius, ne parum eſſet auctoritatis in fabu- a, ſed M. Catoni ſeni, quo majorem auctorita- em haberet oratio: apud quem, Lælium & cipionem facimus admirantes, quod is tam fa- ile ſenectutem ferat, iiſque eum reſponden- em. Qui ſi eruditius videbitur diſputare, quam onſuevit ipſe in ſuis libris; attribuito Græcis itteris, quarum conſtat eum perſtudioſum fuiſ- e in ſenectute. Sed quid opus eſt plura? jam nim ipſius Catonis ſermo explicabit noſtram omnem de ſenectute ſententiam. SCIP. Sæpe- ıumero admirari ſoleo cum C. hoc Lælio, cum æterarum rerum tuam excellentem, M. Cato, perfectamque ſapientiam, tum vel maxime, quod numquam gravem tibi ſenectutem eſſe perſenſerim: quæ pleriſque ſenibus ſic odioſa eſt, ut onus ſe Ætna gravius dicent ſuſtinere. CAT. Rem haud ſane, Scipio, & Læli, difficilem admirari videmini. Quibus enim nihil eſt opis in ipſis ad bene, beateque vivendum, iis omnis ætas gravis eſt: qui autem omnia bona à ſe ipſis petunt, iis nihil poteſt malum videri, quod naturæ neceſſitas afferat. Quo in genere eſt in primis ſenectus: quam ut adipiſcantur, omnes optant, eandem accuſant adepti: tanta eſt in- conſtantia, ſtultitia, atque perverſitas. Obre-

pere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

pere ajunt eam citius, quam putaſſent. Primum, quis coëgit eos falſum putare? Qui enim citius adoleſcentiæ ſenectus, quam pueritiæ adoleſcentia, obrepit? Deinde, qui minus gravis eſſet iis ſenectus, ſi octingeteſimum annum agerent, quam ſi octogeſimum? Præterita enim ætas quamvis longa, cum effluxiſſet, nulla conſolatione permulcere poſſet ſtultam ſenectutem. Quocirca, ſi ſapientiam meam admirari ſoletis (quæ utinam digna eſſet opinione veſtra, noſtroque cognomine) in hoc ſumus ſapientes, quod naturam optimam ducem, tamquam Deum, ſequimur, eique paremus: à qua non veriſimile eſt, cum cæteræ partes ætatis bene deſcriptæ ſunt, extremum actum, tamquam ab inerti poëta, eſſe neglectum. Sed tamen neceſſe fuit eſſe aliquod extremum, &, tamqnam in arborum baccis, terræque frugibus, maturitate tempeſtiva quaſi vietum, & caducum: quod ferendum eſt molliter ſapienti. Quid enim eſt aliud, gigantum more bellare cum diis, niſi naturæ repugnare? LÆL. Atqui, Cato, gratiſſimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear, feceris, ſi quoniam volumus (ſperamus quidem certe (ſenes fieri, multo ante à te didicerimus, quibus facillime rationibus ingraveſcentem ætatem ferre poſſimus. CAT. Faciam vero, Læli, præſertim ſi utrique veſtrum gratum, ut dicis, futurum eſt. LÆL. Volumus ſane, niſi moleſtum eſt tibi, Cato, tamquam longam aliquam viam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum ſit, iſtuc, quo perveniſti, videre quale ſit. CAT. Faciam, ut potero, Læli: ſæpe enim interfui querelis meorum æqualium, (pares autem cum paribus, veteri proverbio, facillime congregantur) quæ C. Salinator, quæ Sp. Albinus homines conſulares, noſtri fere æquales, deplorare ſolebant; tum, quod voluptatibus carerent,

ent, ſine quibus vitam nullam putarent; tum, quod ſpernerentur ab iis, à quibus eſſent coli ſoliti. Qui mihi non id videbantur accuſare, quod eſſet accuſandum. Nam ſi id culpa ſenectutis accideret, eadem mihi uſu evenirent, reliquiſque omnibus majoribus natu: quorum ergo multorum cognovi ſenectutem ſine querela: qui ſe à libidinum vinculis laxatos eſſe non moleſte ferrent, nec à ſuis deſpicerentur. Sed omnium iſtiuſmodi querelarum in moribus eſt culpa, non in ætate. Moderati enim, nec difficiles, nec inhumani ſenes tolerabilem ſenectutem agunt: importunitas autem, & inhumanitas omni ætati moleſta eſt. LÆL. Eſt, ut dicis, Cato. Sed fortaſſe dixerit quiſpiam, tibi propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabilem ſenectutem videri, id autem non poſſe multis contingere. CAT. Eſt iſtuc quidem, Læli, aliquid, ſed nequaquam in iſto ſunt omnia: ut Themiſtocles fertur Seriphio cuidam in iurgio reſpondiſſe. Cum ille dixiſſet, non eum ſua, ſed patriæ gloria ſplendorem aſſecutum: Nec hercle, inquit, ſi ego Seriphius eſſem, nobilis, nec tu, ſi Athenienſis eſſes, clarus umquam fuiſſes. Quod eodem modo de ſenectute poteſt dici. Neque enim in ſumma inopia levis eſſe ſenectus poteſt, ne ſapienti quidem, nec inſipienti, etiam in ſumma copia, non gravis. Aptiſſima omnino ſunt, Scipio, & Læli, arma ſenectutis, artes, exercitationeſque virtutum: quæ in omni ætate cultæ, cum multum diuque vixeris, mirificos afferunt fructus; non ſolum, quia numquam deſerunt, ne extremo quidem tempore ætatis; (quamquam id quidem maximum eſt) verum etiam, quia conſcientia bene actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio jucundiſſima eſt. Ego Q. Maximum, eum, qui Tarentum recepit, adoleſcens ita dilexi ſenem, ut æqualem. Erat enim in illo viro comitate condita

gravi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

gravitas: nec ſenectus mores mutaverat. Quamquam eum colere cœpi non admodum grandem natu, ſed tamen jam ætate provectum. Anno enim poſt, quam conſul primum fuerat, ego natus ſum: cumque eo Quartum conſule adoleſcentulus miles ad Capuam profectus ſum, quintoque anno poſt ad Tarentum Quæſtor: deinde Ædilis, quadriennio poſt factus ſum Prætor: quem magiſtratum geſſi Conſulibus Tuditano, & Cethego; cum quidem ille admodum ſenex, ſuaſor legis Cinciæ de donis, & muneribus fuit. Hic & bella gerebat, ut adoleſcens, cum plane grandis eſſet: & Hannibalem juveniliter exſultantem, patientia ſua molliebat. De quo præclare familiaris noſter Ennius:

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.
Ergo poſtque magiſque viri nunc gloria claret.

Tarentum vero qua vigilantia, quo conſilio recepit? cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amiſſo oppido fugerat in arcem, glorianti, atque dicenti: *Mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepiſti*: *Certe*, inquit ridens: *nam, niſi tu amiſiſſes, ego numquam recepiſſem.* Nec vero conſul iterum, Sp. Carvilio collega quieſcente, C. Flaminio Tribuno pleb., quoad potuit, agrum Picenum, & Gallicum, virtitim contra Senatus auctoritatem dividenti: augurque cum eſſet, auſus eſt dicere, OPTIMIS AUSPICIIS EA GERI, QUÆ PRO REI PUBLICÆ SALUTE GERERENTUR: QUÆ CONTRA REMPUBLICAM FIERENT, CONTRA AUSPICIA FIERI. Multa in eo viro præclara cognovi: ſed nihil eſt admirabilius, quam quomodo ille mortem Q. filii tulit, clari viri & conſuſularis. Eſt in manibus laudatio: quam cum legimus, quem Philoſophum non contemnimus? Nec vero ille in luce modo, atque in oculis civium magnus, ſed intus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

s, domique præſtantior. Qui ſermo? quæ præ-
:pta? quanta notitia antiquitatis? quæ ſcien-
a juris augurii? multæ etiam, ut in homine
.omano, litteræ: omnia memoria tenebat, non
omeſtica ſolum, ſed etiam externa bella: cu-
ıs ſermone ita tum cupide fruebar, quaſi divi-
ıarem, id, quod evenit, illo extincto, fore, unde
iſcerem, neminem. Quorſum igitur hæc tam
nulta de Maximo? Quia profecto videtis, nefas
ſſe dictu, miſeram fuiſſe talem ſenectutem. Nec
amen omnes poſſunt eſſe Scipiones, aut Maxi-
ni, ut urbium expugnationes, ut pedeſtres na-
alesve pugnas, ut bella à ſe geſta, ut triumphos
ecordentur: eſt etiam quiete, & pure, atque
eleganter actæ ætatis placida, ac lenis ſenectus:
qualem accepimus Platonis, qui uno & octoge-
ſimo anno ſcribens eſt mortuus: qualem Iſocra-
tis: qui eum librum, qui Panathenaicus inſcri-
bitur, quarto & nonageſimo anno ſcripſiſſe di-
citur, vixitque quinquennium poſtea: cujus ma-
giſter Leontinus Gorgias centum & ſeptem com-
plevit annos, neque umquam in ſuo ſtudio, at-
que opera ceſſavit. Qui, cum ex eo quæreretur,
cur tam diu eſſe vellet in vita? *Nihil habeo*, in-
quit, *quod accuſem ſenectutem.* Plæclarum reſpon-
ſum, & docto homine dignum: ſua enim vitia
inſipientes, & ſuam culpam in ſenectutem con-
ferunt: quod non faciebat is, cujus modo men-
tionem feci, Ennius.

Sicut fortis equus ſpatio qui ſæpe ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectus quieſcit.

Equi fortis, & victoris ſenectuti comparat ſuam:
quem quidem probe meminiſſe poteſtis: anno
enim unde-vigeſimo poſt ejus mortem hi Conſu-
les, T. Flaminius, & M. Attilius, facti ſunt. Ille
autem Scipione, & Philippo iterum Conſulibus,
mortuus eſt, cum ego, quinque & ſexaginta an-
nos natus, legem Voconiam magna voce, & bo-
nis lateribus ſuaſiſſem. Sed annos ſeptuaginta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quæ maxima putantur onera, paupertatem, & ſenectutem, ut eis pene delectari videretur. Etenim, cum complector animo, quatuor reperio cauſas, cur ſenectus miſera videatur: unam, quod avocet à rebus gerendis: aleram, quod corpus faciat infirmum: tertiam, quod privet omnibus fere voluptatibus: quartam, quod haud procul abſit à morte. Earum, ſi placet, cauſarum quantum quæque valeat, quamque ſit juſta, videamus. A rebus gerendis ſenectus abſtrahit. Quibus? an iis, quæ juventute geruntur, & viribus? nullæne igitur res ſunt ſeniles, quæ vel infirmis corporibus, animo tamen adminiſtrentur? nihil ergo agebat Q. Maximus? nihil L. Paulus, pater tuus, Scipio, ſocer optimi viri, filii mei? cæteri ſenes, Fabricii, Curii, Coruncanii, cum Republicam conſilio & auctoritate defendebant, nihil agebant? Ad App. Claudii ſenectutem accedebat etiam, ut cæcus eſſet: tamen, cum Sententia Senatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho fœduſque faciendum, non dubitavit illa dicere, quæ verſibus perſecutus eſt Ennius?

Quo vobis mentes, rectæ quæſtare ſolebant
Antehac, dementes ſe flexere viri?

Cæteraque graviſſime: notum enim vobis carmen eſt: & tamen ipſius Appii extat oratio. Atque hæc ille egit ſeptem & decem annis poſt alterum Conſulatum: cum inter duos Conſulatus anni decem interfluxiſſent, Cenſorque ante ſuperiorem Conſulatum fuiſſet. Ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem ſane fuiſſe: & tamen ſic à patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda verſati ſenectutem negant, ſimileſque ſunt, ut ſi quis gubernatorem in navigando nihil agere dicat, cum alii malos ſcandant, alii per foros curſent, alii ſentinam exhauriant: ille autem clavum tenens, quietus ſedeat in puppi. Non facit ea: quæ ju-

enes. At vero multo majora, & meliora fa-
. Non enim viribus, aut velocitatibus, aut
leritate corporis res magnæ geruntur, ſed con-
io, auctoritate, ſententia: quibus non modo
n orbari, ſed etiam augere ſenectus ſolet.
iſi forte ego vobis, qui & Miles, & Tribunus,
Legatus, & Conſul verſatus ſum in vario ge-
re bellorum, ceſſare nunc videor, cum bella
n gero: at Senatui, quæ ſunt gerenda, præ-
ribo, & quomodo: Carthagini, male jam
u cogitanti, bellum multo ante denuntio. De
a vereri non ante deſinam, quam illam exci-
m eſſe cognovero. Quam palmam utinam dii
mortales, Scipio, tibi reſervent, ut avi re-
quias perſequare: cujus à morte ſextus hic &
geſimus annus eſt. Sed memoriam illius viri
mnes excipient anni conſequentes. Anno ante
e Cenſorem mortuus eſt, novem annis poſt
eum Conſulatum, cum Conſul iterum, me
nſule, creatus eſſet. Num igitur, ſi ad centeſi-
um annum vixiſſet, ſenectutis eum ſuæ pœni-
ret? Nec enim excurſione, nec ſaltu, nec emi-
s haſtis, aut comminus gladiis uteretur, ſed
nſilio, ratione, Sententia. Quæ niſi eſſent in
nibus, non ſummum conſilium majores noſtri
pellaſſent Senatum. Apud Lacedæmonios
idem ii qui ampliſſimum Magiſtratum gerunt.
ſunt, ſic etiam nominantur Senes. Quod ſi
gere, aut audire voletis externa; maximas
eſpublicas ab adoleſcentibus labefactas, à Se-
ibus ſuſtentatas reperietis.

Cedo, qui veſtram Rempublicam tantam amiſiſtis
tam cito?

ic enim percunctanti, ut eſt in Nævii poëtæ
udo, Reſpondentur & alia, & hæc in primis:

Proveniebant oratores novi, ſtulti, adoleſcentuli.

emeritas eſt videlicet florentis ætatis; prudentia
enectutis. At memoria minuitur. Credo, niſi
am exerceas, aut etiam ſi ſis natura tardior. The-

 miſto

miſtocles omnium civium perceperat nomina: num igitur cenſetis, eum, cum ætate proceſſiſſet, qui Ariſtides eſſet, Lyſimachum ſalutare ſolitum? Equidem non modo eos, qui ſunt novi, ſed eorum patres etiam, & avos: nec ſepulchra legens, vereor (quod ajunt) ne memoriam perdam. His enim ipſis legendis in memoriam redeo mortuorum. Nec vero quemquam ſenum audivi oblitum, quo loco theſaurum obruiſſet. Omnia, quæ curant, meminerunt: vadimonia conſtituta: qui ſibi, quibus ipſis debeant. Quid Juriſconſulti? quid Pontifices? quid Augures? quid Philoſophi ſenes? quam multa meminerunt? manent ingenia ſenibus, modo permaneat ſtudium, & induſtria: nec ea ſolum in claris, & honoratis viris, ſed in vita etiam privata, & quieta. Sophocles ad ſummam ſenectutem tragœdias fecit. Qui propter ſtudium cum rem familiarem negligere videretur, à filiis in judicium vocatus eſt, ut, quemadmodum noſtro more male rem gerentibus Patribus, bonis interdici ſolet, ſic illum, quaſi deſipientem, à re familiari removerent judices. tum ſenex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proxime ſcripſerat, Oedipum Coloneum recitaſſe judicibus, quæſiſſeque, num illum carmen deſipientis videretur? Quo recitato, ſententiis judicum eſt liberatus. Num igitur hunc, num Homerum, num Heſiodum, num Simonidem, num Steſichorum, num, quos ante dixi, Iſocratem, Gorgiam, num Philoſophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num poſtea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam Romæ vidiſtis, Diogenem Stoicum coëgit in ſuis ſtudiis obmuteſcere ſenectus? an non in omnibus his ſtudiorum agitatio vitæ æqualis fuit? Age, iſta divina ſtudia omittamus. Poſſum nominare ex agro Sabino ruſticos Romanos, vicinos, & familiares meos, quibus ab

ſenti

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ıtibus numquam fere ulla in agro majora ope-
fiunt, non ferendis, non percipiendis fructi-
s, non condendis. Quamquam in his minus
oc mirum. Nemo enim eſt tam ſenex, qui ſe
num non putet poſſe vivere, ſed iiſdem in iis
aborant, quæ ſciunt nihil omnino ad ſe perti-
re:

Serunt arbores quæ alteri ſæculo proſint,

ait Statius noſter in Synephebis. Nec vero du-
tat agricola, quamvis ſenex, quærenti, cui ſe-
ıt, reſpondere: Diis immortalibus, qui me non
cipere modo hæc à majoribus voluerunt, ſed
tiam poſteris prodere. Melius Cæcilius de ſene
teri ſæculo proſpiciente, quam illud:

Ædepol ſenectus, ſi nihil quidquam aliud vitii
Apportet ſecum, cum advenit, unum id ſat eſt,
Quod diu vivendo, multa, quæ non vult, videt:

t multa fortaſſe, quæ vult: atque in ea quidem,
uæ non vult, ſæpe etiam adoleſcentia incurrit.
llud vero idem Cæcilius vitioſius:

Tum equidem in ſenecta hoc deputo miſerrimum,
Sentire ea ætate eſſe ſe odioſum alteri.

Jucundum potius, quam odioſum. Ut enim ado-
eſcentibus bona indole præditis ſapientes ſenes
delectantur, leviorque eſt eorum ſenectus, qui
à juventute colun ur, & diliguntur: ſic adole-
ſcentes ſenum præceptis gaudent, quibus ad vir-
tutum ſtudia ducuntur. Nec minus intelligo me
vobis, quam vos mihi eſſe jucundos. Sed vide-
tis, ut ſenectus non modo languida, atque iners
non ſit, verum etiam ſit operoſa, ſemper agens
aliquid, & moliens; tale ſcilicet, quale cu-
juſque ſtudium in ſuperiore vita fuit. Quid,
quod etiam addiſcunt aliquid? ut Solonem ver-
ſibus gloriantem videmus, qui ſe, quotidie ali-
quid addiſcentem, ſenem fieri dicit: ut ego feci,
qui Græcas litteras ſenex didici: quas quidem
ſic avide arripui, quaſi diuturnam ſitim explere
cupiens, ut ea ipſa mihi nota eſſent, quibus me

nunc exemplis uti videtis. quod cum feciſſe Socratem in fidibus audirem, vellem equidem & illud: (diſcebant enim fidibus antiqui) ſed in litteris certe elaboravi. Nec nunc quidem vires deſidero adoleſcentis, (is enim locus erat alter de vitiis ſenectutis) non plus, quam adoleſcens tauri, aut elephanti deſiderabam. Quod enim homini naturaliter inſitum eſt, eo uti decet; & quidquid ages, agere pro viribus. Quæ enim vox poteſt eſſe contemptior, quam Milonis Crotoniatæ? qui cum jam ſenex Athletas ſe in curriculo exercentes videret, adſpexiſſe lacertos ſuos dicitur, illacrymanſque dixiſſe: *At hi quidem jam mortui ſunt.* Non vero tam iſti, quam tu ipſe nugator. Neque enim ex te unquam es nobilitatus, ſed ex lateribus, & lacertis tuis. Nihil Sext. Ælius tale, nihil multis annis ante T. Coruncanius, nihil modo P. Craſſus: à quibus jura Civibus præſcribebantur: quorum uſque ad extremum ſpiritum eſt provecta prudentia. Orator, metuo, ne langueſcat ſenectute. Eſt enim munus ejus non ingenii ſolum, ſed laterum etiam, & virium. Omnino canorum illud in voce ſplendeſcit etiam neſcio quo pacto in ſenectute: quod equidem adhuc non amiſi: & videtis annos meos: ſed tamen eſt decorus ſenis ſermo quietus,, & remiſſus, facitque perſæpe ipſa ſibi audientiam diſerti ſenis compta & mitis oratio, quod ſi ipſe exequi nequeas, poſſis tamen Scipioni præcipere, & Lælio. Quid enim jucundius ſenectute ſtipata ſtudiis juventutis? anne eas quidem vires ſenectuti relinquemus, ut adoleſcentes doceat, inſtituat, ad omne officii munus inſtruat: quo quidem opere quid poteſt eſſe præclarius? Mihi vero Cn. & P. Scipiones, & avi tui duo, L. Æmylius, & P. Africanus, comitatu nobilium juvenum fortunati videbantur. Nec ulli bonarum artium magiſtri non boni putandi, quamvis conſenuerint vires, atque defecerint.

Etſi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ſi iſta ipſa defectio virium, adoleſcentiæ vitiis ficitur ſæpius, quam ſenectutis. Libidinoſa um & intemperans adoleſcentia effœtum corus tradit ſenectuti. Cyrus quidem apud Xenohontem eo ſermone, quem moriens habuit, um admodum ſenex eſſet, negat ſe umquam enſiſſe ſenectutem ſuam imbecilliorem factam, uam adoleſcentia fuiſſet. Ego L. Metellum emini puer, qui cum quadriennio poſt alterum Conſulatum Pontifex Maximus factus eſſet viginti & duos annos ei ſacerdotio præfuit, ita bonis ſſe viribus extremo tempore ætatis, ut adoleſcentiam non requireret. Nihil neceſſe eſt mihi de me ipſo dicere. Quamquam eſt id quidem ſenile, ætatique noſtræ conceditur. Videtiſne, ut apud Homerum ſæpiſſime Neſtor de virtutibus ſuis prædicet? tertiam enim jam ætatem hominum vivebat: nec erat ei verendum, ne vera prædicans de ſe, nimis videretur aut inſolens, aut loquax. etenim (ut ait Homerus) ex ejus lingua melle dulcior fluebat oratio: quam ad ſuavitatem nullis egebat corporis viribus: & tamen dux ille Græciæ numquam optat, ut Ajacis ſimiles habeat decem, at ut Neſtoris: quod ſi acciderit, non dubitat quin brevi ſit Troia peritura. Sed redeo ad me. Quartum ago annum & octogeſimum. Vellem id quidem poſſe, quod Cyrus: ſed tamen hoc queo dicere, non me quidem iis eſſe viribus, quibus aut Miles bello Punico, aut Quæſtor eodem bello, aut Conſul in Hiſpania fuerim, aut quadriennio poteſt, cum Tribunus militum depugnavi apud Thermopylas, Man. Acilio Glabrione Conſule: ſed tamen, ut videtis, non plane me enervavit, non afflixit ſenectus: non Curia vires meas deſiderat, non Roſtra, non amici, non clientes, non hoſpites. Nec enim umquam ſum aſſenſus illi veteri, laudatoque proverbio, quod monet, mature fieri ſenem, ſi diu velis eſſe ſenex. Ego vero me minus diu ſenem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

eſſe mallem, quam eſſe ſenem ante, quam eſſem: itaque nemo adhuc convenire me voluit, cui fuerim occupatus. At minus habeo virium, quam veſtrum utervis. Nec vos quidem T. Pontii centurionis vires habetis. Num idcirco eſt ille præſtantior? moderatio modo virium adſit, & tantum, quantum poteſt, quiſque nitatur: næ ille non magno deſiderio tenebitur virium. Olympiæ per ſtadium ingreſſus eſſe Milo dicitur, cum humeris ſuſtineret bovem vivum. Utrum igitur has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires ingenii dari? Denique iſto bono utare, dum adſit: cum abſit, ne requiras. Niſi forte adoleſcentes pueritiam, paululum ætate progreſſi adoleſcentiam debent requirere. Curſus eſt certus ætatis, & via una naturæ, eaque ſimplex: ſuaque cuique parti ætatis tempeſtivitas eſt data. Ut enim infirmitas puerorum eſt, ferocitas juvenum, gravitas jam conſtantis ætatis: ſic ſenectutis maturitas naturale quiddam habet, quod ſuo tempore percipi debeat. Arbitror te audire, Scipio, hoſpes tuus avitus Maſiniſſa quæ faciat hodie, nonaginta annos natus: cum ingreſſus iter pedibus ſit, in equum omnino non aſcendere; cum equo, ex equo non deſcendere: nullo imbre, nullo frigore adduci, ut capite operto ſit: ſummam in eo eſſe corporis ſiccitatem: itaque exequi omnia Regis officia, & munera. Poteſt igitur exercitatio, & temperantia in ſenectute etiam aliquid conſervare priſtini roboris. Non ſunt in ſenectute vires? ne poſtulantur quidem vires à ſenectute. Ergo & legibus, & Inſtitutis, vacat ætas noſtra muneribus iis, quæ non poſſunt ſine viribus ſuſtineri. Itaque non modo, quod non poſſumus, ſed ne quantum poſſumus quidem, cogimur. At ita multi ſunt imbecilles ſenes, ut nullum officii, aut omnino vitæ munus exequi poſſint. Ad id quidem non proprium ſenectutis eſt vitium, ſed commune valetudinis.

Quam

Quam fuit imbecillis P. Africani filius is, qui te adoptavit? quam tenui, aut nulla potius valetudine? quod niſi ita fuiſſet, alterum ille extitiſſet lumen civitatis. Ad paternam enim magnitudinem animi doctrina uberior acceſſerat. Quid mirum igitur in ſenibus, ſi infirmi ſunt aliquando, cum ne id quidem adoleſcentes effugere poſſint? Reſiſtendum, Læli, & Scipio, ſenectuti eſt, ejuſque vitia diligentia compenſanda ſunt: pugnandum, tanquam contra morbum, ſic contra ſenectutem: habenda ratio valetudinis: utendum exercitationibus modicis: tantum cibi, & potionis adhibendum ut reficiantur vires, non opprimantur. Nec vero corpori ſolum ſubveniendum eſt, ſed menti, atque animo multo magis. Nam hæc quoque, niſi tanquam lumini oleum inſtilles, extinguuntur ſenectute. Et corpora quidem exercitationum defatigatione ingraveſcunt: animi autem exercendo levantur. Nam, quos ait Cæcilius *comicos ſtultos ſenes*, hos ſignificat credulos, oblivioſos, diſſolutos. Quæ vitia ſunt non ſenectutis, ſed inertis, ignavæ, ſomniculoſæ ſenectutis: ut petulantia, ut libido magis eſt adoleſcentium, quam ſenum, nec tamen omnium adoleſcentium ſed non proborum: ſic iſta ſenilis ſtultitia, quæ deliratio appellari ſolet, ſenum levium eſt, non omnium. Quatuor robuſtos filios, quinque filias, tantam domum, tantas clientelas, Appius regebat & ſenex, & cæcus. Intentum enim animum, tamquam arcum, habebat: nec langueſcens ſuccumbebat ſenectuti: tenebat non modo auctoritatem, ſed etiam imperium in ſuos: metuebant eum ſervi, verebantur liberi, carum omnes habebant. Vigebat in illa domo mos patrius, & diſciplina. Ita enim ſenectus honeſta eſt, ſi ſe ipſa defendit, ſi jus ſuum retinet, ſi nemini mancipata eſt, ſi uſque ad ultimum ſpiritum dominatur in ſuos. Ut enim adoleſcentem, in quo aliquid ſenile:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ſic ſenem, in quo aliquid eſt adoleſcentis, probo. Quod qui ſequitur, corpore ſenex eſſe poterit, animo numquam erit. Septimus mihi liber Originum eſt in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: cauſarum illuſtrium, quaſcumque defendi, nunc quam maxime orationes conficio, jus Augurum, Pontificum, Civile tracto: multum etiam Græcis litteris utor: Pythagoreorumque more, exercendæ memoriæ gratia, quid quoque dixerim, audiverim, egerim, commemoro veſperi. Hæ ſunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis: in his deſudans, atque elaborans, corporis vires non magnopere deſidero: adſum amicis: venio in Senatum frequens: ultroque affero res multum & diu cogitatas, eaſque tueor animi, non corporis viribus. Quæ ſi exequi nequirem, tamen me lectulus oblectaret, ipſa cogitantem, quæ jam agere non poſſem: ſed, ut poſſim, facit acta vita. Semper enim in his ſtudiis, laboribuſque viventi non intelligitur, quando obrepat ſenectus. Ita ſenſim ſine ſenſu ætas ſeneſcit, nec ſubito frangitur, ſed diuturnitate extinguitur. Sequitur tertia vituperatio ſenectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus. O præclarum munus ætatis, ſi quidem id aufert à nobis, quod eſt in adoleſcentia vitioſiſſimum! accipite enim, optimi adoleſcentes, veterem orationem Archytæ Tarentini, magni in primis, & præclari viri: quæ mihi tradita eſt, cum eſſem adoleſcens. Tarenti cum Q. Maximo. Nullam capitaliorem peſtem, quam voluptatem corporis, hominibus dicebat à natura datam: cujus voluptatis avidæ libidines temere, & affrenate, ad potiundum incitarentur. Hinc Patriæ proditiones, hinc Rerump. everſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci: nullum denique ſcelus, nullum malum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non Libido voluptatis impelleret; ſtupra vero, & adul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

dulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptatis. Cumque homini ſive natura, ſive quis deus nihil mente præſtabilius dediſſet; huic divino muneri, ac dono, nihil eſſe tam inimicum, quam voluptatem. Nec enim, libidine dominante, temperantiæ locum eſſe, nec omnino in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere. Quod quo magis intelligi poſſet, fingere animo jubebat, tanta incitatum aliquem voluptate corporis, quanta poſſet maxima. Nemini cenſebat fore dubium, quin tam diu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione conſequi poſſet. Quocirca nihil eſſe tam deteſtabile, tamque peſtiferum, quam voluptatem: ſiquidem ea, cum major eſſet, atque longinquior, omne animi lumen extingueret Hæc cum C. Pontio Samnite, patre ejus, à quo, Caudino prælio, Sp. Poſthumius, T. Veturius, Conſules ſuperati ſunt, locutum Archytam, Nearchus Tarentinus, hoſpes noſter, qui in amicitia Populi Romani permanſerat, ſe à majoribus natu accepiſſe dicebat; cum quidem ei ſermoni interfuiſſet Plato Athenienſis: quem Tarentum veniſſe, L. Camillo, P. Claudio Conſulibus, reperio. Quorſum hæc? Ut intelligeretis, ſi voluptatem aſpernari ratione, & ſapientia non poſſemus, magnam habendam ſenectuti gratiam, quæ efficeret, ut id non liberet, quod non oporteret. Impedit enim conſilium voluptas, rationis inimica: ac mentis (ut ita dicam) perſtringit oculos, nec habet ullum cum virtute commercium. Invitus quidem feci, ut fortiſſimi viri T. Flaminini fratrem L. Flamininum è Senatu ejicerem, ſeptem annis poſt, quam Conſul fuiſſet: ſed notandam putavi libidinem. Ille enim, cum eſſet Conſul in Gallia, exoratus in convivio à ſcorto eſt, ut ſecuri feriret aliquem eorum, qui in vinculis eſſent damnati rei capitalis. Hic Tito, fratre ſuo

cenſore, qui proximus ante me fuerat, elapſus eſt. Mihi vero, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitioſa, & tam perdita libido, quæ cum probro privato conjungeret imperii dedecus. Sæpe audivi à majoribus natu, qui ſe pueros porro à ſenibus audiſſe dicebant, mirari ſolitum C. Fabricium, quod cum apud Pyrrhum Regem legatus eſſet, audiſſet à Theſſalo Cinea, eſſe quendam Athenis, qui ſe ſapientem profiteretur, eumque dicere omnia, quæ faceremus, ad voluptatem eſſe referenda: quod ex eo audientes, Man. Curium & Ti. Coruncanium optare ſolitos, ut id Samnitibus, ipſique Pyrrho perſuaderetur; quo facilius vinci poſſent, cum ſe voluptatibus dedidiſſent. Vixerat Man. Curius cum P. Decio, qui quinquennio ante eum conſulem ſe pro Republica quarto conſulatu devoverat. Norat eundem Fabricius, norat Coruncanius: qui cum ex ſua vita, tum ex ejus quem dico, Pub. Decii facto judicabant, eſſe profecto aliquid natura pulchrum, atque præclarum, quod ſua ſponte peteretur, quodque ſpreta, & contempta voluptate, optimus quiſque ſequeretur. Quorſum igitur hæc tam multa de voluptate? Quia non modo vituperatio nulla, ſed etiam ſumma laus ſenectutis eſt, quod ea voluptates nullas magnopere deſiderat, caret epulis, extructiſque menſis, & frequentibus poculis: caret etiam vinolentia, & cruditate, & inſomniis. Sed ſi aliquid dandum eſt voluptati, quoniam ejus blanditiis non facile obſiſtimus: (divinus enim Plato eſcam malorum appellat voluptatem, quod ea videlicet homines capiantur, ut piſces) quamquam immoderatis epulis careat ſenectus, modicis tamen conviviis delectari poteſt. C. Duilium, M. filium, qui Pœnos primus claſſe devicerat, redeuntem à cœna ſenem ſæpe videbam pueri delectabatur cereo funali, & tibicine; quæ ſibi nullo exemplo privatus ſumpſerat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Tantum licentiæ dabat gloria. Sed quid ego alios? ad me ipſum revertor. Primum habui ſemper ſodales. Sodalitates autem me Quæſtore conſtitutæ ſunt, ſacris Idæis Magnæ Matris acceptis. Epulabar igitur cum ſodalibus, omnino modice: ſed erat quidem fervor ætatis; qua progrediente, omnia fiunt in dies mitiora. Neque enim ipſorum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quam cœtu amicorum, & ſermonibus metiebar. Bene enim majores accubationem epularem amicorum, quia vitæ conjunctionem haberet, convivium nominarunt, melius quam Græci, quia hoc idem tum compotationem, tum concœnationem vocant. Ut quod in eo genere minimum eſt, id maxime probare videantur. Ego vero, propter ſermonis delectationem, tempeſtivis quoque conviviis delector, nec cum æqualibus ſolum, qui pauci jam admodum reſtant, ſed cum veſtra etiam ætate, atque vobiſcum: habeoque ſenectuti magnam gratiam, quæ mihi ſermonis aviditatem auxit, potionis, & cibi ſuſtulit. Quodſi quem etiam iſta delectant, ne omnino bellum indixiſſe videar voluptati, cujus eſt etiam fortaſſe quidam naturalis motus, non intelligo, ne in iſtis quidem voluptatibus ipſis carere ſenſu ſenectutem. Me vero & magiſteria delectant à majoribus inſtituta; &, is ſermo, qui more majorum, à ſummo magiſtro adhibetur in poculo; & pocula, ſicut in Sympoſio Xenophontis, minuta, atque rorantia; & refrigeratio æſtate, & viciſſim aut ſol, aut ignis hibernus: quæ quidem etiam in Sabinis perſequi ſoleo: conviviumque vicinorum quotidie compleo; quod ad multam noctem, quam maxime poſſumus, vario ſermone producimus. At non eſt voluptatum tanta quaſi titillatio in ſenibus, credo: ſed nec deſideratio quidem: nihil autem moleſtum, quod non deſideres. Bene Sopho-

pho-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

phocles, cum ex eo quidam jam confecta ætate quæreret, uteretur ne rebus venereis: Dii meliora, inquit: libenter vero iſtinc, ſicut à domino agreſti, ac furioſo, profugi. Cupidis enim rerum talium odioſum fortaſſe, & moleſtum eſt carere: ſatiatis vero & expletis jucundius eſt carere, quam frui. Quamquam non caret is, qui non deſiderat. Ergo hoc non deſiderare, dico eſſe jucundius, quam frui. Quodſi iſtis ipſis voluptatibus bona ætas fruitur libentius, primum parvulis fruitur rebus, ut diximus: deinde iis, quibus ſenectus, ſi non abunde potitur, non omnino caret. Ut Turpione Ambivio magis delectatur, qui in prima cavea ſectat: delectatur tamen etiam, qui in ultima: ſic adoleſcentia, voluptates prope intuens, magis fortaſſe lætatur: ſed delectatur etiam ſenectus, procul eas ſpectans, tantum, quantum ſat eſt. At illa quanti ſunt, animum, tanquam emeriti ſtipendiis libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, ſecum eſſe, ſecumque, ut dicitur, vivere: ſi vero habet aliquod tamquam pabulum ſtudii atque doctrinæ, nihil eſt otioſa ſenectute jucundius. Mori videbamus in ſtudio dimetiendi pene cœli atque terræ C. Gallum, familiarem patris tui, Scipio. Quoties illum lux, noctu aliquid deſcribere ingreſſum, quoties nox oppreſſit, cum mane cœpiſſet? Quam delectabat eum, defectiones ſolis, & lunæ multo nobis ante prædicere? Quid in levioribus ſtudiis, ſed tamen acutis? quam gaudebat bello ſuo Punico Nævius? quam Truculento Plautus? quam Pſeudolo? Vidi etiam ſenem Livium: qui cum ſeptem annis ante, quam ego natus ſum, fabulam docuiſſet, Cethego, Tuditanoque Conſulibus, uſque ad adoleſcentiam meam proceſſit ætate. Quid de L. Licinii Craſſi & Pontificii, & Civilis juris ſtudio loquar? aut de hujus P. Scipionis, qui his paucis die-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ebus Pontifex Maximus factus eſt? atque eos
nnes quos commemoravi, his ſtudiis flagrantes
nes vidimus. M. vero Cethegum, quem recte
uadæ medullam dixit Ennius, quanto ſtudio
xerceri in dicendo videbamus etiam ſenem?
uæ ſunt igitur epularum, aut ludorum, aut
ortorum voluptates cum his voluptatibus com-
arandæ? Atque hæc quidem ſtudia dictrinæ
rudentibus, & bene inſtitutis pariter cum ætate
reſcunt: ut honneſtum illud Solonis ſit, quod
it verſiculo quodam, ut ante dixi, SENES-
CERE SE MULTA IN DIES ADDIS-
CENTEM: qua voluptate animi nulla certe
poteſt eſſe major. Venio nunc ad voluptates agri-
colarum: quibus ego incredibiliter delector:
quæ nec ulla impediuntur ſenectute, & mihi
ad ſapientis vitam proxime videntur accedere.
Habent enim rationem cum terra, quæ num-
quam recuſat imperium, nec umquam ſine
uſura reddit, quod accepit: ſed alias minore;
plerumque majore cum fœnore. Quamquam
me quidem non fructus modo, ſed etiam ipſius
terræ vis, ac natura delectat: quæ cum gre-
mio mollito, ac ſubacta ſparſum ſemen exce-
pit. Primum id occatum cohibet; ex quo oc-
catio, quæ hoc efficit, nominata eſt: dein-
de tepefactum vapore, & complexu ſuo diffu-
dit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem:
quæ nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit, cul-
moque erecta geniculato, vaginis jam quaſi
pubeſcens includitur: è quibus cum emerſit,
fundit frugem ſpicæ ordine ſtructam, & contra
avium minorum morſum munitur vallo ariſta-
rum. Quid ego vitium ſatus, ortus, incremen-
ta commemorem? Satiari delectatione non
poſſum: ut meæ ſenectutis requietem, oblecta-
mentumque noſcatis. Omitto enim vim ipſam
omnium, quæ generantur è terra, quæ ex fici
tantulo grano aut ex acino vinaceo, aut ex cæ-
te-

terarum frugum, ac ſtripium minutiſſimis ſeminibus tantos truncos, ramoſque procreat. Malleoli, plantæ, ſarmenta, viviradices, propagines, nonne ea efficiunt, ut quamvis non ſine admiratione delectent, Vitis quidem, quæ natura caduca eſt, niſi fulta ſit, fertur ad terram; eadem, ut ſe erigat, claviculis ſuis, quaſi manibus quidquid eſt nacta, complectitur: quam ſerpentem multiplici lapſu, & erratico, ferro amputans coërcet ars agricolarum, ne ſilveſcat ſarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere, in iis, quæ relicta ſunt, ixiſtit tamquam ad articulos ſarmentorum ea, quæ gemma dicitur: à qua oriens una ſe oſtendit: quæ & ſucco terræ, & calore ſolis augeſcens, primo eſt peracerba guſtatu, deinde maturata dulceſcit; veſtitaque pampinis nec modico tempore caret, & nimios ſolis defendit ardores: qua quid poteſt eſſe cum fructu lætius, tum aſpectu pulchrius? cujus quidem non utilitas me ſolum, ut ante dixi, ſed & cultura, & natura ipſa delectat adminiculorum ordines, capitum conjugatio, religatio, & propagatio vitium, ſarmentorumque ea, quam dixi, aliorum amputatio, aliorum immiſſio. Quid ego irrigatione, quid agri foſſiones, repaſtinationeſque proferam, quibus fit multo terra fæcundior? Quid de utilitate loquar ſtercorandi? Dixi in eo libro, quem de rebus ruſticis ſcripſi: de qua doctus Heſiodus ne verbum quidem fecit, cum de cultura agri ſcriberet. At Homerus, qui multis, ut mihi videtur, ante ſæculis fuit, Laërtem lenientem deſiderium, quod capiebat è filio, colentem agrum, & eum ſtercorantem facit. Nec vero ſegetibus ſolum, & pratis & vineis, & arbuſtis res ruſticæ lætæ ſunt, ſed hortis etiam atque pomariis, tum pecudum paſtu, apum examinibus, florum omnium varietate. Nec conſitiones modo delectant, ſed etiam inſitiones: qui-

quibus nihil invenit agricultura ſolertius. Poſ-
ſum perſequi multa oblectamenta rerum ru-
ſticarum : ſed ea ipſa, quæ dixi, fuiſſe ſen-
tio longiora. Ignoſcetis autem. Nam & ſtudio
rerum ruſticarum provectus ſum : & ſenectus
eſt natura loquacior : ne ab omnibus eam vi-
tiis videar vindicare. Ergo in hac vita Man.
Curius, cum de Samnitibus, de Sabinis, de
Pyrrho triumphaſſet, conſumpſit extremum
tempus ætatis : cujus ego villam contemplans,
(abeſt enim non longe à mea) admirari ſatis non
poſſum vel hominis continentiam, vel tempo-
rum diſciplinam, Curio ad focum ſedenti
magnum auri pondus Samnites cum attuliſſent,
repudiati ab eo ſunt. *Non enim aurum habere,
præclarum ſibi videri* dixit, *ſed iis, qui haberent
aurum imperare.* Poteratne tantus animus non
jucundam efficere ſenectutem ? Sed venio ad
agricolas, ne à me ipſo recedam. In agris erant
tunc Senatores, id eſt ſenes Siquidem aranti
L. Quinctio Cincinnato nunciatum eſt, eum
Dictatorem eſſe factum, cujus Dictatoris juſſu,
Magiſter equitum C. Servilius Ahala Sp. Me-
lium, regnum appetentem, occupatum inte-
remit. A villa in Senatum accerſebantur & Cu-
rius, & cæteri ſenes : ex quo, qui eos accer-
ſebant, Viatores nominati ſunt. Num igitur
eorum ſenectus miſerabilis fuit, qui ſe agricul-
tione oblectabant ? mea quidem ſententia, haud
ſcio, an ulla poſſit eſſe beatior vita : neque ſolum
officio, quod hominum generi univerſo cultura
agrorum eſt ſalutaris ; ſed & delectatione, quam
dixi, & ſaturitate, copiaque rerum omnium,
quæ ad victum hominum, ad cultum etiam deo-
rum pertinent. Et quoniam hæc quidam de-
ſiderant, in gratiam jam cum voluptate redea-
mus. Semper enim boni, aſſiduique domini re-
ferta cella vinaria, olearia, etiam penaria eſt,
villaque tota locuples eſt : abundat porco, hœdo,
agno,

agno, gallina, lacte, caſeo, melle. Jam hortum ipſi agricolæ ſuccidiam alteram appellant. Conditiora facit hæc ſupervacaneis operis aucupium, atque venatio. Quid de pratorum viriditate, aut arborum ordinibus, aut vinearum, olivetorumve ſpecie dicam? brevi præcidam. Agro bene culto nihil poteſt eſſe nec uſu uberius, nec ſpecie ornatius: ad quem fruendum non modo non retardat, verum etiam invitat, atque allectat ſenectus. Ubi enim poteſt illa ætas aut caleſcere vel apricatione melius, vel igni; aut viciſſim umbris aquiſve refrigetari ſalubrius? Sibi habeant igitur arma, ſibi equos, ſibi haſtas, ſibi clavam & pilam, ſibi natationes, atque curſus: nobis ſenibus ex luſionibus multis talos relinquant, & teſſeras: id ipſum, utrum lubebit: quoniam ſine his beata eſſe ſenectus poteſt. Multas ad res perutiles Xenophontis libri ſunt; quos legite, quæſo, ſtudioſe, ut facitis. Quam copioſe ab eo agricultura laudatur in eo libro, qui eſt de tuenda re familiari; qui Oeconomicus inſcribitur? atque, ut intelligatis, nihil ei tam regale videri, quam ſtudium agri colendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, Perſarum Regem, præſtanti ingenio, atque imperii gloria, cum Lyſander Lacedæmonius, vir ſummæ virtutis, veniſſet ad eum Sardis, eique dona à ſociis, attuliſſet, & cæteris in rebus comem erga Lyſandrum, atque humanum fuiſſe, & ei quendam conſeptum agrum, diligenter conſitum, oſtendiſſe: cum autem admiraretur Lyſander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactum, atque puram, & ſuavitatem odorum, qui afflarentur è floribus, tum eum dixiſſe, mirari ſe non modo diligentiam, ſed etiam ſolertiam ejus, à quo eſſent illa dimenſa atque deſcripta: & ei Cyrum reſpondiſſe; Atqui ego ſum omnia iſta dimenſus: mei

ſunt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ir ordines, mea deſcriptio: multæ etiam iſta-
m arborum mea manu ſunt ſatæ. Tum Lyſan-
um, intuentem purpuram ejus, & nitorem
rporis, ornatumque Perſicum multo auro,
ultiſque gemmis, dixiſſe, recte vero te, Cyre,
atum ferunt, quoniam virtuti tuæ fortuna
onjuncta eſt. Hæc igitur fortuna frui licet ſeni-
us: nec ætas impedit, quo minus & cætera-
um rerum, & in primis agri colendi ſtudia te-
eamus uſque ad ultimum tempus ſenectutis.
I. quidem Valerium Corvinum ad centeſi-
ium annum accepimus vitam perduxiſſe; cum
ſſet acta jam ætate in agris, eoſque coleret:
ujus inter primnm & ſextum Conſulatum octo
c quadraginta anni interfuerunt. Itaque quan-
um ſpatium ætatis majores noſtri ad ſenectutis
nitium eſſe volueruut, tantus illi curſus hono-
um fuit. Aque ejus extrema ætas hoc beatior
quam media, quod auctoritatis plus habebat,
aboris vero minus. Apex autem ſenectutis eſt
auctoritas. Quanta fuit in L. Cæcilio Metello.
quanta in Atilio Calatino! in quem illud elo-
gium unicum: UNO ORE PLURIMÆ
CONSENTIUNT GENTES, POPULI
PRIMARIUM FUISSE VIRUM.
Notum eſt carmen inciſum ſepulcro. Jure igitur
gravis, cujus de laudibus omnium eſſet fama
conſentiens. Quem virum nuper P. Craſſum,
Pontificem Maximum, quem poſtea M. Lepidum
eodem ſacerdotio præditum, vidimus? Quid de
Paulo aut Africano loquar? aut jam ante de
Maximo? quorum non in ſententia ſolum, ſed
etiam in nutu reſidebat auctoritas Habet ſe-
nectus, honorata præſertim, tantam auctorita-
tem, ut ea pluris ſit, quam omnes adoleſcen-
tiæ voluptates. Sed in omni oratione memen-
tote, eam me laudare ſenectutem, quæ funda-
mentis adoleſcentiæ conſtituta ſit. Ex quo effici-
tur id, quod ego magno quodam cum aſſenſu
om-

omnium dixi, Miſeram eſſe ſenectutem quæ ſe oratione defenderet. Non cani, non rugæ repente auctoritatem afferre poſſunt: ſed honeſte acta ſuperior ætas fructus capit auctoritatis extremos. Hæc enim ipſa ſunt honorabilia, quæ videntur levia, atque communia, ſalutari, appeti, decedi, aſſurgi, deduci, reduci, conſuli: quæ & apud nos, & in aliis civitatibus, ut quæque optime morata, ita diligentiſſime obſervantur. Lyſandrum Lacedæmonium, cujus modo mentionem feci, dicere aiunt ſolitum, Lacedæmone eſſe honeſtiſſimum domicilium ſenectutis. Nuſquam enim tantum tribuitur ætati, nuſquam eſt ſenectus honoratior. Quin etiam memoriæ proditum eſt, cum Athenis, ludis, quidam in theatrum grandis natu veniſſet, magno conſeſſu locum ei nuſquam datum à ſuis civibus: cum autem ad Lacedæmonios acceſſiſſet, qui, legati cum eſſent, certo in loco conſederant, conſurrexiſſe omnes, & ſenem illum ſeſſum recepiſſe: quibus cum à cuncto conſeſſu plauſus eſſet multiplex datus, dixiſſe ex iis quendam, Athenienſes ſcire, quæ recta eſſent, ſed facere nolle. Multa in noſtro collegio præclara; ſed hoc, de quo agimus, in primis, quod, ut quiſque ætate antecedit, ita ſententiæ principatum tenet: neque ſolum honore antecedentibus, ſed iis etiam qui cum imperio ſunt, majores natu augures anteponuntur. Quæ ſunt igitur voluptates corporis cum auctoritatis præmiis comparandæ? quibus qui ſplendide uſi ſunt, ii mihi videntur fabulam ætatis peregiſſe, nec, tanquam inexercitati hiſtriones, in extremo actu corruiſſe. At ſunt moroſi, & anxii, & iracundi, & difficiles ſenes: ſi quærimus, etiam avari. Sed hæc morum vitia ſunt, non ſenectutis. Ac moroſitas tamen, & ea vitia, quæ dixi, habent aliquid excuſationis, non illius quidem juſtæ, ſed quæ probari poſſe videatur. Contemni ſe putant, deſpici, illudi:

præ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ræterea in fragili corpore odioſa omnis offen-
io eſt. Quæ tamen omnia dulciora fiunt & mori-
us bonis, & artibus: idque cum in vita, tum in
cena intelligi poteſt ex iis fratribus, qui in Adel-
his ſunt. Quanta in altero duritas, in altero
comitas? Sic ſe res habet. Ut enim non omne
vinum, ſic non omnis natura vetuſtate coaceſcit.
Severitatem in ſenectute probo, ſed eam, ſicut
alia: modicam: acerbitatem nullo modo. Avari-
tia vero ſenilis quid ſibi velit, non intelligo. Po-
teſt enim quidquam eſſe abſurdius, quam, quo
minus viæ reſtat, eo plus viatici quærere? Quar-
ta reſtat cauſa, quæ maxime angere, atque ſoli-
citam habere noſtram ætatem videtur, appro-
pinquatio mortis, quæ certe à ſenectute non po-
teſt longe abeſſe. O miſerum ſenem, qui mor-
tem contemnendam eſſein tam longa ætate non
viderit! quæ aut plane negligenda eſt, ſi omnino
extinguit animum: aut etiam optanda: ſi ali-
quo eum deducit, ubi ſit futurus æternus. Atqui
tertium certe nihil inveniri poteſt. Quid igitur
timeam, ſi aut non miſer poſt mortem, aut bea-
tus etiam futurus ſum? quamquam quis eſt tam
ſtultus, quamvis ſit adoleſcens, cui ſit explora-
tum, ſe ad veſperum eſſe victurum? Quin etiam
ætas illa multo plures, quam noſtra, mortis ca-
ſus habet: facilius in morbos incidunt adoleſcen-
tes: gravius ægrotant: triſtius curantur: itaque
perpauci veniunt ad ſenectutem. Quod ni ita ac-
cideret, melius, & prudentius viveretur. Mens
enim, & ratio, & conſilium in ſenibus eſt: qui
ſi nulli fuiſſent, nullæ omnino civitates fuiſſent.
Sed redeo ad mortem impendentem. Quod illud
eſt crimen ſenectutis, cum illud videatis cum
adoleſcentia eſſe commune? Senſi ego cum in
optimo filio meo, tum in exſpectatis ad ampliſ-
ſimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni
ætati mortem eſſe communem. At ſperat ado-
leſcens diu ſe eſſe victurum; quod ſperare idem
ſenex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ſenex non poteſt. Inſipienter ſperat. Quid enim
ſtultius, quam incerta pro certis habere, falſa
pro veris? At ſenex ne quod ſperet quidem ha-
bet. At eſt eo meliore conditione, quam adoleſ-
cens, cum id quod ſperat ille, hic jam conſe-
cutus eſt. Ille vult diu vivere : hic diu vixit.
Quamquam, ô dii boni! quid eſt in hominis
vita diu? Da enim ſupremum tempus: exſpecte-
mus Tarteſſiorum Regis ætatem. Fuit enim (ut
ſcriptum video) Arganthonius quidam Gadibus,
qui octoginta regnavit annos, centum & vingin-
ti vixit. Sed mihi ne diuturnum quidem quid-
quam videtur, in quo eſt aliquid extremum. Cum
enim id advenit; tunc illud quod præteriit, ef-
fluxit: tantum manet, quod virtute, & recte fa-
ctis ſis conſecutus. Horæ quidem cedunt, &
dies, & menſes, & anni: nec præteritum tem-
pus umquam revertitur, nec quid ſequatur, ſci-
ri poteſt. Quod cuique temporis ad vivendum
datur, eo debet eſſe contentus. Neque enim hi-
ſtrioni, ut placeat, peragenda fabula eſt, mo-
do, in quocunque fuerit actu, probetur: neque
ſapienti uſque ad, PLAUDITE, veniendum.
Breve enim tempus ætatis ſatis eſt longum ad
bene, honeſteque vivendum. Sin proceſſeris
longius; non magis dolendum eſt, quam agri-
colæ dolent, præterita verni temporis ſuavita-
te, æſtatem, autumnumque veniſſe. Ver enim,
tamquam adoleſcentia, ſignificat, oſtenditque
fructus futuros: reliqua tempora demetendis fru-
ctibus, & percipiendis accommodata ſunt:
fructus autem ſenectutis eſt, ut ſæpe dixi, ante
partorum bonorum memoria, & copia. Om-
nia vero, quæ ſecundum naturam fiunt, ſunt
habenda in bonis. Quid eſt autem tam ſecun-
dum naturam, quam ſenibus emori? Quod idem
contingit adoleſcentibus, adverſante & repug-
nante natura. Itaque adoleſcentes ſic mihi mori
videntur, ut cum aquæ multitudine vis flammæ
op-

opprimitur : ſenex autem, ſicut cum ſua ſponte, nulla adhibita vi, conſumptus ignis extinguitur. Et quaſi poma ex arboribus, ſi cruda ſunt, vitam adoleſcentibus vis aufert, ſenibus maturitas. Quæ mihi quidem tam jucunda eſt, ut, quo propius ad mortem accedam, quaſi terram videri videar, aliquandoque in portum ex longa navigatione eſſe venturus. Omnium ætatum certus eſt terminus : ſenectutis autem nullus certus eſt terminus : recteque in ea vivitur, quoad munus officii exſequi, & tueri poſſis, tamen mortem contemnere. Ex quo fit, ut animoſior etiam ſenectus ſit, quam adoleſcentia, & fortior. Hoc illud eſt, quod Piſiſtrato tyranno à Soloni reſponſum eſt, cum illi quærenti, *Qua tandem ſpe fretus, ſibi tam audacter obſiſteret*; reſpondiſſe dicitur, *Senectute.* Sed vivendi finis eſt optimus, cum, integra mente, certiſque ſenſibus, opus ipſa ſuum eadem, quæ coagmentavit, natura diſſolvit. Ut navem; ut ædificium idem deſtruit facillime, qui conſtruxit : ſic hominem eadem optime, quæ conglutinavit natura diſſolvit. Jam omnis conglutinatio recens, ægre; inveterata, facile divellitur. Ita fit, ut illud breve vitæ reliquum nec avide appetendum ſenibus, nec ſine cauſa deſerendum ſit. Vetatque Pythagoras, injuſſu Imperatoris, id eſt Dei, de præſidio, & ſtatione vitæ decedere. Solonis quidem ſapientis elogium eſt, quo ſe negat velle ſuam mortem dolore amicorum & lamentis vacare. Vult credo ſe eſſe carum ſuis. Sed haud ſcio, an melius Ennius:

Nemo me lacrimis decoret, neque funera fletu
Faxit.

Non cenſet lugendam eſſe mortem, quam immortalitas conſequatur. Jam, ſenſus moriendi, ſi quis poteſt eſſe, is ad exiguum tempus durat, præſertim ſeni. Poſt mortem quidem ſenſus aut optandus, aut nullus eſt. Sed hoc meditatum ab adoleſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

leſcentia debet eſſe, mortem ut negligamus: ſine qua meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. Moriendum enim certe eſt, & id incertum, an eo ipſo die. Mortem igitur, omnibus horis impendentem, timens qui poterit animo conſiſtere? De qua non ita longa diſputatione opus eſſe videtur, cum recorder non L. Brutum, qui in liberanda patria eſt interfectus; non duos Decios, qui ad voluntariam mortem curſum equorum incitaverunt; non M. Attilium, qui ad ſupplicium eſt profectus, ut fidem hoſti datam conſervaret; non duos Scipiones, qui iter Pœnis vel corporibus ſuis obſtruere voluerunt; non avum tuum L. Paulum, qui morte ſua luit Collegæ in Cannenſi ignominia temeritatem; non M. Marcellum, cujus interitum ne crudeliſſimus quidem hoſtis honore ſepulturæ carere paſſus eſt: ſed legiones noſtras, quod ſcripſi in Originibus, in eum ſæpe locum profectas alacri animo, & erecto, unde ſe numquam redituras arbitrarentur. Quod igitur adoleſcentes, & ii quidem non ſolum indocti, ſed etiam ruſtici contemnunt, id docti ſenes extimeſcent? Omnino, ut mihi quidem videtur, rerum omnium ſatietas vitæ faciet ſatietatem. Sunt pueritiæ certa ſtudia: num igitur ea deſiderant adoleſcentes? Sunt & ineuntes adoleſcentiæ: num ea jam conſtans requirit ætas quæ media dicitur? ſunt etiam ejus ætatis: ne ea quidem à ſenectute quæruntur. Sunt extrema quædam ſtudia ſenectutis. Ergo, ut ſuperiorum ætatum ſtudia occidunt, etiam ſenectutis. Quod cum evenit, ſatietas vitæ tempus maturum mortis affert. Equidem non video; cur, quid ipſe ſentiam de morte, non audeam dicere. Quod eo melius mihi cernere videor, quod ab ea proprius abſum. Ego veſtros patres, Scipio, tuque C. Læli, viros clariſſimos, mihi amiciſſimos, vivere arbitror: & eam quidem vitam, quæ eſt ſola vita numeranda.

[..]da. Nam, dum ſumus in his incluſi compagi-
[..] corporis, munere quodam neceſſitatis, &
[..]vi opere perfungimur. Eſt enim cœleſtis ani-
[..]s ex altiſſimo domicilio depreſſus, & quaſi
[..]nerſus in terram; locum divinæ naturæ, æ-
[..]nitatique contrarium. Sed credo, deos im-
[..]rtales ſparſiſſe animos in corpora humana, ut
[..]ent, qui terras tuerentur, quique cœleſtium
[..]dinem contemplantes, imitarentur eum vitæ
[..]odo, atque conſtantia. Nec me ſolum ratio,
[..] diſputatio impulit, ut ita crederem, ſed nobi-
[..]as etiam ſummorum Philoſophorum, & au-
[..]oritas. Audiebam Pythagoram, Pythagoreoſ-
[..]e, incolas pene noſtros, qui eſſent Italici Phi-
[..]ſophi quondam nominati, numquam dubitaſ-
[..], quin ex univerſa mente divina delibatos ani-
[..]os haberemus. Demonſtrabantur mihi præter-
[..]; quæ Socrates ſupremo vitæ die de immor-
[..]litate animorum diſſeruiſſet, is, qui eſſet ſa-
[..]entiſſimus oraculo Apollinis judicatus. Quid
[..]ulta? ſic mihi perſuaſi, ſic ſentio: cum tanta
[..]leritas ſit animorum, tanta memoria præteri-
[..]rum, futurorumque prudentia, tot artes, tot
[..]ientiæ, tot inventa, non poſſe eam naturam,
[..]uæ res eas contineat, eſſe mortalem: cumque
[..]nimus ſemper agitetur, nec principium motus
[..]abeat, quia ipſe ſe moveat, nec finem quidem
[..]abiturum eſſe motus, quia numquam ſe ipſe ſit
[..]elicturus: &, cum ſimplex animi ſit natura, ne-
[..]ue habeat in ſe quidquam admiſtum, diſpar ſui,
[..]tque diſſimile, non poſſe eum dividi: quod ſi non
[..]oſſit, non poſſe interire: magnoque eſſe argu-
[..]mento, homines ſcire pleraque ante quam nati
[..]int, quod jam pueri, cum artes difficiles diſcant,
[..]ita celeriter res innumerabiles arripiant, ut eas
[..]non tum primum accipere videantur, ſed remi-
[..]niſci, & recordari. Hæc Platonis fere. Apud Xe-
[..]nophontem autem moriens Cyrus major hæc di-
[..]cit: Nolite arbitrari, ô mihi cariſſimi Filii, me,

cum à vobis diſceſſero, nuſquam, aut nullum fore. Nec enim, dum eram vobiſcum, animum meum videbatis: ſed, eum eſſe in hic corpore, ex iis rebus, quas gerebam, intelligebatis. Eundem igitur eſſe creditote, etiam ſi nullum videbitis. Nec vero clarorum virorum poſt mortem honores permanerent, ſi nihil eorum ipſorum animi efficerent, quo diutius memoriam ſui teneremus. Mihi quidem numquam perſuaderi potuit, animos, dum in corporibus eſſent mortalibus, vivere; cum exiſſent ex iis, emori: nec vero, tum animum eſſe inſipientem cum ex inſipienti corpore evaſiſſet: ſed cum omni admiſtione corporis liberatus, purus, & integer eſſe cœpiſſet, tum eſſe ſapientem. Atque etiam, cum hominis natura morte diſſolvitur, cæterarum rerum perſpicuum eſt quo quæque diſcedat. Abeunt enim illuc omnis, unde orta ſunt: animus autem ſolus nec, cum adeſt, nec, cum diſcedit, apparet. Jam vero videtis, nihil morti tam eſſe ſimile, quam ſomnum. Atqui dormientium animi maxime declarant divinitatem ſuam. Multa enim, cum remiſſi & liberi ſunt, futura proſpiciunt. Ex quo intelligitur, quales futuri ſint, cum ſe plane corporis vinculis relaxarint. Quare, ſi hæc ita ſunt: ſic me colitote, ut deum: ſin interiturus una eſt animus cum corpore; vos tamen deos verentes qui hanc omnem pulchritudinem tuentur, & regunt, memoriam noſtri pie, inviolateque ſervabitis. Cyrus quidem hæc moriens: nos, ſi placet, noſtra videamus. Nemo umquam mihi, Scipio, perſuadebit, aut patrem tuum Paulum, aut duos avos, Paulum, & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos præſtantes viros, quos enumerare non eſt neceſſe, tanta eſſe conatos, quæ ad poſteritatis memoriam pertinerent: niſi animo cernerent; poſteritatem ad ſe pertinere. An cenſes (ut de me ipſo aliquid more ſenum glorier (me tan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

labores, diurnos nocturnoſque domi, mili-
ſuſcepturum fuiſſe, ſi iiſdem finibus gloriam
eam, quibus vitam, eſſem terminaturus?
onne melius multo fuiſſet, otioſam ætatem,
quietam, ſine ullo labore, aut contentione,
aducere? Sed neſcio quomodo animus erigens
, poſteritatem ſemper ita proſpiciebat, quaſi,
m exceſſiſſet è vita, tum denique victurus eſ-
t. Quod quidem ni ita ſe haberet ut animi im-
ortales eſſent, haud optimi cujuſque animus
axime ad immortalitatis gloriam niteretur.
uid, quod ſapientiſſimus quiſque æquiſſimo
nimo moritur, ſtultiſſimus iniquiſſimo? Non-
e vobis videretur animus is, qui plus cernat, &
ongius, videre ſe ad meliora proficiſci; ille au-
em, cujus obtuſior ſit acies, non videre? Equi-
em efferor ſtudio patres veſtros, quos colui, &
ilexi, videndi. Neque vero eos ſolum conve-
ire aveo, quos ipſe cognovi, ſed illos etiam,
e quibus audivi, & legi, & ipſe conſcripſi.
uo quidem me proficiſcentem, haud ſane quis
acile retraxerit, nec tanquam Peliam recox-
rit. Quod ſi quis deus mihi largiatur, ut ex hac
tate Repuereſcam, & in cunis vagiam, valde
ecuſem. Nec vero velim, quaſi decurſo ſpatio,
d carceres à calce revocari. Quid enim habet
ita commodi? Quid non potius laboris? Sed
abeat ſane, habet certe tamen aut ſatietatem,
ut modum: non libet enim mihi deplorare vi-
am, quod multi, & ii docti, ſæpe fecerunt. Nec
me vixiſſe pœnitet: quoniam ita vixi, ut non fru-
ſtra me natum exiſtimem. & ex vita iſta diſcedo,
tanquam hoſpitio, non tanquam ex domo: com-
morandi enim natura diverſorium nobis dedit,
non habitandi locum. O præclarum diem,
cum ad illud divinorum animorum concilium,
cœtumque proficiſcar: cumque ex hac turba, &
colluvione diſcedam. Proficiſcar enim non
ad eos ſolum viros, de quibus ante dixi,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

verum etiam ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus eſt, nemo pietate præſtantior: cujus à me corpus crematum eſt; quod contra decuit ab illo meum: animus vero, non me deſerens, ſed reſpectans, in ea profecto loca diſceſſit, quò mihi ipſi cernebat eſſe veniendum. Quem ego meum caſum fortiter ferre viſus ſum: non quod æquo animo ferrem, ſed me ipſe conſolabar, exiſtimans, non longinquum inter nos digreſſum, & diſceſſum fore. His mihi rebus, Scipio, (id enim te cum Lælio admirari ſolere dixiſti) levis eſt ſenectus, nec ſolum non moleſta, ſed etiam jucunda. Quod ſi in hoc erro, quod animos hominum immortales eſſe credam, libenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. Sin mortuus, ut quidam minuti Philoſophi cenſent, nihil ſentiam; non vereor, ne hunc errorem meum Philoſophi mortui irrideant. Quod ſi non ſumus immortales futuri: tamen extingui hominem ſuo tempore, optabile eſt. Nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, ſic vivendi modum. Senectus autem peractio ætatis eſt, tanquam fabulæ: cujus defatigationem fugere debemus, præſertim adjuncta ſatietate. Hæc habui, de ſenectute quæ dicerem: ad quam utinam perveniatis; ut ea, quæ ex me audiſtis, re experti probare poſſitis.

M. TUL-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

M. TULLII CICERONIS ÆLIUS, SIVE DE AMICITIA DIALOGUS.

AD T. POMPONIUM ATTICUM, Præfatio.

FANNIUS, SCÆVOLA, LÆLIUS.

QUINTUS Mucius augur multo narrare de C. Lælio, ſocero ſuo, memoriter, & jucunde ſolebat, nec dubitare illum in omni ſermone appellare ſapientem. Ego autem à patre ita eram deductus ad Scævolam, ſumpta irili toga, ut, quoad poſſem, & mihi liceret, à enis latere numquam diſcederem. Itaque multa ab eo prudenter diſputata, multa etiam breviter, & commode dicta, memoriæ mandabam: fierique ſtudebam ejus prudentia doctior. Quo mortuo, me ad Pontificem Scævolam contuli: quem unum noſtræ civitatis & ingenio, & juſtitia præſtantiſſimum audeo dicere. Sed de hoc alias. Nunc redeo ad Augurem. Cum ſæpe multa narraret, tum memini, domi in hemicyclo ſedentem, ut ſolebat, cum & ego eſſem una, & pauci admodum familiares, in eum ſermonem illum incidere, qui tum fere omnibus erat in ore. Meminiſti enim profecto, ut opinor, Attice, & eo magis, quod P. Sulpicio utebare multum, cum is Tribunus pleb. capitali odio à Q. Pompejo, qui tum erat Conſul, diſſideret, quicum conjunctiſſime, & amantiſſime vixerat, quanta hominum eſſet vel admiratio, vel querela. Itaque tum Scævola, cum in eam ipſam mentionem incidiſſet, expoſuit nobis ſermonem Lælii de Amicitia, habitum ab illo ſecum, & cum altero genero

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

C. Fannio, M. filio paucis diebus poſt mortem Africani. Ejus diſputationis Sententias memoriæ mandavi quas in hoc libro expoſui meo arbitratu. Quaſi enim ipſos induxi loquentes: ne, Inquam, &, Inquit, ſæpius interponeretur. Atque ideo feci, ut tamquam à præſentibus coram haberi ſermo videretur. Cum enim ſæpe mecum ageres, Attice, ut de amicitia ſcriberem aliquid, digna mihi res tum omnium cognitione, tum noſtra familiaritate viſa eſt: itaque feci non invitus, ut prodeſſem multis tuo rogatu. Sed, ut in Catone majore, qui eſt ſcriptus ad te de Senectute, Catonem induxi ſenem diſputantem; quia nulla videbatur aptior perſona, quæ de illa ætate loqueretur, quam ejus, qui & diutiſſime ſenex fuiſſet, & in ipſa Senectute præ cæteris floruiſſet: ſic, cum accepiſſemus à Patribus, maxime memorabilem C. Lælii, & P. Scipionis familiaritatem fuiſſe, idonea mihi Lælii perſona viſa eſt, quæ de amicitia ea ipſa diſſereret, quæ diſputata ab eo meminiſſet magiſter meus Scævola. Genus autem hoc ſermonum, poſitum in hominum veterum auctoritate, & eorum illuſtrium, plus neſcio quo pacto videtur habere gravitatis. Itaque ipſe mea legens ſic afficior interdum, ut Catonem, non me, loqui exiſtimem. Sed, ut tum ad ſenem ſenectute, ſic in hoc libro ad amicum amiciſſimus de amicitia ſcripſi. Tum eſt Cato locutus, quo erat nemo fere ſenior temporibus illis, nemo prudentior: nunc Lælius, & ſapiens, (ſic enim eſt habitus) & amicitiæ gloria excellens, de amicitia loquitur. Tu velim à me animum parumper avertas, Lælium loqui ipſum putes. C. Fannius, & Q. Mucius ad ſocerum veniunt poſt mortem Africani: ab iis ſermo oritur, reſpondet Lælius: cujus tota diſputatio eſt de amicitia: quam legens tu ipſe cognoſces. FAN. Sunt iſta vera, Læli. nec enim melior vir fuit Africano quiſquam, nec

clarior.

ior. Sed exiſtimare debes, omnium oculos
e eſſe conjectos; unum te ſapientem, & ap-
ant, & exiſtimant. Tribuebatur hoc modo
Catoni. Scimus, L. Acilium apud Patres no-
s appellatum eſſe ſapientem: ſed uterque alio
odam modo: Acilius, quia prudens eſſe in ju-
civili putabatur: Cato, quia multarum rerum
m habebat, multaque ejus & in Senatu, & in
o vel proviſa prudenter, vel acta conſtanter,
reſponſa acute ferebantur, propterea quaſi
gnomen jam habeat in ſenectute ſapientis. Te
em alio quodam modo dicunt non ſolum na-
a, & moribus, verum etiam ſtudio, & doctri-
eſſe ſapientem: nec ſicut vulgus, ſed ut eru-
i ſolent appellare ſapientem, qualem in reli-
a Græcia neminem. Nam, qui ſeptem appel-
tur: eos qui iſta ſubtilius quærunt, in numero
pientum non habent. Athenis unum accepi-
us, & eum quidem etiam Apollinis oraculo ſa-
entiſſimum judicatum. Hanc eſſe in te ſapien-
am exiſtimant, ut omnia tua in te poſita eſſe
cas, humanoſque caſus virtute inferiores pu-
s. Itaque ex me quærunt, credo ex hoc item
cævola, quonam pacto mortem Africani feras,
que magis, quod his proximis nonis, cum in
ortos D. Bruti Auguris, commentandi cauſa, ut
olet veniſſemus, tu non affuiſti, qui diligen-
ſſime ſemper illum diem, & illud munus ſo-
tus eſſes obire. SCÆ. Quærunt quidem, C.
æli, multi, ut eſt à Fannio dictum: ſed ego id
ſpondeo, quod animadverti, te dolorem,
uem acceperis tum ſummi viri, tum amantiſ-
mi morte, ferre moderate, nec potuiſſe non
ommoveri, nec fuiſſe id humanitatis tuæ.
Quod autem his nonis in collegio noſtro non af-
uiſſes, valetudinem cauſæ, non mœſtitiam fuiſ-
e. LÆL. Recte tu quidem, Scævola, & vere.
Nec enim ab iſto officio, quod ſemper uſurpavi
um valerem, abduci incommodo meo debui:

nec ullo caſu arbitror hoc conſtanti homini poſſe contingere, ut ulla intermiſſio fiat officii. Tu autem, Fanni, quod mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnoſco, nec poſtulo, facis amice. Sed, ut mihi videris, non recte judicas de Catone. Aut enim nemo, quod quidem magis credo, aut, ſi quiſpiam, ille ſapiens fuit. Quo modo enim (ut alia omittam) mortem filii tulit? memineram Paulum, videram Cajum: ſed hi nec comparantur Catoni, maximo, & ſpectato viro. Quamobrem cave Catoni anteponas ne iſtum quidem ipſum, quem Apollo, ut ais, ſapientiſſimum judicavit. Hujus enim facta, illius dicta laudantur. De me autem, (ut jam cum utroque loquar) ſic habetote. Ego ſi Scipionis deſiderio me moveri negem; quam id recte faciam, viderint ſapientes: ſed certe mentiar. Moveor enim tali amico orbatus, qualis, ut arbitror, nemo umquam erit, & ut confirmare poſſum, nemo certe fuit. Sed non egeo medicina: me ipſe conſolo, & maxime illo ſolatio, quod eo errore careo, quo, amicorum deceſſu, plerique angi ſolent. Nihil enim mali accidiſſe Scipioni puto. Mihi accidit, ſi quid accidit Suis autem incommodis graviter angi, non amicum, ſed ſe ipſum amantis eſt. Cum illo vero quis neget actum eſſe præclara? niſi enim, quod ille minime putabat, immortalitatem optare vellet? quid non eſt adeptus, quod homini fas eſſet optare? Qui ſummam ſpem civium, quam de eo jam puero habuerant, continuo adoleſcens incredibili virtute ſuperavit: qui Conſulatum petiit numquam, factus eſt conſul bis, primum ante tempus, iterum ſibi ſuo tempore, Reipublicæ pene ſero: qui, duabus urbibus everſis, inimiciſſimis huic imperio, non modo præſentia, verum etiam futura bella delevit. Quid dicam de moribus facillimis? de pietate in matrem, liberalitate in ſorores, benignitate in ſuos, juſtitia in

omnes?

mnes? Hæc nota ſunt vobis. Quam autem ci-
ati carus fuerit, mœrore funeris indicatum
. Quid igitur hunc paucorum annorum acceſ-
 juvare potuiſſet? Senectus enim, quamvis
n ſit gravis, ut memini, Catonem, anno an-
 quam mortuus eſt, mecum, & cum Scipio-
 deſſerere, tamen aufert eam viriditatem, in
a etiam nunc erat Scipio. Quamobrem vita
idem talis fuit, vel fortuna vel gloria, ut nihil
ſſet accedere. Moriendi autem ſenſum celeri-
s abſtulit, quo de genere mortis difficile dictu
t. Quid homines ſuſpicentur, videtis. Hoc
men vere licet dicere, P. Scipioni ex multis
ebus, quos in vita celeberrimos, lætiſſimoſque
iderit, illum diem clariſſimum fuiſſe, cum,
enatu dimiſſo, domum reductus ad veſperam eſt
 Patribus Conſcriptis, à Populi Romani ſociis,
 Latinis, pridie quam exceſſit è vita: ut ex
am alto dignitatis gradu ad ſuperos videatur po-
ius, quam ad inferos, perveniſſe. Neque enim
ſſentior iis, qui hæc nuper diſſerere cœperunt,
um corporibus ſimul animos interire, atque
mnia morte deleri. Plus apud me antiquorum
auctoritas valet, vel noſtrorum majorum, qui
mortuis tam religioſa jura tribuerunt: quod non
feciſſent profecto, ſi nihil ad eos pertinere arbi-
trarentur: vel eorum, qui in hac terra fuerunt,
magnamque Græciam (quæ nunc quidem deleta
eſt, tunc florebat) inſtitutis, & præceptis ſuis
erudierunt: vel ejus qui Apollinis oraculo ſa-
pientiſſimus eſt judicatus: qui non tum hoc,
tum illud, ut in pleriſque, ſed idem dicebat
ſemper, animos hominum eſſe divinos, iiſque,
cum è corpore exceſſiſſent, reditum ad cœlum
patere, optimoque, & juſtiſſimo cuique expe-
ditiſſimum. Quod idem Scipioni videbatur: qui
idem quaſi præſagiret; perpaucis ante mortem
diebus, cum & Philus, & & Manilius adeſſent,
& alii plures, tuque etiam, Scævola, mecum

veniſſes, triduum diſſeruit de Republica: cujus diſputationis fuit extremum fere de immortalitate animorum: quæ ſe in quiete per viſum ex Africano audiſſe dicebat. Id ſi ita eſt, ut optimi cujuſque animus in morte facillime evolet, tamquam è cuſtodia vinculiſque corporis; cui cenſemus curſum ad deos faciliorem fuiſſe, quam Scipioni? Quocirca, mœrere hoc ejus eventu, vereor, ne invidi magis, quam amici ſit. Sin autem illa veriora, ut idem interitus ſit animorum, & corporum, nec ullus ſenſus maneat: ut nihil boni eſt in morte, ſic certe nihil mali. Senſu enim amiſſo, fit idem, quaſi natus non eſſet omnino: quem tamen eſſe natum, & nos gaudemus, & hæc civitas, dum erit, lætabitur. Quamobrem cum illo quidem, ut ſupra dixi, actum optime eſt; mecum autem incommodius, quam fuit æquius, ut prius introieram in vitam, ſic prius exire de vita. Sed tamen recordatione noſtræ amicitiæ ſic fruor, ut beate vixiſſe videar, quia cum Scipione vixerim: quo cum mihi conjuncta cura de Republica & de privata fuit: quo cum domus fuit, & militia communis: & id, in quo eſt omnis vis amicitiæ, voluntatum, ſtudiorum, Sententiarum ſumma conſenſio. Itaque non tam iſta me ſapientiæ, quam modo Fannius commemoravit, fame delectat, falſa præſertim, quam, quod amicitiæ noſtræ memoriam ſpero ſempiternam fore: idque mihi eo magis eſt cordi, quod ex omnibus ſæculis vix tria, aut quatuor nominantur paria amicorum. Quo in genere ſperare videor, Scipionis & Lælii amicitiam notam poſteritate fore. FAN. Iſtud quidem, Læli, ita neceſſe eſt: ſed, quoniam amicitiæ mentionem feciſti, & ſumus otioſi, pergratum mihi feceris, ſpero item Scævolæ, ſi, quemadmodum ſoles de cæteris rebus, cum ex te quæruntur, ſic de amicitia diſputabis, quid ſentias, qualem exiſtimes, quæ præcepta des. SCÆ. Mihi vero
per-

gratum hoc erit. Atque id ipſum cum tecum
re conarer, Fannius antevertit. Quamobrem
ique noſtrum gratum admodum feceris.
Æ L. Ego vero non gravarer, ſi mihi ipſe
nfiderem. Nam & præclara viſa res eſt: &
nus, ut dixit Fannius, otioſi. Sed quis ego
n? aut quæ in me eſt facultas? Doctorum eſt
i conſuetudo, eaque Græcorum, ut iis propo-
tur, de quo diſputent, quamvis ſubito. Mag-
m opus eſt, egetque exercitatione non par-
. Quamobrem, quæ diſputari de amicitia
ſſunt, ab eis, cenſeo, petatis, qui iſta profi-
tur. Ego vos hortari tantum poſſum, ut
nicitiam omnibus rebus humanis anteponatis.
hil eſt enim tam naturæ aptum, tam conve-
ens ad res vel ſecundas, vel adverſas. Sed hoc
imum Sentio, niſi in bonis, amicitiam eſſe
on poſſe. Neque id ad vivum reſeco, ut illi,
ui hæc ſubtilius diſſerunt, fortaſſe vere, ſed
 communem utilitatem parum. Nagant enim,
emquam virum bonum eſſe, niſi ſapientem.
t ita ſane: ſed eam ſapientiam interpretantur,
am adhuc mortalis nemo eſt conſecutus. Nos
tem ea, quæ ſunt in uſu, vitaque communi,
on ea, quæ finguntur, aut optantur, ſpe-
re debemus. Numquam ego dicam, C. Fa-
ricium, Man. Curium, T. Coruncanium,
uos ſapientes noſtri Majores judicabant, ad
torum normam fuiſſe ſapientes. Quare ſibi ha-
eant ſapientiæ nomen, & invidioſum, &
bſcurum; concedantque, ut hi bone viri fu-
rint. Ne id quidem facient: negabunt id, niſi
apienti, poſſe concedi: agamus igitur pingui
Iinerva, ut aiunt; Qui ita ſe gerunt, ita vivunt,
t eorum probetur fides, integritas, æquitas, li-
eralitas; nec ſit in eis ulla cupiditas, vel libi-
lo, vel audacia; ſintque magna conſtantia, ut
i fuerunt, quos modo nominavi: hos viros bo-
os, ut habiti ſunt, ſic etiam appellandos putemus;

quia ſequuntur quantum homines poſſunt, na-
turam, optimam recte vivendi ducem. Sic enim
mihi perſpicere videor, ita natos eſſe nos, ut
inter omnes eſſet ſocietas quædam: major au-
tem, ut quiſque proxime accederet. Itaque
Cives potiores ſunt, quam Peregrini; & Propin-
qui, quam Alieni. Cum his enim amicitiam na-
tura ipſa peperit, ſed ea non ſatis habet firmita-
tis. Namque hoc præſtat amicitia propinquita-
ti, quod ex propinquitate benevolentia tolli po-
teſt, ex amicitia autem non poteſt. Sublata
enim benevolentia, amicitiæ nomen tollitur,
propinquitatis manet. Quanta autem vis amici-
tiæ ſit, ex hoc intelligi maxime poteſt, quod ex
infinita ſocietate generis humani, quam conci-
liavit ipſa natura, ita contracta res eſt, & ad-
ducta in anguſtum, ut omnis caritas aut inter
duos, aut inter paucos jungeretur. Eſt autem
amicitia nihil aliud, niſi omnium divinarum,
humanarumque rerum cum benevolentia, & ca-
ritate ſumma conſenſio; qua quidem haud ſcio,
an, excepta ſapientia, quidquam melius ho-
mini ſit à diis immortalibus datum. Divitias alii
præponunt, bonam alii valetudinem, alii po-
tentiam, alii honores, multi etiam voluptates.
Belluarum hoc quidem extremum eſt: illa au-
tem ſuperiora caduca, & incerta, poſita non
tam in noſtris conſiliis, quam in forrunæ teme-
ritate. Qui autem in virtute ſummum bonum
ponunt, præclare illi quidem, ſed hæc ipſa vir-
tus amicitiam gignit, & continet: nec ſine vir-
tute amicitia eſſe ullo pacto poteſt. Jam virtu-
tem ex conſuetudine vitæ, ſermoniſque noſtri
interpretemur: nec metiamur eum, ut quidam
docti, verborum magnificentia: viroſque bonos
eos: qui habentur, numeremus, Paulos, Cato-
nes, Gallos, Scipiones, Philos. His communis
vita contenta eſt. Eos autem omittamus, qui
omnino nuſquam reperiuntur. Tales igitur inter
viros

os amicitia tantas opporrunitates habet, quan-
, vix queo dicere. Principio, *cui poteſt eſſe vi-
vitalis*, ut ait Ennius, *quid non in amici mutuæ
evolentia conquieſcat*? Quid dulcius, quam ha-
re, quocum omnia audeas ſic loqui, ut te-
m? Quis eſſet tantus fructus in proſperis re-
s, niſi haberes, qui illis æque, ac tu ipſe,
uderet? Adverſas vero difficile eſſet ſine eo,
i illas gravius etiam, quam tu, ferret. De-
que cæteræ, quæ expetuntur, opportunæ ſunt
ngulæ rebus fere ſingulis: divitiæ, ut utare;
pes, ut colare; honores, ut laudere; volupta-
s, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas, &
uneribus fungare corporis. Amicitia plurimas
s continet: quoquo te verteris, præſto eſt,
ullo loco excluditur: numquam intempeſtiva,
umquam moleſta eſt: itaque non aqua, non i-
ni, ut ajunt, pluribus locis utimur, quam ami-
itia. Neque ego nunc de vulgari, aut de me-
iocri quæ tamen ipſa delectat, & prodeſt, ſed
le vera, & perfecta loquor; qualis eorum, qui
auci nominantur, fuit. Nam & ſecundas res
plendidiores facit amicitia, & adverſas par-
iens, communicanſque, leviores. Cumque
plurimas, & maximas commoditates amicitia
contineat, tum illa nimirum præſtat omnibus,
quod bona ſpe prælucet in poſterum, nec debili-
tari animos, aut cadere patitur. Verum enim
amicum qui intuetur, tamquam exemplar ali-
quod intuetur ſui. Quocirca & abſentes adſunt,
& egentes abundant, & imbecilles valent, & quod
difficilius dictu eſt, mortui vivunt: tantus eos
honos, memoria deſiderium proſequitur amico-
rum. Ex quo illorum beata mors videtur, ho-
rum vita laudabilis. Quodſi exemeris ex natura
rerum benevolentiæ conjunctionem: nec domus
ulla, nec urbs ſtare poterit: ne agri quidem cul-
tus permanebit. Id ſi minus intelligitur; quanto
vis amicitiæ concordiæque ſit, ex diſſenſionibus,
at-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

atque ex diſcordiis percipi poteſt. Quæ enim domus tam ſtabilis, quæ tam firma civitas eſt, quæ non odiis, atque diſſidiis funditus poſſit everti? Ex quo, quantum boni ſit in amicitia, judicari poteſt. Agrigentinum quidem, doctum quendam virum, carminibus Græcis vaticinatum ferunt: quæ in rerum natura, totoque mundo conſtarent, quæque moverentur, ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam. Atque hoc quidem omnes mortales & intelligunt, & re probant. Itaque, ſi quando aliquod officium exiſtit amici in periculis, aut adeundis, aut communicandis, quis eſt, qui id non maximis efferat laudibus? Qui clamores tota cavea nuper in hoſpitis, & amici mei, & M. Pacuvii nova fabula? cum, ignorate Rege, uter eorum eſſet Oreſtes, Pylades, Oreſtem ſe eſſe diceret, ut pro illo necaretur: Oreſtes autem, ita ut erat, Oreſtem ſe eſſe perſeveraret. Stantes autem plaudebant in re ficta: Quid arbitramur in vera fuiſſe facturos? Facile indicabat ipſa natura vim ſuam: cum homines, quod facere ipſi non poſſent, id recte fieri in altero judicarent. Hactenus mihi videor, de amicitia quod ſentirem, potiſſime dixiſſe. Si qua præterea ſunt (credo autem eſſe multa) ab iis, ſi videbitur, qui iſta diſputant, quæritote. FAN. Nos autem à te potius: quamquam etiam ab iſtis ſæpe quæſivi, & audivi, non invitus equidem: ſed aliud quoddam expetimus filum orationis tuæ. SCÆ. Tum magis id diceres. Fanni, ſi nuper in hortis Scipionis, cum de Republica diſputatum eſt, effuiſſes, qualis tum patronus juſtitiæ fuit contra accuratam orationem Phili. FAN. Facile id quidem fuit, juſtitiam, juſtiſſimo viro, defendere. SCÆ. Quid amicitiam? Nonne facile ei erit, qui ob eam, ſumma fide, conſtantia, juſtitiaque ſervatam, maximam gloriam ceperit? LÆL. Vim hoc quidem eſt afferre. Quid enim refert, qua me

ratio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

tione cogatis? Cogitis certe. Studiis enim generorum, præſertim in re bona, cum difficile ſit, tum ne æquum quidem obſiſtere. Sæpiſſime igitur, mihi de amicitia cogitanti, maxime illud conſiderandum videri ſolet, num propter imbecillitatem, atque inopiam, deſideranda ſit amicitia, ut in dandis, recipiendiſque meritis, quod quiſque minus per ſe poſſet, id accipere ab alio, viciſſimque redderet? an eſſet hoc quidem proprium amicitiæ; ſed antiquior, & pulchrior, & magis à natura ipſa profecta alia cauſa. Amor enim, ex quo amicitia eſt nominata, princeps eſt ad benevolentiam conjungendam. Nam utilitates quidem etiam ab iis percipiuntur ſæpe, qui ſimulatione amicitiæ coluntur, & obſervantur temporis cauſa: in amicitia autem nihil fictum, nihil ſimulatum, &, quidquid in ea eſt id & verum, & voluntarium eſt. Quapropter à natura mihi videtur potius, quam ab indigentia orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam ſenſu amandi, quam cogitatione: quantum illa utilitas eſſet habitura. Quod quidem quale, etiam in beſtiis quibuſdam animadverti poteſt, quæ ex ſe natos ita amant ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, ut facile earum appareat ſenſus. Quod in homine multo eſt evidentius: primum ex ea caritate, quæ eſt inter natos, & parentes, quæ dirimi niſi deteſtabili ſcelere non poteſt: deinde, cum ſimilis ſenſus extitit amoris, ſi aliquem nacti ſumus, cujus cum moribus, & natura congruamus: quod in eo quaſi lumen alîquod probitatis, & virtutis perſpicere videamur. Nihil eſt enim amabilius virtute; nihil quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cum propter virtutem, & probitatem eos etiam quos numquam vidimus, quodammodo diligamus. Quis eſt, qui C. Fabricii, M. Curii, cum caritate aliqua & benevolentia, memoriam non uſur-

uſurpet, quos numquam viderit? Quis autem eſt, qui Tarquinium Superbum, qui Sp. Caſſium, Sp. Melium non oderit? Cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum eſt, Pyrrho, & Annibale. Ab altero, propter probitatem ejus, non alienos animos habemus; alterum, propter crudelitatem ejus, ſemper hæc civitas oderit. Quod ſi tanta vis probitatis eſt, ut eam vel in eis quos numquam vidimus, vel, quod majus eſt, in hoſte etiam diligamus: quid mirum, ſi animi hominum moveantur, cum eorum, quibuſcum uſu conjuncti eſſe poſſunt, virtutem, & bonitatem perſpicere videantur? Quamquam confirmatur amor, & beneficio accepto, & ſtudio perſpecto, & conſuetudine adjuncta. Quibus rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis, admirabilis quædam exardeſcit benevolentiæ magnitudo: quam ſi qui putant ab imbecillitate proficiſci, ut ſit per quam quiſque aſſequatur quod deſideret; humilem ſane relinquunt, & minime generoſum, ut ita dicam, ortum amicitiæ: quam ex inopia: atque indigentia natam volunt. Quod ſi ita eſſet, ut quiſque minimum in ſe eſſe arbitraretur, ita ad amicitiam eſſet aptiſſimus. Quod longe ſecus eſt. Ut enim quiſque ſibi plurimum confidit, & ut quiſque maxime virtute, & ſapientia ſic munitus eſt, ut nullo egeat, ſuaque omnia in ſe ipſo poſita judicet: ita in amicitiis expetendis, colendiſque maxime excellit. Quid enim? Africanus erat indigens mei? minime hercule. At ne ego quidem illius: ſed ego admiratione quadam virtutis ejus, ille viciſſim, opinione fortaſſe nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit. Auxit benevolentiam conſuetudo. Sed quamquam utilitates multæ, & magnæ conſecutæ ſunt, non ſunt tamen ab earum ſpe cauſæ diligendi profectæ. Ut enim benefici, liberaleſque ſumus, non ut exigamus gratiam, (neque enim

nim beneficium fœneramur) ſed natura pro-
enſi ad liberalitatem ſumus : ſic amicitiam, non
pe mercedis adducti, ſed quod ejus omnis
uctus in ipſo amore ineſt, expetendam puta-
nus. Ab iis vero, qui pecudum ritu ad volup-
atem omnia referunt, longe diſſentimus. Nec
nirum : nihil enim altum, nihil magnificum, nec
ivinum ſuſpicere poſſunt, qui omnes ſuas cogi-
ationes abjecerunt in rem tam humilem, tam-
ue contemptam. Quamobrem hos quidem ab
oc ſermone removeamus : ipſi autem intelli-
amus, à natura gigni ſenſum diligendi, & be-
evolentiæ caritatem, facta ſignificatione pro-
itatis : quam qui appetiverunt, applicant ſeſe,
t propius admovent, ut & uſu ejus, quem di-
igere cœperunt, fruantur, & moribus ; ſintque
ares in amore, & æquales ; propenſioresque ad
ene merendum, quam ad repoſcendum. At-
ue hæc inter eos ſit honeſta certatio. Sic & uti-
itates ex amicitia maxime capientur : & erit
jus ortus à natura, quam ab imbecillitate, gra-
ior & verior. Nam ſi utilitas amicitias conglu-
inaret, eadem commutata diſſolveret : ſed, quia
natura mutari non poteſt, idcirco veræ amicitiæ
empiternæ ſunt. Ortum quidem amicitiæ vide-
is : niſi quid adhuc forte vultis. FAN. Tu vero
perge, Læli : pro hoc enim, qui minor eſt na-
tu, meo jure reſpondeo. SCÆ. Recte tu qui-
dem. Quamobrem audiamus. LÆL. Audite
vero, optimi viri, ea, quæ ſæpiſſime inter me,
& Scipionem de amicitia diſſerebantur. Quam-
quam ille quidem nihil difficilius eſſe dicebat,
quam amicitiam uſque ad extremum vitæ diem
permanere : nam, vel ut non idem expediret
utrique, incidere ſæpe, vel ut de Republica non
idem ſentirent. Mutari etiam mores hominum
ſæpe dicebat, alias adverſis rebus : alias ætate
ingraveſcente. Atque earum rerum exemplum
ex ſimilitudine capiebat ineuntis ætatis : quod
ſum-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ſummi puerorum amores ſæpe una cum prætexta, ſumpta toga, deponerentur: ſin autem ad adoleſcentiam perduxiſſent, dirimi tamen interdum vel luxuriæ contentione, vel commodi alicujus, quod idem adipiſci uterque non poſſet: quod ſi qui longius in amicita provecti eſſent, tamen ſæpe labefactari, ſi in honoris contentionem incidiſſent: peſtem enim majorem eſſe nullam in amicitiis, quam in pleriſque pecuniæ cupiditatem, in optimis quibuſque honoris certamen, & gloriæ: ex quo inimicitias maximas ſæpe inter amiciſſimos extitiſſe: magna etiam diſſidia, & plerumque juſta naſci, cum aliquid ab amicis, quod rectum non eſſet, poſtularetur, ut aut libidinis miniſtri, aut adjutores eſſent ad injuriam: quod qui recuſant, quamvis honeſte id facerent, jus tamen amicitiæ deſerere arguerentur ab iis, quibus obſequi nollent: illos autem, qui quidvis ab amico auderent poſtulare, poſtulatione ipſa profiteri, omnia ſe amici cauſa eſſe facturos: eorum querela inveterata non modo familiaritates extingui ſolere, ſed etiam odia gigni maxima, atque ſempiterna. Hæc ita multa, quaſi fata, impendere amicitiis, ut omne ſubterfugere, non modo ſapientiæ, ſed etiam felicitatis diceret ſibi videri. Quamobrem id primum videamus, ſi placet, quatenus amor in amicitia progredi debeat. Num, ſi Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debuere? Num Viſcellinum, amici Regnum appetentem, num Sp. Melium juvare debuerunt? Tiberium quidem Gracchum, Rempublicam vexantem, à Q. Tuberone, æqualibuſque amicis derelictum videamus, at C. Bloſſius Cumanus, hoſpes familiæ veſtræ, Scævola, cum ad me, qui aderam Lænati & Rutilio Conſulibus in conſilio, deprecatum veniſſet, hanc, ut ſibi ignoſcerem, cauſam afferebat, quod tanti Ti. Graccum feciſſet, ut, quidquid ille vellet, ſibi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

bi faciendum putaret. Tum ego, Etiamne, in-
uam, ſi te in Capitolium faces ferre vellet?
umquam, inquit, voluiſſet id quidem: ſed, ſi
oluiſſet, paruiſſem. Videtis, quam nefaria vox!
t hercle ita fecit, vel plus etiam, quam dixit:
on enim paruit ille Ti. Græcchi temeritati,
d præfuit, nec ſe comitem illius furoris, ſed
ucem præbuit: itaque hac amentia, quæſtione
ova perterritus, in Aſiam profugit; ad hoſtes
contulit; pœnas Reipublicæ graves, juſtaſque
erſolvit. Nulla eſt igitur excuſatio peccati, ſi
mici cauſa peccaveris. Nam cum conciliatrix
micitiæ virtutis opinio fuerit; difficile eſt ami-
itiam manere, ſi à virtute defeceris. Quod ſi
ectum ſtatuerimus, vel concedere amicis, quic-
uid velint; vel impetrare ab amicis, quidquid
elimus: perfecta quidem ſapientia ſumus, ſi
ihil habeat res vitii: ſed loquimur de iis ami-
is, qui ante oculos ſunt, quos videmus, aut de
uibus memoriam accepimus, quos novit vita
ommunis. Ex hoc numero nobis exempla ſu-
nenda ſunt, & eorum quidem maxime, qui
d ſapientiam proxime accedunt. Vidimus, Pa-
pum Æmylium C. Luſcino familiarem fuiſſe,
ſic à Patribus accepimus) his una Conſules,
& collegas in cenſura. Tum etiam, cum iis,
& inter ſe, conjunctiſſimos fuiſſe Man. Curium,
& T. Coruncanium, memoriæ traditum eſt.
Igitur ne ſuſpicari quidem poſſumus, quem-
quam horum ab amico quippiam contendiſſe,
quod contra fidem, contra jusjurandum, contra
Rempublicam eſſet. Nam hoc quidem in talibus
viris quid attinet dicere? ſi contendiſſet, ſcio im-
petraturum non fuiſſe, cum illi ſanctiſſimi viri
fuerint: æque autem nefas ſit, tale aliquid & fa-
cere rogatum; & rogare. At vero Ti. Gracchum
ſequebantur C. Carbo, C. Cato, & minime
tunc quidem Cajus frater, nunc idem acerrimus
hoſtis. Hæc igitur prima lex in amicitia ſanciatur,
ut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati. Turpis enim excuſatio eſt, & minime accipienda cum in cæteris peccatis, tum ſi quis contra Rempublicam ſe amici cauſa feciſſe fateatur. Etenim eo loco, Fanni, & Scævola, locati ſumus, ut nos longe proſpicere oporteat futuros caſus Reipublicæ. Deflexit enim jam aliquantulum de ſpatio, curriculoque conſuetudo majorum. Tib. Gracchus regnum occupare conatus eſt, vel regnavit is quidem paucos menſes. Numquid ſimile Populus Romanus audierat, aut viderat? Hunc etiam poſt mortem ſecuti amici, & propinqui, quid in P. Scipionem effecerint, ſine lacrymis non queo dicere. Nam Carbonem quoque, quem modo poſuimus, propter recentem pœnam Tib. Gracchi ſuſtinuimus. De C. Gracchi autem Tribunatu quid exſpectem, non libet augurari. Serpit enim deinde res, quæ proclivis ad perniciem; cum ſemel cœpit, labitur. Videtis, in tabella jam ante, quanta ſit facta labes, primo Gabinia lege, biennio autem poſt Caſſia. Videre jam videor Populum Romanum à Senatu disjunctum, multitudiniſque arbitrio res maximas agi: plures enim diſcent, quemadmodum hæc fiant, quam quemadmodum his reſiſtatur. Quorſum hæc? quia ſine ſociis nemo quidquam tale conatur. præcipiendum eſt igitur bonis, ut, ſi in ejuſmodi amicitias ignari caſu aliquo inciderint, ne exiſtiment, ita ſe alligatos, ut ab amicis in magna re aliqua in Republica peccantibus non diſcedant. Improbis autem pœna ſtatuenda eſt, nec vero minor iis, qui ſecuti erunt alterum, quam iis, qui ipſi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Græcia Themiſtocle? quis potentior? qui cum Imperator bello Perſico ſervitute Græciam liberaſſet, propterque invidiam in exilium pulſus eſſet, ingratæ patriæ injuriam non tulit, quam ferre debuit. Fecit idem quod viginti annis ante apud nos fecerat Coriolanus.

His

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

His adjutor contra patriam inventus eſt nemo. Itaque mortem ſibi uterque conſcivit. Quare tantis improborum conſenſio non modo excuſatione amicitiæ tegenda non eſt, ſed potius omni ſupplicio vindicanda, ut ne quis ſibi conceſſum putet, amicum, bellum patriæ inferentem, ſequi. Quod quidem, ut res ire cœpit, haud ſcio an aliquando futurum ſit. Mihi autem non minori curæ eſt, qualis Reſpublica poſt mortem meam futura ſit, quam qualis hodie ſit. Hæc igitur prima lex amicitiæ ſanciatur, ut ab amicis honeſta faciamus: nec exſpectemus quidem, dum rogemur, ſed ſtudium ſemper adſit, cunctatio abſit, conſilium libere dare gaudeamus: plurimum in amicitia amicorum bene ſuadentium valeat auctoritas: eaque adhibeatur ad monendum non modo aperte, ſed etiam acriter, ſi res poſtulabit; & adhibitæ pareatur. Nam quibuſdam, quos audio ſapientes habitos in Græcia, placuiſſe opinor mirabilia quædam. Sed nihil eſt, quod illi non perſequantur ſuis argutiis: partim fugiendas eſſe nimias amicitias, ne neceſſe ſit, unum ſolicitum eſſe pro pluribus: ſatis ſuperque eſſe ſibi ſuarum cuique rerum curam: alienis nimis implicari, moleſtum eſſe: commodiſſimum eſſe, quam laxiſſimas habenas habere amicitiæ, quas vel adducas, cum velis, vel remittas: caput enim eſſe ad beate vivendum ſecuritatem: qua frui non poſſit animus, ſi tanquam parturiat unus pro pluribus. Alios autem dicere aiunt etiam multo inhumanius, (quem locum breviter perſtrinxi paulo ante) præſidii, adjumentique cauſa, non benevolentiæ, neque caritatis, amicitias eſſe expetendas: itaque, ut quiſque minimum firmitatis habeat, minimumque virium, ita amicitias appetere maxime, ex eo fieri, ut mulierculæ magis amicitiarum præſidia quærant, quam viri: & inopes, quam opulenti: & calamitoſi, quam ii,
qui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

qui putantur beati. O præclaram ſapientiam! Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: qua nihil à diis immortalibus melius habemus, nihil jucundius. Quæ eſt enim iſta ſecuritas? ſpecie quidem blanda, ſed re ipſa multis locis repudianda eſt. Neque enim eſt conſentaneum, ullam honeſtam rem, actionemve, ne ſolicitus ſis, aut non ſuſcipere, aut ſuſceptam deponere. Quod ſi curam fugimus, virtus fugienda eſt; quæ, neceſſe eſt, ut cum aliqua cura res ſibi contrarias aſpernetur, atque oderit; ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignaviam fortitudo. Itaque videas, rebus injuſtis juſtos maxime dolere, imbecillibus fortes, flagitioſis modeſtos. Ergo hoc proprium eſt animi bene conſtituti, & lætari bonis rebus, & dolere contrariis. Quamobrem ſi cadit in ſapientem animi dolor, (qui profecto cadit, niſi ex ejus animo exſtirpatam humanitatem arbitremur) quæ cauſa eſt, cur amicitiam funditus tollamus è vita, ne aliquas propter eam ſuſcipiamus moleſtias? Quid enim intereſt, motu animi ſublato, non dico inter pecudem, & hominem, ſed inter hominem, & ſaxum, aut truncum, aut quidvis generis ejuſdem? Neque enim ſunt iſti audiendi, qui virtutem duram, & quaſi ferream eſſe volunt: quæ quidem eſt tum multis in rebus, tum in amicitia, tenera, atque tractabilis; ut & bonis amici quaſi diffundatur, & incommodis contrahatur. Quamobrem angor iſte, qui pro amico ſæpe capiendus eſt, non tantum valet, ut tollat è vita amicitiam: non plus, quam ut virtutes, quia nonnullas curas, & moleſtias afferunt, repudientur. Cum autem contrahat virtus amicitiam, ut ſupra dixi, ſi qua ſignificatio virtutis eluceat, ad quam ſe ſimilis animus applicet, & adjungat: id cum contingit, amor ibi exoriatur neceſſe eſt. Quid enim tam abſurdum, quam delectari multis manibus

rebus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

bus, ut honore, ut gloria, ut ædificio, ut veſtitu, cultuque corporis: animo autem virtute prædito, eo, qui vel amare, vel, ut ita dicam, redamari poſſit, non admodum delectari? Nihil eſt enim remuneratione benevolentiæ, nihil viciſſitudine ſtudiorum, officiorumque jucundius. Quod ſi etiam illud addimus, quod recte addi poteſt, nihil eſſe, quod ad ſe rem ullam tam alliciat, & contrahat, quam ad amicitiam ſimilitudo; concedatur profecto, verum eſſe, ut bonos boni diligant, adſciſcantque ſibi quaſi propinquitate conjunctos, atque natura. Nihil eſt enim appetentius ſimilium ſui, nihil rapacius, quam natura. Quamobrem hoc quidem, Fanni, & Scævola, conſtat, ut opinor, bonis inter bonos quaſi neceſſariam benevolentiam eſſe: qui eſt amicitiæ fons à natura conſtitutus. Sed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet. Non eſt enim inhumana virtus, neque immunis, neque ſuperba: quæ etiam populos univerſos tueri, eiſque optime conſulere ſoleat: quod non faceret profecto, ſi à caritate vulgi abhorreret. Atque etiam mihi quidem videntur, qui utilitatis cauſa fingunt amicitias, amabiliſſimum nodum amicitiæ tollere. Non enim tam utilitas parta per amicum, quam amici amor ipſe delectat: tumque illud fit, quod ab amico eſt profectum, jucundum, ſi cum amore, & ſtudio eſt profectum: tantumque abeſt, ut amicitiæ propter indigentiam colantur, ut ii, qui opibus, & copiis, maximeque virtute præditi, in qua plurimum eſt præſidii, minime alterius indigeant, liberaliſſimi ſint, & beneficentiſſimi. Atque haud ſcio, anne opus ſit quidem, nihil umquam omnino deeſſe amicis. Ubi enim ſtudio noſtra viguiſſent, ſi numquam ſtudio, numquam conſilio, numquam opera noſtra nec domi, nec militiæ Scipio eguiſſet? Non igitur utilitatem amicitia, ſed utilitas amicitam ſecuta eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Non ergo erunt homines deliciis diffluentes audiendi, ſi quando de amicitia, quam nec uſu, nec ratione habent cognitam, diſputabunt. Nam quis eſt, pro deum fidem, atque hominum! qui velit, ut neque diligat quemquam, nec ipſe ab ullo diligatur, circumfluere omnibus copiis, atque in omnium rerum abundantia vivere? Hæc enim eſt tyrannorum vita nimirum: in qua nulla fides, nulla caritas, nulla ſtabilis benevolentiæ poteſt eſſe fiducia: omnia ſemper ſuſpecta, atque ſolicita, nullus locus eſt amicitiæ. Quis enim aut eum diligat, quem metuit, aut eum à quo ſe metui putat? Coluntur tamen ſimulatione amicitiæ duntaxat ad tempus. Quodſi forte, ut fit plerumque, ceciderint; tum intelligitur, quam fuerint inopes amicorum. Quod Tarquinium dixiſſe ferunt, tum, cum exul eſſet, ſe intellexiſſe, quos fidos amicos habuiſſet, quoſque infidos, cum jam neutris gratiam referre poſſet. Quamquam miror, in ulla ſuperbia, & importunitate, ſi quemquam habere potuit. Atque ut hujus, quem dixi, mores, veros amicos parare non potuere: ſic multorum opes præpotentium excludunt amicitias fideles. Non enim ſolum ipſa fortuna cæca eſt, ſed eos etiam plerumque efficit cæcos, quos complexa eſt. itaque illi efferuntur faſtidio fere, & contumacia: neque quidquam inſipiente fortunato intolerabilius fieri poteſt. Atque hoc quidem videre licet, eos, qui antea commodis fuerunt moribus, imperio, poteſtate, proſperis rebus immutari, ſpernique ab iis veteres amicitias, & indulgeri novis. Quid autem ſtultius, quam, ut plurimum copiis, facultatibus, opibus poſſint, cætera parare, quæ parant; pecuniam, equos, famulos, veſtes egregias, vaſa pretioſa; amicos non parare, optimam, & pulcherrimam vitæ, ut ita decam, ſuppellectilem? Etenim cætera cum parant, cui parent, ne-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ciunt, nec cujus cauſa laborent: ejus enim
iſtorum quidque, qui vincit viribus: amici-
rum ſua cuique permanet ſtabilis, & certa poſ-
ſio: ut, etiamſi illa maneant, quæ ſunt quaſi
na fortunæ, tamen vita inculta, & deſerta ab
nicis, non poſſit eſſe jucunda. Sed hæc hacte-
ıs. Conſtituendi autem ſunt, qui ſint in ami-
tia fines, & quaſi termini deligendi. De qui-
us tres video ferri Sententias, quarum nullam
robo: unam, ut eodem modo erga amicum
ffecti ſimus, quo erga noſmet-ipſos: alteram,
t noſtra in amicos benevolentia, illorum erga
ıos benevolentiæ pariter, æqualiterque reſpon-
leat: tertiam, ut, quanti quiſque ſe ipſe facit,
anti fiat ab amicis. Harum trium Sententiarum
nulli prorſus aſſentior. Nec enim illa prima vera
eſt, ut quemadmodum in ſe quiſque, ſic in ami-
cum ſit animatus. Quam multa enim quæ noſtra
cauſa numquam faceremus, facimus cauſa
amicorum? precari ab indigno, ſupplicare;
tum acerbius in aliquem invehi: inſectarique
vehementius: quæ in noſtris rebus non ſatis ho-
neſte, in amicorum fiunt honeſtiſſime. Multæ
quoque res ſunt in quibus de ſuis commodis viri
boni multa detrahunt, detrahique patiuntur, ut
iis amici potius, quam ipſi, fruantur. Altera
Sententia eſt, quæ definit amicitiam paribus of-
ficiis, ac voluntatibus. Hoc quidem eſt, nimis
exigue, & exiliter ad calculos revocare amici-
tiam, ut par ſit ratio acceptorum, & datorum.
Ditior mihi, & affluentior videtur eſſe vera
amicitia, nec obſervare ſtricte, ne plus reddat-
quam acceperit. Neque enim verendum eſt, ne
quid excidat, aut ne aliquid in terram defluat,
aut ne plus æquo quid in amicitia congeratur.
Tertius vero ille finis deterrimus, ut, quanti
quiſque ſe ipſe faciat, tanti fiat ab amicis. Supe
enim in quibuſdam aut animus abjectior eſt, aut
ſpes amplificandæ fortunæ fractior. Non eſt igitur
ami-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

amici, talem eſſe in eum, qualis ille in ſe eſt; ſed potius eniti, & efficere, ut amici jacentem animum excitet, inducatque in ſpem, cogitationemque meliorem. Alius igitur finis veræ amicitiæ conſtituendus, eſt ſi prius, quid maxime reprehendere Scipio ſolitus, ſit, edixero. Negabat, ullam vocem inimiciorum amicitiæ potuiſſe reperiri, quam ejus, qui dixiſſet ita amare oportere, ut aliquando eſſet oſurus: nec vero ſe adduci poſſe, ut hoc, quemadmodum putaretur, à Biante dictum eſſe crederet, qui habitus eſſet unus è ſeptem; ſed impuri cujuſdam, aut ambitioſi, aut omnia ad ſuam potentiam revocantis eſſe ſententiam. Quonam enim modo quiſquam amicus ejus eſſe poterit, cujus ſe putabit inimicum eſſe poſſe? quin etiam neceſſe erit cupere, & optare, ut quam ſæpiſſime peccet amicus, quo plures det ſibi tamquam anſas ad reprehendendum. Rurſum autem recte factis, commodiſque amicorum neceſſe erit angi, dolere, invidere. Quare hoc quidem preceptum, cujuſcumque eſt, ad tollendam amicitiam valet. Illud potius præcipiendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitiis comparandis, ut ne quando amare inciperemus eum, quem aliquando odiſſe poſſemus. Quin etiam, ſi minus felices in diligendo fuiſſemus; ferendum id Scipio potius, quam inimicitiarum tempus cogitandum putabat. His igitur finibus utendum abitror, ut, cum emendati mores amicorum ſint, tum ſit inter eos omnium rerum, conſiliorum, & voluntatum ſine ulla exceptione communitas; ut, etiam ſi qua fortuna acciderit, ut minus juſtæ amicorum voluntates ſint adjuvandæ, in quibus eorum aut de capite agatur, aut de fama, declinandum ſit de via, modo ne ſumma turpitudo ſequatur. Eſt enim, quatenus amicitiæ dari venia poſſit. Nec vero negligenda eſt fama: nec mediocre telum ad res gerendas exiſtimare

opor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

oportet benevolentiam civium, quam blanditiis
: aſſentationibus colligere, turpe eſt. Virtus,
uam ſequitur caritas, minime repudianda eſt.
ed ſæpe (redeo enim ad Scipionem, cujus om-
is ſermo erat de Amicitia) querebatur, quod in
mnibus rebus homines diligentiores eſſent; ut,
apras, & oves quot quiſque haberet, dicere
oſſe: amicos quot haberet, non poſſe dicere: &
ı illis quidem parandis adhibere quaſi ſigna quæ-
am, & notas, quibus eos, qui ad amicitiam
ſſent idonei, judicarent. Sunt igitur firmi, &
abiles, & conſtantes deligendi, cujus generis
ſt magna penuria, & judicare difficile eſt ſane,
iſi expertum: experiendum autem eſt in ipſa
micitia: ita præcurrit amicitia judicium, tollit-
ue experiendi poteſtatem. Eſt igitur prudentis,
iſtinere, ut currum, ſic impetum benevolentiæ:
uo utamur, quaſi equis temperatis, ſic amici-
iis, aliqua parte periclitatis moribus amicorum.
Quidam ſæpe in parva pecunia perſpiciuntur
juam ſint leves. Quidem autem quos parva mo-
ere non potuit, cognoſcuntur in magna. Si vero
runt aliqui reperti, qui pecuniam præferre ami-
itiæ, ſordidum exiſtiment: ubi eos inveniemus,
qui honores, magiſtratus, imperia, poteſtates,
pes, amicitiæ non anteponant, ut, cum ex al-
era parte propoſita hæc ſint, ex altera vis ami-
itiæ, non multo illa malint? imbecilla enim
atura eſt ad contemnendam potentiam: quam
tiamſi neglecta amicitia conſecuti ſunt, excuſari
e arbitrantur, quia non ſine magna cauſa ſit
eglecta amicitia. Itaque veræ amicitiæ difficilli-
me reperiuntur in iis, qui in honoribus, Reque
ublica verſantur. Ubi enim invenias, qui hono-
um amici anteponat ſuo? Quid? (hæc ut omit-
tam) quam graves, quam difficiles pleriſque vi-
dentur calamitatem ſocietates? ad quas, non eſt
facile inventus, qui deſcendat. Quamquam
Ennius recte,

Amicus certus in re incerta cernitur :
tamen hæc duo levitatis , & infirmitatis pleroſque convincunt : aut ſi in bonis rebus contemnunt; aut ſi in malis deſerunt. Quiigitur utraque in re gravem , conſtantem , ſtabilemque ſe in amicitia præſtiterit , hunc ex maxime raro hominum genere judicare debemus , & pene divino. Firmamentum autem ſtabilitatis, conſtantiæque ejus , quam in amicitia quærimus, fides eſt. Nihil enim ſtabile eſt , quod infidum eſt. Simplicem præterea , & communem , & conſentientem , id eſt qui rebus iiſdem moveatur , eligi par eſt : quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum poteſt eſſe multiplex ingenium , & tortuoſum. Neque vero , qui non iiſdem rebus movetur , & natura conſentit , aut fidus , aut ſtabilis poteſt eſſe. Addendum eodem eſt , ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus , aut credat illatis. Quæ pertinent omnia ad eam , quam jam dudum tracto , conſtantiam. Ita fit verum illud , quod initio dixi , amicitiam niſi inter bonos eſſe non poſſe. Eſt enim boni viri , quem eundem ſapientem licet dicere , hæc duo tenere in amicitia: Primum , ne quid fictum ſit , neve ſimulatum ; (aperte enim vel odiſſe , magis ingenuum eſt , quam fronte occultare ſententiam.) deinde non ſolum ab aliquo oblatas criminationes repellere , ſed ne ipſum quidem eſſe ſuſpicioſum , ſemper aliquid exiſtimantem ab amico eſſe violatum. Accedat huc ſuavitas quædam , oportet , ſermonum , atque morum , haudquaquam mediocre condimentum amicitiæ. Triſtitia autem , & in omni re ſeveritas abſit. Habet illa quidem gravitatem : ſed amicitia remiſſior eſſe debet , & liberior , & dulcior , & ad omnem comitatem , facilitatemque proclivior. Exiſtit autem hoc loco quædam quæſtio ſubdifficlis : nunc quando amici novi , digni amicitia , veteribus ſint anteponendi , ut

equis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

nis vetulis teneros anteponere ſolemus. Indig-
homine dubitatio. Non enim amicitiarum
e debent, ſicut aliarum rerum, ſatietates. Ve-
rimæ quæque (ut ea vina, quæ vetuſtatem fe-
nt) eſſe debent ſuaviſſimæ. Verumque illud eſt,
od vulgo dicitur, MULTOS MODIOS SA-
IS SIMUL EDENDOS ESSE, ut amici-
: munus expletum ſit. Novitates autem, ſi ſpem
erunt, ut tamquam in herbis non fallacibus
uctus appareat, non ſunt illæ quidem repudian-
e, vetuſtas tamen ſuo loco conſervanda eſt:
axima eſt enim vis vetuſtatis, & conſuetudinis.
tque in ipſo equo, cujus modo mentionem feci,
nulla res impediat, nemo eſt, qui non eo, quo
onſuevit, libentius utatur, quam intrectato, &
ovo. Nec modo in hoc, quod eſt animal, ſed in
s etiam, quæ ſunt inanimata, conſuetudo va-
et; cum locis etiam ipſis montoſis delectemur,
x ſylveſtribus, in quibus diutius commorati ſu-
nus. Sed maximum eſt in amicitia ſuperiorem
parem eſſe inferiori. Sæpe enim excellentiæ quæ-
dam ſunt: qualis erat Scipionis in noſtro, ut ita
licam, grege. Numquam ſe ille Philo, numquam
Rupilio, numquam Mummio antepoſuit, num-
quam inferiores ordinis amicis. Quinctum vero
Maximum, fratrem, egregium virum, omnino
ſibi nequaquam parem, quod is anteibat ætate,
tamquam ſuperiorem colebat; ſuoſque omnes
per ſe eſſe poſſe ampliores volebat. Quod facien-
dum, imitandumque eſt omnibus: ut, ſi quam
præſtantiam virtutis, ingenii, fortunæ conſecu-
ti ſunt, impartiant eam ſuis, communicentque
cum proximis: ut, ſi parentibus nati ſunt humili-
bus, ſi propinquos habeant imbecilliores vel ani-
mo, vel fortuna, eorum augeant opes, eiſque
honori ſint, & dignitati: ut in fabulis, qui ali-
quandiu, propter ignorantiam ſtirpit, & gene-
ris, in famulatu fuerint, cum cogniti ſunt, & aut
deorum, aut regum filii inventi, retinent tamen

caritatem in paſtores, quos patres ſuos multos annos eſſe duxerunt. Quod quidem eſt multo profecto magis in veris patribus, certiſque faciendum. Fructus enim ingenii, & virtutis, omniſque præſtantiæ tum maxime capitur, cum in proximum quemque confertur. Ut igitur ii, qui ſunt in amicitia, conjunctioneſque neceſſitudine ſuperiores, exæquare ſe cum inferioribus debent: ſic inferiores dolere non debent, ſe à ſuis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate ſuperari. Quorum plerique aut queruntur ſemper aliquid, aut etiam exprobrant, eoque magis, ſi aliquid ſe habere putant, quod officioſe, aut amice, & cum labore aliquo ſuo factum queant dicere. Odioſum ſane genus hominum officia exprobrantium: quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt; non commemorare, qui contulit. Quamobrem, ut ii, qui ſuperiores ſunt, ſubmittere ſe debent in amicitia: ſic quodam modo inferiores extollere. Sunt enim quidam, qui moleſtas amicitias faciunt, cum ipſi ſe contemni putant: quod non fere contingit, niſi iis, qui etiam contemnendos ſe arbitrantur: qui hac opinione non modo verbis, ſed etiam opere levandi ſunt. Tantum autem cuique tribuendum eſt, primum, quantum ipſe efficere poſſis, deinde etiam, quantum ille, quem diligas, atque adjuves, poſſit ſuſtinere. Non enim tu poſſis, quantumvis licet excellas, omnes tuos ad honores ampliſſimos perducere: ut Scipio P. Rupilium potuit Conſulem efficere, fratrem ejus Lucium non potuit. Quod ſi etiam poſſis quidvis deferre ad alterum; videndum eſt tamen, quid ille poſſit ſuſtinere. Omnino amicitiæ, corroboratis jam, confirmatiſque, & ingeniis, & ætatibus, judicandæ ſunt: nec, ſi qui ineunte ætate venandi, aut pilæ ſtudioſi fuerint, eos habere neceſſarios oportet, quos tum eodem ſtudio prædicos dilexerunt. Iſto enim modo nutrices, & pæda-

logi jure vetuſtatis plurimum benevolentiæ
ſtulabunt: qui negligenda quidem non ſunt,
alio quodam modo colendi. Aliter enim ami-
iæ ſtabiles permanere non poſſunt. Diſpares
im mores diſparia ſtudia ſequuntur: quorum
ſſimilitudo diſſociat amicitias. Nec ob aliam
uſam ullam boni improbis, improbi bonis
nici eſſe non poſſunt, niſi quod tanta eſt inter
os, quanta maxima poteſt eſſe, motum, ſtu-
orumque diſtantia. Recte etiam præcipi po-
ſt in amicitiis, ne quis intemperata quadam
enevolentia, quod perſæpe fit, impediat mag-
as utilitates amicorum. Nec enim (ut ad fa-
ulas redeam) Troiam Neoptolemus capere po-
uiſſet, ſi Lycomedem, apud quem erat educa-
us, multis cum lacrymis iter ſuum impedien-
em, audire voluiſſet. Et ſæpe incidunt magnæ
es, ut diſcedendum ſit ab amicis: quas qui im-
edire vult, quod deſiderium non facile ferat,
s & infirmus eſt, molliſque natura, & ob eam
pſam cauſam in amicitia parum juſtus. Atque in
omni re conſideraudum eſt, & quid poſtules ab
amico, & quid patiare à te impetrari. Eſt Etiam
quaſi quædam calamitas in amicitiis dimittendis
nonnumquam neceſſaria. Jam enim à ſapientum
familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio noſtra
delabitur. Erumpunt ſæpe vitia amicorum tum
in ipſos amicos, tum in alienos: quorum ta-
men ad amicos redundet infamia. Tales igitur
amicitiæ ſunt remiſſione uſus eluendæ, & (ut
Catonem dicere audivi) diſſuendæ magis, quam
diſcindendæ ſunt: niſi quædam admodum intole-
rabilis injuria exarſerit, ut neque rectum, neque
neſtum ſit, neque fieri poſſit, ut non ſtatim alie-
natio, disjunctioque facienda ſit. Sin autem mo-
rum, aut ſtudiorum commutatio quædam, ut fieri
ſolet, facta erit, aut in Reipublicæ partibus diſ-
ſenſio interceſſerit: (loquor enim, ut paulo ante
dixi, non de ſapientum, ſed de communibus ami-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

citiis) cavendum erit ne non ſolum amicitiæ depoſitæ, ſed inimicitiæ etiam ſuſceptæ videantur. Nihil enim turpius, quam cum eo bellum gerere, quicum familiariter vixeris. Ab amicitia Q. Pompeii meo nomine ſe removerat (ut ſcitis) Scipio: propter diſſenſionem autem, quæ erat in Republica, alienatus eſt à collega noſtro Metello. Utrumque egit graviter, auctoritate, & offenſione animi non acerba. Quamobrem primum danda opera eſt, ne qua amicorum diſſidia fiant: ſin tale aliquid evenerit, ut extinctæ potius amicitiæ, quam oppreſſæ videantur. Cavendum vero eſt, ne etiam in graves inimicitias convertant ſe amicitiæ: è quibus jurgia, maledicta, contumeliæ gignuntur: quæ tamen ſi tolerabiles erunt, ferendæ, ſunt: & hic honos veteri amicitiæ tribuendus eſt, ut is in culpa ſit, qui faciat, non qui patiatur injuriam. Omnino omnium horum vitiorum, atque incommodorum una cautio eſt, atque una proviſio, ut ne nimis cito diligere incipiamus, neve indignos. Digni autem ſunt amicitia, quibus in ipſis ineſt cauſa, cur diligantur. Rarum iſtud genus, (& quidem omnia præclara rara) nec quidquam difficilius, quam reperire, quod ſit omni ex parte in ſuo genere perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit; & amicos, tamquam pecudes, eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos: itaque pulcherrima illa, & maxime naturali carent amicitia, per ſe, & propter ſe expetenda. Nec ipſi ſibi exemplo ſunt, hæc vis amicitæ qualis, & quanta ſit. Ipſe enim ſe quiſque diligit, non ut aliquam à ſe ipſo mercedem exigat caritatis ſuæ, ſed quod per ſe ſibi quiſque carus eſt. Quod niſi idem in amicitiam transferatur, verus amicus numquam reperietur. Eſt enim is amicus quidem, qui eſt tamquam alter idem. Quod ſi hoc appa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

pparet in beſtiis, volucribus, agreſtibus, na-
ntibus, cicuribus, feris, primum ut ſe ipſæ di-
gant; (id enim pariter cum omni animante naſ-
itur:) deinde, ut requirant, atque appetant,
d quas ſe applicent, ejuſdem generis animantes:
dque faciunt cum deſiderio, & cum quadam
imilitudine amoris humani: quanto id magis in
ominis ſit natura? qui & ſe ipſe diligit, & alte-
um anquirit, cujus animum ita cum ſuo com-
niſceat, ut efficiat pene unum ex duobus? Sed
lerique perverſe, ne dicam impudenter, amicum
habere talem volunt, quales ipſi eſſe non poſſunt:
quæque ipſi non tribuunt amicis, hæc ab iis deſi-
derant. Par eſt autem, primum, ipſum eſſe vi-
rum bonum; tum, alterum ſimilem ſui quærere.
In talibus ea, quam jam dudum tractamus,
ſtabilitas amicitiæ confirmari poteſt; cum homi-
nes benevolentia conjuncti, primum cupiditati-
bus iis, quibus cæteri ſerviunt, imperabunt:
deinde æquitate, juſtitiaque gaudebunt: omnia-
que alter pro altero ſuſcipiet: neque quidquam
umquam, niſi honeſtum, & rectum, alter ab al-
tero poſtulabit: neque ſolum colent ſe inter ſe,
ac diligent, ſed etiam verebuntur. Nam *maxi-
mum ornamentum amicitia tollit, qui ex ea tollit vere-
cundiam*: itaque in iis pernicioſus eſt error, qui
exiſtimant, libidinum, peccatorumque omnium
patere in amicitia licentiam. Virtutum enim
amicitia adjutrix à natura data eſt, non vitio-
rum comes: ut, quoniam ſolitaria non poſſet
virtus ad ea, quæ ſumma ſunt, pervenire, con-
juncta & conſociata cum altera perveniret: quæ
ſi quos inter ſocietas aut eſt, aut fuit, aut fu-
tura eſt; eorum eſt habendus ad ſummum na-
turæ bonum optimus, beatiſſimuſque comita-
tus. Hæc eſt, inquam, ſocietas, in qua om-
nia inſunt, quæ putant homines expetenda, ho-
neſtas, gloria, tranquillitas animi, atque jucun-
ditas; ut, cum hæc adſint, beata vita ſit; & ſine

his eſſe non poſſit. Quod cum optimum, maximumque ſit, ſi id volumus adipiſci, virtuti opera danda eſt: ſine qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam conſequi poſſumus. Ea vero neglecta, qui ſe amicos habere arbitrantur, tum ſe denique erraſſe ſentiunt, cum eos gravis aliquis caſus experiri cogit. Quocirca, (dicendum eſt enim ſæpius) cum judicaveris, diligere oportere; non, cum dilexeris, judicare. Sed, cum multis in rebus negligentia plectimur, tum maxime in amicis & deligendis, & colendis. Præpoſteris enim utimur conſiliis, & acta agimus: quod vetamur veteri proverbio. Nam implicati ultro & citro, vel uſu diuturno, vel etiam officiis, repente in medio curſu amicitias, exorta aliqua offenſione dirumpimus. Quo etiam magis vituperanda eſt rei maxime neceſſariæ tanta incuria. Una eſt enim amicitia in rebus humanis, de cujus utilitate omnes uno ore conſentiunt. Quamquam à multis ipſa virtus contemnitur, & venditatio quædam, atque oſtentatio eſſe dicitur; multi divitias deſpiciunt, quos parvo contentos tenuis victus, cultuſque delectat: honores vero, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita contemnunt, ut nihil inanius, nihil eſſe levius exiſtiment? itemque cætera, quæ quibuſdam admirabilia videntur, permulti ſunt, qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum idem ſentiunt, & ii, qui ad Rempublicam ſe contulerunt, & ii, qui rerum cognitione doctrinaque delectantur, & ii, qui ſuum negotium gerunt otioſi: poſtremo ii, qui ſe totos tradiderunt voluptatibus, ſine amicitia vitam eſſe nullam ſentiunt, ſi modo velint aliqua ex parte liberaliter vivere. Serpit enim neſcio quo modo per omnium vitam amicitia, nec ullam ætatis degendæ rationem patitur eſſe expertem ſui. Quin etiam, ſi quis ea aſperitate eſt, & immanitate naturæ, ut congreſſus, ſocietatem-

que

que hominum fugiat, atque oderit, qualem fuiſſe Athenis Timonem neſcio quem accipimus; tamen is pati non poſſit, ut non acquirat aliquem, apud quem evomat virus acerbitatis ſuæ. Atque hoc maxime judicaretur, ſi quid tale poſſet contingere, ut aliquis nos Deus ex hac hominum frequentia toleret, & in ſolitudine uſpiam collocaret, atque ibi ſuppeditans omnium rerum, quas natura deſiderat, abundantiam, & copiam, hominis omnino aſpiciendi poteſtatem eriperet: quis tam eſſet ferreus, qui eam vitam ferre poſſet? cuique non auferret fructum voluptatum omnium ſolitudo? Verum igitur illud eſt, quod à Tarentino Archyta, ut opinor, dici ſolitum, noſtros ſenes commemorare audivi, ab aliis ſenibus auditum: Si quis cœlum aſcendiſſet, naturamque mundi, & pulchritudinem ſiderum perſpexiſſet, inſuavem illam admirationem ei fore quæ jucundiſſima fuiſſet, niſi aliquem, cui nararet, habuiſſet. Sic natura ſolitarium nihil amat: ſemperque ad aliquod tamquam adminiculum annititur; quod in amiciſſimo quoque dulciſſimum eſt. Sed cum tot ſignis eadem natura declaret, quid velit, ac quærat, quid deſideret: obſurdeſcimus tamen neſcio quo modo, nec ea, quæ ab ea monemur, audimus. Eſt enim varius, & multiplex uſus amicitiæ; multæque cauſæ ſuſpicionum, offenſionumque dantur, quas tum evitare, tum elevare, tum ferre ſapientis eſt. Una illa ſub levanda offenſio eſt, ut & veritas in amicitia, & fides retineatur. Nam & monendi amici ſæpe ſunt, & objurgandi: & hæc accipienda amice, cum benevole fiunt. Sed neſcio quomodo verum eſt, quod in Andria familiaris meus Terentius dicit:

Obſequium amicos, veritas odium parit.

Moleſta veritas eſt: ſi quidem ex ea naſcitur odium, quod eſt venenum amicitiæ: ſed obſequium multo moleſtius; quod peccatis indul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

gens præcipitem amicum ferri ſinit. maxima autem culpa in eo eſt, qui & veritatem aſpernatur & in fraudem obſequio impellitur. Omnis igitur hac in re habenda ratio, & diligentia eſt: primum ut monitio acerbitate, deinde objurgatio contumelia careat: in obſequio autem (quoniam Terentiano verbo libenter utimur) comitas adſit: aſſentatio, vitiorum adjutrix, procul amoveatur; quæ non modo amico, ſed ne libero quidem digna eſt. Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico vivitur. Cujus autem aures clauſæ veritati ſunt, ut ab amico vera audire nequeant, hujus ſalus deſperanda eſt. Scitum eſt enim illud Catonis, multo melius de quibuſdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videantur: illos verum ſæpe dicere, hos numquam. Atque illud abſurdum eſt, quod ii, qui monentur, eam moleſtiam, quam debent capere, non capiunt: eam capiunt, qua debent carere. Peccaſſe enim ſe, non anguntur: objurgari, moleſte ferunt: quod contra oportebat, delicto dolere, objurgatione gaudere. Ut igitur & monere, & moneri propium eſt veræ amicitiæ: & alterum libere facere, non aſpere: alterum patienter accipere, non repugnanter: ſic habendum eſt, nullam in amicitiis peſtem eſſe majorem, quam adulationem, blanditias, aſſentationem. Quamvis enim multis hominibus eſt hoc vitium notandum, levium, hominum, atque fallacium, ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem, cum autem omnium rerum ſimulatio eſt vitioſa, (tollit enim judicium veri, idque adulterat) tum amicitiæ repugnat maxime. Delet enim veritatem, ſine qua nomen amicitiæ valere non poteſt. Nam cum amicitiæ vis ſit in eo, ut unus quaſi animus fiat ex pluribus: qui fieri poterit, ſi nec in uno quidem unus animus erit idem ſemper, ſed varius, commutabilis, multiplex? Quid enim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

er n poteſt eſſe tam flexibile, tam devium, quam
a nus ejus, qui ad alterius non modo ſenſum,
a oluntatem, ſed etiam vultum, atque nutum
c vertitur?

legat quis? nego. ait? aio. poſtremo imperavi ego-
met mihi,
mnia aſſentari.

ait idem Terentius. Sed ille ſub Gnathonis
ſona: quod amici genus adhibere, omnino
itatis eſt. Multi autem Gnathonum ſimiles
n ſint, loco, fortuna, fama ſuperiores: ho-
n eſt aſſentatio moleſta, cum ad vanitatem
eſſit auctoritas. Secerni autem blandus ami-
s à vero, & internoſci tam poteſt adhibita di-
entia, quam omnia fucata, & ſimulata à ſin-
ris, atque veris. Concio, quæ ex imperitiſſi-
is conſtat, tamen judicare ſolet, quid interſit
ter popularem, id eſt aſſentatorem, & levem
vem, & inter conſtantem, ſeverum, & gra-
m. Quibus blanditiis C. Pagyrius Conſul nuper
fluebat in aures concionis, cum ferret legem
Tribunis pleb. reficiendis? diſſuaſimus nos.
d nihil de me. De Scipione dicam libentius.
uanta illi, dii immortales! fuit gravitas? quan-
in oratione majeſtas? ut facile ducem Popu-
m Romanum, non comitem, diceres. Sed af-
iſtis: & eſt in manibus oratio. Itaque lex po-
laris ſuffragiis populi repudiata eſt. Atque (ut
 me redeam) meminiſtis, Q. Maximo fratre
cipionis, & L. Mancino Coſſ. quam Popularis
x de ſacerdotiis C. Licinii Craſſi videbatur.
ooptatio enim collegiorum ad Populi benefi-
ium transferebatur. Atque is primum inſtituit
n forum verſus, agere cum Populo. Tamen il-
ius vendibilem orationem religio Deorum im-
nortalium, nobis defendentibus facile vincebat.
Atque id actum eſt Prætore me, quinquennio an-
e, quam Conſul ſum factus. Itaque re magis,
quam auctoritate, cauſa illa defenſa eſt. Quod ſi in
ſcena,

ſcena, id eſt in concione, in qua rebus factis, & adumbratis loci plurimum eſt, tamen verum valet, ſi modo id patefactum, & illuſtratum eſt; quid in amicitia fieri oportet, quæ tota veritate perpenditur? In qua niſi, ut dicitur, apertum pectus videas, tuumque oſtendas; nihil fidum, nihil exploratum habeas; ne amare quidem, aut amari poſſis, cum id quam vere fiat, ignores. Quamquam iſta aſſentatio, quamvis pernicioſa ſit, nocere tamen nemini poteſt, niſi ei, qui eam recipit, atque ea delectatur. Ita fit, ut is aſſentatoribus patefaciat aures ſuas maxime, qui ipſe ſibi aſſentetur, & ſe maxime ipſe delectet. Omnino eſt amans ſui virtus: optime enim ſe ipſa novit, quamque amabilis ſit intelligit. Ego autem non de virtute nunc loquor, ſed de virtutis opinione. Virtute enim ipſa non tam multi præditi eſſe, quam videri volunt. Hos delectat aſſentatio: his fictus ad eorum voluntatem ſermo cum adhibetur, orationem illam vanam teſtimonium eſſe laudum ſuarum putant. Nulla eſt igitur hæc amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus eſt. Nec paraſitorum in comœdiis aſſentatio nobis faceta videretur, niſi eſſent milites glorioſi.

Magnas vero agere gratias Thais mihi?

Satis erat reſpondere, *Magnas*: *ingentes*, inquit. Semper auget aſſentatio id, quod is, cujus ad voluntatem dicitur, vult eſſe magnum. Quamobrem, quamquam blanda iſta vanitas apud eos valet, qui ipſi illam allectant, & invitant: tamen etiam graviores, conſtantioreſque admonendi ſunt, ut animadvertant, ne callida aſſentatione capiantur: aperte enim adulantem nemo non videt, qui admodum eſt excors: callidus ille, & occultus ne ſe inſinuet, ſtudioſe cavendum eſt. Nec enim facillime agnoſcitur, quippe qui adverſando ſæpe aſſentetur, & litigare ſe ſimulans blandiatur, atque ad extremum dat manus, vin-

cique

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ciique ſe patiatur, ut is, qui illuſus ſit, plus viciſſe videatur. Quid autem turpius quam illudi? Quod ne accidat, magis cavendum eſt: ut in Epiclero:

Hodie me ante omnes comicos ſtultos ſenes
Verſaris, atque luſeris lautiſſime.

Hæc enim etiam in fabulis ſtultiſſima perſona eſt improvidorum, & credulorum ſenum. Sed neſcio quo pacto ab amicitiis perfectorum hominum, id eſt ſapientum (de hac dico ſapientia, quæ videtur in hominem cadere poſſe) ad leves amicitias defluxit oratio. Quamobrem ad illa prima redeamus, eaque ipſa concludamus aliquando. Virtus, virtus, inquam, C. Fanni, & tu Q. Muci, & conciliat amicitias, & conſervat. In ea eſt enim convenientia rerum, in ea conſtantia: quæ cum ſe extulit, & oſtendit lumen ſuum, & idem aſpexit, agnovitque in alio, ad id ſe admovet, viciſſimque accipit illud, quod in altero eſt. Ex quo eorum exardeſcit ſive amor, ſive amitia. Utrumque enim dictum eſt ab amando: amare autem nihil aliud eſt, niſi eum ipſum diligere quem ames, nulla indigentia, nulla utilitate quæſita: quæ tamen ipſa efflореſcit ex amicitia, etiamſi tu eam minus ſecutus ſis. Hac nos adoleſcentes benevolentia ſenes illos L. Paulum, M. Catonem, C. Gallum, P. Naſicam, Ti. Gracchum, Scipionis noſtri ſocerum, dileximus. Hæc etiam magis elucet inter æquales, ut inter me, & Scipionem, & L. Furium, P. Rupilium, Sp. Mummium. Viciſſim autem ſenes in adoleſcentium caritate acquieſcimus, ut in veſtra, ut in Q. Tuberonis: equidem etiam admodum adoleſcentis, P. Rutilii, & A. Virginii familiaritate delector. Quoniamque ita ratio comparata eſt vitæ naturæque noſtræ, ut alia ætas oriatur ex alia: maxime quidem optandum eſt, ut cum æqualibus poſſis; quibuſcum tamquam è carceribus emiſſus ſis, cum

iiſdem

iiſdem ad calcem, ut dicitur, pervenire: ſed quoniam res humanæ fragiles, caducæque ſunt, ſemper aliqui acquirendi ſunt, quos diligamus, & à quibus diligamur. Caritate enim, benevolentiaque ſublata, omnis eſt è vita ſublata jucunditas. Mihi quidem Scipio, quamquam eſt ſubito ereptus, vivit tamen, ſemperque vivet. Virtutem enim amavi illius viri; quæ extincta non eſt: nec mihi ſoli verſatur ante oculos, qui illam ſemper in manibus habui; ſed etiam poſteris erit clara, & inſignis. Nemo umquam animo, aut ſpe majora ſuſpiciet, qui ſibi non illius memoriam, atque imaginem proponendam putet. Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna, aut natura tribuit, nihil habeo, quod cum amicitia Scipionis poſſim comparare. In hac mihi de Republica conſenſus, in hac rerum privatarum conſilium, in hac requies plena oblectationis fuit. Numquam illum ne minima quidem re offendi, quod quidem ſenſerim: nihil audivi ex eo ipſe, quod nollem. Una domus erat, idem victus, iſque communis: neque ſolum militia, ſed etiam peregrinationes, ruſticationeſque communes. Nam quid ego de ſtudiis dicam cognoſcendi ſemper aliquid, atque diſcendi? in quibus, remoti ab oculis populi, omne otium tempuſque contrivimus. Quarum rerum recordatio, & memoria, ſi una cum illo occidiſſet; deſiderium conjunctiſſimi viri, atque amantiſſimi, ferre nullo modo poſſem: ſed ne illa extincta ſunt, aluntur que potius, & augentur cogitatione, & memoria: & ſi plane illis orbatus eſſem, magnum tamen afferret mihi ætas ipſa ſolatium. Diutius enim in hoc deſiderio eſſe non poſſum: omnia autem brevia tolerabilia eſſe debent, etiam ſi magna ſunt. Hæc habui de amicitia quæ dicerem. Vos autem hortor, ut ita virtutem locetis, ſine qua amicitia eſſe non poteſt, ut, ea excepta, nihil amicitia præſtabilius eſſe putetis.

M. TUL-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

M. TULLII CICERONIS
PARADOXA,

Ad M. Brutum.

ANIMADVERTI, Brute, ſæpe Catonem, avunculum tuum, cum in Senatu ſententiam diceret, locos graves ex Philoſophia tractare, abhorrentes ab hoc uſu forenſi, & publico : ſed diſcendo conſequi tamen, ut illa etiam populo probabilia viderentur. Quod eo majus eſt illi, quam aut tibi, aut nobis : quia nos ea Philoſophia plus utimur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quæ non multum diſcrepant ab opinione populari. Cato autem, perfectus, mea ſententia, Stoicus, & ea ſentit, quæ non ſane probantur in vulgus; & in ea hæreſi eſt, quæ nullum ſequitur florem orationis, neque dilatat argumentum, ſed minutis interrogatiunculis, quaſi punctis, quod propoſuit, efficit. Sed nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile; nihil tam horridum, tam incultum, quod non ſplendeſcat oratione, & tamquam excolatur. Quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam ille ipſe de quo loquor. Cato enim duntaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte, de omni laude virtutis, de diis immortalibus, de caritate patriæ Stoice ſolet, oratoriis ornamentis adhibitis, dicere. Ego vero illa ipſa, quæ vix in gymnaſiis, & in otio Stoici probant, ludens conjeci in communes locos. Quæ quia ſunt admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipſis etiam παράδοξα appellantur : tentare volui, poſſentne proferri in lucem, id eſt in forum, & ita dici, ut

ut probarentur : an alia quædam eſſet erudita, alia popularis oratio. Eoque ſcripſi libentius, quod mihi iſta παράδοξα quæ appellantur, maxime videntur eſſe Socratica, longeque veriſſima. Accipies igitur hoc parvum opuſculum, lucubratum his jam contractioribus noctibus: quoniam illud majorem vigiliarum munus in tuo nomine apparuit. Et deguſtabis genus hoc exercitationum mearum, quibus, ut conſuevi, cum ea, quæ dicuntur in ſcholis θετικὰ, ad noſtrum hoc oratorium transfero dicendi genus. Hoc tamen opus in apertum ut referas, nihil poſtulo. Non enim eſt tale, ut in arce poni poſſit, quaſi illa Minerva Phidiæ: tale tamen eſt, ut ex eadem officina exiſſe videatur.

Ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλόν.

Quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe.

VEREOR, ne cui veſtrum ex Stoicorum hominum diſputationibus, non ex meo ſenſu, deprompta hæc videatur oratio: dicam tamen, quod ſentio; & dicam brevius quam res tanta dici poſſit. Numquam mehercule ego neque pecunias iſtorum, neque tecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maxime adſtricti ſint, voluptates, in bonis rebus eſſe numerandas duxi: quippe cum viderem, homines his rebus circumfluentes ea tamen deſiderare maxime, quibus abundarent. Neque enim umquam expletur, nec ſatiatur cupiditatis ſitis: neque ea ſolum, quæ habent, libidine augendi cruciantur, ſed etiam amittendi metu. In quo equidem continentiſſimorum hominum majorem noſtrorum ſæpe requiro prudentiam: qui hæc imbecilla, & commutabilia pecuniæ membra, ſolo verbo BONA putaverunt appellanda, cum re, ac factis longe aliter

te judicaviſſent. Poteſtne bonum cuiquam ma-
lo ſſe ? aut poteſt quiſquam in abundantia bo-
num ipſe eſſe non bonus ? Atqui iſta omnia
ta videmus , ut etiam improbi habeant , &
o nt probis. Quamobrem , licet irrideat , ſi
q ; vult : plus apud me tamen vera ratio va-
le it , quam vulgi opinio. Neque ego umquam
i m bona perdidiſſe dicam , ſi quis pecus , aut
ſ ellectilem amiſerit. Nec non ſæpe laubabo
ſ ientem illum Biantem , ut opinor , qui nu-
n ratur inter ſeptem : cujus cum patriam Prie-
n cepiſſet hoſtis , cæterique ita fugerent , ut
n lta de ſuis rebus ſecum aſportarent , cum eſ-
ſ admonitus à quodam , ut idem ipſe face-
r , *Ego vero* , inquit , *facio* : *nam omnia mea*
cum porto. Ille hæc ludibria fortunæ ne ſua
idem putavit , quæ nos appellamus etiam bo-
. Quid eſt igitur , quæret aliquis , bonum ?
quid recte fit ; & honeſte , & cum virtute ,
bene fieri vere dicitur : & , quod rectum , &
neſtum , & cum virtute eſt , id ſolum opinor
num. Sed hæc videri poſſunt obſcuriora , cum
ne appoſitione exemplorum lentius diſputan-
r : vita , atque factis illuſtranda ſunt ſummo-
m virorum , hæc , quæ verbis ſubtilius , quam
tis eſt , diſputari videntur. Quæro enim à
bis , num ullam cogitationem habuiſſe vi-
eantur ii , qui hanc Rempublicam tam præcla-
fundatam nobis reliquerunt , aut auri atque
rgenti ad avaritiam , aut amœnitatum ad de-
ectationem , aut ſupellectilis ad delicias , aut
pularum ad voluptates ? Ponite ante oculos
numquemque Regum. Vultis , incipiam à Ro-
nulo ? Vultis , poſt liberam civitatem , ab iis ip-
is , qui liberaverunt eam ? Quibus tandem Ro-
nulus gradibus adſcendit in cœlum ? Jiſne ,
quæ iſti bona appellant ; an rebus giſtis , at-
que virtutibus ? Quid autem Numa Pompilius ?
Minuſne gratas diis immortalibus capedines ,
ac

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ac fictiles urnulas fuiſſe, quam filicatas aliorum pateras, arbitramur? Omitto reliquos: ſunt enim omnes pares inter ſe, præter Superbum. Brutum vero ſi quis roget, quid egerit in patria liberanda, ſi quis reliquos item ejuſdem conſilii ſocios, quid ſpectarint, quid ſecuti ſint; num quis exiſtat, cui voluptas, cui divitiæ, cui denique, præter officium fortis, & magni viri, quidquam aliud propoſitum fuiſſe videatur? Quæ res ad necem Porſennæ Q. Mucium impulit, ſine ulla ſpe ſalutis ſuæ? Quæ vis Horatium Coclitem contra omnes hoſtium copias tenuit in ponte ſolum? Quæ Patrem Decium, quæ filium devovit, ac immiſit in armatas hoſtium copias? Quid continentia C. Fabricii? quid tenuitas victus Man. Curii ſequebatur? Quid duo propugnacula belli Punici, Cn. & P. Scipiones, qui Carthaginenſium adventum corporibus ſuis intercludendum putaverunt? Quid Africanus major? Quid minor? Quid inter horum ætates interjectus Cato? Quid innumerabiles alii? Nam domeſticis exemplis abundamus. An putamus quemquam horum cogitaſſe quidquam in vita ſibi expetendum, niſi quod laudabile eſſe, & præclarum videretur? Veniant igitur irriſores hujus orationis, ac ſententiæ; & jam vel ipſi judicent, utrum ſe horum alicujus, qui marmoreis tectis, ebore, & auro fulgentibus, qui ſignis, qui tabulis, qui cælato auro, & argento, qui Corinthiis operis abundat? an C. Fabricii, qui nihil eorum habuit, nihil habere voluit, ſimiles eſſe malint. Atque hæc quidem, quæ modo huc, modo illuc transferuntur, facile adduci ſolent, ut in rebus bonis eſſe negent: illud tamen arcte tenent accurateque defendunt, voluptatem eſſe ſummum bonum: quæ quidem mihi vox pecudum videtur eſſe, non hominum. Tu, cum tibi ſive Deus, ſive mater, ut ita dicam, rerum omnium natura dederit animum, quo nihil

hil eſt præſtantius, neque divinius; ſic te ipſe jicies, atque proſternes, ut nihil inter te, & uadrupedem aliquem putes intereſſe? Quid-uamne bonum eſt, quod non eum, qui poſſi-et, meliorem faciat? Ut enim quiſque eſt ma-ime boni particeps, ita & laudabilis maxime: eque eſt ullum bonum, de quo non is, qui id abeat, poſſit honeſte gloriari. Quid autem eſt orum in voluptate? Melioremne efficit, aut audabiliorem virum? An quiſquam in potiundis oluptatibus gloria ſeſe & prædicatione effert? Atque ſi voluptas, quæ plurimorum patrociniis efenditur, in rebus bonis habenda non eſt; ea-que, quo eſt major, eo magis mentem ex ſua ede, & ſtatu dimovet: profecto, nihil eſt aliud, ene, & beate vivere, niſi honeſte, & recte ivere.

Ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν.

In quo virtus ſit, ei nihil deeſſe ad beate vivendum.

NEc vero ego M. Regulum ærumnoſum, nec infelicem, nec miſerum, umquam putavi. Non enim magnitudo animi ejus cruciabatur à Pœnis, non gravitas, non fides, non conſtantia, non ulla virtus, non denique animus ipſe; qui tot virtutum præſidio munitus, tantoque comitatu circumſeptus, cum corpus ejus caperetur, capi certe ipſe non potuit. Caium vero Marium vidi-mus: qui mihi ſecundis in rebus unus ex fortu-natis hominibus, in adverſis unus ex ſummis vi-ris videbatur: quo beatius eſſe mortali nihil po-teſt. Neſcis, inſane, neſcis, quantas vires virtus habeat. Nomen tantum virtutis uſurpas: quid ipſa valeat, ignoras. Nemo poteſt non beatiſſi-mus eſſe, qui eſt totus aptus ex ſeſe, quique in ſe uno ſua ponit omnia. Cujus autem ſpes omnis, & ratio,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

& ratio, & cogitatio pendet ex fortuna? huic nihil poteſt eſſe certi; nihilque, quod exploratum habeat permanſurum ſibi, ne unum quidem diem. Eum tu hominem terreto, ſi quem eris nactus iſtiuſmodi, morris, aut exilii minis. Mihi vero quidquid acciderit in tam ingrata civitate, ne recuſanti quidem evenerit, non modo repugnanti. Quid enim ego laboravi, aut quid egi, aut in quo evigilaverunt curæ, & cogitationes meæ; ſiquidem nihil peperi tale, nihil conſecutus ſum, ut in eo ſtatu eſſem, quem neque fortunæ temeritas, neque inimicorum labefactaret injuria? Mortemne mihi minitaris, ut omnino ab hominibus; an exilium, ut ab improbis demigrandum ſit? Mors terribilis eſt iis, quorum cum vita omnia extinguuntur, non iis, quorum laus emori non poteſt. Exilium autem terribile illis, quibus quaſi circumſcriptus eſt habitandi locus; non iis, qui omnem orbem terrarum unam urbem eſſe ducunt. Te miſeriæ, te ærumnæ premunt omnes, qui te beatum, qui te florentem putas: tuæ libidines te torquent: tu dies, noctesque cruciaris; cui nec ſatis eſt, quod eſt; & id ipſum, quod habes, ne non diuturnum ſit futurum, times: te conſcientiæ ſtimulant maleficiorum tuorum: te metus exanimant judiciorum atque legum: quocumque adſpexiſti, ut furiæ, ſic tuæ tibi occurrunt injuriæ, quæ te reſpirare non ſinunt. Quamobrem ut improbo, & ſtulto, & inerti nemini bene eſſe poteſt ſic bonus vir, & fortis, & ſapiens, miſer eſſe nemo poteſt. Nec vero, cujus virtus, moreſque laudandi ſunt, ejus non laudanda vita eſt: neque porro fugienda vita, quæ laudanda eſt: eſſet autem fugienda, ſi eſſet miſera, Quamobrem, quidquid eſt laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum videri debet.

ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ κατορθώματα.

Æqualia eſſe peccata, & recte facta.

PARVA, inquis, res eſt, at magna culpa. Nec enim peccata rerum eventu, ſed vitiis hominum metienda ſunt. In quo peccatur, id poteſt aliud alio majus eſſe, aut minus. Ipſum quidem illud, peccare, quoquo te verteris, unum eſt. Auri navem evertat gubernator an paleæ; in re aliquantum in gubernatoris inſcitia nihil intereſt. Lapſa eſt libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quam ſi petulans fuiſſet in aliqua generoſa, ac nobili virgine: peccavit vero nihilo minus: ſi quidem eſt peccare, tamquam tranſilire lineas: quod cum feceris, culpa commiſſa eſt: quam longe progrediare, cum ſemel tranſieris, ad augendam tranſeundi culpam nihil pertinet. Peccare certe licet nemini. Quod autem non licet, id hoc uno tenetur, ſi arguitur non licere. Id ſi nec majus, nec minus umquam fieri poteſt: (quoniam in eo eſt peccatum, ſi non licuit, quod ſemper unum, & idem eſt) quæ ex eo peccata naſcantur, æqualia ſint oportet. Quod ſi virtutes pares ſunt inter ſe: paria eſſe etiam vitia neceſſe eſt. Atqui pares eſſe virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec ſapiente ſapientiorem poſſe fieri, facile poteſt perſpici. An virum bonum dices, qui depoſitum nullo teſte, cum lucrari impune poſſet, auri pondo decem reddiderit, ſi idem in decem millibus non idem fecerit? Aut temperantem, qui ſe in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit? Una virtus eſt conſentiens cum ratione, & perpetua conſtantia. Nihil huic addi poteſt, quo magis virtus ſit; nihil demi, ut virtutis

nomen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

nomen relinquatur. Etenim ſi bene facta, recte facta ſunt, & nihil recto rectius: certe nec bono quidem melius quidquam inveniri poteſt. Sequitur igitur, ut etiam vitia ſint paria: ſiquidem pravitates animi recte vitia dicuntur. Atqui, quoniam pares virtutes ſunt, recte etiam facta, quando à virtutibus proficiſcuntur, paria eſſe debent: itemque peccata, quoniam ex vitiis manant, ſint æqualia neceſſe eſt. A Philoſophis, inquis, iſta ſumis. Metuebam, ne à lenonibus, diceres. Socrates diſputabat iſto modo Bene hercule narras. Nam, iſtum doctum, & ſapientem virum fuiſſe, memoriæ traditum eſt. Sed tamen quæro ex te, (quando verbis inter nos contendimus, non pugnis) utrum potius de bonis eſt quærendum, quid bajuli, atque operarii, an quid homines doctiſſimi ſenſerint; præſertim cum hac ſententia non modo verior, ſed ne utilior quidem hominum vitæ reperiri ulla poſſit. Quæ vis eſt enim, quæ magis arceat homines ab improbitate omni, quam ſi ſenſerint, nullum in delictis eſſe diſcrimen? æque peccare ſe, ſi privatis, ac ſi Magiſtratibus manus inferant? Quamcumque in domum ſtuprum intulerint, eandem eſſe labem libidinis? Nihilne igitur intereſt (nam hoc dicet aliquis) patrem quis necet, an ſervum? Nuda iſta ſi ponas; judicari, qualia ſint, non facile poſſunt. Patrem vita privare, ſi per ſe ſcelus eſt; Saguntini, qui parentes ſuos liberos emori, quam ſervos vivere maluerunt, parricidæ fuerunt. Ergo & parenti nonnumquam adimi vita ſine ſcelere poteſt; & ſervo ſæpe ſine injuria non poteſt. Cauſa igitur hæc, non natura, diſtinguit: quæ quando alteri acceſſit, id fit propenſius: ſi utrique adjuncta ſit, paria fiant neceſſe eſt. Illud tamen intereſt, quod in ſervo necando, ſi adſit injuria, ſemel peccatur: in patris vita violanda, multa peccantur; violatur is, qui procreavit, is qui aluit, is qui erudivit, is
qui

i in ſede, ac domo, atque in Republica collo-vit. Multitudine peccatorum præſtat, eoque ꝺena majore dignus eſt. Sed nos in vita, non uæ cuique peccato pœna, ſed quantum cuique ceat, ſpectare debemus. Quidquid non opor-t, ſcelus eſſe; quidquid non licet, nefas pu-re debemus. Etiam ne in minimis rebus? Et-m: ſiquidem rerum modum fingere non poſſu-nus, animorum tenere poſſumus. Hiſtrio ſi pau-ſe movit extra numerum, aut ſi verſus pronun-atus eſt ſyllaba una brevior, aut longior, exſi-ilatur, & exploditur: in vita, quæ omni geſtu noderatior, omni verſu aptior eſſe debet, ut in yllaba, te peccare dices? Poëtam non audio in ugis: in vitæ ſocietate audiam civem digitis eccata dimetientem ſua: quæ ſi viſa ſint brevio-a, leviora qui poſſunt videri? Cum, quidquid eccatur, perturbatione peccetur rationis, atque rdinis; perturbata autem ratione ſemel, & or-line, nihil poſſit addi, quo magis peccari poſſe videatur.

Ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται.

Omnes ſtultos inſanire.

EGO vero te non ſtultum, ut ſæpe, non im-probum, ut ſemper, ſed dementem, & in-ſanum rebus addicam neſſariis. Sapientis animus magnitudine conſilii, tolerantia rerum humana-rum, contemptione fortunæ, virtutibus denique omnibus, ut mœnibus ſeptus, vincetur, & ex-pugnabitur, qui nec civitate quidem pelli po-teſt? Quæ eſt enim civitas? Omniſne conventus etiam furum, & immanium? Omniſne etiam fu-gitivorum, ac latronum congregata unum in lo-cum multitudo? Certe negabis. Non igitur erat illa tum civitas, cum leges in ea nihil valebant: cum judicia jacebant: cum mos patrius occi-

 derat;

derat ; cum ferro pulſis magiſtratibus , Senatus in republica non erat. Prædonum ille concurſus , & te duce latrocinium in foro conſtitutum , & reliqui conjurationis , à Catilinæ furiis ad tuum ſcelus , furoremque converſæ , non civitas erat. Itaque pulſus ego civitate non ſum , quæ tum nulla erat : accerſitus in civitatem ſum ; cum eſſet in republica conſul , qui tum nullus fuerat ; eſſet Senatus , qui tum occiderat ; eſſet conſenſus populi liber ; eſſet juris, & æquitatis , (quæ vincula ſunt civitatis ,) repetita memoria. At vide , quam iſta tui latrocinii tela contempſerim. Jactam , & immiſſam à te nefariam in me injuriam ſemper duxi : perveniſſe tamen an me numquam putavi , niſi forte , cum parietes diſturbabas , aut cum tectis ſceleratas faces inferebas , tunc meorum aliquid ruere , aut deflagrare arbitrabare. Nihil neque meum eſt , neque cujuſquam , quod auferri , quod eripi , quod amitti poteſt. Si mihi eripuiſſes divinam animi mei conſtantiam , meas curas , vigilias , conſilia , quibus reſpublica invicta ſtat ; ſi hujus æterni beneficii immortalem memoriam deleviſſes ; multo etiam magis , ſi illam mentem , unde hæc conſilia manarunt , mihi eripuiſſes : tum ego accepiſſe me confiterer injuriam. Sed ſi hæc nec feciſti , nec facere potuiſti , reditum mihi glorioſum tua dedit injuria , non exitum calamitoſum. Ergo ego ſemper civis eram , & tum maxime , cum meam ſalutem Senatus exteris nationibus , ut civis optimi , commendabat : tu ne nunc quidem es civis , niſi forte idem hoſtis , & civis eſſe potes. An tu civem ab hoſte natura , ac loco , non animo factiſque diſtinguis ? cædem in foro feciſti : armatis latronibus templa tenuiſti : privatorum domos , ædeſque ſacras incendiſti. Cur hoſtis Spartacus , ſi tu civis ? Potes autem eſſe tu civis , propter quem aliquando civitas non fuit ? Et me exulum , tuo nomine ,
appel-

ellas , cum omnes meo diſceſſu exulaſſe rem-
plicam putent : numquamne , homo amen-
ime , te circumſpicies ? Numquamne , quid
ias , conſiderabis , nec quid loquare ? Neſcis,
lium ſcelerum eſſe pœnam : meum illud iter
præclariſſimas res à me ante geſtas eſſe ſuſcep-
n ? Omnes ſcelerati , atque impii , quorum tu
ducem eſſe profiteris , quos leges exilio affici
lunt , exules ſunt , etiam ſi ſolum non muta-
nt. An , cum omnes leges te exulem eſſe ju-
ant , non eris tu exul ? Non appellatur inimi-
s , qui tum telo fuerit ? Ante Senatum tua ſica
prehenſa eſt. Qui hominem occiderit ? Tu plu-
mos occidiſti. Qui incendium fecerit ? ædes
ympharum manu tua deflagrarunt. Qui templa
eorum occupaverit ? In foro etiam caſtra po-
iſti. Sed quid ego communes leges profero ,
ibus omnibus es exul ? Familiariſſimus tuus de
privilegium tulit , ut , ſi in opertum Bonæ Deæ
ceſſiſſes , exulares. At , te id feciſſe , etiam
oriari ſoles. Quo modo igitur , tot legibus eje-
us in exilium , nomen exulis non perhorreſcis ?
omæ ſum , inquis. Et quidem in operto fuiſti.
Non igitur , ubi quiſque erit , ejus loci jus tene-
it , ſi ibi eum legibus eſſe non oportebit.

Ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ, ἐλεύθεροι· πάντες δὲ μωροὶ, δοῦλοι.

Omnes ſapientes liberos eſſe ; & ſtultos omnes , ſervos.

LAUDETUR vero hic imperaror , aut etiam appelletur , aut hoc nomine dignus putetur. Quomodo , aut cui tandem hic libero imperabit, qui non poteſt cupiditatibus ſuis impetare ? Re-frænet prius libidines , ſpernat voluptates , iracun-diam tenea , coërceat avaritiam , cæteras ani-mi labes repellat ; tum incipiat aliis imperare,

cum ipſe improbiſſimis Dominis, dedecori, ac turpitudini parere deſierit: dum quidem his obediet, non modo Imperator, ſed liber habendus omnino non erit. Præclare enim eſt hoc uſurpatum à doctiſſimis: quorum auctoritate non uterer, ſi mihi apud aliquos agreſtes hæc habenda eſſet oratio: cum vero apud prudentiſſimos loquar, quibus hæc inaudita non ſunt, cur ego ſimulem, me, ſi quid in his ſtudiis operæ poſuerim, perdidiſſe? Dictum eſt igitur ab eruditiſſimis viris, NISI SAPIENTEM, LIBERUM ESSE NEMINEM. Quid eſt enim libertas? Poteſtas vivendi, ut velis. Quis igitur vivit, ut vult, niſi profecto, qui recta ſequitur, qui gaudet officio, cui vivendi via conſiderata, atque proviſa eſt? qui legibus quidem non propter metum paret, ſed eas ſequitur, atque colit, quia id ſalutare maxime eſſe judicat? qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, niſi libenter ac libere? cujus omnia conſilia, resque omnes, quas gerit, ab ipſo proficiſcuntur, eodemque referuntur? nec eſt ulla res quæ plus apud eum polleat, quam ipſius voluntas, atque judicium? Cui quidem, etiam quæ vim habere maximam dicitur, fortuna ipſa cedit: quæ, ſicut ſapiens poëta dixit, SUIS CUIQUE FINGITUR MORIBUS. Soli igitur hoc contingit ſapienti, ut nihil faciat, nihil dolens, nihil coactus. Quod etſi ita eſſe pluribus verbis diſſerendum eſt: illud tamen brevi conficiendum eſt, niſi qui ita ſit affectus, eſſe liberum neminem. Igitur omnes improbi ſervi: nec hoc tam re eſt, quam dictu, inopinatum, atque mirabile. Non enim ita dicunt, eos eſſe ſervos, ut mancipia, quæ ſunt Dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili: ſed, ſi ſervitus ſit, ſicut eſt, obedientia fracti animi, & abjecti, & arbitrio carentis ſuo, quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos eſſe ervos? An ille mihi liber videatur, cui mulier impe-

imperat? cui Leges imponit, præſcribit, jubet, vetat, quod videtur? qui nihil imperanti negare poteſt, nihil recuſare audet? Poſcit? dandum eſt. Vocat? veniendum. Ejicit? abeundum. Minatur? extimeſcendum. Ego vero iſtum non modo ſervum, ſed nequiſſimum ſervum, etiamſi in ampliſſima familia natus ſit, appellandum puto. Atque ut in magna familia ſtultorum, ſunt alii lautiores (ut ſibi videntur) ſervi, ſed tamen ſervi, atrienſes, ac topiarii ſtultitiæ ſuæ: quos ſigna, quos tabulæ, quos cælatum argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimio opere delectant. At ſumus, inquiunt, civitatis Principes. Vos vero nec ſervorum quidem veſtrorum Principes eſtis. Sed, ut in familia qui tractant iſta, qui tergunt, qui ungunt, qui verrunt, qui ſpargunt, non honeſtiſſimum locum ſervitutis tenent: ſic in civitate, qui ſe iſtarum rerum cupiditatibus dediderunt, ipſius civitatis locum pene infimum obtinent. Magna, inquis, bella geſſi: magnis imperiis, provinciis præfui. Gere igitur animum laude dignum. Echionis tabula te ſtupidum detinet, aut ſignum aliquod Polycleti. Omitto, unde ſuſtuleris, & quo modo habeas. Intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, ſervum te eſſe ineptiarum omnium judico. Nonne igitur ſunt illa feſtiva? Sunt: nam nos quoque oculos eruditos habemus. Sed, obſecro te, ita venuſta habeantur iſta, non ut vincula virorum ſint, ſed ut oblectamenta puerorum. Quid enim cenſes? Si L. Mummius aliquem iſtorum videret matellionem Corinthium cupidiſſime tractantem, cum ipſe totam Corinthum contempſiſſet, utrum illum civem excellentem, an atrienſem ſervum diligentem putaret? Reviviſcat Man. Curius, aut eorum aliquis quorum in villa, ac domo nihil ſplendidum, nihil ornatum fuit, præter ipſos; & videat aliquem ſum-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

ſummis populi beneficiis uſum, barbatulos mullos exceptantem de piſcina & pertractantem, & murænarum copia gloriantem: nonne hunc hominem ita ſervum judicet, ut ne in familia quidem dignum majore aliquo negotio putet? An eorum ſervitus dubia eſt, qui cupiditate peculii nullam conditionem recuſant duriſſimæ ſervitutes? Hæreditatis ſpes quid iniquitatis in ſerviendo non ſuſcipit? Quem nutum locupletis orbi ſenis non obſervat? Loquitur ad voluntatem: quidquid denuntiatum ſit, facit: aſſentatur, aſſidet, miratur. Quid horum eſt liberi? Quid denique non ſervi inertis? Quid jam illa cupiditas, quæ videtur eſſe leberior, honoris, imperii, provinciarum? quam dura eſt domina, quam imperioſa, quam vehemens? Cethego, homini non probatiſſimo, ſervire coëgit eos, qui ſibi eſſe ampliſſimi videbantur; mittere munera, noctu venire domum ad eum, precari, denique ſupplicare. Quæ ſervitus eſt, ſi hæc libertas exiſtimari poteſt? Quid? cum cupiditatum dominatus exceſſit, & alius eſt dominus exortus, ex conſcientia peccatorum, timor? quam eſt illa miſera, quam dura ſervitus! Adoleſcentibus paulo loquacioribus eſt ſerviendum: omnes, qui aliquid ſcire videntur, tamquam domini timentur. Judex vero quantum habet dominatum? Quo timore nocentes afficit? An non eſt omnis metus ſervitus? Quid valet igitur illa, eloquentiſſimi viri, L. Craſſi copioſa magis, quam ſapiens oratio? *Eripite nos ex ſervitute.* Quæ eſt iſta ſervitus tam claro homini, tamque nobili? Omnis enim animi debilitati, & humilis, & fracti timiditas, ſervitus eſt. *Nolite ſinere nos cuiquam ſervire.* In libertatem vindicari vult? Minime: quid enim adjungit? *Niſi vobis univerſis.* Dominum mutare, non liber eſſe vult. *Quibus & poſſumus, & debemus.* Nos vero, ſi quidem animo excelſo, & alto, & virtutibus exag-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

aggerato ſumus, nec debemus, nec poſſumus.
u poſſe te dicito, quandoquidem potes: debe-
ne dixeris: quoniam nihil quiſquam debet,
ſi quod eſt turpe, non reddere. Sed hæc ha-
enus. Ille videat, quo modo imperator eſſe
oſſit, cum, eum ne liberum quidem eſſe, ratio,
c veritas ipſa convincat.

Ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος.

Solum ſapientem eſſe divitem.

QUÆ eſt iſta in commemoranda pecunia tua tam inſolens oſtentatio? Soluſne tu dives? Pro dii immortales! Egone me audiſſe aliquid, & didiſſe non gaudeam? Soluſne tu divis? Quid, ſi ne dives quidem? Quid ſi pauper etiam? Quem enim intelligimus divitem? Aut hoc verbum in quo homine ponimus? Opinor, in eo, cui tanta poſſeſſio eſt, ut ad liberaliter vivendum facile contentus ſit; qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius. Animus oportet tuus ſe judicet divitem, non hominum ſermo, neque poſſeſſiones tuæ. Qui, ſi tibi nihil deeſſe putas, nihil curas amplius, ſatiatus es, aut contentus etiam pecunia, concedo, dives es. Sin autem propter aviditatem pecuniæ nullum quæſtum turpem putas, cum iſti ordini ne honeſtus quidem eſſe poſſit ullus: ſi quotidie fraudas, decipis, poſcis, paciſceris, aufers, eripis: ſi ſocios ſpolias, ærarium expilas: ſi teſtamenta amicorum exſpectas, aut ne exſpectas quidem, atque ipſe ſupponis: hæc utrum abundantis, an egentis ſigna ſunt? Animus hominis dives, non arca, appellari ſolet. Quamvis illa ſit plena; dum te inanem videbo, divitum non putabo. Etenim ex eo, quantum cuique ſat eſt, metiuntur homines divitiarum modum. Filiam quis habet; pecunia eſt opus: Duas; majore: Plures;

res ; etiam majore. Et ſi , ut aiunt , Danai , quinquaginta ſint filiæ ; tot dotes , magnam quærunt pecuniam. Quantum enim cuique ſatis eſt, ad id accommodatur , ut ante dixi , divitiarum modus. Qui igitur non filias plures , ſed innumerabiles cupiditates habet , quæ brevi tempore maximas copias exhauriri poſſint ; hunc quo modo ego appellabo divitem , cum ipſe egere ſe ſentiat ? Multi ex te audierunt , cum diceres , neminem eſſe ditem , niſi qui exercitum alere poſſet ſuis fructibus : quod Populus Rom. ex tantis vectigalibus jam pridem vix poteſt. Ergo, hoc propoſito , numquam eris dives ante , quam tibi ex tuis poſſeſſionibus tantum reficiatur , ut ex eo tueri ſex legiones , & magna equitum ac peditum auxilia. Jam fateris igitur , non eſſe te divitem , cui tantum deſit , ut expleas id , quod exoptas. Itaque iſtam paupertatem , vel potius egeſtatem , ac mendicitatem tuam numquam obſcure tuliſti. Nam , ut iis , honneſte rem quærunt mercaturis faciendis, operis dandis , publicis ſumendis , intelligimus opus eſſe quæſito : ſic qui videt domi tuæ pariter accuſatorum atque judicum conſociatos greges ; qui nocentes , & pecunioſos reos eodem te auctore corruptelam judicii molientes : qui tuas mercedum pactiones in patrociniis , interciſas pecuniarum in coitionibus candidatorum , dimiſſiones libertorum ad defœnerandas , diripiendaſque provincias ; qui expulſiones vicinorum , qui latrocinia in agris , qui cum ſervis , cum libertis , cum clientibus ſocietates , qui poſſeſſiones vacuas , qui proſcriptiones locupletum , qui cædes municipiorum , qui illam Syllani temporis meſſem recordetur ; qui teſtamenta ſubjecta , qui ſublatos tot homines ; qui denique omnia venalia, delectum , decretum , alienam , ſuam ſententiam , forum , domum , vocem , ſilentium ; quis hunc non putet confiteri , ſibi quæſito opus eſſe?

ſe? cui autem quæſito opus ſit, quis umquam
unc vere dixerit divitem? eſt enim divitiarum
uctus in copia: copiam autem declarat ſatietas
rum, atque abundantia: quam tu quoniam
umquam aſſequere, numquam omnino es fu-
urus dives. Meam autem quoniam pecuniam
ontemnis, & recte; (eſt enim ad vulgi opinio-
em mediocris, ad tuam nulla, ad meam modi-
a) de me ſilebo, de te loquar. Si cenſenda no-
is, atque æſtimanda res ſit; utrum tandem
luris æſtimabimus pecuniam Pyrrhi, quam Fa-
ricio dabat, an continentiam Fabricii, qui il-
am pecuniam repudiabat? utrum aurum Sam-
itum, an reſponſum Man. Curii? hæreditatem
L. Pauli, an liberalitatem Africani, qui ejus
hæreditatis Q. Maximo fratri partem ſuam con-
eſſit? Hæc profecto, quæ ſunt ſummarum vir-
utum, pluris æſtimanda ſunt, quam illa, quæ
unt pecuniæ. Quis igitur (ſi quidem, ut quiſ-
que, quod plurimi ſit, poſſideat, ita ditiſſimus
habendus ſit) dubitet, quin in virtute divitiæ
poſitæ ſint? quoniam nulla poſſeſſio, nulla vis
auri, & argenti pluris, quam virtus, æſtiman-
da eſt, O dii immortales! non intelligunt homi-
nes, quam magnum vectigal ſit parſimonia.
Venio enim ad ſumptuoſos; relinquo iſtum quæ-
ſtuoſum. Capit ille ex ſuis prædiis ſexcenta ſe-
ſtertia: ego centena ex meis. Illi aurata tecta in
villis, & ſola marmorea facienti, & ſigna, ta-
bulas, ſupellectilem, & veſtem infinite concu-
piſcenti, non modo ad ſumptum ille fructus eſt,
ſed etiam ad fœnus, exiguus: ex meo tenui ve-
ctigali, detractis ſumptibus cupiditatis, aliquid
etiam redundabit. Uter igitur eſt ditior, cui
deeſt, an cui ſuperat? Qui eget, an qui abun-
dat? cujus poſſeſſio quo eſt major, eo plus re-
quirit ad ſe tuendam; an quæ ſuis ſe viribus ſuſti-
net? Sed quid ego de me loquor, qui morum,
ac temporum vitio, aliquantum etiam ipſe for-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

taſſe in hujus ſæculi errore verſer? M. Manilius patrum noſtrorum memoria (ne ſemper Curios, & Luſcinos loquamur) pauper tandem fuit: habuit enim ædiculas in Carinis, & fundum in Labicano. Nos igitur ditiores, qui plura habemus? Utinam quidem eſſemus. Sed non æſtimatione cenſus, verum victu, atque cultu terminatur pecuniæ modus. Non eſſe cupidum, pecunia eſt: non eſſe emacem, vectigal eſt: contentum vero ſuis rebus eſſe, maximæ ſunt, certiſſimæque divitiæ. Etenim, ſi iſti callidi rerum æſtimatores prata, & areas quaſdam magni æſtimant, quod ei generi poſſeſſionum minime quaſi noceri poteſt: quanti eſt æſtimanda virtus, quæ nec eripi, nec ſurripi poteſt umquam, neq; naufragio, neque incendio amittitur; nec tempeſtatum, nec temporum permutatione mutatur? qua qui præditi ſunt, ſoli ſunt divites: ſoli enim poſſident res & fructuoſas, & ſempiternas: ſolique, quod eſt proprium divitiarum, contenti ſunt rebus ſuis: ſatis eſſe putant, quod eſt; nihil appetunt, nulla re egent, nihil ſibi deeſſe ſentiunt, nihil requirunt. Improbi autem, & avari, quoniam incertas, atque in caſu poſitas poſſeſſiones habent, & plus ſemper appetunt, nec eorum quiſquam adhuc inventus eſt, cui, quod haberet, eſſet ſatis; non modo non copioſi, ac divites, ſed etiam inopes, ac pauperes exiſtimandi ſunt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

OMNIUM SCIPIONIS.

Ex lib. VI. Ciceronis de Republica.

PERSONA, eſt SCIPIO.

CUM in Africam veniſſem M. Manilio conſule, ad quartam legionem (ut ſcitis) tribunus militum, nihil mihi potius fuit, quam ut Maſiniſſam convenirem, Regem familiæ noſtræ juſtis de cauſis amiciſſimum. Ad quem ut veni, complexus me ſenex collacrymavit; aliquantoque poſt ſuſpexit in cœlum, & Grates, inquit, tibi ago, ſumme Sol, vobiſque reliqui cœlites, quod, antequam ex hac vita migro, conſpicio in meo regno, & his tectis, P. Cornelium Scipionem. Cujus ego nomine ipſo recreor: ita numquam ex animo meo diſcedit illius optimi, atque invictiſſimi viri memoria. Deinde ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra Republica percunctatus eſt. Multiſque verbis ultro citroque habitis, ille nobis conſumptus eſt dies. Poſt autem regio apparatu accepti, ſermonem in multam noctem produximus; cum ſenex nihil niſi de Africano loqueretur, omniaque ejus non ſolum facta, ſed etiam dicta meminiſſet. Deinde, ut cubitum diſceſſimus, me & feſſum de via, & qui ad multam noctem vigilaſſem, arctior, quam ſolebat, ſomnus complexus eſt. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti, fit enim fere ut cogitationes, ſermoneſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogitare, & loqui) Africanus ſe oſtendit illa forma, quæ mihi ex imagine ejus, quam ex ipſo, erat no-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

notior. Quem ut agnovi, equidem cohorrui. Sed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio, & quæ dicam trade memoriæ. Videſne illam urbem, quæ parere Populo Romano coacta per me, renovat priſtina bella, nec poteſt quieſcere? (oſtendebat autem Carthaginem de excelſo, & pleno ſtellarum, illuſtri, & claro quodam loco.) ad quam tu oppugnandam nunc venis pæne miles? Hanc hoc biennio Conſul evertes: eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes ex nobis adhuc hæreditarium. Cum autem Carthaginem deleveris, triumphum egeris, Cenſorque fueris, & obieris legatus Ægyptum, Syriam, Aſiam, Græciam; deligere iterum Conſul abſens, bellumque maximum conficies. Numantiam exſcindes. Sed cum eris curru Capitolium invectus, offendes Rempublicam perturbatam conſiliis nepotis mei. Hic tu, Africane, oſtendas oportebit patriæ lumen animi, ingenii, conſiliique tui. Sed ejus temporis ancipitem video quaſi fatorum viam. Nam, cum ætas tua ſeptenos octies ſolis anfractus, reditusque converterit: duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de cauſa, habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerit; in te unum, atque tuum nomen ſe tota convertet civitas: te Senatus, te omnes boni, te ſocii, & Latini intuebuntur: tu eris unus, in quo nitatur civitatis ſalus: ac, ne multa, Dictator Rempublicam conſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamaſſet Lælius, ingemuiſſentque cæteri vehementius: leniter arridens Scipio, Quæſo, inquit, ne me è ſomno excitetis, & pax ſit rebus: audite cætera. Sed, quo ſis, Africane, alacrior ad tutandam Rempulicam, ſic habeto: Omnibus, qui patriam conſervarint, adjuverint, auxerint, certum eſſe in cœlo, ac definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur. Nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnem

hunc

nc mundum regit, quod quidem in terris fiat, ceptius, quam concilia, cœtuſque hominum re ſociati, quæ civitates appellantur: harum ctores, & conſervatores, hinc profecti, huc evertuntur. Hic ego, etſi eram perterritus non am metu mortis, quam inſidiarum à meis, uæſivi tamen, viveretne ipſe, & Paulus pater, x alii, quos nos extinctos arbitraremur. Imo ero, inquit, ii vivunt, qui è corporum vin- ulis, tamquam è carcere, evolaverunt: veſtra ero quæ dicitur vita, mors eſt. Quin tu aſpicias ad te venientem Paulum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrymarum profudi. Ille autem me complexus, atque oſculans, flere prohibebat. Atque ego ut primum, fletu repreſſo, loqui poſſe cœpi, Quæſo, inquam, pater ſanctiſſime, atque optime, quando hæc eſt vita, (ut Africanum audio dicere) quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non eſt ita, inquit ille. Niſi enim Deus is, cujus hoc templum eſt omne, quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non poteſt. Homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur: hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera, & ſtellas vocatis: quæ globoſæ, rotundæ, divinis animatæ mentibus, circulos ſuos, orbeſque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis: nec injuſſu ejus, à quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrandum eſt, ne munus humanum, aſſignatum à Deo, defugiſſe videamini. Sed ſic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, juſtitiam cole, & pietatem: quæ cum ſit magna in parentibus, & propinquis, tum in patria maxima eſt: ea vita via eſt in cœlum, & in hunc cœtum eorum, qui jam vixerunt; & corpore la-

xati

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

xati, illum incolunt locum, quem vides: (erat autem is ſplendidiſſimo candere inter flammas circulus elucens) quem vos, ut à Graiis accepiſtis, Orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia videbantur. Erant autem eæ ſtellæ, quas numquam ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium, quas eſſe numquam ſuſpicati ſumus: ex quibus erat illa minima, quæ ultima cœlo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrarum magnitudinem facile vincebant. Jam vero, ipſa terra ita mihi parva viſa eſt, ut me imperii noſtri, quo quaſi punctum ejus attingimus, pœniteret. Quam cum magis intueret, Quæſo, inquit Africanus, quouſque humi defixa tua mens erit? nonne aſpicis, quæ in templa veneris? Novem tibi orbicis, quæ in templa veneris? Novem tibi orbibus, vel potius globis connexa ſunt omnia: quorum unus eſt cœleſtis, eximus, qui reliquos omnes complectitur, ſummus ipſe Deus, arcens, & continens cæteros: in quo infixi ſunt illi, qui volvuntur, ſtellarum curſus ſempiterni: cui ſubjecti ſunt ſeptem, qui verſantur retro, contrario motu, atque cœlum, ex quibus unum globum poſſidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde eſt hominum generi proſperus, & ſalutaris ille fulgor, qui dicitur Jovis: tum rutilius, horribiliſque terris, quem Martium dicitis: deinde ſubter mediam fere regionem Sol obtinet, dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta ſua luce luſtret & compleat. Hunc, ut comites, conſequuntur, alter Veneris, alter Mercurii curſus: in infimoque orbe Luna, radiis Solis accenſa, convertitur. Infra autem jam nihil eſt, niſi mortale, & caducum, præter animos generi hominum munere deorum datos. Supra Lunam ſunt æterna omnia. Nam ea, quæ eſt media, & nona tellus, neque movetur,

tur, & infima eſt, & in eam feruntur omnia
tu ſuo pondera. Quæ cum intuerer ſtupens,
me recepi, Quis hic, inquam, quis eſt, qui
omplet aures meas tantus, & tam dulcis ſo-
us? Hic eſt, inquit ille, qui intervallis con-
unctus imparibus, ſed tamen pro rata portione
iſtinctis, impulſu, & motu ipſorum orbium
onficitur: qui acuta cum gravibus temperans,
arios æquabiliter concentus efficit. Nec enim
ſilentio tanti motus incitari poſſunt: & natura
ert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera
utem acute ſonent. Quam ob cauſam ſummus
lle quidem ſtelliferi cœli curſus; cujus conver-
ſio eſt concitatior, acuto, & excitato movetur
ſono: graviſſimo autem hic lunaris, atque infi-
mus. Nam terra, nona, immobilis manens,
ima ſede ſemper hæret complexa medium mundi
locum. Illi autem octo curſus, in quibus ea-
dem vis eſt duorum, Mercurii & Veneris, ſep-
tem efficiunt diſtinctos intervallis ſonos: qui
numerus rerum omnium fere modus eſt. Quod
docti homines nervis imitati, atque cantibus,
aperuere ſibi reditum in hunc locum: ſicut alii,
qui præſtantibus ingeniis in vita humana divi-
na ſtudia coluerunt. Hoc ſonitu oppletæ aures
hominum obſurduerunt: (nec eſt ullus hebetior
ſenſus in vobis) ſicut, ubi Nilus ad illa, quæ
Catadupa nominantur, præcipitat ex altiſſimis
montibus, ea gens, quæ illum locum accolit,
propter magnitudinem ſonitus, ſenſu audiendi
caret. Hic vero tantus eſt totius mundi incitatiſſi-
ma converſione ſonitus, ut eum aures hominum
capere non poſſint: ſicut intueri Solem nequitis
adverſum, ejuſque radiis acies veſtra, ſenſuſque
vincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen
oculos ad terram identidem. Tum Africanus,
Sentio, inquit, te ſedem etiam nunc homi-
num contemplari, ac domum: quæ ſi tibi parva
(ut eſt) ita videtur, hæc cœleſtia ſemper ſpe-
ctato,

ctato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quam expetendam conſequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris, & anguſtis in locis: & in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur vaſtas ſolitudines interjectas: hoſque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab aliis ad alios manare poſſit: ſed partim obliquos, partim averſos, partim etiam adverſos ſtare vobis: à quibus expectare gloriam certe nullam poteſtis. Cernis autem eandem terram quaſi quibuſdam redimitam, & circundatam cingulis: è quibus duos maxime inter ſe diverſos, & cœli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos, obriguiſſe pruina vides: medium autem illum, & maximum ſolis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles: quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, adverſa vobis urgent veſtigia: nihil ad veſtrum genus: hic autem alter ſujectus Aquiloni, quem incolitis, cerne, quam vos tenui parte contingat. Omnis enim terra, quæ colitur à vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, parva quædam inſula eſt, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quam ſit parvus, vides. Ex his ipſis cultis, notiſque terris num aut tuum, aut cujuſquam noſtrum nomen, vel Caucaſum hunc, quem cernis, tranſcendere potuit, vel illum Gangem tranſnare? Quis in reliquis orientis, aut abeuntis ſolis ultimis, aut Aquilonis, Auſtrive partibus, tuum nomen audiet? Quibus amputatis, cernis profecto, quantis in anguſtiis veſtra gloria ſe dilatari velit. Ipſi autem, qui de vobis loquuntnr, quamdiu loquentur? Quin etiam, ſi cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuſcujuſque noſtrum, à Patribus acceptas; poſteris prodere tamen propter eluviones, exuſtioneſque terrarum, quas accidere

re tempore certo neceſſe eſt , non modo non ernam , ſed ne diuturnam quidem gloriam ſequi poſſumus. Quid autem intereſt, ab iis, i poſtea naſcentur , ſermonem fore de te, m ab iis nullus fuerit, qui ante nati ſint? Qui c pauciores , & certe meliores fuerunt viri: m præſertim apud eos ipſos, à quibus nomen ſtrum poteſt audiri , nemo unius anni memoriam conſequi poſſit. Homines enim populari r annum tantummodo Solis, id eſt unius aſtri, ditu metiuntur : cum autem ad idem , unde mel profecta ſunt , cuncta aſtra redierint, andemque totius cœli deſcriptionem longis inrvallis retulerint ; tum ille vere vertens anus appellare poteſt : in quo, vix dicere audeo, uam multa ſæcula hominum teneantur. Namque, ut olim deficere Sol hominibus, extinguique viſus eſt, cum Romuli animus hæc ipſa in empla penetravit : ita quandoque eadem parte ol, eodemque tempore iterum defecerit, tum ignis omnibus ad idem principium , ſtelliſque evocatis, expletum annum habeto. Hujus quidem anni nondum vigeſimam partem ſcito eſſe converſam. Quocirca , ſi reditum in hunc locum deſperaveris , in quo omnia ſunt magnis & præſtantibus viris: quanti tandem eſt iſta hominum gloria , quæ pertinere vix ad unius anni partem exiguam poteſt ? Igitur, alte ſpectare ſi voles, atque hanc ſedem , & æternam domum contueri ; neque te ſermonibus vulgi dederis; nec in præmiis humanis ſpem poſueris rerum tuarum : ſuis te illecebris , oportet ipſa virtus trahat ad verum decus. Quid de te alii loquantur, ipſi videant. Sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille & anguſtiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu , & oblivione poſteritatis exſtinguitur. Quæ cum dixiſſet; Ego vero, inquam, ô Africane, ſi quidem bene meri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

meritis de patria quaſi limes ad cœli additum patet, quamquam à pueritia, veſtigiis ingreſſus & patriis, & tuis, decori veſtro non defui, hunc tamen tanto præmio propoſito, enitar multo vigilantius. Et ille; Tu vero enitere, & ſic habeto, non eſſe te mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma iſta declarat: ſed mens cujuſque is eſt quiſque; non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt. Deum te igitur ſcito eſſe: ſi quidem deus eſt, qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movet id corpus, cui præpoſitus eſt, quam hunc mundum Princeps ille Deus: & ut ipſum mundum ex quadam parte mortalem ipſe Deus æternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus movet. Nam, quod ſemper movetur, æternum eſt: quod autem motum affert alicui, quodque ipſum agitatur, aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur, quod ſeſe movet, quia numquam deſeritur à ſe, numquam ne moveri quidem deſinit. Quinetiam cæteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium eſt movendi. Principio autem nulla eſt origo. Nam ex principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt. Nec enim eſſet hoc principium, quod gigneretur aliunde. Quod ſi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principium exſtinctum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe eſt à principio omnia oriri. Ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe movetur. Id autem nec naſci poteſt, nec mori: vel concidat omne cœlum, omniſque natura conſiſtat, neceſſe eſt, nec vim ullam nanciſcatur, quæ primo impulſu moveatur. Cum pateat igitur, æternum id eſſe, quod à ſe ipſo moveatur: quis eſt, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Inanimum eſt enim omne, quod impulſu agitatur ex-

terno-

rno : quod autem anima eſt, id motu cietur in-
riore, & ſuo. Nam hæc eſt natura propria ani-
æ, atque vis. Quæ ſi eſt una ex omnibus quæ
ſe moveat : neque nata eſt certe, & æterna eſt.
anc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem
ptimæ curæ de ſalute patriæ : quibus agitatur &
xercitatus animus, velocius in hanc ſedem, &
omum ſuam pervolabit : idque ocius faciet, ſi
am tum, cum erit incluſus in corpore, eminebit
ōras, & ea, quæ extra erunt, contemplans,
uam maxime ſe à corpore abſtrahet. Nam
orum animi, qui ſe corporis voluptatibus dedi-
derunt, earumque ſe quaſi miniſtros præbue-
unt, impulſuque libidinum, voluptatibus obe-
dientium, deorum, & hominum jura violave-
runt; corporibus elapſi, circum terram ipſam
volutantur, nec in hunc locum, niſi multis exagi-
tati ſæculis, revertuntur. Ille diſceſſit : ego ſom-
no ſtatim ſolutus ſum.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
379 M 30